

MAXIM GORKIJ

AZ IGAZI KULTÚRA

- UJSÁGCIKKEK ÉS SZATÍRÁK -

A könyvet sajtó alá rendezte:

B. I. BURSZOV

TARTALOM
A SÁRGA ÖRDÖG VÁROSA
A SIVÁRSÁG BIRODALMA
„MOB”
A CSÁSZÁR, AKI MAGASAN LOBOGTATJA ZÁSZLAJÁT
A KÖZTÁRSASÁG EGYIK KIRÁLYA
AZ ERKÖLCSÖK ÓRE
AZ ÉLET URAI
SZÉPSÉGES FRANCIAORSZÁG
NYILT LEVÉL
A KÜLFÖLDI ÉLET KRÓNIKÁJÁBÓL
NYUGAT-EURÓPA ORSZÁGAI A HÁBORÚ ALATT
A KÖVÉREK MUZSIKÁJA
TILTAKOZÁS J. BECHER PERBEFOGÁSA ELLEN
AZ EMBERTELENSÉGRŐL
VÁLASZ EGY AMERIKAI UJSÁG KÖRKÉRDÉSÉRE
A BURZSOÁ SAJTÓRÓL
AZ OKOSOKRÓL
A VÉNEKRŐL
A CINIZMUSRÓL
A TÖRTÉNELEM LOGIKÁJA
VÁLASZ A „VU” KÉPESLAP KÖRKÉRDÉSEIRE
LEVÉL A SZMOLENSZKI „FELNÖTTEK ISKOLÁJÁHOZ”
EGY HAZUG LEGENDA
VÁLASZ AZ ÉRTELMISÉGNEK
KAPITALISTA TERROR A NÉGER MUNKÁSOK ELLEN AMERIKÁBAN
MAGNYITOSZTROJ MUNKÁSAIHOZ ÉS MÁSOKHOZ
MELYIK TÁBORBA TARTOZTOK TI, KULTÚRA MESTEREI?
A RÉGI ÉS AZ ÚJ EMBERRŐL
A HÁBORÚELLENES KONGRESSZUS KIKÜLDÖTTEIHEZ
A „KATONÁS SZELLEMRŐL”
PROLETÁR HUMANIZMUS
A KÖD
EGY FIGYELEMREMÉLTÓ KÖNYV
A KULTÚRÁRÓL
MILYEN LEGYEN A „ZÁ RUBEZSOM” CÍMŰ LAP?
LEVELEK EZREI
A KULTÚRVÉDELMI KONGRESSZUSHOZ

A SÁRGA ÖRDÖG VÁROSA

Az óceán és a föld felett füsttel sűrűn kevert köd lebegett, a permeteg eső lanyhán hullt a város komor épületeire és a rév zavaros vizére.

A gőzös fedélzetén kivándorlók verődtek csapatba, szótlantul, a remény és az aggodalom, a félelem és az öröm kutató tekintetével néztek meg mindent köröskörül.

- Ez kicsoda? - kérdezte egy lengyel leányka és csodálkozva mutatott a Szabadság-szoborra.

- Egy amerikai isten... - felelte valaki.

A bronz nő tömör alakját tetőtől talpig zöld patina lepte be. A hideg arc vakon néz a ködön át az óceán sivatagába, mintha a napot várná, hogy életet öntsön holt szemébe. A Szabadság lába alatt kevés a szilárd talaj, úgy tetszik, mintha az óceánból merült volna fel, talpzata is megkövült hullámnak látszik. Magasan az óceán és a hajók árbocai fölé emelt karja büszke fenséget és szépséget kölcsönöz ennek a póznak. Úgy tűnik, mintha a keményen összeszorított ujjai közt vakítóan lobogó fáklya szétkergetné a szürke párát és bőven hintené forró, boldog fényét mindenre köröskörül.

A piciny földdarab körül pedig - amelyen a Szabadság áll - mint özönvíz előtti szörnyek, óriási vashajók siklanak az óceánon és akár az éhes ragadozók, sűrögnek-forognak a kis egy-árbcosok. Mesebeli óriások hangja gyanánt bögnék a szirénák, sivítanak a mérges füttyök, csörömpölnek a horgonyláncok és zordul mormognak az óceán hullámai.

Köröskörül minden lótfut, idegesen vonaglik. A gőzösek csavarjai, kerekei sebesen csapkodják a vizet - melyet redők szabdalta sárga tajték borít.

És mintha vas, kő, víz, fa - szóval minden tele lenne tiltakozással a súlyos munka béklyójában napfény, dal és boldogság nélkül tengetett élet ellen. Minden nyög, üvölt, csikorog, amint valami titokzatos, az emberrel szemben ellenséges akarathoz engedelmeskedik. A víz keblén, melyet összeturkált, szétszeldelt a vas, beszennyezett a sok olajfolt, teleszemetelt a sok forgács, szilánk, szalma és ételmaradék - mindenütt láthatatlan, rideg, gonosz erő működik. Mogorva egyhangúsággal adja a lökéseket ennek az egész mérhetetlen gépezetnek, amelyben a hajók és dokkok csak parányi alkatrészek, az ember pedig hitvány kis csavar, láthatatlan pont a vas és fa piszkos, torz szövédéjében, a hajók, csónakok és vagonokkal megrakott lapos bárkák zűrzavarában.

A zsivajtól elkábult, megsüketült, a holt anyag e kísérteties táncától agyongyötört, tetőtől-talpig fekete, kormos, olajos kétlábú lény, kezét nadrágja zsebébe dugva furcsán bámul reám. Arcát vastagon borítja a zsíros szenny, nem is az eleven ember szeme, hanem csak a fogak fehér csontja villog rajta.

*

A hajó lassan úszik a többi hajó erdejé közt. A kivándorlók arca különös - szürkére fakult, elbutult, valami birkaszerű egyformaság borult a szemükre. Az emberek ott állnak a fedélzetén a korlátnál és a ködbe révednek.

A ködben pedig bántó mormogással teli, utólérhetetlenül óriási valami születik, nő, súlyos, bűzös lehelletet fúj az emberek arcába és zajában valami fenyegető mohóság cseng.

Ez - a város. Ez - New York. A parton húszemeletes házak, néma, komor felhőkarcolók állnak. Négyszögletesek, mintha kiveszett volna belőlük a vágy, hogy szépek legyenek, korlátozottan, lomhán, marconán, unalmasan emelkednek az ég felé. Minden épületről szinte kiabál a nyegle hencegés otrombaságával, rút nyurgaságával. Ablakaikban nincsenek virágok és nem lehet látni gyermekeket...

Messziről egyetlen fekete fogsora gigászi állkapocsnak tűnik a város. Füstfelhőket fúj az égre és zihál, mint a betegesen hájasodó, telhetetlen bendőjű ember.

Ha belépsz, úgy érzed: kő és vasgyomorba kerültél, amely többmillió embert nyelt el és most rágja, emészti őket.

Az utca - síkos, mohó torok, valahová a gyomor mélyébe csúsznak rajta a város étkének sötét falatjai: az élő emberek. Fejed felett, lábad alatt, melletted - mindenütt diadalát ünnepeelve él, csörömpöl a vas. Miután az arany ereje életre keltette az embert és lelket öntött belé; most pókhálójába burkolja, megfojtja, kiszívja a véré, velejét, felfalja izmait, idegeit, nőtön-nő és a néma köre támaszkodva egyre messzebb veti láncait.

Mint óriási hernyók, másznak a mozdonyok és vonszolják maguk után a vagonokat; kövér kacsák gyanánt hápognak az autótülkök, mogorván vonít a villamos - a fülledt levegő ezer meg ezer bömbölő hanggal szívta tele magát, akár a szivacs nedvességgel. A gyárfüsttel beszennyezett, a piszkos városba préselt levegő mozdulatlanul áll a magas, kormos falak között.

*

A tereken és a kicsiny parkokban, ahol a poros falevelek holtan csüngnek a gallyakon - sötét szobrok emelkednek. Arcukat vastag rétegben borítja a piszok, szemüket - mely egykor forró hazaszeretettől égett - belepte a város pora. Ezek a bronzemberek: árva halottak itt a sokemeletes házak útvesztőjében; törpéknek tűnnek a magas falak fekete árnyékában, akik belegabalyodtak a körülöttük tomboló örültség káoszába, megálltak és most félig vakon, búsan, sajtó szívvel néznek a lábuknál folyó szálnalmas emberi nyüzsgésre. Az apró, fekete emberkéek fejvesztetten rohanganak a szobrok mellett és senki sem vet egyetlen pillantást sem a hős arcára. A tőke ichtiosaurusai kitörölték az emberek emlékezetéből a szabadság megteremtőinek jelentőségét. A bronzembereket mintha egy és ugyanaz a súlyos gondolat lengené körül:

- Hát ilyen életet akartam én teremteni?

Körülöttünk, mint leves a tűzhely lapján, lázas élet forr-pezség és a kis emberek úgy futkároznak, sürgölődnek, tűnnek el ebben a fortyogásban, mint forgácsok a tengerben, vagy mint gríz-szemek a húslevesben. A város egymásután nyeli el őket gyűlöletes torkával.

Az egyik hős lecsüngeti karját, a másik felemeli, az emberek fölé nyújtja és óva inti őket:

- Megálljatok! Ez nem élet, ez - örület...

Ők mindannyian: felesleges lények az utcai élet káoszában, nem állnak jó helyen a kapzsiság e vad üvöltése közepett, egy mogorva képzelet alkotta szűk kő-, üveg- és vashörtönben.

Egyszer egy éjjel valamennyien leszállnak majd talapzataikról és a megsértettek súlyos, döngő lépteivel vonulnak végig az utcákon, elviszik magányuk bűjét e városból, ki a mezőre, ahol ragyog a hold, ahol van levegő és csendes nyugalom. Mert ha az ember egész életén át hazája üdvén fáradozott - kétségtelenül megszolgáltta azt, hogy halála után békén hagyják.

*

A járdákon sebesen jönnek-mennek az emberek erre-arra, keresztül-kasul az utcákon. Bebeszívják őket a kőfalak mély pórusai. A vas ujjongó döngése, a villamos éles sikítása, az új fémháló, a kőből emelt új falak építésével járó munka dübörgő lármája - minden elnyomja az emberek hangját, ahogy a vihar túlharsogja a sirályok víjjogását az óceán felett.

Az emberek arca mereven nyugodt, nyilván egyikük sem érzi, milyen csapás az élet rabjának, a városszörnyeteg falatjának lenni. Szánalmas elbizakodottságukban önmagukat tartják saját sorsuk kovácsának, szemükben időnkint fel-felcsillan függetlenségük tudata, de úgylátszik, nincsenek tisztában azzal, hogy ez csak a fejsze függetlensége az ács kezében, a kalapácsé a kovács kezében, a tégláé a láthatatlan kőműves kezében, aki ravasz mosollyal építi mindannyiuk számára ezt az egyetlen, óriási és mégis szűk börtönt. Sok energikus ember van, de mindegyik arcon a fogakat pillantod meg legelőször. Belső szabadság, szellemi szabadság nem fénylik az emberek szemében. Ez a szabadságnélküli energia a még ki nem csorbitott kés hideg villanására emlékeztet. Ez a Sárge Ördög - az Arany - mancsában vergődő vak eszközök szabadsága.

Világéletemben először látok ekkora városszörnyeteget és az emberek még soha nem tűntek ilyen silányaknak, ilyen gúzsbakötötteknek. Ugyanakkor sehol sem vettem észre, hogy ilyen tragikomikusan elégedettek lennének önmagukkal, mint ezek itt: e feneketlen bendőjű óriás mohó, mocskos gyomrában, aki a falánkságtól egészen meghülyült és állati, vad üvöltéssel habzsol velőt és ideget...

Az emberekről beszélni - fájó és borzasztó penitencia.

*

A függővasút kocsija sivítva, dübörögve robog sínein a keskeny utca házfalai közt, a vas-erkélyek és lépcsők rácsaival egyformán körülfont harmadik emeletek magasságában. Az ablakok nyitva vannak és csaknem mindegyikben emberi figurák látszanak. Némelyik dolgozik, varr vagy számol az íróállvány fölé hajolva, mások egyszerűen üldögélnek az ablaknál, mellel ránehezedve az ablakpárkányra és a szemük előtt pillanatonként tovarobogó kocsikat bámulják, öregek, ifjak és gyermekek egytől-egyig szótlanok és egyformán nyugodtak. Megszokták ezt a céltalan lóást-futást, megszokták azt hinni, hogy itt van valamilyen cél. Szemükben nincs harag a vas zsarnoksága ellen, nem gyűlölik az acél diadalát. A tovadübörgő kocsik meg-megrázzák a házak falát, megreszkettetik a nők keblét, a férfiak fejét; az erkélyek rácsein gyermektetek csüngenek össze-vissza s azok is rezegnek; megszokták, hogy ezt az iszonyú életet kikerülhetetlennek, olyannak tekintsék, amilyennek lennie kell. Az örökké felrázott agyvelőkben a gondolat, úgy tetszik, képtelen a maga merész, gyönyörű csipkéit kötni, képtelen új, eleven, vakmerő ábrándot szőni.

Most egy mellén kigombolt, piszkos blúzú öregasszony sötét arca suhant el előttünk. A megkínzott, megfertőzött levegő rémülten szökkent be az ablakon, hogy utat engedjen a kocsiknak - az öregasszony fején meglibbentek az ősz fürtök, mint szürke madár szárnyai. Az anyóka behúnya kialudt, ólmos szemét. Eltűnt.

A szobák homályos belsejében rongyokkal takart ágyak vasrúdjai tűnnek fel, meg néhány piszkos edény és ételmaradék az asztalon. Az ember szeretne virágot látni az ablakban, meg valakit - könyvvél a kezében. A falak elmosódottan suhannak el a szemed előtt, szennyes áradatként hömpölyögnek feléd és ebben a sebes árban némán gyötrődve nyüzsögnek az emberek.

A porréteg belepte üveg mögött bágyadtan csillant meg egy tar koponya, mely gépiesen imbolygott egy géppad felett. Rőthajú, vézna lány harisnyát köt az ablakban és sötét szemével számolja a hurkokat. Egy légroham a szoba belsejébe kényszerítette - de a lány egy pillanatra

sem vette le tekintetét a munkáról, nem igazította meg ruháját, melyet szétlibbentett a szél. Két ötéves fiúcska forgácsból, szilánkból házat épít az erkélyen. A házacska összeomlott a megrázkódtatástól. A gyermekek apró kacsóikkal a vékony szilánkok után kapnak, hogy az erkély rácsa közt ne repüljenek ki az utcára - de ők se nézik az okot, mely megghiúsította tervüket. Egymásután újabb és újabb arcok villannak fel az ablakokban, mintha egyetlen óriási, de pozdorjává tört, salakká darált valaminek a morzsái lennének.

A kocsik veszett rohanásától üzött levegő szétlibbenti az emberek ruháját és haját, meleg, fülledt hullámként vág arcukba, ezer meg ezer hangot lök, présel a fülükbe, finom, maró port hint szemükbe, megvakítja és elnyújtott, szakadatlanul üvöltő bögéssel megsüketíti őket...

Az eleven embert, aki gondolkodik, agyában ábrándokat, képeket, képzeteket teremt, aki vágyakat érez, búsul, akar, tagad és vár - az eleven embert szörnyen zavarta volna ez a vad vonítás, nyöszörgés, bömbölés, a kő, a fal remegése és az ablaküveg gyáva csörrenése. Felháborodva rohant volna ki a házból és lehordta, lerombolta volna azt a galádságot - a „függő vasutat”, elhallgattatta volna a vas pimasz bömbölését. Hiszen végtére is ő az élet ura - az élet az övé. És mindennek, ami zavarja abban, hogy éljen - pusztulnia kell!

De a Sárga Ördög városának lakói nyugodtan eltűnnek mindent, ami tönkreteszi az embert.

*

Lent, a „függővasút” acélhálózata alatt, a kövezet porában, piszkában némán hancúroznak a gyermekek - némán, bár ugyanúgy kacagnak, kiabálnak, mint a világ összes gyermekei, de hangjuk belevész a fölöttük dübörgő lármába, mint esőcsepp a tengerbe. Virágoknak tetszenek, melyeket egy durva mancs az utca piszkába dobott a házak ablakából. Sápadtak és sárgák, mert a város olajos páráját issza be testük; vérüket megfertőzte a levegő; idegeiket pattanásig ingerelte a rozsdás fém baljós sikoltása, a rabigába döntött villámok hosszú bögése.

Hogy is serdülhetnének egészséges, bátor, büszke férfiakká ezek a gyermekek? - kérdi az ember önmagától. Mindenünnen nyikorgás, hahota, gonosz rikácsolás a válasz.

A kocsik az East Side, a szegénynegyed, a város trágyadombja mellett vágatnak el. Az utcák: mély csatornák, amelyek valahová a város mélyébe vezetik az embereket, ahol - így képzelet az ész - mérhetetlen, feneketlen gödör, üst vagy katlan tátong; oda tódulnak ezek az emberek mind és ott aranyat főznek belőlük. Az utcák csatornáiban egymás hegyén-hátán nyüzsögnek a gyermekek.

Én már sok nyomort láttam, jól ismerem vértelen, csontos, zöld arcát. Éhségtől bamba, mohótűzben égő, ravasz és bosszúra szomjas vagy rabszolgai alázatot sugárzó, de sohasem emberi szemet mindenütt láttam, ám az east-sidei nyomor borzalma a legszörnyűbb, amit csak ismerlek.

Az utcákon - melyek úgy tele vannak zsúfolva emberrel, akár a zsák korpával - a gyermekek mohón kutatnak a járdaszélen álló szemétkosarakban valami rothadt zöldség után és penészesül megszickoznak ott azonnal, a csípős porban és fülledt levegőben.

Valahányszor egy kis penészes kenyérhéjat találnak, vad viszály robban ki köztük, mindegyiket megszállja a vágy, hogy ő kapja be és úgy verekszenek érte, mint a kiskutyák. Rajokban lepik el a kövezetet, mint a torkos galambok; éjfélután egy, két órákor, sőt még később is ott kotorászik a mocskokban a nyomornak ez a sok-sok apró bacillusa: mindegyik élő szemrehányás - a Sárga Ördög gazdag rabjainak mohóságát vádolja.

A piszkos utcasarkokon holmi kályha, vagy tűzhely áll; főznek rajta valamit; a gőz - mely vékony csövön tódul ki a szabad levegőre - egy kis fűtőülőt fűj a cső végén. Ez a cérvékony,

fülhasogató fütty a maga reszkető pengéjével keresztülmetszi az utca minden lármáját, a végtelenbe húzódik, mint egy fehér, hideg fonál; a torok köré csavarodik, összekuszálja a fejben a gondolatokat, felbőszíti, kergeti az embert valahová és egy pillanatra sem szünetelve, ott remeg a rothatag bűzben, mely rég felfalta a levegőt, ott remeg gúnyosan, és dühösen a piszokba alázza ezt az életet.

A piszok - olyan elem itt, mely mindent átitatott önmagával: a házfalat, ablaküveget, az emberek ruháját, testük pórusait, agyvelejüket, vágyaikat, gondolataikat...

Ezek az utcákon át az ajtók sötét bemélyedései mintha a kőfalak gennyes tályogaként tátonganának. Amikor bekukkant rajtuk az ember, személtelte piszkos lépcsőfokokat lát - úgy rémlik, mintha odabent, akár egy hulla bendőjében, minden elemeire bomlott, szétrothadt volna. Az emberek meg pondróknak látszanak...

Nagy, feketeszemű, magas asszony áll az ajtóban; karján csecsemője; blúzáat kigombolta; kékeslila melle hosszú zacskó gyanánt, erőtlenül csüng. Gyermeke acsarkodik, ujjával karmolással anyja fonnyadt, kiaszott testét, beléfúrja arcocskáját, cuppogat kis ajkával, egy pillanatra elnémul, aztán megint, még nagyobb erővel rí, öklözi, rugdossa anyja mellét. Az asszony csak áll, mint a bálvány, szeme kerek, akár a bagolyé, makacsul egy pontra szegezi maga elé. Azt hihetné az ember, hogy ez a tekintet kenyéren kívül semmit sem képes látni. Szorosan összeszorította ajkát és csak orrával szuszog, orrlikai meg-megremegnek, amint beszívják az utca sűrű, bűdös levegőjét; ezt az embert csak a tegnapi behabzsolt étel emléke élteti, meg az ábránd arról a falatról, amely egyszer talán majd szájába jut. A csecsemő rikácsol, apró, sárga testcskéje görcsösen vonaglik - de anyja nem hallja a sírás-rívást, nem érzi a rugdosást sem...

Egy vércsarcú, földetlen őszfejű, magas, sovány aggastyán, vörös gyulladáshozos szemhéjait összehunyorítva, óvatosan áskál a szemétdombban, széndarabokat kotor elő belőle. Amikor odamennek hozzá, esetlenül, farkasmódra fordít egyet törzsén és dörög valamit.

Egy roppant halvány, cingár ifjú a lámpaoszlopnak dőlve néz végig az utcán szürke szemével és időnkint megrázza boglyas fejét. Kezét mélyen nadrágja zsebébe süllyesztette és ujjai görcsösen mozognak...

Itt, ezeken az utcákon, észre lehet venni az embert, hallani lehet bosszúra szomjazó, izgatott, dühös hangját. Itt van arca az embernek - éhes, bús, ideges arca. Látni, hogy az emberek éreznek, tapasztalni lehet, hogy gondolkoznak is. Itt nyüzsögnek e szennyes csatornában, egymáshoz dörzsölődnek, mint a szemét a zavaros víz árjában; az éhség ereje forgatja, pörgeti és csak az az olthatatlan vágy élteti őket, hogy faljanak valamit.

Az enivaló utáni epedés, a jóllakottság gyönyöréről szótt ábrándok közben mohón nyelik a méreggel telített levegőt és lelkük sötét padmalyaiban maró gondolatok, ravasz érzések, bűnös vágyak teremnek.

Olyanok, mint a fertőző mikrobák a város gyomrában és lesz idő, amikor ugyanazzal a méreggel mételyezik meg a várost, amellyel az most olyan bőkezűen táplálja őket!

Az ifjú a lámpaoszlop mellett időnkint meg-megrázza fejét és keményen összepréseli éhes fogait. Úgy tűnik, hogy meg lehet érteni, min töpreng, mit akar: azt hiszem, roppant erejű óriási karokat kíván és a hátára hatalmas szárnyakat. Mindezt azért, hogy egyszer, egy szép napon a város fölé emelkedjék, ráeressze kezeit, mint két acélemeltyűt és mindent szemét és romhalmazzá tegyen: téglát és gyöngyöt, aranyat és a rabszolgák húsát, üveget és milliomosokat, sarat, hülyéket, templomokat, szennyel fertőzött fákat és ezeket az ostoba, sokemeletes felhőkarcolókat, szóval mindent, az egész várost egy csomóba, sárból és emberi vérből téztávvá gyúrja, a legocsmányabb káosszá keverje. Ez az iszonyatos kívánság ugyanolyan ter-

mészetes ez ifjú agyában, mint kelevény a kóros testen. Ahol sok robotjuk van a rabszolgáknak, ott nem lelhet helyet a szabad, teremítő gondolat, ott csak a rombolás eszméi, a bosszú mérges virágai virulhatnak, ami nem egyéb, mint az állat viharos tiltakozása. Ez érthető: ha a társadalom elnyomorítja az ember lelkét, nem várhat tőle irgalmat maga iránt.

Az embernek joga van a bosszúra - ezt a jogot a társadalom adja neki.

*

A koromlepte piszkos égen kialvófélben van a nap. Az óriási házak még zordabbak, még súlyosabbak lesznek. Sötét méhükben itt-ott fel-felvillan egy-egy fény, mint exotikus vadállatok sárga szeme - vadállatoké, amelyek egész éjjel őrizni kénytelenek e koporsók halotti retyerutyáját.

Az emberek befejezték napi munkájukat és - mitsem törődve azzal, miért is végezték el azt a munkát és hogy szükségük van-e rá vagy sem - gyorsan szaladnak aludni. A járdákat az emberi test sötét patakjai öntik el. Minden fejet egyformán kerek kalap takar és már minden agyvelő elszunnyadt - ezt látni a szemekben. A munkának vége, nincs többé mire gondolni, törődni. Gondolataikat csak a gazdának tartogatják: magukkal nincs mit törődni; ha van robot - lesz kenyér, meglesznek az élet olcsó gyönyörei is - és ezen kívül semmi sem kell az embernek a Sárga Ördög városában.

Az emberek ágyukba vánszorognak, asszonyaik, férfiak mellé és éjjel, a fülledt szobákban izzadtan és a veritéktől sikamlósan fognak szeretkezni, hogy a város számára új, friss falat szülessék...

Mennek. Nem hallani kacajt, víg tereferét, sehol sem villan mosoly.

Hápnak az autók, csattan a korbács, öblösen zengenek a villamosvezetékek, dübörögnek a kocsik. Valahol bizonyára zene játszik.

A gyerkőcök az ujságcímeket rikkantgatják. Egy kintorna silány nyekergése és egy sikoly összeolvad, mint a vásári bohóc s a gyilkos tragikus ölelkezése. Akaratlanul sodródni a parányi emberek - akár kövek gurulnának a hegy tövéhez...

Egyre több és több sárga fény gyúl ki. Egész falak ragyognak a sört, whiskyt, szappant, vadonatúj típusú borotvát, kalapot, szivart és színházat magasztaló, lángoló szavaktól. Az Arany mohó lökéseitől az utcák mentén mindenfelé kergetett vas dübörgése egyre halkul. Most, amikor mindenütt tüzek égnek, ez a folytonos üvöltés még sokatmondóbb, most új értelmet, erősebb nyomatékot nyer.

A házak faláról, a cégérekről, a vendéglők ablakaiból vakítóan ömlik a megolvadt Arany fénye. Tolakodóan, rikítóan, ujjongva lobog mindenütt, szúrja a szemet és eltorzítja az arcot hideg ragyogásával. Ez a ravasz csillogás teli van azzal a vággyal, hogy kihúzza az emberek zsebéből keresetük utolsó nyomorúságos fityingjét is - csábító kacsingatását izzó szavakká tömöríti és e szavakkal némán kíséri a munkásokat olcsó gyönyörökre, kellemes dolgokat kínál nekik...

Borzasztó sok fény tud lenni ebben a városban! Eleinte szépnek tűnik és vidít, mert izgat. A tűz - szabad elem, a nap büszke gyermeke. Mikor szilajon kivirul - szirmai a földkerekség minden virágánál gyönyörűbben lobognak, élnek. Megtisztítja az életet és el tud pusztítani mindent, ami korhatag, szenny és enyésző.

De ha ebben a városban nézed az átlátszó üvegbilincsbe vert tüzet, rájössz, hogy itt - mint minden - a tűz is rabszolga lett. Az Aranyat szolgálja, az Arany kedvéért ellenségesen messze húzódik az emberektől...

Mint minden - a vas, kő és fa - a tűz is részes az ember elleni nagy összeesküvésben: elkápráztatja és csábítja:

- Gyere ide!

Aztán így csalogatja:

- Add ide a pénzed!...

Az emberek hajlanak a csábos szóra, sok felesleges limlomot vásárolnak össze és bambán bámulják a butító látványosságot.

A város közepében valahol, mintha nagy aranygömb forogna kéjes nyöszörgéssel, rémítő gyorsasággal... mintha apró szemcsékké porlanék szét végig minden utcán és az emberek egész nap mohón keresnék, kapkodnának utána, markukba kaparintanák. És leszáll az este, az aranygömb megint pörögni kezd, de most ellenkező irányba, hideg, fényes forgószelet hajt, beleszívja az embereket, hogy visszakövetelje a nappal zsákmányolt aranyport. S azok mindig többet adnak vissza, mint amennyit zsebrevágtak és másnap reggelre az aranygömb megterebélyesedik, forgása meggyorsul, hangosabban harsog rabszolgájának: a vasnak győzelmes ujjongása és minden ígája alá hajtott erő dübörgése.

És mohóbban, hatalmasabb erővel, mint tegnap - szívja az emberek vérének és velejét, hogy este ez a vér, ez a velő hideg, sárga fémme változzék. Az aranygömb - a város szíve. Verésében rejlik az élet, terjedelmének gyarapodásában - az élet egész értelme.

Ezért túrják az emberek a földet látástól vakulásig, ezért kovácsolnak vasat, építenek házat, lélekzik be a gyárak füstjét, szívják be testük pórusain a fertőzött, kóros levegő szennyt, ezért adják el szép testüket.

Ez a rontó varázslat elkábítja lelküket - hajlékony fegyverré, olyan ércce teszi őket a Sárga Ördög kezében, amelyből az szakadatlanul aranyat olvaszt ki, vagyis önnön húsát-vérének...

*

Az éj előront az óceán sivatagából és hűs, sós lehelletet fúj a városra. A hideg fények millió nyílként fúródnak bele, de az éj csak tör előre, szánakozva sötét lepelbe bugyolálja az idomtalan házakat, az ocsmány, szűk utcákat, eltakarja a nyomor rongyainak mocskát. Vadul száll feléje a kapzsi örület visítása, mely kettéhasítja a csendet - de az éj csak vonul, lassan-lassan kioltja a rab tűz gőgös fényét és lágy tenyerével befödi a város gennyes fekélyeit.

De amint az utcák labirintusában lépked, képtelen legyűrni, friss lehelletével szétkergetni a város gyilkos páráját.

A falak napmelegítette követ súrolja, végigkúszik a rozsdás pléhtetőkön, a kövezet szennyeiben, teleissza magát mérges porral, nyeli a mindenféle büzt és szárnyaszegetten, gyámoltalanul, mozdulatlanul terül el a háztetőkön, az utcák csatornáiban. Csak a sötétség maradt meg belőle: az üdeség és a hűvösség eltűnt, elnyelte a kő, vas, fa és az emberek fertőzött tüdeje. Nincs benne többé csend, nincs többé költészet...

A város ebben a fülledtségben alszik el és dörmög, akár egy gigászi fenevad. Túl sok mindenféle étet zabált a nap folyamán, most csömör gyötri, lázasan hanykolódik és nehéz, rossz álmot álmodik.

A fény hunyorogva alszik ki, mert mint beugrató, mint a reklám lakája, már elvégezte hitvány feladatát. A házak egymásután magukba, kögyomrukba szippantják az embereket.

Magas, szikár, görnyedt férfi áll az utcasarkon és unalmasan-fakó szemmel néz jobbra-balra, lassan forgatja a fejét erre-arra. Hová menjen? Minden utca egyforma és minden ház egyformán közömbös, holtan bámul egymásra halvány hályogos tekintetével...

Füllesztő bú fojtogatja a torkot, forró markával beleszorítja az emberbe a szuszt. A háztetők felett mozdulatlanul áll az elátkozott, szerencsétlen város nappali kigőzölgéseinek áttetsző fellege. E hártján át a menny mérhetetlen magasságában bágyadtan pislákolnak a csendes csillagok.

A férfi leveszi kalapját, felemeli fejét és a magasba tekint. A hórihorgas házak e városban messzebb lökték az eget a földtől, mint bárhol másutt. A csillagok árvák, parányiak...

A távolban izgatottan harsog egy rézkürt. A férfi hosszú lába furcsán megremeg, befordul az egyik utcába, fejét lehajtva, kezét lóbálva lassan ballag végig rajta. Már későre jár az idő, az utcák egyre kihaltabbak lesznek. A magányos apró emberek eltűnnek, mint a legyek, belevesznek a sötétségbe. A sarkokon bottal a kezükben, szürke sapkában, feszesen állnak a rendőrök. Lomhán mozgó állkapoccsal bagót rágnak.

A férfi elmegy mellettük, elmegy a távírópóznák és sok-sok fekete kapu mellett, melyek a házfalokban álmosan tátongó négyszögletes szájaknak tűnnek. Valahol messze villamos dübörög és vonít. Az éjszaka megfulladt az utcák mély kalickáiban, az éj - halott.

A férfi egyenletes léptekkel bandukol és himbálja hosszú, görnyedt testét. Alakján van bizonyos töprengő és határozatlan, de mégis döntésre vágyó valami.

Úgy vélem - tolvaj.

Kellemes olyan embert látni, aki elevennek érzi magát a város fekete útvesztőiben.

A kitárt ablakok az emberi izzadság csömörletes bűzét okádják.

Érthetetlen, tompa hangok álmosan pizmognak a fülledt, méla homályban...

Elaludt és álmában félrebeszél a Sárga Ördög komor városa.

(1906.)

Fordította Makai Imre

A SIVÁRSÁG BIRODALMA

Ha leszáll az éj, csodaváros emelkedik ki hirtelen az óceánból az ég felé. Mintha tűzből épült volna. Vörös szikrák tengere ragyog fel a sötétségben és ezerszínű kristályokból álló templomok, paloták, kastélyok merész szökkenésű tornyainak körvonalait rajzolják az égbolt fekete háttérére. A levegőben arany pókhálók remegnek, összefonódnak a lángnyelvek alkotta áttetsző varázsképekkel. Elragadtatott pillantást vetnek saját szépségükre, amely visszatükröződik a vízben, azután egyszerre szertehullanak a semmibe. Mesebeli és megfoghatatlan ez a tűz, amely ég, lángol, ragyog, de mégsem fogy ki sohasem; kimondhatatlanul gyönyörű, amint lobogásával elkápráztatja a szemet és a szikraváros parázslatos képét vetíti az ég és a tenger puszta alapjára. Mintha rózsás hajnalpírból szőtt sátorbúra lengene felette. Képét - olvadt arany szeszélyes foltjaival keverve - visszaverik a játékos, hullámzó habok...

A tűz játéka csalóka képzeteket kelt: mintha ott, a mesekastélyok termeiben, a káprázatos lángbeli fénytanyákon halk, de büszkén zengő zene szólna, amelyet senki sem hallott még soha és sehol. Mintha e dallamfolyó hullámairól gondolatok röppennének fel, mint szárnyas csillagok - a világ legszebb gondolatai. Szent táncuk közben röpkén meg-megérintik egymást, majd időnkint mámoros ölelésben egyesülve új lángképeket, új gondolatokat szülnek erre az álomvilágra.

Mintha ott, a lágy homályban, az óceán rengő kebelében aranyfonalakból és virágokból szőtt csillagokból ácsolt óriási csodabölcső ringana, amelybe éjszakánkint a Nap tér nyugovóra.

*

Ha kivilágosodik a reggel, az ember közelebb kerül az élet valóságához. Nappal a tűzmese helyén csupán nagy, fehér épületek légies körvonalai látszanak.

Az óceán pihegésének ködében, amely összevegyül a város szürke, zavaros párájával, ezek az áttetsző, légies lepelbe burkolt fehér és könnyed építmények olyanok, mint a délibáb. Sejtelmesen remegnek, mintha megejtő ígérekkel csalogatnák maguk felé távoli nézőiket. Mintha valami nagyon-nagyon szépet, valami nagyon-nagyon örömtelit ígérnének neki.

Távolabb a háttérben, köd és por felhőibe burkoltan, súlyosan állnak kőlábaikon a város nagy kockaházai. Mintha telhetetlen éhség, olthatatlan szomjúság morogna, hörögne, zakatolna ott. Ez az idegfeszítő lárma, amely egyformán megremegteti a lelkeket s a levegőt, egy acélhúrú óriás hangszer zengése, az Arany hatalmától lenyűgözött életerőknek ez a fájdalmas üvöltése, a Sárga Ördög eme csúfondáros és hideg füttyszava, ez az észbontó hangzavar elűzi, eltaszítja az embert arról a földdarabról, amelyet terméketlenné tesz és beszenyvez a város bűzhödt teste. És a nép elindul az óceán partja felé, ahol azok a szép fehér épületek emelkednek, amelyek nyugtot és pihenést ígérnek neki.

Szorosan egymás mellett épültek annak a földnyelvnek a homokkőtalaján, amely kés módjára: hegyesen és mélyen fúródik bele a sötét vizekbe. Meleg és sárga ragyogással csillog a homok, amelynek bársonytalaján az építmények légies körvonalait mintha fehér selyemszálakból hímezték volna ki. Talán járt ott valaki a földnyelv legvégén, s mielőtt a hús habokba merült, gazdag ruházatát szerteszórta maga körül.

Jó lenne közel menni és megérinteni e lágy, simogató tapintású szövedéket; jó lenne leheveredni pompás redőzetében, onnan bámulni a pusztá messzeségbe, ahol fehér madarak szárnyalnak gyorsan, hangtalanul és a Nap tikkasztó sugárözönében tenger és égbolt összefolyik.

*

Úgy hívják ezt: Coney Island.

Hétfőnkint diadalmasan írják a város ujságjai:

„Tegnap 300 000 ember fordult meg Coney Islanden. 23 gyerek veszett el.”

...Soká kell menni, lármás utcák porában, majd villamossal végig Brooklynon és Long Islanden, amíg feltűnik az ember szeme előtt a ragyogó, káprázatos Coney Island. És mikor végre ott állsz a tűz városának kapuja előtt, elvakul a szemed. Százezernyi hidegfehéren izzó szikra táncol előtted s a sugárzó portenger láttára fejed szédülni kezd. Mintha lángoló tajték örvénylene forgószélként körülötted, pergésével elszédít és magába húz. E szilaj tűzijáték elkábítja és összepréseli elmédet, kiűz belőle minden önálló gondolatot, s az egyéniséget a tömeg részecskéjévé változtatja át. Akaratuktól megfosztott részek botorkálnak ide-oda a sziporkázó tűzáradatban. Tompa-szürke köd tölti el lassan agyadat, amelyre szomjas várakozás ragadós leple borul. A káprázattól lenyűgözött tömeg fekete patakja beletorkollik a fény rendíthetetlenül sugárzó tavába, mintha az éjnek egyre szűkebbre fonódó korláta elöl keresne ottan menedéket.

Kis lámpácskák ontják mindenünnen szúrós és hideg fényüket. Minden póznához, minden falhoz tapad belőlük legalább egy; ablakrácsról és párkányról lógnak le; hosszú, egyenes sorokat alkotnak a villamosmegállóhelyek egymás mögé sorakozó oszlopain; minden tetőről ontják holt fényüket és apró, éles sugaraikkal elgyötrik az ember szemét. Mindenki vagy elveszetten hunyorog vagy bambán mosolyog a tömegben, amely lassan vonszolja magát tovább a földön, egy összezsomózódott vaslánc súlyos láncszemeihez hasonlóan...

Az embernek össze kell szednie az erejét, hogy magához tudjon térni ebben a tömkelegben, amelyet porig lenyűgöz a csodálkozás, de semmiféle elragadtatás, sem öröm nem lelkesít. Akinek pedig sikerült magához térnie, az rájön, hogy a lámpatüzek tengeréből áradó rideg és levetkőztető fény leleplezi a távoli, csalóka szépséget: sivár rútságnak mutatja közlől. A messzi mesevárosról most kiderül, hogy sietve összetákolt olcsó és fantáziátlan deszkatömkeleg - gyerekek multságára készült. Mintha egy kivénhedt tanítómester tehetségtelen műve lenne, aki retteg a pajkos gyermekektől és ilyen eszközökkel akarja a még játékos nebulókat engedelmességre, tisztelettudó viselkedésre bírni. Fehér építmények tucatjai, amelyek különböznek ugyan egymástól, de mégis egyformán torzak és egyiken sincs árnyéka sem a szépségnek. Deszkákból, gerendákból épült és gondatlanul gyalult felszínükre úgy mázolták oda a fehér festéket, hogy közlől úgy tetszik: ugyanabban a ragályos bőrbetegségben szenved mindegyik. Két halálosan unalmas, egyenes vonalban sorakoznak szorosan egymás mellé az alacsony oszlopsorok és magas tornyok légiói. A közömbösen sugárzó hideg fény sivárrá, faragatlanná vetkőztet mindent; a legkisebb zugot is betölti ez a fény, árnyék nincs sehol. Tágranyított szájjal áll a sok bódé, mint megannyi bábész feleszű. Bensejükben pedig: párafelhő, sárgarézsípok s trombiták fülsértő vonítása, kintornanyikorgás és sötét emberi figurák, amelyek ide-oda ténferegnek, isznak, dohányoznak.

De emberi hangot nem lehet hallani. Az a hangfolyam, amelynek hullámai elárasztják a levegőt, az ívlámpák sziszegéséből, zenefoszlánnyokból, az orgonák fasípjainak szegényes dallamából, füttyökből, csengetésekéből, motorlármából tevődik össze. Mintha óriási, túlfeszített, láthatatlan húrt pengetnének szakadatlanul és ebben a szüntelen lármában, amely pillanatnyi pihenést sem enged, az emberi hang legfeljebb félénk suttogásnak hallatszik. S közben mindenütt minden tolakodóan csillog-villog tovább, mesterséges fényével leleplezve önnön rútságát...

Az ember lelkét teljesen hatalmába keríti a vágy, élő tűz után, amely valóban lángol s piros virágokban ragyog, mert ez talán szabadulást nyújtana a tarka sivárság e börtönéből, ahol

eltompul a fül és elvakul a szem... Milyen jó lenne tűzbevetni ezt az egész talmi és félbolond cifraságot, utána egy jót táncolni, nagyot kiáltani és énekelni az ezerszínű lángnyelvek szilaj játékának közepette. Hiszen ez nem más, mint egy roskadásig dús halotti tor, amelyet e pukkadásig felfújt üres pompa kimúlása felett kellene megülni...

Valóban sokszázezer foglya van ennek a városnak. Fekete legyek felhőjéhez hasonlóan tolonganak óriási terein, ahol egymás hegyén-hátán állnak a nagy fehér bódék. Nyüzsögnek az építmények összes termeiben. Várandós anyák önelégülten cipelik méhük terhét. Gyermekek keringenek ide-oda, szótlanul tátják a szájukat és elkáprázott szemük olyan izgatottan és komolyan tekint körül, hogy az emberben mélységes sajnálat ébred irántuk a látványért, amelyben gyönyörködnek: az ízetlen csúfságokért, melyeket szépségnek vélnek. A sok simára borotvált férfiarc olyan furcsán egyforma: mindegyik merev és mozdulatlan. A legtöbb férfi feleségét és gyerekeit is elhozta ide, s most úgy érzi, hogy családjának jötevője, hiszen a mindennapi kenyéren kívül nagyszerű multságban is részesíti őket. A gyermekeknek valóban tetszik ez a csillogó-villogó világ, de túlságosan komolyak ahhoz, semhogy nyíltan kimutassák érzelmeiket. Inkább összeszorítják keskeny ajkukat, összehúzzák a szemüket és szemöldökük ráncolásával jelzik, hogy ők olyan emberek, akiket mi sem tud csodálkozásra bírni. De érezni, hogy e felszínes nyugalom mögött, amellyel „érettségüket” akarják mutatni a világnak, feszült vágyakozás él, hogy kikóstolják a város minden élvezetét. A komoly férfiak fensőbbiséges mosollyal leplezik szemük sóvárgó csillogását - és felülnek a villanyhajtotta körhinta falovainak s elefántjainak hátára; lábukat lóbálva izgatottan várják, hogy mikor indul útjára a szédítő gyönyöröket nyújtó hullámvasút; hurrázva emelkednek a magasba és nagyokat fütttyentve száguldanak a mélybe. A gyomrokat felkavaró utazás befejeztével arcizmaikkal ismét illendő módon helyére huzigálják az arcbőrüket és újabb gyönyörűségek felkutatására indulnak...

Efféle gyönyörűség számtalan akad. Íme ez a magas acéltorony, amelynek csúcsán két hosszú, fehér hinta himbálózik; a hinták végén kalitkaszerű tákolmány függ, s a kalitkában - emberek. Amikor a hinta egyik vége súlyos lassúsággal az ég felé emelkedik - komollyá, szorongóvá válik a bennülők arca. Mindenki kerekre nyitja a szemét és néma izgalomban bámul a föld felé, amelytől egyre távolabb s távolabb kerül. De a hinta másik szárnyának kalitkájában, amely ugyanekkor aggodalmas óvatossággal ereszkedik lefelé - mosoly virágozik ki az emberek arcán és elégedett hangok hallhatók. Utóbbiakat leginkább macskakölykök nyivákolásához lehet hasonlítani, amelyet akkor hallatnak, amikor az ember lerakja őket a földre, miután előbb a nyakuk bőrénél fogva a levegőbe emelte.

Egy másik torony csúcsa körül merev rudakra pányvázott ladikok keringenek a légben, ismét másutt fémből készült müléghajók mozognak - általában mindenhol minden mozog, lobog, lármázik - csend, nyugalom sehol. Minden inog, nyög, recseg, szédületbe hozza az emberek agyát, s az önfeledt áldozatokat jóleső kimerültségbe taszítja a mozgásnak, fénynek és hangnak összevisszasága. A ragyogó szemek még jobban ragyognak az értéktelen deszkatenger csillogó fehér mázának hatása alatt, miközben az agyvelőkből lassan kiszivárog minden éltető vér. Az egész egyre sivárabb és sivárabb lesz; mintha egyre fokozódnék az emberek undora önmagukkal szemben. Mintha ez az undor a sok tízezer egyforma, sötét figurát nagyszabású ösztáncba hajszolná és úgy sodorná tetszése szerint, mint a szél az utca porát vagy a tehetetlen felhőket, amelyek hol szétválnak, hol ismét összeütköznek ellenállhatatlan parancs szerint...

*

Az építmények belsejében is százféle szórakozás kínálkozik. De ezek gyakran komolyak és „nevelő” jellegűek. Például bemutatják az embereknek a Poklot a legkülönbözőbb, legkegyetlenebb kínzásaival együtt. Ezeknek a gyötrelmes rendszere mindenkit elér, ha megszegi a számára előírt szent törvényeket...

A Poklot papírmáséból csinálták és sötétvörös festékekkel mázolták be. Mindent valami tűzálló anyaggal futtattak be, amelynek sűrű szaga az ember orrát csavarja. Undok mű ez a Pokol, még a legigénytelenebb ízlésű nézőben is visszatetszést kelt. Nagy barlangot ábrázol, teli összevisszahányt műkövekkel. Vörös félhomály tölti be a barlangot. Az egyik kövön ül a Sátán. Vörös trikót hord és sovány, rozsdabarna képét fintorgatja. Kezét dörzsöli, mint az uzsorás, aki jó üzletet csinált. Valószínűleg unja már az üldögélést, a papírrónus ropog és ingadozik alatta; lehet, hogy észre sem veszi ezt, hiszen egészen elmerült görbe lábának bámulásában. Az ördögök a szerencsétlen bűnösökkel foglalkoznak.

Itt egy kislány, aki éppen új kalapot vásárolt magának és boldog meglepedettséggel néz a tükörbe. De mögötte már két vézna ördög settenkedik, akik látható módon nagyon éhesek a prédára. Megragadják a hónaljánál fogva; rémülten kiált fel, de késő! Az ördögök simafalú vályúba gyömöszölik, amely egyenesen a Pokolbarlangba vezet. A barlangban persze több helyen ég a tűz. Igaz: a lángnyelvek piros papirosból vannak. Ideviszik az ördögök a kislányt tükrével és kalapjával együtt.

Amott egy kamasz, aki megivott egy pohár pálinkát - az ördögök már őt is tuszkolják a műtűzbe.

Szálnalmas Pokol ez. Az ördögök kicsik és soványak. Nyilvánvaló, hogy nagyon kimeríti őket munkájuk, amely éppen olyan egyhangú, mint amilyen eredménytelen. Ezért nem is nagyon törődnek tovább a bűnösökkel, miután a máglyára vetették őket. Láttukra az embernek kedve lenne odakiáltani nekik:

- Elég volt ebből a butaságból! Csapjátok oda az egészset, fiúk!

Egy másik fülkében fiatal lány látható, amint néhány bankjegyet csen ki egy férfi tárcájából, de az ördögök abban a minutumban már el is bánnak vele a Sátán nagy öröme, aki valóságos táncot lejt körülötte és olyan „ördögi gúnykacajba” tör ki, hogy az ember megundorodik tőle. Az ördögök dühös pillantásokat vetnek a Sátánra, akinek úri dolga van az övékéhez képest és mérgükben a papiroslángok közé taszigálnak mindenkit, aki akár szerepe szerint, akár véletlenül a közelükbe kerül...

A közönség hallgatagon s komolyan figyeli ezeket a szörnyűségeket. A teremben félhomály honol. Egy holdvilágképű fiatalember, akinek göndör haja, bő kabátja és olajos, mély hangja van, kezével mutogatva magyarázza kikiáltó módjára a látnivalókat.

Kifejti, hogy aki nem akar a pirostrikós, karikalábú Sátánnak áldozatául esni, annak az egyház áldása nélkül tilos lányokkal csókolóznia, különben ezek a lányok prostituálttá válhatnak; az egyház engedélye egyébként azért is szükséges, mert különben a fiatalok csókjaiból kislányok és kisfiúk születhetnek; a prostituáltaknak tilos pénzt kilopni vendégük tárcájából; végül mindenkinek tilos bort vagy hasonló más italt inni, amely alkalmas a szenvedélyek felkeltésére; kocsma helyett a templom látogatandó, utóbbi hasznosabb a lélek számára, azonkívül olcsóbb is...

A fiatalember nyilván maga sem hisz el egy betűt sem abból a prédikációból, amelyet parancsra ledarál.

A vétkes emberiség épülésére szolgáló szónoklat hallatára az ember szeretne felkiáltani:

- Uraim! Ha azt akarják, hogy az emberek lelke csakugyan megtisztuljon, akár ricinus-kúra segítségével is, akkor az erkölcsprédikátorokat jobban kell megfizetni.

A rémes história betetőzéséül émelyítően gyönyörű angyal bukkan fel az egyik zugból. Kifeszített dróton siklik a levegőben; fogai között fakürtöt tart, amelyet aranypapírral

burkoltak be. A Sátán az angyal láttára eltűnik a Pokol mélyében - hirtelenül, mint a csuka a tóban; minden mozgásba jön, recseg és ropog; a papirosszklák össze-vissza hengerednek a helyükről; az ördögök boldogok, hogy abbahagyhatják a munkát és mehetnek pihenni, a függöny legördül. A közönség összeszedelőzködik és kitódul. Vannak, akik mosolyogni mernek, de a legtöbben komoly arckifejezéssel gondolataikba merülnek. Talán ilyesmi jár a fejükben:

„Ha a pokolban ilyen undorító az élet, akkor nem érdemes bűnözni.”

Tovább kígyózik a tömeg. A következő bódében „A túlvilág” látható. Tekintélyes intézmény ez, szintén papírmáséból: visszataszító, kriptaszerű szobáiban értelem nélkül tengenek-lengenek a halottak feltűnően ízléstelenül öltözött lelkei. Szemezni szabad velük, de csipkedni őket tilos! Rémesen unatkozhatnak földalatti labirintusuknak durva falai között és hideg pincéik állandó, dohos léghezata sem lehet kellemes számukra. A túlvilági lelkek közül néhány csúnyán köhécsel, mások bagót rágnak és sárgákat köpnek a földre; egy magános lélek az egyik sarokban a falhoz dőlve szivarozik...

Ha elhaladsz előttük, fénytelen pillantással bámulnak az arcodba, görcsösen összeszorítják ajkukat és fagyoskodva rejtik kezüket túlvilági rongyaik közé. A szegény lelkek - fáznak és látnivaló, hogy egyiket-másikat reuma gyötri. A közönség szótlanul bámulja őket és miközben a dohos levegőt szívja, saját mélabús unalmát nyújtja táplálékul nekik, amely kiolt minden gondolatot, mint amikor nedves, mocskos rongyot dobnak az alig pislákoló parázsra...

A következő bódében „A vízözön”-t mutatják be, amely annakidején tudvalévően az emberek vétkeinek megtorlására zúdult a világra...

Ebben a városban minden látványosságnak ugyanaz a célja: megmutatni az embereknek, hogyan és miként fizetnek majd bűneikért haláluk után; megtanítani őket arra, hogy jámbor és törvénytisztelő életet éljenek ezen a földön...

Mindenünnen ezt harsogják feléd:

- Tilos!

Ugyanis a közönség túlnyomó többsége - dolgozókból áll...

*

Csak hogy pénzre szükség van és a pénzt valahogyan meg kell keresni. Ezért a fény városának eldugott zugaiban, mint mindenhol a földön, a kicsapongás megvetően kikacagja az álszentelkedést és a hazugságot. Persze, ez a titkos élvezet is olcsó és sivár, hiszen a „nép”-nek szól. Jól kifizetődő vállalkozást csináltak belőle, amely a munkás zsebéből kiszippantja bérét. Az arany utáni sóvárgásnak ez a megnyilvánulása háromszorosan visszataszító és undok a fényes sivárságnak ebben a mocsarában...

És a nép örül a bűnnek...

...Dús pataokban ömlik a két szikrázva ragyogó háztor között, s a házak éhes torokkal nyelik el az embereket. Jobbról az örök kárhozzát borzalmi rémítgetik őket:

- Ne bűnözzél! Veszélyes!

Balról, a tágas táncteremben, ahol lassan keringenek a nők, mintha minden azt suttozná:

- Bűnözzél csak! Jólesik!

S a szegény halandó, akit elvakít a tűzáradat, megejt az olcsó pompa, s részeggé tesz a hangzavar, önmagát kínozza és mégis szívesen lejt a lassú táncot: hol balra - a bűnhöz, hol jobbra - ahonnan feloldozást prédikálnak neki.

Ez az akaratnélküli tántorgás letöri és kimeríti; de egyformán hasznos az erkölcs kufárai és a mámor árusai számára.

Így rendezték be az életet: hat napon át dolgozzon a nép, a hetedikén pedig bűnözzön és fizessen bűneiért, majd gyónjon meg és fizessen a gyónásért - úgy-e, milyen egyszerű az egész?!

*

Sziszegnek az ívlámpák, mintha százezer kígyót ingereltek volna fel egyszerre. A zümmögő embersokaság pedig, mint a légyrajok, lassan, leverten, gépiesen mozogva, belé-beléakad a bódék és építmények csillogó, finom pókhálóiiba. A fény városának látogatói sietség nélkül, borotvált arcukon a mosoly nyoma nélkül, lustán elidőznek a hívogató kapuk előtt, betérnek, sokáig álldogálnak a vadállatok ketrecai előtt, rágják a bagót, köpnek egyet.

Az egyik óriási ketrecben egy férfi pisztolylövésekkel és vékony ostorának kíméletlen ütései-vel bengáli tigriseket hajszol. A pompás fenevadakat megőrjíti a félelem, vakok a tüztől, süketek a lövések s a zene lármájától, eszüket vesztve ugrándoznak, üvöltenek, fűjnek rácsaik mögött; zöld szemük csillog-villog; ajkuk remeg; éles agyaraikat mutogatják és karmokkal ékes lábaikkal tehetetlenül kapálják a levegőt. De kínzójuk egyenesen a szemük közé lő... a fájdalom, a vaktöltések ijesztő csattanásai, a korbács metsző csapásai újra meg újra a ketrec sarkába taszítják az izmos és hajlékony testű bestiákat. Remeg az elkeseredéstől, hörög a fájdalomtól, fogát vicsorgatja a megaláztatástól a dzsungel rab vadja. Majd egy pillanatra csendesen meghúzódik a sarokban és tébolyodott szemmel néz, óriáskígyóhoz hasonló farkát idegesen csóválja...

A kemény izmok a rugalmas testet szinte gombóccá gyúrnak. A tigrisek feszülten remegve lesik a pillanatot, hogy a légbe repíthessék gazdájukat, a korbácsos ember húsába fúrassák karmaikat, szétszaggassák, megsemmisítsék ellenségüket...

A hátsólábak acélrugók módjára feszülnek, a nyakak kinyúlnak, a zöld szembogarakban a mámor vérvörös szikrái csillognak.

És a ketrecrács mögül az egyforma sárga arcokból hidegen várakozó, fénytelen, de szűrő pillantások fűródnak beléjük. Mintha egyetlen nagy réztányér lenne ez a sok sárga arc...

Iszonyatos a halálos mozdulatlanság, amelyben a tömeg vár, vár és vért kíván látni, de nem bosszúvágyból, csak kíváncsiságból, mint az olyan fenevad, amelyet már réges-régen megszelídítettek.

A tigris behúzza fejét a válla közé, fájdalmasan tágranyitja szemét és lágyan hullámozó testtel hátrál, mintha jégeső verte volna végig a bőrét, s oltotta volna ki bosszúvágyának tüzeit.

Az állatszeliidítő pedig tovább lő és csattogatja ostorát. Ordít mint az örült, rikkantásaiba igyekszik rejteni nyilvánvaló rettegését a fenevadtól, s szolgálai aggodalmát, hogy nem szolgálja ki elég jól a közönséget. Ez pedig feszülten lesi a bestia végzetes ugrását. Lesi és nem is tudja, hogy az ősi ösztön ébredt fel és liheg benne is: a harc ösztöne, amely kéjesen megremegteti, amikor két élő test halálos küzdelemben összefonódik előtte, vér freccsen, a ketrec padozatára párolgó emberi húscsapatok repülnek, jajkiáltás és halálhörgés száll a magasba...

De e seregetet már annyira átította a különböző tilalmak és gátlások mérge, hogy ugyanakkor, amikor szomjazik a vérre, fél is tőle. Szeretné is, meg nem is, s ez az önnönmagában vívott sötét küzdelem sajátos élvezetet nyújt neki: az életnek, a létnek tudatát...

A korbácsos ember valamennyi fenevadat megfélemlítette. A tigrisek lágy kúszással visszahúzódtak valahová a ketrec mélyébe, ő pedig verejtékben fürdik ugyan, de boldog, hogy ma ismét sikerült életben maradnia. Mosollyal leplezi vértelen ajkának remegését. Mélyen meghajol a sárgarézcú tömeg előtt, mintha bálványt imádna.

S a tömeg üvölt, tapsol, majd sötét foszlányokká szakadozik szét és darabjai felszívódnak a környező sivárság mocsarában...

Kiélvezvén az ember küzdelmét a fenevadakkal, a sereglet elindul, hogy újabb mulatságot keressen magának. Íme - a cirkusz! A kerek aréna közepén valaki hosszú lábával két gyereket hajigál a levegőbe. A gyerekek úgy röpködnek felette, mint fehér galambpár, amelynek levágták a szárnyát. Néha lecsúsznak az artista lábáról, lepottyannak a földre és ilyenkor ijedten pillantanak apjuk elcsavart fejére, véraláfutásos arcára, vagy az igazgatóra - és ismét felszökkennek a levegőbe. A porond körül összegyűlt tömeg szuszog és bámul. Ha a gyerek lehuppan a földre, az arcok megélénkülnek, mint amikor szellő borzolja könnyedén a zavaros tócsa szunnyadó vizét.

Jólesik a részeg ember látványa is, aki borvörös képével járna, de nem tud, csak tántorog, dalol, rikkant és boldog, hogy - íme - részeg, amit minden valamirevaló ember őszintén irigyel tőle...

Harsog a zene és darabokra hasogatja a levegőt. A zenekar tizedrangú, a zenészek fáradtak, a fúvóshangszerekből botladozva törnek elő a hangok, mintha mind sánták lennének. Tiszta dallamról szó sincs; mintha egy egyenes vonalat cikk-cakkosra tördeltek volna szét, úgy lökdösik egymást, botladoznak, tántorognak a zene szólamai. S a képzetnek úgy tűnik, mintha minden egyes hang különös módon egy-egy taglejtés lenne, egy-egy emberi fintor: torz száj, kifordult szem, kitágult orrlyuk, hosszú fehér fül. A karmester, akire rá sem pillantanak a zenészek, kis pálcájával a fejük felett hadonászik, mintegy elkapdossa és feldobja a levegőbe e torz hangokat. Azok összegubancolódnak egymással, ebből áll a zene, amelytől még a mindenhez hozzászokott cirkuszlovak is ijedten hátrálnak és idegesen rázogatóják hegyes fülüket, mintha meg akarnának szabadulni egynéhány rezes hangtól, amely beléjük bújik...

Különös fantáziákat szül ez a zene, amely még a legszerencsétlenebb rabszolgákat sem tudná vidámságra hangolni. Jó lenne kicsavarni a muzsikus kezéből a legnagyobb réztrombitát és teljes tüdőből olyan hosszas és rettentő erősen belefújni, hogy az iszonytató harsonahangtól üzve, mindenki szerteszaladjon e sivár fegyházból!...

A zenekartól nem messze medveketrec. Az egyik hatalmas, sötétbarna állat a ketrec közepén álldogál és ütemesen csóválva fejét, pislog ravasz szemecskéjével. Valószínűleg ezt gondolja:

„Ennek csak úgy van értelme, ha szándékosan azért csinálják, hogy mindenkit vakká, süketé és szerencsétlenné tegyenek. Ha ez így van, magam is elismerem, hogy a cél szentesíti az eszközt... De ha az emberek csakugyan azt gondolják, hogy ami itt történik, az szórakoztató, akkor soha többé nem hiszek a józan eszükben!”

Két másik medve szemközt ül egymással, mintha sakkozna. Egy negyedik gondterhelten gereblyézteti a szalmát a ketrec egyik sarkában, miközben fekete karmai végig-végigpengetik néha a rácsozatot. Az ötödik mozdulatlan pofáján csalódottság ül; nyilvánvaló, hogy mit sem remél ettől az élettől és aludni szeretne...

A vadállatok élénk érdeklődést keltenek, az emberek vizenyős pillantása megtapad rajtuk. Mintha valami régen elfelejtett élményt keresnének az oroszánok s párducok gyönyörű testének szabad és erőteljes mozgásában. Kísérleteznek. A rácsok között átdugott botokkal némán bökdösik a fenevadak hasát, oldalát. Várják: mi lesz?

Azok a bestiák pedig, amelyek még nem ismerik az emberi jellemet, megdühödnek, mancsaikkal a ketrec falát döngetik, tágra tátják a torkukat, üvöltenek. Ez - tetszik. A nézők biztonságban érzik magukat a rettentő csapásoktól, tudják, hogy nem kerülhetnek veszélybe, nyugodtan tekintenek az acélfalon túl szikrázó, véraláfutotta szemekbe és elégedetten mosolyognak. De a legtöbb vad oda sem ügyel az emberekre. Ha botütés vagy köpés éri őket, lassan feltápáskodnak és pillantást sem vetve a bántalmazóra, elhúzódnak a ketrec egyik távoli sarkába. A félhomályban mozdulatlanul hevernek az izmos, pompás oroszlánok, tigrisek, párducok és leopárdok - az emberek iránti megvetés zöld lángja tör elő kerek szembogarukból.

A nézők pedig megegyeszer rájuk tekintenek, majd tovább indulnak, mondván:

- Unalmas dögök...

*

Valamelyik bódé sötét, tátott torkú, félkör alakúan kiképzett bejáratában kétségbeesett buzgalommal játszik a zenekar. Előtte széktámlák egymás mellett, mintha fogsor lenne. A székek s a zenészek között asztal, az asztalon láncocskával kipányvázott két majom: anya és gyermeke. A kismajom szorosan anyja kebléhez simul és hosszú, vékony kezének ujjacskáival a hátába fogózkodik; az anya egyik kezével erőteljesen magához szorítja, másik kezét védelmezően maga elé tartja, s ennek a kéznek az ujjai egyenlőtlenül görbülnek, készen arra, hogy karmoljanak vagy üssenek. Az anya szeme feszülten kitágul; tehetetlen kétségbeesés, marcangoló fájdalom olvasható benne; várja az elháríthatatlan bántalmakat, a gonoszság kínzó megnyilvánulásait. A gyerek pofácskáját odalapítja anyja melléhez és jeges rettegéssel a szemében, ferdén néz az emberekre. Meglátszik rajta, hogy életének első napjától fogva és azóta is állandóan át- meg átítatja a félelem. Az anya fehér fogacskáival vicsorog, egyik kezével pillanatra sem engedi el magzatát, a másikkal meg szünet nélkül igyekszik elhárítani a nézőknek feléje bökődő sétatálcáit és ernyőit. A nézők élvezik fájdalmát.

Sokan vannak a nézők. E fehérbőrű vadak fekete kemény- vagy tollas puhakalapot hordanak a fejükön és remekül mulatnak azon, hogy az anyamajom milyen ügyesen próbálja megvédeni gyermekét a kis testének szánt ütésektől.

Az állat gyorsan forgolódik ide-oda a kerek asztallapon, amely alig nagyobb, mint egy jókora tál. Az anyamajom minden pillanatban abban a veszélyben forog, hogy kínzóinak lába elé hull. Fáradhatatlanul lök vissza mindent, ami kicsinyéhez érhetne. De néha mégsem sikerül egy ütést kivédenie s ilyenkor panaszosan felnyög. Kezecskeje úgy jár, mint a cséphadaró, de a nézők túlságosan sokan vannak és mindegyik ütni akar, vagy a majom farkát, a nyakához fűzött láncot akarja kezébe keríteni. És a kis állat néha kudarcot vall. Ilyenkor szeme panaszosan csillog, szája körül a gond s a fájdalom ráncocskáit láthatók.

A gyerek keze most görcsösen markolja anyja mellét, olyan erővel, hogy ujjacskáit csaknem teljesen eltűnnek anyja bőrének finom szőrzetében. Szeme mereven az emberi arcok sárga foltjaira szegeződik; a tompa pillantásokba fűrődik, amelyekből rettegése egy kis élénkséget csíhol ki...

Néha valamelyik zenész a majom felé fordítja ostoba rézhangszerének torkát és nyakonönti recsegő hangjával - az állat összehúzza magát, fogait mutogatja és szinte szúr a pillantása, ahogy visszanéz.

A közönség mulat és helyeslően bólogat a zenész felé, aki örül a sikerének és néhány perc múlva megismétli mutatványát.

Nők is vannak a nézők között; valószínűleg anyák is. De senki sem emel szót a gonosz mulatság ellen. Mindenki meg van elégedve...

Néhány szempár szinte pattanásig megfeszül, amint elmerül az anya bánatának s a gyerek rettegésének szemléletébe.

A zenekarral egysorban - elefántketrec Fényes kobakú, kopaszodó, élemedett úr sétál benne. Néha kidugja orrmányát a rácsok között és fejét ingatva komoly pillantást vet a nézőkre. Talán ez jár a derék és értelmes állat fejében:

- Persze, persze... az unalom piszkos szele hordta ide ezt a söpredéket, amely a legszentebb dolgok felett is gúnyolódni merészel. Már hallottam hírüket az öreg elefántoktól. Sajnálom ezt a szegény kis majmot... Azt is hallottam, hogy az emberek, mint a sakálok meg a hiénák, időnkint egymást is marcangolják. De ez már nem segít a majmocskán, bizony nem segít rajta semmit!

...Nézzétek ezt a két szempárt! Az egyikben az anya fájdalma tükröződik, aki nem tudja megvédeni a kicsinyét; a másikban kitéphetetlenül gyökeret vert a mélységes, jeges iszony az embertől. És nézzétek ugyanakkor ezt a népséget, amely élvezni tudja két élőlény gyötrelmeit. Az ember szeretne a majomhoz fordulni és mentetetőzni:

- Állat, te! Bocsáss meg nekik! Majd megjavulnak...

Balga ötlet! Hasztalan! Van anya, aki megbocsáthatná gyermekének megkínzását? Ilyen, azt hiszem, a kutyák között sem akad...

Talán a disznók között...

*

Igen...

Íme - ha leszáll az éj - az Óceánon hirtelen csodaváros gyullad ki. Mintha tűzből épült volna. Ég, lángol az éjszakai égbolton, de nem enyészik el soha.

A vizek ragyogva tükrözik vissza szépségét.

Légies épületeinek csillogó pókhálójában szürke, fénytelen tekintetű emberek tízezrei bolyonganak, mint tetvek a koldus rongyainak ráncai között.

Írgyek, gonoszak - leplezetlenül megmutatják visszataszító énjüket, ravasz kis eszük felszínességét, telhetetlen kapzsiságukat. A gyilkos tűz hideg fénye meztelenre vetközteti butaságukat és diadalmas sugarai mit sem hagynak leplezetlenül körülöttük...

De hiába - gondosan elvették a látásukat és ezek a szerencsétlenek boldogan isszák a nyomorult méregitalt, amely gyógyíthatatlan beteggé teszi a lelküket.

Lassan kering fáradt táncában ez a tömeg, amelynek lehellete - a sírboltok dohos szele...

Egyetlen jó van a sivárság városában - az ember egész életére teleszívhatja magát gyűlölettel a butaság ellen...

(1906.)

Fordította dr. Kovács György

„MOB”

...Öt utca ontja az embereket arra a térre, ahová szobám ablakai néznek; olyan az egész, mintha krumpliszásakat ürítenének ki. Mindenki tolong, rohan - majd az utcák nyelőcsővei ismét beszívják őket. A tér kerek és mocskos; olyan, mint a tepsí, amelyben sokáig zsírt olvasztottak, de sosem sikálták le. A szűk kört négy villamos sín pár szeli keresztül; csaknem pillanatonként végigsiklik itt egy-egy emberekkel zsúfolt kocsí, amely fülsértően nyikorog a kanyarodókban. A levegőt betölti az acél nyugtalanító, hajszóoló dübörgése; a kocsik felett a kerekeik alatt idegesítően zümmög az elektromosság. Minden poros. A házak ablakaiban állandóan remegnek az üvegtáblák, a kerekek csikorgó hangot adnak a síneken. Szünet nélkül üvölt a város átkozott muzsikája - elkeseredetten küzdenek egymással a durva hangok, amelyek szúrnak és hasítanak, fojtogatják egymást, s különös, sötét fantáziákat ébresztenek az emberben:

...Tébolyult torzszülöttek fonódnak egymásba nyüzsgő főregként. Állkapcsuk: harapófogó, körmük: hegyes vashorog, végtagjaik: élesfogú fűrészek, minden testrészük: acélszerszám. Eszeveszett, fekete viharzással csapnak le egy asszonyi testre, megragadják sóvár karmaikkal és ledöntik a földre, a porba, piszkokba. Felszakítják a keblét, felvagdossák a húsát, isszák a véré, erőszakot követnek el rajta és vakon, szomjasan, fáradhatatlanul járkál felette örvengő táncukat.

Ki az áldozat? - nem lehet meglátni, hiszen embereknek sárgás-piszkos, beláthatatlan tömege lepi el, borítja be. Mindenünnen áradnak feléje ezek a csontos emberi alakzatok, rávetik magukat és ahol még hely van egy tikkadt ajak számára, ott megtapadnak rajta és testének minden pórusából kiszívják életnedveit... Csillapíthatatlan mohóságuktól úzva rúgják, taposák, eltaszítják egymást a közös prédától - csontok törnek, halálhörgés hallatszik. Mindegyik többet és még többet akar megszerezni magának a zsákmány testéből, mindegyik reszket a rémülettől, hogy üresen marad a keze. Csikorog vasfoguk, csörög acélkezük, nyögnek fájdalomukban, vonítanak szomjukban, sikonganak csalódottságukban, bestiálisan morognak éhes haragjukban - mindez egybefolyik a halotti tor lármájában, amit az ezrek meg ezrek által leütött, meggyilkolt, meggyalázott, szétmarcangolt, s a földnek minden piszkával beszennyezett szerencsétlen tetem felett ülnek.

És e féktelen tombolás zajába beleolvad a legyőzöttek panaszos vinnyogásának hulláma - azoké, akiket már kivetett magából a küzdők tömege... most összetörten hevernek valahol oldalt és azon siránkoznak, milyen jó lenne jóllakni, de vagy gyengék vagy gyávák ahhoz, hogy tovább harcoljanak.

Ilyen képet vetít agyadba a város muzsikája.

*

Vasárnap. Az emberek nem dolgoznak.

Ezért sok arc tétova kétséget vagy éppen riadalmat árul el. A tegnapnak még egyszerű és jól körülhatárolt értelme volt - reggeltől napestig dolgoztak. A megszokott órában ébredtek fel, mentek a gyárba, az irodába, az utcára. A megszokott - tehát kényelmes - helyeken üldögéltek, álldogáltak. Pénzt számoltak, adtak-vettek, a földet túrták, fát vágtak, követ törtek, fűrtak-faragtak - testi munkával töltötték a napot. Estére a megszokott módon elfáradtak és lefeküdtek aludni. Ma azonban semmittevésre ébredtek és szemükben aggodalom ül, hogy mivel töltsék ki az előttük ásítozó ürességet...

Megtanították az embereket arra, hogy dolgozzanak, de arra nem, hogy éljenek, ezért a pihenőnap a legfárasztóbb számukra, ők maguk is szerszámmá váltak, amely kiválóan alkalmas arra, hogy kiszolgálja a gépeket, templomot vagy hajóóriást építsenek a segítségével és aranyos csecsebecsét esztergályozzanak vele, de ugyanakkor képtelenné lettek arra, hogy a megszokott, gépies munkán kívül valami mással töltsék el idejüket. Részecskékké, ízecskékké satnyultak és csak akkor nyugodtak, csak akkor érzik magukat embernek, ha a hozzájuk hasonló részecskékkal együtt a gyárban, irodában, boltban egy magasabb, harmonikusabb egésszé olvadnak össze, hogy önnön idegeik életnedvéből lázas munkával értékeket termeljenek - de nem a saját maguk számára.

A hét hat napján az élet egyszerű - olyan, mint egy óriási gép és mindenki csak ennek a gépnek egy része. Ki-ki tudja, hogy hol a helye; úgy jár az esze, ahogy előírták neki és a nagy gép vak szeme, olajos pofája ismerős és otthonos a számára. De a hetedik napon - a pihenés és semmittevés napján - az élet arca hirtelen eltorzul és elveszti az értelmét...

Az emberek elszélednek az utcákon, beülnek a kocsimákba, a parkokba, elidőznek a templomokban, elálldogálnak az utcasarkokon. Mozgás van most is, mint mindig, de mintha percek-re, sőt órákra el-elakadna - valami hiányzik az élethől, bár ugyanakkor valami új is mutatkozik benne. Senki sincsen teljesen tisztában az érzelmeivel, amelyeket semmiképpen sem tudna szavakban kifejezni. Mindenkit feszélyez valami nyugtalanító, szokatlan tényező, amely hétköznapiakon ismeretlen. Mint amikor az embernek kihull a foga, úgy esik ki hirtelen az élethől minden, ami érthető és felfogható volt benne.

Az utcákon sétál a nép, vonatra ül, beszélget. Kifelé mindenki nyugodtan és értelmesen viselkedik - ötvenkétszer van egy évben vasárnap és lassan-lassan kialakult már, hogy mit kell ilyenkor csinálni. De azt mindenki érzi, hogy mára más ember lett belőle és a többiekből is - valahol belül nagy sivárság emészti és ez megfoghatatlan nyugtalanságot rejt magában, sőt talán valami - borzalmat is...

Mintha egy kérdést adtak volna fel az embereknek, s mindenki ösztönszerűen úgy érzi: el kell indulnia, hogy választ keressen és találjon rá...

Önkéntelenül összébb szorulnak, csoportokba verődnek, némán álldogálnak az utcasarkokon, bámészkodnak, a nagy gépnek újabb és újabb élő részecskéi verődnek hozzájuk és minthogy a részek mindig arra törekszenek, hogy egésszé álljanak össze - kialakul a tömeg.

*

...Sietség nélkül tömörülnek az emberek; ahogy a mágnes vonzza a vasport - úgy verődnek halomba. Az idegbirizgáló sivárság közös mindenkiben. Alig pillantanak egymásra, váll váll mellett helyezkednek el, szorosabbra nyomakodnak egymáshoz, a tér zugaiban itt is, ott is fekete, sötét, százfejű testek kelnek életre. Borús hallgatagságukban, feszült várakozásukban csaknem mozdulatlanok. Megszületett a test és máris lélek költözik beléje. Kirajzolódik a tömeg testének elmosódott, szélesvonású arca is. Az üres pillantású szemek százai ugyanazt a kifejezést öltik fel, egyformán néznek maguk elé - ugyanazzal a kissé gyanakvó, kissé kíváncsi nézéssel, amely öntudatlanul keres valamit, amiről csak az ösztönök alvilágából tör fel félénk suttogás.

Így születik meg a különös fenevad, amely ezt az ellenszenves hangzású nevet viseli: „mob”.

*

...Ha olyan valaki megy végig az utcán, aki némileg különbözik a többiektől, például másként öltözködik vagy jóval gyorsabban jár, mint általában az emberek - a „mob” tüstént a nyomába szegődik, utána fordítja fejét és körültapogatja mindent átfogó pillantásával.

Miért nem öltözködik úgy, mint a többiek? Ez gyanús. És mi készteti arra, hogy siessen, amikor ebben az utcában ma mindenki lassan jár? Furcsa.

Két fiatalember jön arra és hangosan hahotázik. A „mob” azonnal élénken felfigyel. Mi nevetnivaló van ebben az életben, amelynek munka nélkül semmi értelme sincs? A hahotázás enyhén ingerültté és jólesően ellenségeskedővé teszi a tömeget. Néhány fej haragos pillantással fordul a nevetők után: morgás hallatszik.

Pedig a „mob” is tud nevetni. Most például kitűnően mulat az ujságáruson, aki hogy-hogynem belegabalyodott a közlekedésbe és három irányból is csilingelnek feléje a villamoskocsik - azzal fenyegetik, hogy szétlapítják. A halálfélelmet ismeri és megérti a tömeg, márpedig minden mulatságot szolgál, ami közérthető ebben a titkos aggályokkal teli életben...

Autó tűnik fel: az egész városban, sőt az egész országban jólismert burzsoá ül benne. Mély-séges érdeklődéssel bámulja a „mob”, a sok szempár pillantása egyetlen szemsugárrá olvad össze, amely a félelemteljes tisztelet zavaros fényével világítja meg az üzletember csontos, szikár, sárga képét. Fiatalkorukban megszelídített vén medvék szoktak így a szelídítőjükre nézni. Az autózó burzsoá - erőt jelent, s ezt megérti a „mob”. Nagy ember ez - ezek dolgoznak azért, hogy éljen, ezrek! Személyének jelentősége teljesen világos a „mob” számára: ő adja a munkalehetőséget. Amott pedig a villamoskocsiban őszhajú férfi ül; az ő arca is sovány és tekintete szúrós. Őt is ismeri a „mob”; az ujságok gyakran írnak róla, mint futóbolondról, aki fel akarja forgatni az országot, el akarja venni a gyárakat, a vasutakat, a hajókat - mindent el akar venni... Azt mondják a lapok, hogy ez nevetséges, tébolyult ötlet. A tömeg hűvös rosszalással, szemrehányóan és elítélő kíváncsisággal pillant az idős férfira. A bolondok - mindig felkeltik a tömeg kíváncsiságát.

A „mob” csupán látni, érzékelni tud. Benyomásaiból képtelen eszméket formálni; lelke - néma, szíve - vak.

...Járnak-kelnek az emberek, mennek-mendegélnek egymás nyomában és különös, homályos, érthetetlen, hogy hová és miért. Szörnyű sokan vannak és sokkal, de sokkal jobban különböznek egymástól, mint a vasnak, fának, kőnek darabjai avagy a pénzek, anyagok és szerszámok, amelyekkel tegnap dolgoztak. Ez idegessé teszi a „mob”-ot, amely homályosan érzi, hogy létezik egy másik élet is, más szabályokkal, mint az övé - más szokásokkal és teli ismeretlen ígéretekkal...

Ez az idegesség lassan fokozza a megmagyarázhatatlan veszélytudatot és gyanakvásérzést, amely hegyes tüskéivel szüntelenül sérti, ingerli a tömeg vak szívét. Tekintete keményebbé, sötétebbé válik, formátlan testének láthatatlan izmai észrevehetően megfeszülnek, megremegnek; öntudatlan izgalom keríti hatalmába...

Fel- és eltűnnek az emberi alakok, suhannak a járművek, automobilonok... A boltok kirakataiban ragyogó holmik izgatják a nézőket. A legtöbbről azt sem lehet tudni, hogy mire való, de mégis magukra vonják a figyelmet és felkeltik a vágyat az emberekben, hogy megszerezzék őket...

A „mob” izgalma fokozódik...

Egyedül érzi magát ebben a gazdag világban és ellenérzés támad benne minden felcicomázott emberrel szemben. Megállapítja, hogy milyen simára borotvált a bőrük, milyen finom és fehér a kezük, hogy arcuk sugárzik a nyugodalmas jóllakottságtól - és önkéntelenül felmerül képzeletében annak a tápláléknak a képe, amelyet ez a nép naponta behabzsol. Csodálatosan ízletes dolog lehet az a másféle étel, ha ilyen fényessé válik tőle a bőr és ilyen szép kereken ki-gömbölyödik a hasacska...

A „mob” gyomrát kegyetlenül megcsiklandozza az irigység...

A járdán s a kocsit könnyű hintóiban szép, karcsú nők tűnnek fel. Kihívóan dőlnek hátra a párnákon, kinyújtják lábcskájukat, arcuk - mint a csillag, szép szemük kicsalja az emberek arcára a mosolyt.

- Nézzétek, milyen gyönyörűek vagyunk! - mondja a nők néma ajka.

A tömeg figyelmesen szemléli és összehasonlítja őket saját asszonyaival, akik vagy nagyon soványak vagy túlságosan kövérek, örökösen van valami kívánságuk és gyakran betegeskednek. Főként a foguk fáj sokszor vagy a gyomruk rontják el. Azonkívül állandóan piszkolják egymást.

A „mob” csámcsogva vetkezteti gondolatban a hintók szép nőit és keblüket, combjukat tapogatja. És miközben maga elé képzeletben meztelen, telt, ruganyos, ragyogó testüket - képtelen visszatartani magában elragadtatásának forró érzelmeit. Szavakba öltözteti, amelyekből zsirosan forttyogva bűzlik a verejték, rövid és csattanós szavakba, amelyek úgy hangzanak, mint egy súlyos, szennyes kéztől adott pofon...

A „mob” áhítja a nőket. Lángol a szeme, miközben szomjasan fogdossa pillantásával az előtte elsuhanó szépséges, karcsú, izmos asszonytesteket.

Majd gyerekek tűnnek fel. Kacagnak, sikítoznak. Jólöltözött, egészséges gyerekek, akiknek harisnya van a szép egyenes lábukon. Rózsás az arcuk, vidámak...

A „mob” gyerekei sápkórosak, arcuk beesett, lábuk valamilyen okból görbe. Ez nagyon gyakori - görbe a gyerek lába. Biztosan az asszonyok a hibásak. Rosszul csinálják, amikor szülnék...

Az összehasonlítás irigységet gyújt a „mob” sötét szívében.

Most a tömeg ingerültségébe lázongó gyűlölet vegyül, amely mindig pompásan tenyészik az irigység termékeny talaján. A hatalmas, fekete test részei lomhán meglódnak; száz szempár szegeződik figyelmesen és élesen mindenre, ami ismeretlen és érthetetlen neki.

A „mob” érzi, hogy van egy ellensége, amely ravasz, hatalmas, mindenütt jelenlévő és ezért megfoghatatlan. Itt van a közelben - nincsen sehol. Megkaparintotta a maga számára az ízletes falatokat, a gyönyörű nőket, a rózsás gyerekeket, csillogó hintókat, fényes selymeket és kedve szerint osztogatja mindezt, de - a „mob”-nak nem jut belőle. Az a titokzatos, felsőbb hatalom utálja, megveti a „mob”-ot, észre sem veszi, hogy az is az övé...

A „mob” keres, kutat, szimatol minden után. De minden unalomig ismerős, s bár az utca életében akadna sok minden, ami új és ismeretlen számára - továbbfolyik, eláramlik mellette. Lázongó ellenségeskedésének húrja egyre jobban feszül és ködös vágy ébred benne, hogy valamit, valakit megragadjon és szétmorzsoljon.

A tér közepén szürkésapkás rendőr áll. Borotvált arca úgy ragyog, mint a sárgaréz. Ez az ember legyőzhetetlenül erős, mert kurta, vastag ólmosbot van a kezében.

A „mob” ferdén pislant erre a botra. Tudja, hogy mi az: bot. Százezret is látott már - egyszerű fabotot, vasbotot.

De ebben a rövid, vaskos botban sátáni erő lakozik, amellyel nem szabad, nem lehet szembeszállni.

A „mob”-ot süket és vak harag fogja el minden és mindenki ellen; izgalom szikrázik benne, készen áll valami borzalmasra is. És szemével akaratlanul méregetni kezdi a rövid, vaskos rendőrbotot...

A lélek tudatalatti lomtárában mindig parázslík valami borzalmas...

*

Fáradhatatlan mozgalmasságában megszakítás nélkül zakatol tovább az élet. Honnan meríti ezt a tetterőt, amikor a „mob” nem dolgozik?

És a tömeg egyre világosabban érzi, hogy mennyire magárahagyatott; mélységes csalódottság vesz rajta erőt, egyre ingerültebbé válik és fürkésző szemmel keresi, hogy mit kaparinthatna a kezébe.

Éberré és fogékonnyá válik - semmi új sem haladhat el mellette, amit azonnal észre ne venne. Rosszindulatú, maró gúny hangjai törnek ki belőle. Csúfolódó pillantásainak nyilai és kiáltózásának korbácsütései arra készítetik azt a férfit ott, akinek túlságosan széleskarimájú szürke kalap van a fején, hogy meggyorsítsa lépteit. Egy nő úgy megy át a téren, hogy kissé megemeli a szoknyáját, de amint észreveszi a tömeg pillantását, amely a lábára szegeződik, olyan hirtelen elereszti a ruhadarabot, mintha a kezére ütöttek volna...

Valahonnan egy részeg kerül elő a tér közepére. Fejét a mellére horgasztja, valamit mormol. Agyát kilúgozta a bor és most erőtlenül dülöngél; minden pillanatban eleshetik és összezúzhatja magát a kövezeten, a síneken...

Egyik kezét zsebredugta, másik keze gyűrött, poros kalapot tart és miközben lóbálgatja, nyilvánvalóan nem lát semmit.

De most a tér közepén, ahol acélos hangzavar viharozza körül, kissé magához tér, megáll, s bizonytalan, fátyolos pillantással néz jobbra-balra. Minden irányból villamoskocsik, autók, hintók törnek feléje - mintha óriási hálót vetettek volna köréje, amelynek sötét csomói mozgásba jöttek. Vészjóslóan csengetnek a villamosok csengői, csattognak a lovak patái, minden üvölt, mennydörög és fenyegetően közeleg.

A „mob” úgy érzi: most talán alkalom nyílik valami szórakozásra. Nézése ismét egyetlen szemsugárrá fonódik össze és feszülten vár...

A villamosvezető veri a csengőt, ordít, előrehajol a mellvédje felett, arca vörös a kiabálástól - a részeg pedig barátságosan integet neki a kalapjával és teljes lelkingugalommal a sínparra lép, a villamoskocsi elé. A vezető egész testével hátraveti magát, minden erejével meghúzza a féket, a kocsi nagyot rándul és csikorogva megáll.

A részeg lép egyet - kalapját újra feltette a fejére és fejét ismét lehorgasztotta.

De a lefékezett kocsi mögül a szomszéd sínparon lassan egy másik siklik elő és elkapja a részeg ember lábát, amely beleakad a mentődeszkába. A bizonytalan embertest meginog, puhán ráomlik a deszkára, lecsúszik róla a sínekre és a kocsi a megnyomorított alakot maga előtt tolja a földön...

Látni, amint a részeg keze, lába megsérül, összezúzódik. Finom piros sugárban vér csurran ki, majd eltűnik, mintha játszi módon csalogatni akarna valakit...

A kocsiban a nők felsikítanak, de a „mob” átható diadalüvöltése azonnyomban elfojt minden más hangot - mintha hirtelen vastag, nedves takarót dobtak volna minden egyébre. A motoroskocsik nyugtalanító csilingelése, a paták csattogása, a villamosság zümmögése - mindezt egyszeriben elnémítja a rémület, amelyet a fekete áradat, a tömeg áradata keltett; s e tajtékzó áradat állati bömbölés közepette lódul előre, ráveti magát a kocsikra, körülörvényli, elönti sötét hullámaival s működni kezd...

A kocsik ablaküvegei ijedten megremegnek és már össze is zúzódnak. Nem látni egyebet, mint a „mob” hatalmas testének csapkodását, vonaglását és nem hallani mást, mint üvöltözését, izgatott ordításait, amelyekkel boldogan kürtöli szét a világban, hogy itt van ő is, megjelent a színen, érzi a saját erejét és végre neki is van tennivalója.

Száz kéz emelkedik a levegőbe, száz szempárban villan fel az éhség különös, perzselő tüze.

Ütleget, szétszaggat valakit, bosszút áll valakin a „mob”.

Az egymásba olvadó hangok viharából egyre gyakrabban szisszen ki, csillan elő hosszú, hajlékony késpengéhez hasonlóan ez a szó:

- Lincs!

Varázslatos erővel egyesíti magában a „mob” minden ködös sóvárgását és a tagolatlan hangok egyre sűrűbben rendeződnek össze ebben az egyetlen szótagban:

- Lincs!

A tömeg egyes részei felnyomakodtak a kocsik tetejére és onnan is felszökken a levegőbe, suhog mint a korbács és előtekerőzik az ajkak közül:

- Lincs!

*

A tömeg befalt, beszívott magába valamit és körülötte csapkod, örvénylik sűrű magva. Lomha teste engedelmesen tágul a középpont tombolása körül; fokozatosan szerteszakadozik, s mélyéből egyre élesebben emelkedik és rajzolódik ki sötét és durva csomóként - a tömeg feje, torka.

E csomó fogai között vérrel befecskendezett emberi alak vergődik - a kocsivezető, amint azt egyenruhájának foszlányai elárulják.

Most nem egyéb, mint egy darab szétmarcangolt hús - friss hús, amelyet különösen ízletessé tesz az, hogy piros vérrel öntötték le.

A tömeg állkapcsa nem ereszti, tovább tépdési prédáját és hidra-marokkal szorítja magához a felismerhetetlen emberi testet.

Harsog a „mob”:

- Lincs!

Feje mögött törzse várakozik mohón arra, hogy minél több friss húshoz jusson.

De hirtelen simára borotvált férfi tűnik fel a tömeg előtt. Arca ragyog mint a sárgaréz. Szürke sapkáját a szemébe húzza; kopár sziklaként mered a tömeg útjába és némán a magasba emeli botját.

A tömeg jobbra-balra forgatja formátlan fejét, mintha kiutat keresne a bot elől, amelynek látása is félelemmel tölti el.

A rendőr mozdulatlanul áll, kezében meg sem rezdül a bot, kemény szeme egyet se pislant.

Ez a biztonság a saját erejében jeges fuvalatként érinti a „mob” felhevült arcát.

Ha egyetlen ember oda merészel állni az útjába, és egyes-egyedül szembe mer szállni vele, mint a kőhegy, amelynek lávatömeghez hasonló súlyos erején megtörik minden vágy és törekvés; ha egy magános ember ilyen nyugodtan magasodik eléje - akkor ez az ember legyőzhetetlen!

A „mob” az egyenruhás figura arcába ordít valamit; hadonászik karjaival, mintha át akarná fonni a rendőr széles vállát; de ordításába, bármilyen haragos, belévegyül valami panaszos is. S mikor a rend őrének rezes arculata egyre jobban elsötétedik, a kurta vaskos bot pedig egyre magasabbra emelkedik, a tömeg üvöltése szakadozottabbá válik, teste furcsán oszladozni

kezd, s - bár a fej még mindig dühöt okád magából - erre-arra hányja-veti magát, mintha el-mászni, elbújni, eltűnni szeretne.

Még két botos ember közeledik - cseppet sem sietve. A „mob” karjai erőtlenül elengedik a hatalmukba kerített testet; az térdrehull és elterül a törvény képviselőjének lába előtt, aki feléje terjeszti hatalmának vaskos, rövid szimbólumát...

A „mob” feje is lassan részeire hullik szét; teste már úgyszincs. Fáradt, kimerült, sötét emberi alakok rebbennek szét a téren - mint amikor egy óriási nyaklánc fekete gyöngyszemei gurulnak szerteszét, ha piszkosszínű füzérük elszakad.

Hallgaton és borúsan bandukolnak hazafelé a sikátorokba a „mob” részecskéi...

(1906.)

Fordította dr. Kovács György

A CSÁSZÁR, AKI MAGASAN LOBOGTATJA ZÁSZLAJÁT

Az udvaronc - oldalán hosszú díszkard, mellén cifra, csillogó érdemrendek tömege - őfelsége belső termébe vezetett. Megállt mellettem az ajtóban és tekintetét mereven a kezemre szögezte.

A császár nem volt a szobában. Figyelmesen szemügyre vettem a laboratóriumot, ahol a nagy ember előkészíti terveit, amelyek ámulatba ejtik a világot. A császár dolgozószobája tágas terem volt, vagy kétszáz láb hosszú és legalább száz láb széles.

A mennyezete üvegből volt. A baloldali fal mellett hatalmas medence állt. Vízén hadihajók modeljei úszkáltak. A fal mentén polcok húzódtak végig, rajtuk szimmetriás rendben katonák apró figurái, különféle egyenruhában. A jobboldali falat festőállványok sűrű sora foglalta el, megkezdett képekkel. Előttük a padlóba berakott fekete fa és fehér elefántcsontkockák sora zongorabillentyűkre emlékeztetett.

Ugyanilyen felséges volt a terem berendezésének többi része is.

- Figyeljen ide, barátom - fordultam a lakájhoz.

Megcsörrentette kardját és tiltakozott:

- Sziertartásmester vagyok...

- Nagyon örvendek! - szóltam - de legyen szíves, magyarázza meg...

- Amikor őfelsége bejön és üdvözli önt, mit fog neki mondani? - kérdezte, szavamba vágva.

- Jónapot kívánok! - feleltem én.

- Ez arcátlanság lenne! - utasított rendre méltóságteljesen. Azután kioktatott, hogyan kell válaszolnom a császárnak.

Őfelsége belépett a terembe. Súlyos lépései arról tanúskodtak, hogy bízik palotájának szilárd szerkezetében, őfelsége méltóságos testtartását az is megerősítette, hogy lábát nem hajlította be, kezét nadrágja varratán tartotta és egészen merevnek látszott. Szeme is mozdulatlan maradt és olyan volt, mint valami felsőbbrendű, csak a jövőbe tekintő lényé.

Meghajoltam. Kísérőm tisztelgett. Őfelsége bajusza kegyesen megrezdült.

- Mivel boldogíthatom önt? - kérdezte ünnepélyes hangon.

- Azért jöttem, hogy felséged bölcseségének tengeréből néhány csodálatos cseppet meríthessek! - válaszoltam, ahogyan betanítottak.

- Remélem, hogy attól még nem leszek ostobább? - jegyezte meg szellemesen a császár.

- Ez felséged esetében lehetetlen! - vettem át tisztelettel a király elmés tréfáját.

- Akkor beszéljessünk! - szólt a császár. - Uralkodókkal egyébként állva szokás beszélgetni, de maga leülhet... ha ez nem kényelmetlen magának...

Új helyzethez gyorsan szoktam alkalmazkodni. Ennélfogva - leültem, őfelsége némán felhúzta a vállát, azután megint leeresztette. Megfigyeltem, hogy amikor a császár beszél, csak a nyelve mozog, minden egyebe felséges mozdulatlanságba dermed. Két egyformán hosszú lépést tett oldalvást, azután megállt a szoba közepén, mozdulatlanul, mint a szobor és így folytatta:

- Tehát most maga előtt látja a császárt, vagyis engem. Nem minden ember mondhatja el magáról, hogy: láttam a császárt! Mit szeretne tudni?

- Hogy tetszik önnek a mestersége? - kérdeztem.

- Császárnak lenni nem mesterség, hanem hivatás! - mondta rendreutasítóan. - Az isten és a császár - két olyan lény, akinek léte ésszel fel nem fogható.

Felemelte kezét és ujjával a mennyezet üvege felé mutatva így folytatta:

- Ezt azért csináltattuk, hogy az isten mindig lássa, mit csinál a császár. Valahányszor az istennek eszébe jut a császár, mindannyiszor ellenőrizheti... A császár és az isten: teremtők. Egy! Kettő! Az isten megteremtette a világot. Egy! Kettő! Három! Az én őszám megteremtette Németországot. Én pedig tökéletesítettem. Én és elődeimnek hűséges alattvalója, bizonyos Goethe - alkalmasint mi ketten tettünk legtöbbet a németekért. Talán én még valamivel többet mint Goethe. Én mindenestre sokoldalúbb vagyok nála. Én végeredményben Faust vagyok, a kétes erkölcsiségű ember. Megmutattam a világnak a páncélos Faust-ot. „Faust” a mi nyelvünkön öklöt is jelent. Ezt mindenki tüstént megértette, amit például Goethe művének második részéről nem lehet elmondani. Úgy bizony...

- Sok időt szentel a művészetnek, felséges uram? - kérdeztem.

- Egész életemet - felelte - egész életemet! Uralkodni a népen a legnagyobb művészet. Hogy tökéletesen megértsük a népet, mindent kell tudnunk. Én - mindent tudok! A költészet az uralkodók eleme. Katonai parádén kell látni engem. Ott lehet csak megérteni, mennyire szeretek mindent, ami szép és rendezett. Az igazi költészet, megmondhatom magának, a fegyelem költészete. Ez csak parádén és verseken ismerhető fel igazán. A költemény nem egyéb, mint egy regiment katona. A szó a verssorban és a katona a csatarendben egy és ugyanaz... A szonett: egy szakasz szó, amely szívünk ellen rohamra indul. Szuronyt szegez! S szívünkben már andalító harmóniák sorozata visszhangzik. Tűz! S elménket a pontosan célzott szavak sortüze lövi szitává. Szavak és katonák, ez, mondom magának, egy és ugyanaz. A császár az ország első katonája, egyszersmind isteni eredetű szava is. Ő az ország poétája is... Ezért tudok én oly gyönyörűen masírozni és oly szépen verselni... Idefigyeljen! I-in-dulj!

Ballába tüstént felemelkedett és ugyanakkor jobbkeze felrepült a válla magasságába.

- Állj! - vezényelt a császár. Lába és keze abban a pillanatban visszatért a helyére. Majd így folytatta:

- Ezt nevezzük a végtagok szabad fegyelmezésének. Ez függetlenít a tudattól. A láb lendülete már magában felemeli a kezét - egy! Az agynak nincsen ebben semmi szerepe sem. Ördögös dolog ez. Ezért az a legjobb katona, akinek az esze egyáltalában nem működik. A katonát nem a tudat mozgatja, hanem a vezényszó hangja... I-indulj! Megy a katona a paradicsomba vagy a pokolba, ahova éppen küldik. Szuronyt szegez! Leszúrja a tulajdon apját - ha az apja szocialista - anyját, testvérét... - mindegy, hogy kit! Addig folytatja, amíg azt nem hallja, hogy... Állj! Valóban bámulatos dolog ez az észnélküli cselekvés!...

Lélekzetet vett, azután ugyanazon az egyenletes és erős hangon folytatta:

- Lehetséges, hogy én fogom megteremteni az eszményi államot, én vagy valamelyik utódom. Ehhez csak az kell, hogy az ország minden lakosa átérezze a fegyelem szépségét. Amikor az emberek teljesen abbahagyják a gondolkodást, akkor az uralkodók nagyok lesznek és a népek boldogok. Elő a pénzzel! - vezényli a császár. Minden hűséges alattvaló rendesen felsorakozik. Egy! - Százmillió kéz merül némán a zsebekbe. Kettő! - Százmillió kéz nyújt a császár felé tíz-tíz márkát. Három! - Százmillió kéz emelkedik tiszteletadásra. Azután pedig az

emberek némán eloszlanak, ki-ki megy a maga dolgára. Nem gyönyörű dolog ez? Lássa - az emberek boldogságához nincs szükség agyvelőre: az uralkodó gondolkodik helyettük. Az uralkodó át tudja fogni az egész életet. Erre törekszem én is. De alkalmasint csak én fogom fel az uralkodó szerepét ilyen komolyan... Nem minden uralkodó viselkedik elég méltóságosan. Vérség szerint a rokonaim, de lélekben nem mindig a testvéreim. Egyetlen erővé kellene egyesülnünk. Ezt nagyon könnyen meg lehetne tenni, különösen most. Nagy figyelmet kell szentelni a szocializmusnak is. Nincsen abban az uralkodó számára semmi haszon. A szocializmus szép lidérce csak gyűlöletes lehet a föld minden rendszerető embere számára. A szocializmus fel akarja falni a művelt társadalom lelkét - a magántulajdont. Az uralkodók mind szövetkezni fognak a harcra ez ellen a rém ellen. Kardot rántunk - úgy mint a régi vezérek. Szüntelenül táplálni kell a szocializmustól való irtózást. Ha azután a társadalom elveszti az esztét, akkor az uralkodók egész nagyságukban előléphetnek. Elmúlt az idő, amikor a királyok alkotmányt adományoztak. Most itt az ideje, hogy visszavegyék!

Lélekzetet vett és beszélt tovább. Még a szívverésem is elállt, úgy figyeltem szavaira... úgy bámultam bölcsességét.

- Napjainkban minden uralkodónak ez a programja! Mihelyt a flottám elég nagy lesz ahhoz, hogy ezt a programot Európa minden uralkodója elé terjesszem, az a meggyőződésem, hogy elfogadják... Amíg békés kulturmunkával foglalkozom, egyben tökéletesítem derék népemet. Elsajátítottam az összes művészeteket és annak az eszmének a szolgálatába állítottam őket, hogy a császári hatalom isteni eredetű. Láttam már fővárosom „Diadalútját”?¹ Itt a szobrászat műzsája megmutatja a németeknek, hány Hohenzollern járt már a földön. Bárki, ha kétszer végigjárta ezt a dísz-utat - egy-kettő! Egy-kettő - máris tudja, hogy minden ősem nagy ember volt. Ez felébreszti benne a tiszteletet saját országának uralkodói iránt is. Észre se veszi és már igaz híve lett a királyi hatalomnak. Jelenleg városaim minden utcáját őseim szobraival díszítem. Ha az emberek látják, hogy a múltban milyen sok uralkodó volt, arra a következtetésre jutnak, hogy a jövőben sem lehetnek meg nélkülik. Ezért hasznos a szobrászat és erre ilyen nyomatékosan én hívtam fel a világ figyelmét!

- Felsőleges uram - kérdeztem - miért van az, hogy felséged őseinek többnyire görbe a lábuk?

- Valamennyinek a síremléke ugyanabban a műhelyben készült. Ám ez senkit sem akadályoz meg abban, hogy szellemi nagyságukat meglássa... Hallotta-e már a muzsikámat? Nem? Majd megmutatom magának, hogyan csinálok.

Egyenes testtartását méltóságos mozdulattal szuronyformára hajlította, leült a székre és kinyújtotta a lábát. Oda szólt az udvaroncnak, aki bevezetett:

- Gróf! Segítsen a cipőmet levetni. Így... A harisnyámat is... Köszönöm... A császár nem köteles ugyan megköszönni alattvalója szolgálatát... de én, merő udvariasságból, megteszem.

Felhajtotta a nadrágját egészen térdéig. Nyakát negyvenöt fokos szögbe hajlította és figyelmesen szemlélni kezdte a lábát.

- Megparancsolom, hogy még életemben bronzba öntsék - mondta. Hadd öntsenek belőle néhány tucatnyi példányt jövőendő szobraim részére. És ezentúl legyen a császár lába egyenes. Igaza van önnek. Mert ha görbe, valaki még arra a gondolatra vetemedhetik, hogy a császár nem tökéletes.

Odament a jobboldali falhoz, ecsetet vett a kezébe, félfordulatot tett balra és így folytatta:

¹ Az ízléstelenségéről híres berlini „Siegesallee” - *A ford.*

- Egyszerre foglalkozom zenével és festészettel. Nézze csak! A padlóba billentyűk vannak berakva. Maga a hangszer a padló alatt van. A hangjegyeket egy mechanikai készülék jegyzi fel, amely szintén a padló alá van rejtve. Festem a képet - egy! - Az ecsetet az egyik állvány vásznára illesztette. - Rátaposok lábammal a billentyűre - kettő! - Igen erős hang hallatszott.

- Íme, ez az egész! - mondta diadalmasan. - Roppant egyszerű és mégis időt lehet nyerni vele. Abból pedig az uralkodóknak mindig kevés van. Nagyon helytelen, hogy az isten nem kettőzi meg az uralkodók földi életének esztendeit. Mi akkora odaadással dolgozunk alattvalóink boldogságáért, hogy éppenséggel nem sietünk ezt a fontos munkánkat az örök üdvösséggel felcserélni... De eltértem a tárgytól. Az uralkodók gondolatai szakadatlanul hömpölyögnek, akár a folyók vize. Az uralkodó kötelessége, hogy minden alattvalója helyett gondolkozzék. Rajta kívül ezt ne tegye meg senki... ha csak nem kap rá külön parancsot a hatóságtól... Most pedig új zeneművel fogom önt megismertetni... Csak tegnap este tapostam ki...

Hangjegyekkel borított lapot vett a kezébe, ujját végigjártatta rajta és így szólt:

- Itt a középmagas hangok csatasora. Látja, milyen szigorú rendben álltak fel? Tra-ta-tam, tra-ta-tam. Az utolsó vonalkán hegynek mennek, mintegy támadásra! Gyorsan haladnak, csatárláncba fejlődve... Ra-ta-ta-ta-ta. Ez nagyon hatásos. Kissé emlékeztet a hasmenésre, de - majd meglátja - ennek is megvan a maga oka. Itt újra szigorúan egyenes vonalba igazodnak, ennek a hangjegynek a vezényszavára: bum! Ez olyasmi, mint a jelző lövés... vagy a hirtelen hasgörcs... Most külön csoportokra szakadoznak... támadó csapatokra! Még a csontok is ropognak!... Ez a hang az egész idő alatt szüntelenül nyöszörög, mint a ficamodás fájdalma. Végül pedig a hangok mind egy helyre tódulnak - r-r-ram! r-rata-tam! Bum! Itt a hangjegyek zagyva rendtelenséggé bomlanak, de ennek így kell lenni. Ez a finálé, a tomboló örömrivalgás kitörése.

- Mi a címe ennek a zeneműnek? - kérdeztem elragadtatva.

- Ennek a darabnak - szólt a császár - ennek a darabnak a címe: „A Császár Születésnapja”. Első kísérletem arra, hogy az abszolutizmust a zene eszközeivel propagáljam... Úgy-e, nem ostoba dolog? Mi?

Szemmeláthatóan meg volt elégedve magával. Bajusza erélyesen megrándult:

- Elöttem is akadt már alattvalóim között egynéhány tűrhető muzsikusz. De most elhatároztam, hogy a zeneszerzéssel ezentúl csak én magam foglalkozom. Hadd táncoljon mindenki az én muzsikámra!

Rándított egyet a bajuszán, nyilván azzal a szándékkal, hogy kitüntessen mosolyával. Félfordulattal jobbfelé, így folytatta:

- Most ide nézzen... Mit gondol, mi ez?

Hatalmas vászonra mutatott. Élénk, piros festékekkel fejetlen, sokkezű szörnyetegek voltak ráfestve. Mindegyik figura alatt villámhoz hasonló tűzcsóva-nyalábok... Az egyik nyalábon fekete betűkkel ez a szó állott: „Anarchia”. A másikon: „Ateizmus”. A harmadik ezt a feliratot viselte: „A magántulajdon pusztulása” - a negyedik ezt: „Állatiasság.” Az egyik szörnyeteg városokon és falvakon lépdelt át, tüzes villámokat szórt és tűzvészt gyújtott mindenfelé. Apró fekete emberkék megzavarodva, rémülten menekültek az útjából. Mögötte vörös alakok ujjongó tömege rohant. Szemük nem volt. Testüket fejtől lábig tűzvörös, gorillaszerű szőrbunda borította. A művész nem sajnálta a vörös festéket. A kép nagyszerűsége elkápráztatta az ember szemét.

- Ugye, borzalmas? - kérdezte a császár.

- Bizony borzalmas! - bólintottam.

- Ez pontosan az, amire szükség van - mondotta a császár és tekintete teljes fordulatot végzett jobbról balra. - Ön, természetesen, megértette az eszmémet? Ez itten - a szocializmus. Amint láthatja: feje nincsen, gaztetteket követ el, terjeszti az anarchiát és az emberből vadállatot csinál. Világos, hogy ez csak a szocializmus lehet. Látja, mit jelent az, ha egy uralkodó keményen dolgozik? Amíg alsótestem a királyi hatalom eszméjét erősítgeti, testem felső része e hatalom legfőbb ellenségével harcol! Két művelet egyszerre! A művészet még sohasem teljesítette feladatát akkora lendülettel, mint az én uralkodásom alatt!

- Vajjon alattvalói kellőképpen értékelik-e felséged emberfölötti erőfeszítéseit? - kérdeztem.

- Hogy értékelnek-e engem? - ismételte meg kérdésemet a császár és hangjában fáradtság tükröződött. - Kell, hogy értékeljenek. Tucatjával építettem nekik páncélos hadihajókat, egész utcákat szereltem fel szobrokkal, zeneműveket és festményeket alkotok nekik, résztveszek az ünnepélyes istentiszteleteken is. De azért... bevallom... néha bűnös gondolat villan át a fejemben. Néha úgy rémlik nekem, hogy alattvalóim közül azok, akik szeretnek - azok az ostobák. Viszont az okosak többnyire szocialisták. Vannak azután még liberálisok is. Ám a liberálisok, mint mindig, túlsokat kívánnak a maguk számára és túlkeveset hagynak meg az uralkodónak. Igaz, hogy a népnek ők sem adnak semmit... de engem mégiscsak zavarnak. Csupán az uralkodó korlátlan hatalma mentheti meg a népet a szocializmustól. De, úgylátszik, ezt nem tudják megérteni...

Testét két helyütt derékszögbe törte és leült. Szeme merengve járt a teremben. Egész alakját elöntötte a melankólia. Mikor láttam, hogy elfáradt, feltettem utolsó kérdésemet:

- Nem mondana még felséged valamit a királyi hatalom isteni eredetének kérdéséről?

- Készséggel! - jelentette ki gyorsan. - A császári hatalom megdönthetetlen, sőt az egyetlen igazi hatalom, már csak azért is, mert csodaszerű! Hát nem a csodával határos, hogy a népek milliói évezredek óta mindig elismerték egyetlen ember korlátlan hatalmát maguk fölött? Ez csoda, kétségtelenül. Hiszen, bár császárnak születtem, én is csak ember vagyok. Amikor látom, hogy az emberek alávetik magukat az én akaratomnak, be kell látnom, hogy ez csoda - nem igaz? Mert különben azt kellene hinnem, hogy ezek a milliók mind hülyék! Pedig nem szeretném megbántani önérzetüket, inkább feltételezem róluk, hogy ők is eszes lények. Rossz uralkodó volnék, ha alattvalóimat lebecsülném. De miután csak az isten tud csodát tenni, világos, hogy ő választott ki engem. Isten akarata, hogy az ő erejéről és a magam érdeméről tanúságot tehessek. Mit is lehetne ez ellen felhozni? Hiába, ez az igazság, a gyémánthoz hasonlatosan kemény igazság, amelyet elismer az emberek többsége...

Szemében megcsillant az elégedettség nedves fénye, de csak egy pillanatra, őfelsége nagyot sóhajtott, akár a hadihajó gépe, amint fáradt gőzt lövel ki.

- Nem merem továbbra is igénybe venni felséged drága idejét! - mondtam és felkeltem a székről.

- Rendben van! - szólt hozzám kegyesen a nagy nép vezére. - Isten vele. Kívánom magának - ejnye, no, mit is kívánhatnék magának? Persze, valami szerencsét, kellemest... No hát, azt kívánom magának, hogy életében még egyszer láthassa a császárt!

Méltóságosan leeresztette az alsó ajkát és kegyesen felfelé húzta a bajuszát. Ezt részéről köszönetnek tekintettem és eltávoztam. Egyenesen az állatkertbe siettem, hogy eszes állatokat lássak...

Van úgy néha, hogy miután emberekkel társalogtam, heves vágy fog el, hogy megcirógassam a kutyát, ránevessek a majomra, udvariasan megemeljem kalapomat az elefánt előtt...

Fordította Rényi Ervin

A KÖZTÁRSASÁG EGYIK KIRÁLYA

...Az acélkirály, a petróleumkirály és az Egyesült Államok egyéb királyai mindig izgatták a képzeletemet. Szerintem, akiknek ennyi pénzük van, nem lehetnek közönséges emberek.

Úgy gondoltam, hogy legalább három gyomruk van és száz foguk a szájukban. Megesküdtem volna rá, hogy egy amerikai milliomos reggel hattól éjjel tizenkettőig egyfolytában, pihenés nélkül - eszik. A legeslegdrágább ételeket kebelezi be: libát, gyöngytyúkot, malacot, retkecskét vajacskával, puddingot, cukrászsüteményt és más ízletes dolgokat. Estére úgy kifáradnak az állkapcsai, hogy parancsára négerek rágják meg az ételt, ő csak lenyeli. Végül teljesen elveszti tetterejét és ismétcsak négerek rakják az ágyba kimerült, átizzadt testét. Másnap reggel hatkor pedig újra kezdi fáradalmas életmódját.

Csakhogya bármennyire megerőlteti magát, mégsem tudja felzabálni tőkéje kamatainak félésszázalékát sem.

Kutya nehéz élet ez. De - mit lehessen tenni? Mi jó van a milliomoságban, ha nem tudsz többet összeenni, mint más közönséges ember?

Azt képzeltem, hogy brokátból van a fehérneműje és a cipője sarkába aranysegeket veret, kalap helyett pedig briliánsokat tesz a fejére. Kabátját - amely nem kevesebb, mint ötven láb hosszú - a legdrágább bársonyból szabják és aranygombokkal varrják ki. Legalább háromszáz aranygomb kell rá! Ünnepe napokon egyszerre nyolc kabátot és hat nadrágot vesz magára. Ez persze némileg kényelmetlen és meleg is... De aki ilyen gazdag, nem öltözködhetik úgy, mint a többiek...

A milliomos zsebérol az volt az elképzelésem, hogy olyan mély gödör, amelyben kényelmesen elfér egy templom, egy parlament és minden más, amire szüksége van... Arról is volt fogalmam, hogy mekkora a hasa: mint egy szép nagy tengeri hajó rakodótere - de arról már nem, hogy milyen hosszú a lába meg a nadrágja. Takarója azonban, amelyet éjszaka magárahúz, nem lehet rövidebb ezer mérföldnél. Ha bagózik, akkor természetesen csak a legeslegdrágább bagót rágja és minimum két fontot egyszerre. Ha viszont tubákol, akkor egy szippantásra nem juthat kevesebb egy fontnál. Elvégre arra való a pénz, hogy költsék...

Ujjai csodálatos érzékenységgel rendelkeznek és boszorkányos sebességgel növekszenek úgy, amint ő akarja. Például, ha New Yorkban ülve megneszeli, hogy valahol Szibériában dollár nő, akkor csak kinyújtja a kezét a Bering-szoros felett és anélkül, hogy felkelne a helyéről, leszedi a kedves növényt.

Érdekes, hogy ugyanakkor nem tudtam képet alkotni magamnak arról, milyen is lehet ennek a csodalénynek a feje. Sőt mi több: azt hittem, hogy egyáltalában nem is kell fej ehhez a hús- és csonttömeghez, amelyet nem éltet más, csak az ösztönös képesség, hogy mindenből aranyat préseljen ki. Általában - a milliomosról való elképzelésem nem öltött végleges formákat. Röviden úgy jellemezhetném, hogy elképzelésem a lehető legrugalmasabb volt. Szerintem a milliomos néha felölelte az egész földtekét, néha pedig óriási, sötét száj volt, amely úgy szívja, rágja, rágicsálja planétánkat, mintha friss sültkrumpli lenne...

Elképzelhetitek a meglepetésemet, amikor végre találkoztam egy milliomossal és láttam, hogy egészen közönséges emberfia.

Magas, szikár öregúr ült előttem a mély karosszékekben, nagy lelkinyugalommal fonta össze normális méretű hasa felett ráncos, bütykös ujjait, amelyek semmivel sem voltak hosszabbak,

mint más emberé. Arcának hervadt bőrét gondosan kiborotvtálták, fáradtan lelankadt alsóajka megmutatta szépenformált állkapcsát, amelyet teleültettek aranyfogakkal. Felsőajka - borotvtált, sápadt és keskeny - kissé elállt a műfogsortól, s alig mozdult meg beszéd közben. Fénytelen szeme felett nem volt szemöldök és tompaszínű koponyáján alig volt haj. Úgy tetszett, mintha a bőrét nem szabták volna pontosan rá az arcára és rózsaszínű, mozdulatlan simaságában egy újszülött csecsemő arcára emlékeztetett. Nehéz volt eldönteni - most kezdi-e ez az élőlény az életét, vagy éppen befejezni készül...

Öltözéke is olyan volt, mint a közönséges halandóké. Aranygyűrű, aranyóra, meg aranyfog volt rajta és benne. Mindent összevéve, fél font arany az egész. Talán leginkább vén inasra emlékeztetett ez az ember - vén inasra egy európai arisztokrata házából.

Szobájának berendezése, ahol fogadott, nem ragadta magával az embert pompájával, nem tűnt ki szépségével. Masszív bútorzat állt benne, sokkal többet nem tudok róla mondani.

Ide alighanem elefántok is járnak néha látogatóba - ezt a gondolatot keltették az emberben a bútorok.

Nem hittem a szememnek...

- Ön tehát... milliomos? - kérdeztem elfogódottan.

- Ó, igen! - felelte meggyőző fejbólintással.

Úgy tettem, mint aki hisz neki, de elhatároztam, hogy tüstént tiszta vizet töltök a pohárba.

- Mennyi húst tud megenni reggelire? - tettem fel a kérdést.

- Nem eszem húst! - hangzott a válasz. - Kis csésze tea, csekélyke dzsem és egy tojás... ez a reggelim.

Ifjontian ártatlan szempárja tompa fényben csillant fel mint két zavaros vízcsepp. Szikrányi hamisság sem látszott bennük.

- Szép! - mondtam meginogva saját kételyeimben - De legyen szíves, mondja meg őszintén és kertelés nélkül hányszor eszik napjában?

- Kétszer! - felelte nyugodtan. - Reggel és délben ez bőségesen elegendő nekem. Az ebédem egy kis leves, fehér hús és valami édesség. Esetleg gyümölcs. Fekete. És szivar...

Meglepetésem olyan gyorsan nőtt, mint a tök. Egy szent pillantásával nézett rám. Neki-duráltam magamat és így szóltam:

- Hát ha ez igaz, akkor mit csinál a pénzével?

Kissé felvonta vállát, körben járatta szemét, s így válaszolt:

- Pénzt keresek vele...

- Minek?

- Hogy még több pénzt kereshessek...

- Minek? - ismételtém én.

Felém hajolt, kissé megfogózott a karosszék bojtjaiban és egy kis kíváncsi árnyalattal a hangjában ő kérdezett most:

- Ön - bolond?

- És ön? - válaszoltam én is kérdéssel.

Az öreg lassan megcsóválta fejét és aranyfogai közül suttogva törtek elő a szavak:

- Mulatságos pofa... Azt hiszem, először látok ilyet...

Ezután ismét hátradőlt, száját széthúzta a füléig és roppant figyelmesen szemügyre vett. Vonásainak harmonikus nyugalma elárulta, hogy egészen normális embernek tartja magát. Most vettem észre, hogy kis briliánsstűt hord a nyakkendőjében. Ha nagyobb lett volna a tű, talán jobban megértettem volna a dolgot.

- Mivel tetszik foglalkozni? - kérdeztem.

- Pénzkereséssel! - felelte röviden és ismét felvonta a vállát.

- Hohó, biztosan hamis pénzt csinál, ugye?! - kiáltottam fel diadalmasan, mert úgy éreztem, hogy közelebb jutottam a rejtély nyitjához. De erre az öreg nevetni kezdett. Inkább csuklás volt, mint nevetés. Egész teste rázkódott, mintha valaki csiklandozná az álla alatt. Szeme sűrűn pislogott.

- Hát ez óriási! - mondta, és kissé megnyugodva végigöntötte arcomat meglegedett, nedves pillantásával. - Kérdezzen még valamit! - javasolta és valamilyen oknál fogva felfújta magát.

Pillanatra elgondolkoztam, majd nekiszegeztem a kérdést:

- Milyen módon keresi a pénzt?

- Ahá, értem! - mondta bólintva. - Nagyon egyszerű módon. Én tudniillik vasúttulajdonos vagyok. A farmerek el akarják adni azt, amit termelnek. Termékeiket én szállítom a piacra a vasutamon. Az ember kiszámítja, mennyi pénz kell a farmernek ahhoz, hogy éhen ne haljon és tovább tudjon dolgozni, a többit pedig viteldíj fejében zsebrevágja. Egyszerű - nem?

- És a farmereknek tetszik ez?

- Azt hiszem, nem mindegyiknek! - felelte gyermekded ártatlansággal. - De azt mondják, hogy nem lehet mindenki mindig mindennel megelégedve. Mindig lesznek különcök, akik dohog-nak valamiért.

- A kormány nem zavarja önt tevékenységében? - kérdeztem szerényen.

- A kormány? - ismételte elgondolkozva és ujjával megvakarta homlokát. Aztán megbólintotta a fejét, mint akinek hirtelen eszébe jut valami. - Aha... az ott... Washingtonban, ugye? Nem zavar az! Jó fiúk! Az egyik tagjával közös klubban vagyunk. De ritkán lehet látni... Ezért néha meg is feledkezem róluk... Nem zavarnak - mondta újból és mindjárt kíváncsian hozzátette:

- Hát van kormány, amelyik zavarja az embert a pénzkeresésben?

Saját tapasztalatlanságom s az ő okossága egészen összekavart.

- Nem - mondtam halkán - nem úgy értettem... Csak azt hittem, hogy a kormánynak néha mégis meg kell akadályoznia a szabad rablást...

- No, de ilyet! - csodálkozott és hangjába enyhe tiltakozás vegyült. - Hiszen ez idealizmus! Nálunk ilyesmi nem létezik. A kormánynak nincs joga ahhoz, hogy magánügyekbe beleavatkozzék...

E gyermeki bölcsesség alaposan lehűtött.

- De vajjon magánügy - kérdeztem bátortalanul - ha egy ember miatt sok más tönkremegy?

- Tönkremegy? - ismételte és tágra nyitotta szemét. - Tönkremenésről akkor lehet beszélni, ha nagyon drága a munkaerő. Vagy sztrájkolnak. Csakhogy nálunk rengeteg a bevándorló. Ezek mindig lenyomják a béreket és szívesen mennek sztrájktrórknek. Ha mindig hoznak belőlük annyit, amennyi elegendő ahhoz, hogy olcsón dolgozzanak és sokat vásároljanak, akkor nem lesz semmi baj.

Kissé megélénkült. Végre valami egyéni is mutatkozott benne, nemcsak az a pusztá hasonlatosság egy aggastyánhoz vagy csecsemőhöz. Hosszú, sötét ujjai fürgén mozogtak és száraz hangja gyorsabb ütemben dobolt a dobhártyámon.

- Kormány! Ez érdekes probléma, kérem. Jó kormányra szükség van. Mindjárt mondok egy fontos kormányfeladatot: gondoskodni kell arról, hogy megfelelő számú ember legyen az országban. Annyi kell belőlük, hogy meg tudjanak vásárolni tőlem mindent, amit el akarok adni. Annyi munkás legyen, hogy mindig maradjon kellő tartalék belőle. De egyetlen eggyel sem több. Szocialista pedig ne legyen köztük. Sem sztrájkvezér! A kormány ne hozzon be magas adókat. Elveszem én magam is azt, amit a nép ki tud izzadni. Íme - ez a jó kormányzás az én véleményem szerint.

Hülyeségeket beszél, ami kétségtelenül annak a jele, hogy tudatában van saját nagyságának - gondoltam magamban. - Úgylátszik, csakugyan király!

- Nekem az kell - folytatta magabiztos és nyomatékos hangon - hogy az országban rend legyen. A kormány bizonyos szerény fizetéssel mindenféle filozófusokat alkalmazzon, akik vasárnaponként legalább nyolc órán át arra tanítják a népet, hogy tisztelje a törvényeket. Ha nincs erre a célra elég filozófus, akkor - gyerünk a katonasággal! Külsőségekre nem adok, csak eredményekre. A törvény, fogyasztó és dolgozó előtt egyformán szent legyen! Csak ezt akartam mondani! - fejezte be ujjával malmozva.

Ha nem is király, de majdnem király és nem buta ember! - gondoltam és megkérdeztem:

- Meg van elégedve a jelenlegi kormánnyal?

Nem válaszolt azonnal.

- Többet is tehetne. Mondottam már: bevándorlókra egyelőre még szükségünk van. Csakhogy nálunk politikai szabadság van, amit ez az elmaradt bevándorló népség otthon hírből sem ismert. Ezért pedig fizetni kellene. Például: ki kellene mondani, hogy mindenki hozzon magával 500 dollárt. Akinek 500 dollárja van, tízszer olyan értékes, mint akinek csak 50 van... Csavargókra, koldusokra, betegekre és hasonló semmittevőkre nincs szükségünk.

- De ilymódon kevesebb lesz ám a bevándorló... - jegyeztem meg.

Az öreg bólintott a fejével.

- Idővel úgyis azt indítványoznám, hogy zárjuk le előttük teljesen az ország kapuit... Addig hadd hozzon be mindegyik valami kis aranyat... Később meg kell hosszabbítani azt a várakozási időt, amíg a bevándorlóból állampolgár lesz Majd pedig - teljesen el velük! Csak azt tűrném meg, aki tősgyökeres amerikaiaknak dolgozik, de - polgárjoga akkor se legyen. Van már elég amerikai. Úgyis mindenki aggódik, hogy milyen rohamosan szaporodik a lakosság! Minderről - a kormánynak kell gondoskodnia. Éppen ezért intézkedésekre van szükség, különben... A kormány tagjai legyenek részvényesek az iparvállalatokban - így jobban és gyorsabban megértik majd az ország érdekeit. Most például meg kell vásárolnom a szenátorokat, hogy meggyőzzem őket: megérnek nekem egy kis aprópénzt. Akkor erre se lenne szükség...

Összeborzongott, lába megremegett, majd megjegyezte:

- Csak az aranyhegy csúcsán van az embernek jó távlata az életről.

Úgy láttam, hogy politikai nézeteit most már teljesen tisztázta. Más témára tértem át.

- Mi a véleménye a vallásról?

- Hohó! - kiáltott fel vidáman, a térdére ütt és szigorú ráncokba szedte homlokát. - Véleményem szerint nagyon okos dolog. A vallás nélkülözhetetlen a nép számára. Én magam is hívő vagyok. Sőt vasárnaponként prédikálok is a templomban... bizony!

- S mit mond olyankor? - kérdeztem.

- Mindent, amit egy jó keresztény elmondhat a templomban, mindent! - válaszolta meggyőzően. - Természetesen az egyik szegénynegyedben prédikálok. A szegényeknek mindig szükségük van a jószóra és az atyai tanácsra. Elmondom nekik...

Arca egy pillanatra gyermekded kifejezést öltött. De a következő pillanatban már összeszorította ajkát és a mennyezetre szegezte pillantását, ahol bamba tekintetű ámorkák takarót huzigáltak egy teltidomú meztelen hölgy testére, amely olyan rózsás volt, mint a yorkshirei sertéseké. Fénytelen szemének mélyében visszatükröződtek a mennyezet festményének tarka színei és szivárványos szikrákat gyújtottak benne. Szájából folyni kezdett a szó:

- Testvéreim az Úrban! Ne engedjétek az irigység ravasz ördöge befolyásának, üzzetek el magatoktól mindent, ami földi. A földi élet rövid, az ember csak negyvenéves koráig tud jól dolgozni, negyven után már nem veszik fel a gyárba. Véges a mi életünk. Dolgoztok - egy vigyázatlan kézmozdulat és a gép már szét is morzszolt - vagy napszúrást kaptok - és az egésznek vége. A szegény ember olyan, mint a vak a magas háztetőn - bármerre lép, lezuhan és összezúzza magát, miként Jákob apostol, Júda apostol testvére monda. Testvéreim! Ne tartsátok sokra a földi életet, hiszen az csak az ördög találmánya, aki megrontja lelketeket. A ti országotok, ó, Krisztus kedves gyermekei, nem erről a világról való, amiként hogy Atyátok birodalma is az egekben található. Ha türelemmel vagytok, nem panaszkodtok, nem morgolódtok, hanem engedelmesen járjátok földi utatokat, akkor Ő felveend benneteket a paradicsomi tájakra és megjutalmazand földi fáradalmaitokért - örök boldogságot osztva nektek. Ez az élet csupán tisztító tűz a ti lelketeknek és minél többet szenvedtek idelelni, annál több boldogság várakozik rátok odafenn, - miként az említett Júda apostol mondta vala.

Kezével felmutatott a plafonra és pillantásnyi szünet után hidegen s keményen folytatta:

- Igen, szeretett testvéreim! Hívságos és üres ez a mi életünk, ha nem viseltetünk áldozatos szeretettel minden felebarátunk iránt, bárki legyen is az. Ne engedjétek át szíveteket az irigység démonainak. Mire is irigykedhetnétek? A földi javak - pusztá délibáb, a sátán agyafúrt játéka. Mindnyájan meghalunk - a gazdagok ugyanúgy, mint a szegények, a királyok ugyanúgy, mint a kötőrők, a bankárok ugyanúgy, mint az utcaseprők. Lehetséges, hogy a paradicsom berkeiben az utcaseprőből király lesz, a király pedig a mennyei kertek útjain seprűvel sepergeti majd a hulló leveleket és a cukorkák aranypapírosát, amelyek a ti mindennapi táplálékotok leendenek. Testvéreim! Mi is lehetne kíváncsi számotokra ezen a földön, a bűnnek e sötét erdejében, ahol úgy bolyong a lelkünk, mint az eltévedt gyermek? A szeretet és jámborság útján haladjatok a mennyország felé, némán tűrjétek mindent, ami kiszabott rátok. Szeressetek mindenkit, még azt is, aki megaláz benneteket...

Lehúnyta szemét, újból kényelmesen elhelyezkedett a karosszékekben és így folytatta:

- Ne hallgassatok azokra, akik szívetekben fel akarják kelteni az irigység bűnös érzését. Folyvást azon lovagolnak, hogy az egyik ember gazdag, a másik szegény. Ezek az uszítók - az

Ördög küldöttei, hiszen az Úr megtiltotta, hogy az emberek irigykedjenek egymásra. És szegény marad a gazdag ember is, ha szűkölködik az Úr iránt való szeretetben. Szeressétek a gazdagokat, mert Isten kiválasztottai ők! - kiálta fel Júda, Isten barátja, a Szentegyház vezérszentje. Ne higgyetek azoknak, akik egyenlőségről prédikálnak nektek, s a sátán többi emisszáriusainak. Mit jelent az egyenlőség ezen a földön? Csupán a lélek tisztaságában igyekezzetek hasonlóknak lenni egymáshoz az Úr orcája előtt. Hordjátok engedelmesen a keresztet és önmegtartóztatástok enyhíteni fogja annak súlyát. Isten legyen veletek, gyermekeim s ha ő veletek van, akkor nem szenvedhettek szükséglet!

Az öregúr elhallgatott és szélesre tárva száját, diadalmasan pillantott rám. Aranyfogai csillogtak.

- Jó hasznát veszi a vallásnak, mondhatom! - jegyeztem meg.

- Hát persze! Ismerem az értékét. Ismétlem önnek - a vallás nagyon fontos a szegények számára. Nagyon meg vagyok vele elégedve. Ezen a földön minden az ördögé, mondja a vallás. Ó, emberfia, ha meg akarod menteni a lelkedet, akkor ne kívánj meg és ne igyekezz megszerezni semmit ezen a földön Majd a halálad után fogod élvezni az életedet - fenn a mennyországban, ahol minden érted van. Aki ebben hisz - azzal könnyű dolgom van. Bizony. A vallás olyan, mint a gépolaj. Minél kiadósabban olajozzuk vele az élet gépezetét, annál kevésbé surlódnak az alkatrészek, annál könnyebb dolga van a gépésznek.

Mégiscsak király ez! - döntöttem el magamban és tiszteletteljesen megkérdeztem:

- És ön kereszténynek tartja magát?

- Természetesen! - hangzott a magabiztos válasz. Azután felemelte a kezét és ünnepélyesen folytatta. - De ugyanakkor amerikai is vagyok és mint ilyen: szigorúan a tiszta erkölcs alapján állok.

Arca hirtelen drámai kifejezést öltött, ajkát összehúzta és fülét úgy előreszegezte az orra felé, ahogyan embernél még nem láttam.

- Mit akar mondani? - kérdeztem diszkrét hangon.

- Megmondom, de ez... maradjon köztünk! - suttogta. - Egy amerikai nem hihet Krisztusban!

- Nem? - kérdeztem tanácstalanul, kis szünet múltán.

- Persze, hogy nem - erősítette meg újból és még suttogóbbra fogta a hangját.

- És miért nem? - csodálkoztam én.

- Mert - nem törvényesen született! - Az öreg félszemmel rámkacsintott és körülnézett. - Érti? Törvénytelen gyerek Amerikában állami hivatalnok sem lehet, hát még Isten! Előkelő társaság nem fogadná be. Nem akadna lány, aki feleségül menne hozzá. Ó, mi nagyon szigorúak vagyunk ebben a tekintetben! Kérem, ha mi elfogadnók Krisztust - akkor mindenféle közönséges törvénytelen alakot is be kellene fogadnunk. Még fehér és néger vegyesházasságok származékait is. Van önnek fogalma arról, hogy ez milyen borzalmas lenne?

Úgy látszik, valóban nagyon borzalmas gondolat lehetett, mert az öreg szeme valósággal elzöldült és úgy kikerekedett tőle, mint a bagolyé. Alsó ajkát némi erőfeszítéssel feltolta a magasba és odaszorította vele a felsőt a műfogaihoz. Nyilván azt képzelte, hogy ha így fintorgatja a képét, akkor nagyobb a súlya és jelentősége.

- Szóval önök a négereket semmiképpen sem hajlandók emberszámba venni? - érdeklődtem. A demokratikus Amerika erkölcsi megnyilatkozása mázsás súllyal nehezedett rám.

- Naiv fiatalember! - kiáltott fel a milliomos sajnálkozva. - Hiszen a négerék feketék! És bűdösek. Ha egy négerről megtudjuk, hogy fehérrel él együtt, akár mint férj és feleség, azonnal meglincseljük. Hurkot a nyakába és a fára vele! Itt nincs mese! Erkölcsi tekintetben kérelhetetlenek vagyunk.

Hirtelen elfogódottságot éreztem iránta; egy oszlásnak indult hullával szemben lehetnek az embernek hasonló érzései. De ha már egyszer belefogtam a dologba, be is akartam fejezni. Tovább folytattam a kérdezősködést, hogy minél előbb túl legyek ezen: megcsúfolásán az igazságnak, szabadságnak, értelemnek és általában minden szépnek, amiben hiszek.

- Hogyan áll a szocialistákkal?

- Azok is az ördög szolgálói! - nyilatkoztatta ki gyorsan és tenyerével a térdére ütött. - Szocialisták? - az olyan, mint amikor homok kerül a gépbe és megzavarja a szerkezet működését. Jó kormány nem tűr meg szocialistákat az országban. Márpedig Amerikában van belőlük! Ez azt jelenti, hogy Washingtonban nem mindenki tudja a kötelességét. A szocialistákat meg kellene fosztani a polgárjoguktól. Ez a legkevesebb. Hangsúlyozom - a kormánynak közelebb kellene állnia az élethez. A leghelyesebb az lenne, ha csak milliomos kaphatna kormánytárcát. Bizony!

- Talpraesett ember ön - mondtam.

- Úgy is van! - válaszolta elégedetten és bólintott a fejével. Most minden gyermeki vonás eltűnt az arcáról, s mély ráncok jelentek meg helyette.

Szerettem volna tudni a véleményét a művészetről.

- Ami az ön viszonyát a... - kezdtem, de az öreg felemelte ujját és magától beszélt tovább:

- A szocialisták fejében istentagadás, májában pedig anarchizmus lakozik. Lelküknek a sátán adott szárnyakat, mégpedig az eszeveszettség s a gonoszság szárnyait. A szocialisták elleni harchoz feltétlenül több papra és katonára van szükség. Papra - az istentagadás ellen s katonára - az anarchizmus ellen. Először a templomi prédikációk ólmát kell a szocialisták kobakjába tölteni. Ha ez nem gyógyítja ki őket, akkor előre a katonák ólomgolyóival a hasukba!...

Teljes meggyőződéssel bólogatott. Majd kenetteljesen szavalta:

- Nagy az ördögnek az ő hatalma!

- Nagy! - helyeseltem magam is.

Most láttam először teljes egészében a Sárga Ördög - az Arany befolyásának erejét. Kopott bőrének zsákjában a vén ember kiszáradt, csúztól s rheumától át- meg átfurkált csontjait, gyenge, kimerült testét - ezt az egész elhasznált és szemétdombra való sárfigurácskát teljesen átjárta a hazugság s az erkölcsi elvetemültség. Sárga Atyjának jéghideg, kegyetlen akaratereje. Úgy csillogott az Ördög szeme, mint két frissveretű pénzdarab és láthatóan új erőre kapott. Most méginkább emlékeztetett egy urasági inasra, de én már tudtam, hogy úr ő a legjavából.

- Mi a véleménye a művészetről? - kérdeztem. Rámbámult, kezével végigsimította arcát, mintha le akarná törölni róla a csökönyös gonoszság rút kifejezését. És íme - újra megjelent a gyerekes vonás ezen a kivénhedt képen.

- Hogyan mondta? - kérdezte.

- Mi a véleménye a művészetről?

- Ó! - kezdte nagy lelkiyugalommal nyilatkozatát. - Nem sokat töröm a fejemet a művészetten: inkább meg szoktam vásárolni...

- Ezt tudom. De talán mégis vannak egyes szempontjai vagy kíváncsiak ezzel kapcsolatban?

- Vagy úgy! Kíváncsiak csakugyan vannak... Mindenekelőtt mulattassa az embert az a híres művészet - ez a főkíváncsi. Nagyon fontos, hogy néha nevetessenek. A munkám ugyanis nem nagyon mulatságos. Jó az agyvelőt időnkint egy kis megnyugtatószerrel öntözgetni... vagy ellenkezőleg: valamivel, ami serkentően hat rá. Az ebédlő falain vagy mennyezetén nagyon hasznosak az étvágygerjesztő témájú képek... Az is fontos, hogy a reklámokat a leg-
ragyogóbb, legtarkább színekkel fessék. A jó reklám millió közül is tűnjék ki, már messziről ragadja orron az embert és vezesse, húzza be oda, ahová szükséges. Ebben az esetben érdemes volt pénzt kiadni rá. Szobrok és vázák inkább bronzból készüljenek, semmint márványból vagy porcelánból. A személyzet a bronztárgyakat nem tudja olyan könnyen összetörni, mint a porcelánt. Kakasviadal vagy patkányvadászat - ezek remek témák. Londonban láttam ilyesmit... igazán pompás volt! A boxolás is jó dolog, de emberölésig nem szabad fajulnia! Zenéből a hazafias a legélvezhetőbb. Az indulókat nagyon szeretem, de legjobban az amerikaiakat. Amerika a világ legszebb országa, ezért jobb az amerikai zene minden másnál. Ahol jók az emberek, ott jó a zene is. Márpedig jobb fiúkat sehol sem találhat az amerikaiaknál! Senkinek sincs annyi pénze, mint nekünk. Éppen ezért hamarosan az egész világ versengeni fog a kegyeinkért...

Miközben elhallgattam ennek a beteg vén gyermeknek a fecsegését, hálás elismeréssel gondoltam Tazmánia vadembereire. Állítólag ők is emberevők, de fejlett művészi érzékkel rendelkeznek.

- Szokott színházba járni? - kérdeztem a Sárga Ördögnek ezt a vén rabszolgáját, hogy ne folytathassa ostoba dicsekvését arról az országról, amelyet saját maga szennyezett be legjobban az életmódjával.

- Színházba? Ó, igen! Tudom, hogy az is művészet - mondotta mély meggyőződéssel.

- És mi tetszik önnek a színházban?

Elgondolkozott, majd így szólt:

- A kurtaszoknyájú nőcskék, különösen, ha az első sorból nézhetek fel rájuk!

- Mit szeret legjobban a színházban? - tettem fel a kérdést kétségbeesve.

- Ó! - kiáltott fel, miközben száját olyan szélesre húzta, hogy csaknem a füléig ért. - Természetesen a színésznőket, mint mindenki. Szerintem a szép, fiatal színésznő, mindig nagy művész. Néha persze nem könnyű megállapítani, hogy melyikük igazán fiatal. Tudniillik nagyszerűen ki tudják készíteni magukat. De elvégre ez hozzátartozik a foglalkozásukhoz. Néha azonban azt hiszi az ember: No lám - remek kislány! Aztán kiderül, hogy nem kevesebb, mint ötvenéves és legalább kétszáz szeretője volt már. Ilyesmi bizony kellemetlen... A cirkuszi művésznők rendszerint jobbak, mint a színháziak. Majdnem mindig fiatalabbak és hajlékonyabbak...

Nyilvánvaló volt, hogy milliomosom nagy szakértő ezen a területen. Még én magam is - a vén bűnös, aki világeletemben nyakig lubickoltam a vétkezésben, sok újat tanultam tőle.

- És a verseket szereti-e? - kérdeztem.

- A verseket? - ismételte meg a kérdést, miközben cipőjére függesztette pillantását és homlokát ráncolta. Ez nyilván annak a kifejezése volt, hogy gondolataiba mélyed. Majd egyszerre megmutatta valamennyi aranyfogát. - A verseket? Ó, igen! Nagyon szeretem a verseket. Az élet sokkal mulatságosabb lenne, ha mindenki versben írna hirdetéseket.

- Ki a kedvenc költője? - siettem új kérdést feltenni.

Az öregúr bizonytalan tekintetet vetett rám és vonakodva kérdezte:

- Hogy mondta?

Megismételtem a szavaimat.

- Hm... maga nagyon mulatságos fiatalember! - mondta és megcsóválta a fejét. - Miért kell nekem egy költőt kedvelnem? Mi okból és mi célból?

- Bocsásson meg! - dadogtam, miközben a verítéket törölgettem homlokomról. - A kedvenc könyve után szeretnék érdeklődni. A csekk-könyvön kívül persze...

- Ó, ez már más! - vidult fel az öreg. - Két könyvet szeretek: a Bibliát és a Főkönyvet. Mindkettő egyformán fel tud lelkesíteni. Ha csak megemeli őket az ember - máris érzi bennük azt az erőt, amely mindent megad, amire szükségünk lehet...

- Ez az ember gúnyt űz belőlem! - gondoltam magamban hirtelen és figyelmesen vizsgálgatni kezdtem a milliomos arcát. De nem! Szemének pillantásából minden kétségen kívül kiderült, hogy ebben az agg csecsemőben a tiszta igazság lakozik. Olyan biztosan ült karosszékében, mint a dió bele a héjában és bárki láthatta, hogy őszintén hisz abban, amit mond.

- Igen! - folytatta, miközben körmeit nézegette. - Ezek az igazán jó könyvek. Az egyiket a próféták írták, a másikat én. Az enyémben kevés a szöveg. Főként számjegyek vannak benne. Arról mesélnek, hogy mit képes elérni egy ember, ha tisztességesen és szorgalmasan dolgozik. Halálom után a kormánynak ki kellene adnia a Főkönyvemet. Hadd lássák meg az emberek az utat, amelyen olyan magasra lehet eljutni, ahol most én vagyok.

A győztes hadvezér diadalmas taglejtésével maga köré mutatott.

Éreztem: itt az ideje, hogy lerövidítsem beszélgetésünket. Nem minden koponya tűri el ellentmondás nélkül, hogy szünet nélkül táncoljanak rajta.

- Talán szólna valamit a tudományról is? - kérdeztem halk hangon.

- A tudományról? - Felemelte mutatóujját, s a mennyezetre függesztette szemét. Aztán kihúzta a zsebóráját, megnézte, mennyit mutat, újból bekattintotta a fedelét, ujjaára csavarta láncát és így lóbálta az órát a levegőben. Mindezek után mélyen felsóhajtott, s beszélni kezdett:

- A tudomány... igen, tudom, hogy mi az: tudomány. A tudomány - a könyvek. Ha jól írnak bennük Amerikáról, akkor - a könyvek hasznosak. Csakhogy a könyvekben ritkán találja meg az ember az igazságot. A könyveket rendszerint költők írják, akik - azt hiszem - nem tudják, hogy mi az: dolgozni. Olyan országban, ahol mindenki dolgozik, különben sincsen az embereknek idejük arra, hogy olvassanak... Az írók viszont bosszankodnak, ha nem vásárolják a könyveiket. A kormány kötelessége lenne, hogy jól fizesse az írókat. A jóllakott ember mindig jókedvű és okos gondolatai vannak. Ha egyáltalában szükség van arra, hogy könyveket írjanak Amerikáról, akkor a leghelyesebb lenne kibérelni a legjobb költőket és ily módon csupa olyan könyvet írnának, amilyenre Amerikának szüksége van... Ez a véleményem erről a témáról.

- Kissé szűkre szabja a tudomány határait - jegyeztem meg.

A milliomos szemhéja lassan leereszkedett. Majd újból felnyitotta szemét és meggyőződés-teljesen folytatta:

- Ó, tudom én, tudom... a tanárok, filozófusok... ez is a tudományhoz tartozik. Tudom, tudom... professzorok, szülésszek, fogászok, ügyvédek, mérnökök, megymás. *All right*. Mindezekre kétségtelenül szükség van. A tudomány hasznos dolgokra tanítson... ne ostobaságokra. Csak-

hogy a lányom egyik tanára egyszer azt mondta nekem, hogy vannak szociális tudományok is... Ezt nem értem. Véleményem szerint ilyesmi csak káros lehet. Szocialistáktól nem származhatik hasznos tudomány. Szocialistáknak egyáltalában nem volna szabad tudományt üzniök. A hasznos, szívderítő tudomány az, amit Edison csinál. Fonográf, kinematográf... ez igen! Arra azonban semmi szükség nincs, hogy folyvást könyveket írjanak össze a tudományokról. Ne olvassanak az emberek olyan könyveket, amelyek... mindenféle kételyeket keltenek bennük. Nincs ezen a földön semmi baj... nem látom be, miért kell a dolgokat könyvekkel komplikálni.

Felálltam.

- Ó, már megy? - kérdezte.

- Igen - feleltem. - De talán most, hogy megyek, végül mégiscsak elárulja nekem, milyen érzés az: milliomosnak lenni?

Ismét csuklani kezdett. Térde remegett. Azt hiszem, ez volt a módja a nevetésének.

- Milyen érzés? Nem érzés ez... hanem szokás!

- Mi szokás? - kérdeztem elhűlve.

- Milliomosnak lenni! Ez - szokás!

Néhány pillanatra elnémultam, majd feltettem utolsó kérdésemet:

- Ön szerint vajjon nem egy és ugyanannak a társadalmi rendnek a szüleményei a földönfutó csavargók, az ópiumszívók és a milliomosok?

Nem kétséges, hogy erre megsértődött. Szeme kerekre nyílt és zöld epe lövelt belőle. Szárazon mondta:

- Azt hiszem, ön kissé nevetetlen ember.

- Viszontlátásra! - szoltam.

Erre előzékenyen kikísért egészen a lépcsőig, a legfelső fokon megállt és figyelmesen vizsgálta a cipője hegyét. A ház előtt kis térség terült el, amelyet gondosan nyesett pázsit borított. Vidáman nekiindultam utamnak és ujjongásra késztetett az a gondolat, hogy soha életben nem látom többé ezt az embert.

- Halló! - hangzott mögöttem.

Megfordultam. A milliomos még mindig a lépcsőn állt és utánam bámult.

- Mondja, vannak önöknél, Európában, fölösleges királyok? - kérdezte.

- Azt hiszem, csak fölöslegesek vannak, - válaszoltam.

Köpött egyet jobbra és így szólt:

- Szeretnék két királyt tartani magamnak, mit szól hozzá?

- Minek az magának?

- Vicces lenne... Például megparancsolnám nekik, hogy boxoljanak itt...

A ház előtti terecskére mutatott és kérdő hangon hozzátette:

- Mondjuk naponta déli tizenkettőtől fél kettőig. Reggeli után sem ártana félórácskát ennek a művészetnek szentelni!

Komolyan beszélt és láttam, meghozna minden áldozatot, hogy szándékát megvalósítsa.

- Miért kell önnek éppen király erre a célra? - érdeklődtem.

- Ilyenje még senkinek sincs itten - magyarázta meg röviden.

- Csakhogy a királyok nem szoktak sajátkezűleg harcolni egymás ellen, hanem ezt másokra bízzák - mondtam és újból útnak indultam.

- Halló! - hallottam ismét a hátam mögött.

Mégegyszer megálltam. A milliomos még mindig egyhelyben állt s zsebébe dugta kezét. Álmodozó kifejezés ült az arcán.

- Mit akar még? - kérdeztem.

Kérődző mozdulatot végzett az állkapcsával, majd lassan kimondta, ami a fejében járt:

- Mit gondol, mibe kerülhet ez - két király, aki boxolna... mondjuk: csak félórát naponta... negyedévre...

(1906.)

Fordította dr. Kovács György

AZ ERKÖLCSÖK ÓRE

...Késő este keresett fel és miután gyanakodva körülszemlélődött a szobámban, halkán megszólalt:

- Beszélhetnék önnel négyszemközt egy félórácskát?

Hangjának színezetéből és sovány, kissé púpos alakjából aggodalom, nyugtalanság, titkolózás áradt. Olyan bizonytalanul ült a helyén, mintha attól tartana, hogy a szék nem tűri el sokáig hosszú, szegletes csontjait.

- Nem lenne szíves lehúzni a függönyt? - pislantott az ablakra.

- Szívesen - mondtam és azonnal teljesítettem kívánságát.

Fejével hálásan bólogatott, de még továbbra is az ablakon jártatta szemét. Szinte suttogva mondta:

- Folyvást a nyomomban vannak.

- Kik?

- A riporterek, természetesen.

Figyelmesebben szemügyre vettem. Gondos, majdnem piperkőc öltözködése ellenére, valahogyan mégis szegényes benyomást tett. Kopasz, négyszögletes koponyája szerényen és korrektül csillogott. Arca nagyon sovány és simára borotvált volt; szemét, mely most félíg-meddig bocsánatkérően pillantott rám, részben eltakarták a seshínű pillák. Ha felemelte és egyenesen az arcomba nézett, akkor ködjárta pusztaság előtt éreztem magamat, amelynek azonban nincs mélysége. Lábát maga alá húzta, jobbkezét a térdére támasztotta, a balt pedig, amelyben kalapját tartotta, lelógatta. Hosszú ujjai finoman remegtek, összeszorított, ferde ajkának szöglete fáradtan lekonyult. Ez az ember drágán fizette meg a szép öltözékét - gondoltam magamban.

- Engedje meg, hogy bemutatkozzam - kezdte és nagyot sóhajtva, újból az ablakra pislantott. Foglalkozásom, hogy úgy mondjam, az, hogy bűnözök...

Úgy tettem, mintha nem értettem volna a szavait és óvatos nyugalommal kérdeztem:

- Hogy mondja?

- Foglalkozásszerű bűnöző vagyok, kérem tisztelettel - ismételte csaknem szóról-szóra és hozzátette: - Specialitásom: a társadalmi morál megszegése...

Az egész mondat szerényen, de biztosan hangzott és sem a szavakban, sem az arckifejezésben nyoma sem volt a megbánásnak.

- Nem... óhajt egy pohár vizet? - indítványoztam.

- Köszönöm, nem kérek! - hárította el ajánlatomat és bocsánatkérő szeme, amelyben most halvány mosoly bujkált, megpihent rajtam.

- Úgy látom, hogy nem egészen ért meg.

- Dehogynem! - tagadtam, a könnyedség álarcával leplezve tudatlanságomat, amint azt európai ujságírók tenni szokták. De látogatóm immár nyilvánvalóan nem hitt nekem. Kalapját meglóbálta a levegőben és szerényen mosolyogva így szólt:

- Hadd mondjak el egyet-mást a tevékenységemről, hogy láthassa: ki vagyok...

Ismét felsóhajtott és levette rólam a szemét. Én pedig megint elcsodálkoztam azon, hogy ebből a sóhajtásból nem csendült ki más, csak - fáradtság.

- Nem emlékszik? - kezdte, miközben kezét lóbálta. - Az ujságok sokat írtak arról az emberről... arról a részeges fráterről... nem emlékszik arra a nagy színházi botrányra?

- Az az úr az első sorban, aki a legdrámaibb jelenet közben felállt, feltette a kalapját és taxi után kiáltott? - kérdeztem.

- Úgy van! - hagyta jóvá szavaimat és negédesen hozzátette: - Én voltam. A „Gyermekekronó vadállat” című cikk is rólam szólt, valamint a „Férj, aki eladta a feleségét”, az is én vagyok... Az az alak, aki az utcán megszólítja a nőket és illetlen ajánlatokat tesz nekik - ugyancsak én vagyok... Általában, rólam hetenkint legalább egyszer írnak az ujságok; azonkívül írnak rólam minden alkalommal, ha bizonyítani akarják, hogy mennyire leromlott a közerkölcs...

Mindezt halkán, de nagyon érthetően és minden dicsekvés nélkül adta elő. Én egyetlen szót sem értettem ugyan az egészből, de nem akartam, hogy ezt észrevegye. Mint az írók általában, én is mindig azt a benyomást szeretem kelteni, hogy úgy ismerem az életet és az embereket, mint a tíz ujjamat.

- Hm! - mondtam filozofikus mélységgel. - És magának örömet szerez az ilyen foglalkozás?

- Nem tagadom, hogy fiatal koromban sok mulatságot találtam benne - hangzott a válasz. - De immár ötvenöt éves és nős vagyok; két lányom is van... Ebben a helyzetben persze már nem kellemes, ha a lapok hetenkint kétszer-háromszor úgy emlegetnek, mint a bűn és az elvete-műltség forrását. Állandóan riporterek járnak a nyomomban és figyelik, vajjon pontosan, és az előírt módon eleget teszek-e a kötelezettségemnek...

Köhécseltem, hogy zavaromat leplezzem. Majd részvétellel a hangomban, megkérdeztem:

- Ez... valamilyen betegség magánál?

Tagadóan intett a fejével, kalapjával gyorsan legyezgette arcát és így válaszolt:

- Dehogy - ez a foglalkozásom. Már mondtam önnek, hogy kisebbfajta utcai és egyéb nyilvános botrányok... ez az én különleges szakmám... a többi kollégák az irodából felelősségteljesebb és borsosabb ügyekkel foglalkoznak, például: a vallásos érzület megsértésével, nők vagy gyermekek megerőszakolásával, ezer dollárig terjedő összegek elsikkasztásával... - Felsóhajtott, körülnézett, majd magyarázó hangon folytatta: - És más erkölcstelenségekkel... én azonban csupán kis skandalumokban utazom...

Úgy beszélt, mint egy iparos az iparáról. Bevallom, a dolog már idegesíteni kezdett és gúnyosan megkérdeztem:

- Szóval ön, tisztelt uram, nem is talál semmi örömet mindebben?

- Nem én! - válaszolta egyszerűen.

Ez a kertelés nélküli őszinteség lefegyverzett és furkáló kíváncsiságot ébresztett bennem. Pillanatnyi gondolkodás után a következő kérdést tettem fel:

- Ült már?

- Háromszor. De mindenféle pénzbüntetésekben is volt már részem. Ezeket természetesen az iroda fizeti... - magyarázta készségesen.

- Iroda? - ismételtem szavát önkénytelenül.

- Ó, igen! Be kell látnia, hogy én magam nem fizethetem ki a bírságokat! - mondta mosolyogva. - Miből? Heti ötven dollár... igazán nem sok egy négytagú család számára...

- Legyen szíves, adjon egy kis időt arra, hogy megemésszem ezt az egészet - szoltam s felálltam a székről.

- Csak tessék! - bólogatott előzékenyen.

Elkezdtem fel-alá járni a szobában látogatóm mellett és igyekeztem felidézni emlékezetemben a kórképét mindazoknak az elmebetegségeknek, amelyekről életemben már hallottam. Szerettem volna pontosan körülhatárolni tébolyodottságának a jellegét, de nem tudtam. Egy azonban világos volt: ez nem tartozhatik a nagy, közveszélyes mániák közé. Vendégem türelmes várakozással követte szemével lépteimet, miközben sovány, kimerült arcán mosoly csillogott.

- Szóval maga irodai alkalmazott? - álltam meg sétámban és hirtelenül szembefordultam vele.

- Igen - felelte.

- Sokan vannak kollégák?

- Ebben a városban százhuszonöt férfi és hetvenöt nő...

- Ebben a városban? Hát... más városokban is van ilyen iroda?

- Persze, mindenütt az egész országban! - szolt és arca gyámkodó kifejezést öltött.

Kezdtém részvételet érezni önmagam iránt.

- De... mi az isten csudája... - kérdeztem bizonytalanul - mi az isten lila csudájával foglalkoznak ezek az irodák?

- Megszegik az erkölcsi törvényeket! - felelte szerényen, felállt a székről, beleült a karosszékembe, kinyújtotta lábát és leplezetlen kíváncsisággal kezdte fürkésznit az arcomat. Nyilvánvaló volt, hogy tudatlan barbárnak tart, ami nyomban kiűzte belőlem a feszélyezettség érzését.

- Ördög vigye! - füstölögtem magamban. - Nem szabad elárulnom, hogy egy betűt sem értek az egészből... - Mutatóujjamat a levegőbe böktem és tettettél élénkséggel felkiáltottam:

- Érdekes! Nagyon érdekes!... Csak... mi ennek a célja?

- Minek? - kérdezte mosolyogva.

- Hát ennek az irodának! Miért kell neki megszegnie az erkölcsi törvényeket?

Felnevetett, de olyan jóindulatúan, mint ahogyan felnőttek szoktak nevetni gyerekeken. Rámeresztettem szememet és az járt a fejemben, hogy valóban, az életben minden rossznak a tudatlanság a forrása.

- Ugyebár belátja, hogy élni kell? - kérdezte.

- Hogyne látnám be!

- És lehetőleg jól kell élni?

- Magától értetődik!

Látogatóm felállt, hozzámlepett és megveregette a vállamat.

- Kérdelem öntől: lehet-e élvezni az életet anélkül, hogy az ember megszegné az erkölcsi törvényeket, mi?

Ismét hátralépett, rámkacsintott és úgy elterült a karosszékekben, mint a sült hal a tepsiben. Szivart húzott elő és anélkül, hogy engedelmet kért volna tőlem, rágyújtott. Majd így folytatta:

- Ki szereti a számócát karbolsavval? Senki, nem igaz?

Azzal ledobta az égő gyufát a padlóra.

Mindíg így van ez: ha valaki fölébe kerekedik embertársának, akkor egyszeribe úgy viselkedik vele szemben, mint a disznó.

- Nehezen tudom önt megérteni! - vallottam be vendégemnek és egyenesen az arcába néztem.

Ő csak mosolygott és így szólt:

- Jobb véleményem voltam a szellemi képességeiről...

Csöppet sem titkolta, hogy kezdi magát otthonosan érezni nálam. Modora teljesen megváltozott. Szivarja hamuját egyszerűen leszórta a földre, félig behúnyta szemét és ritkás szempilláin keresztül elmerült szivarja füstfellegeinek bámulatába. Majd szakértő hangon így szónokolt:

- Ön nem nagyon ismerős az erkölcsi világban, azt látom...

- Valóban nem! Néhányszor bizony összeütközésbe is kerültem a morállal... - vallottam be szégyenkezve.

Kivette szájából a szivart, néhány pillanatig figyelmesen szemlélte parázsló végét, majd filozófikusan megjegyezte:

- Ha valaki beveri a fejét a falba, még nem jelenti azt, hogy pontosan tudja, mi a fal.

- Igaz, elismerem, hogy ez így van. De valamilyen oknál fogva, ha összeütközöm az erkölccsel, akkor nyomban olyan messzire ugrom tőlük, mint a gumilabda a falról...

- Ebből látni, milyen súlyos következményekkel jár, ha valakinek hiányos a neveltetése! - mondta oktató hangon.

- Talán csakugyan így van - feleltem, érezve, hogy ismét kénytelen vagyok igazat adni neki. - A legelkeseredettebb erkölccsész, akivel életemben összeakadtam, az egyik bácsikám volt. Pontosán ismerte az összes utakat, amelyek a mennyországba vezetnek és szüntelenül azokról fecsegett mindenkinek, aki a karmai közé került. Egyesegyedül ő tudta, hogy mi az igazság, amelyet óriási buzgalommal kalapált családja összes tagjainak fejébe. Remekül tudta, mi mindennel tartozik az ember istennek; még a kutyákat, meg a macskákat is kioktatta: miképpen kell viselkedniük, hogy elnyerjék az örök üdvösséget. Amellett tele volt kapzsisággal és gonosszággal, folyton hazudott, uzsoráskodásból élt és - mint minden erkölccsésznek - neki is jellemző vonása volt a gyáva emberek goromba erőszakossága. Mindenki rettegett tőle, utálta mindenki, aki egy házban élt vele... Én megpróbáltam szelíden rávenni, hogy enyhüljön meg - egyszer kidobtam az öreget az ablakon, egy másik alkalommal pedig fejéhez vágtam a nagytükört. Ablak és tükör eltört, de bácsikám nem javult meg. Úgy halt meg - mint erkölccsész. Azóta bizonyos ellenszenvvel viseltetem az erkölccsel szemben... Nem tudna valamit mondani, ami kibékítene vele? - kérdeztem.

Látogatóm előhúzta zsebóráját és így szólt:

- Tulajdonképpen nincs időm arra, hogy leckéket adjak önnek... De, ha már itt vagyok, isten neki - az ember fejezze be, amit elkezdett. Talán cserébe ön is tehet majd valamit az én érdekében. Rövid leszek...

Ismét félig behúnyta szemét és nagyképpen folytatta:

- Az erkölcs nélkülözhetetlen számunkra - ezt nem szabad elfelejteni. És miért nélkülözhetetlen? Mert vigyáz az emberek személyi biztonságára, jogaira és tulajdonára - másszóval: az erkölcs őrzi „felebarátaink” érdekeit. Mármost ki a mi felebarátunk? Első- és másodsorban

mi magunk. Más senki, csak mi magunk. Például, ha az ember felesége kíváncsi, szép nő, akkor egyszerűen azt mondja: „Ne kívánd felebarátod feleségét!” Ha az embernek van pénze, ökre, számar, rabszolgája, miegyebe és amellet nem idióta, akkor leghelyesebb, ha felcsap morálsősznek. Az erkölcs óriási előnyt jelent az embernek, ha megvan mindene, amire szüksége van és mindezt meg is akarja tartani a saját maga részére. Viszont csöppet sem előnyös az erkölcs azoknak, akik nem dúslakodnak földi javakban és nincs más tulajdonuk, mint fejükön a haj.

Tenyerét végigjáratta kopasz fejbúbján és így folytatta:

- Az erkölcs az érdekképviselő leghatásosabb módja. Ezért mindenki, akinek szüksége van rá, igyekszik környezetének lelkébe is beleplántálni. Az utcán a rendőr és a detektív vigyáz rá, az emberen belül pedig a legkülönbözőbb elvek egész sorozata, amelyet azért ültettek oda, hogy nőjön, mint a gyom, lepje el az egész agyvelőt, fojtson el minden olyan gondolatot, amely hátrányos lehet a morálsősz számára és érdekeit veszélyeztetheti. Minél nagyobbak a gazdasági ellentétek egy társadalomban, annál szigorúbban örködnek az erkölcs felett. Minél több pénze van valakinek, annál erkölcsösebb. Ez az oka annak, hogy Amerikában, ahol olyan sok a gazdag ember, gőzerővel terjesztik az erkölcsöt. Érti?

- Érttem - feleltem. - De minek az iroda?

- Várjon! - szólt rám erősen és jelentőségteljes mozdulattal felemelte mutatóujját. - Ezek szerint az erkölcsnek az a célja, hogy mindenkit rávegyen, hagyjon minket békében. Tegyük fel azonban, hogy nagyon sok pénzünk van, ami kényelmes módot nyújt nekünk arra, hogy valóra váltsuk minden vágyunkat és kívánságunkat. Csakhogy a legtöbb emberi vágyat csupán úgy lehet kielégíteni, hogy közben súlyos sérelem esik az erkölcsi alapelveken... Milyen lehet ezt a problémát megoldani? Az ember nem prédikálhat a tömegeknek olyan elvet, amit ő maga állandóan megsért és semmibe vesz: ez ügyetlenség lenne és senki sem hinne neki. Elvégre nem mindenki hülye... Ime, egy példa: az ember ül a szeparében, pezsgőt iszik és egy gyönyörű nővel csókolózik, aki nem is a felesége. Az elv szempontjából, amit mindenkire kötelezőnek hirdetünk, a legkellemetesebb dolgok többnyire erkölcstelenek. Viszont az egyén saját szempontjából az ilyen időtöltés valóságos életcél: vagy legalábbis életének édes velejárója, amelyből élvezetet és gyönyört merít. S már ott ágaskodik a probléma az ember előtt: miképpen lehet összeegyeztetni az erkölcsöt - amely az édes bűnöktől való önmegtartóztatást prédikálja - ugyanezeknek a bűnöknek örömteli gyakorlásával? Másik példa: mindenkinek azt prédikáljuk - ne lopj! Valóban kínos lenne, ha állandóan meglopnanak bennünket. De ugyanakkor, noha van elég pénzünk, mégis szinte ellenállhatatlan ösztön hajszol bennünket, hogy még többet csenjünk hozzá. Harmadik példa: nyilván ön is rendíthetetlenül vallja a nemes elvet - ne ölj! Tudniillik ön is szereti az életét, amely kellemes, értékes és tele van szépségekkel. De egy nap az ön szénbányájában a munkások fizetésemelést kérnek, ön kénytelen katonaságot hívni és - piff-puff! - pár tucat munkás már holtan fekszik a földön. Vagy: ön szeretné eladni valahol az áruját. Ezt behatóan elmagyarázza kormányának, amelyet arra kér, hogy nyisson áru számára piacot. A kormány előzékenyen eleget tesz a kérésnek, elküld egy kisebbfajta armádiát valahová Ázsiába vagy Afrikába, ahol az ön érdekében néhány ezer bennszülöttet lemészárolnak... Mindez a legkevésbé sem harmonizál az ön szokásos prédikációival az emberszeretetről, önmegtartóztatásról és lelki tisztaságról. De nem tesz semmit. Ön gyakorlott morálsősz: miközben a munkásokat vagy a bennszülötteket öldösk, ön ártatlanságban moshatja kezeit és arra hivatkozhatik, hogy itt az állam érdekéről van szó, amely összeomlana, ha az emberek nem hoznának érte áldozatot. Valójában, persze, az ön érdekeiről van szó, hiszen az állam - ön! Természetesen csak abban az esetben, ha ön gazdag. Sajnos, kisebb kérdésekben - például: erőszak, lopás satöbbi - már jóval nehezebb a gazdag

ember helyzete. Általában: a gazdag ember sorsa - igazán tragikus. Elengedhetetlenül szükséges számára, hogy mindenki szeresse, senki se merészeljen vagyonában kárt tenni, senki se zavarja szokásaiban és mindenki a legtisztább érzelmekkel viseltessék felesége, nővére, lányai iránt. Ugyanakkor az ő számára csöppet sem fontos, hogy szeresse az embereket, hogy tartózkodják a lopástól és hogy tiszta érzelmekkel viseltessék mások asszonyaival szemben - sőt éppen ellenkezőleg! Mindez csak zavarná és még tevékenysége eredményeit is veszélyeztetné. Ne felejtjük el, hogy egész élete - közönséges lopás; ezer meg ezer embert rabol ki, az egész országot szabad prédájának tekinti, hiszen másképpen nem növekedhetnék a tőke, vagyis, amint ő mondja, nem virágozhatnék a haza, érti, ugyebár? Tucátjával becsteleníti meg a nőket, ez roppant kellemes szórakozás olyan ember számára, akinek nem kell dolgoznia. És ugyan kit szeressen ő, akinek szemében az emberiség két csoportra oszlik, olyanokra, akiket meglop és olyanokra, akik versenyt lopnak vele.

Vendégem elhallgatott. Mosolyán meglátszott, hogy a legnagyobb mértékben meg van elégedve szaktudásával. A szoba sarkába hajította szivarja csutkáját és így folytatta:

- A helyzet tehát a következő: az erkölcs hasznos a gazdagoknak, de káros a szegényeknek; a gazdag nem kér belőle, de nem mondhat le arról, hogy a többieknek prédikálja. Ezért igyekeznék a morálcsőzők erkölcsanuk alapelveit mindenkinek a fejébe beleverni, miközben nekik maguknak legfeljebb annyi közük van ezekhez az elvekhez, mint mondjuk: a nyakkendőjük-höz vagy a kesztyűjükhöz. Most jön azonban a nagy probléma: hogyan lehet az embereket rávenni arra, hogy vita nélkül alávéssék magukat az erkölcsi törvényeknek? Elvégre senki se lesz olyan bolond, hogy becsületes maradjon a zsiványok között. De, ha nem sikerül valakit meggyőzni, akkor még sikerülhet hipnotizálni! Erre mindig van mód...

Nagy meggyőződéssel bólogatott fejével, újból rámkacsintott és megismételte:

- Ha nem sikerül meggyőzni - sikerül hipnotizálni!

Ezután térdemre rakta tenyerét, belebámult az arcomba és hangját lehalkítva, így szólt:

- Ami most jön, az - maradjon köztünk, jó?

Bólintottam.

- Az iroda, amelynek dolgozom, a közvélemény hipnotizálásával foglalkozik. Tessék tudomásul venni, hogy Amerika legeredetibb intézményéről van szó! - tette hozzá büszkén.

Megint bólintottam.

- Ön tudja, hogy ez az ország egyetlen törekvésnek él - pénzt keresni! Itt mindenki gazdag szeretne lenni és az emberek pusztán abból a szempontból érdeklik egymást, kiből lehetne még valamit kipróbálni? Az életnek nincs más célja, csak kilúgozni az aranyat az emberek húsból, vérből. Azt mondják, hogy mindenhol a nép az az érc, amelyből a sárga fémeket nyerik. Itt is így van. Haladás alatt pedig nálunk azt értik, hogy a néptömegek munkaerejét koncentrálják, vagyis az emberek húsból, csontjából aranyat kristályosítsanak ki. Ilyenformán az élet meglehetősen egyszerűen alakul...

- Ez az ön egyéni nézete? - kérdeztem.

- Amit az itteni nézetről mondtam? Természetesen... azaz... nem. Valakinek a fantazmagóriája... nem is tudom, hogy jutott éppen most az eszembe... Csak akkor szoktam erre gondolni, ha... ha olyan emberekkel beszélgetek, akik... akiket nem tartok egészen normálisnak - mondta jelentőségteljesen. - De hadd folytassam. Itt a tömegek általában nem bűnöznek, erre nem marad idejük. A megfeszített munka úgy kimerít minden dolgozót, hogy a pihenés óráiban már nincs sem ideje, sem kedve bűnözni. Az embereknek még arra se marad elég erejük, hogy

kíváncsi maguknak valami tiltottat. Ilymódon néha az a benyomás alakul ki, hogy itt mindenki csak a munkából és csak a munkának él s a legerköcsösebb életmódot folytatja. Persze időnként, ünnepnapokon megesik, hogy néhány siheder felköt pár néget, de ez nem áll ellentétben az erkölccsel, hiszen a négek - nem fehérek, azonkívül sok van belőlük. Általában itt mindenki többé-kevésbé tisztességesen viselkedik. A régi puritán erkölcsiség keretei közé szorított élet szürke alapljáról nyomban rikítóan kivirít az erkölcsi alapelvek legkisebb sérelme is - akár csak a koromfolt a makulátlan papírlapon. Jó ez így, de - unalmas. A magasabb társadalmi rétegek teljes joggal büszkélkedhetnek a nép jámborságával és jó magaviseletével, de ugyanakkor ez a nagy erkölcsőség útjában áll az ő szabadságuknak. Pénzük ugyanis lehetővé tenné számukra, hogy úgy éljenek, ahogy akarnak és ne törődjenek az erkölccsel. A gazdagok mohók, a jóllakottak csiklandósak, a dologtalanok minden bűnre hajlamosak. Zsíros talajon sok gaz nő, a túltelítettség talaján pedig sok erkölcsitelenség. Mit lehet itt tenni? Eldobni a morált? Ezt nem lehet, ez ostobaság lenne. Ha a gazdagoknak előnyös, hogy a nép erkölcsös - akkor meg kell találniok annak a módját, hogy elrejtse a nép elől saját erkölcsitelenségeket... Ez a helyes megoldás! Ráadásul nem is nevezhető újnak...

Körülnézett és még halkabban folytatta:

- És íme: a newyorki felső tízezer néhány kitűnő képviselőjének remek ötlete támadt - csodálatosan nagyszerű ötlet! Elhatározták, hogy titkos szervezetet alapítanak, amelynek egyetlen célja: az erkölcsi törvények megszegése. Részvénytársasági alapon szolid tőkét gyűjtöttek a vállalkozás számára és az ország minden nagyobb városában megnyitották a közvélemény-hipnotizáló irodákat. Természetesen a legnagyobb titokban - hiszen ez magától értetődik. Szerződtettek egy csomó embert - köztük az ön legalázatosabb szolgáját - és megbízták őket azzal, hogy lépjk át az erkölcsi korlátokat. Minden irodának megbízható és tapasztalt vezetője van - rendszerint valamelyik helyi lap szerkesztője - aki az alkalmazottak tevékenységét irányítja és pontosan kijelöli.

- Még mindig nem értem, hogy mit akarnak elérni ezekkel az irodákkal...

- Nagyon egyszerű! - jelentette ki látogatóm. Majd arckifejezése hirtelen aggodalmassá vált, idegesen körüljártatta szemét a szobában, felállt, hátán összefonta kezeit és most ő kezdett fel és alá járkálni.

- Nagyon egyszerű! - ismételte. - Mondtam már önnek, hogy itt az alacsonyabb néposztályok időhiány következtében keveset vétkeznek. Márpedig feltétlenül szükséges, hogy igenis vétse nek az erkölcs ellen, nehogy meddő aggszűz maradjon! Fontos, hogy állandóan ordítozzanak az erkölcsösségről, mert ebbe a lármába belesüketül a társadalom és képtelen meghallani az igazságot. Ha zsákszámba írják a folyóba a faforgácsot, akkor esetleg egy nagy fatönc is elúszhatik észrevétlenül az ember szeme előtt. Vagy: bármilyen ügyetlenül is húzod ki szomszédod zsebéből a pénztárcáját, mégis megmenekülsz a botránytól, ha sikerül ugyanakkor a közönség figyelmét másfelé terelned, például arra a kisfiúra, aki egy maréknyi diót csent el éppen a piaci árustól. Csak minél hangosabban ordítsd, hogy tolvaj! Irodánk működésének tehát az a lényege, hogy kisebb skandalumokkal leplezze a tömegek előtt a nagy vétkeket.

Mélyet sóhajtott, megállt a szoba közepén és pillanatnyi hallgatás után így fűzte tovább szavait:

- Például híre terjed a városban, hogy egy köztisztviselőben álló és tekintélyes személyiség veri a feleségét. Az iroda azonnal utasít engem és néhány kartársamat, hogy verjük el a feleségünket, amit nyomban meg is teszünk. A nőket persze előzőleg beavatjuk a dologba, tehát úgy sikítanak, ahogyan csak kifer a torkukon. Az ujságok mindent megírnak és az így keletkezett felháborodás zaja elnémítja a tekintélyes személyiségről s feleségről keringő pletykát. A

szóbeszéd különben is azonnal elveszti jelentőségét a való tények mellett. Vagy: arról kezdenek duruzsolni, hogy a szenátorok megvásárolhatók. Irodánk azonnal megszervezi néhány rendőrtisztnek a megvesztegetését és mindjárt le is leplezi őket a nyilvánosság előtt. Ismét elhallgat a sottogás, hiszen itt vannak a tények, amelyekről szabadon lehet beszélni. Egy magasállású személyiség megalázó helyzetbe hozta a nejét. Erre hasonló esetek egész sorozata játszódik le szórakozóhelyeken és az utcán. Az egymáshoz teljesen hasonló botrányocskák tömegében elsikkad a magasállású személyiség esete. És így tovább mindig, minden körülmények között. A nagy rablás erdejét nem látják meg a kis lopások fáitól és minden nagy bűnt eltakarnak a kis vétkek ezrei. Íme - ezzel foglalkozik a mi irodánk...

Az ablakhoz lépett, óvatosan kipillantott az utcára, majd ismét leült a székre és halkán folytatta:

- Irodánk megvédi az amerikai társadalom legfelső rétegét a nép ítéletétől. Állandóan az erkölcsi törvények megszegéséről lármázik, de a tömegek fejét apró skandalumokkal tömi tele, hogy a gazdagok elveteműtségét leplezze. Az embereket mindvégig tartós hipnózis állapotában ringatja. Így nem marad idejük az önálló gondolkodásra és csak az ujságokra hallgatnak. Ezek pedig a milliomosok kezében vannak, ugyanúgy, mint a mi irodánk... Érti, uram? Eredeti intézmény ez, nem igaz?

Elhallgatott és gondolataiba mélyedt, feje mellére hanyatlott.

- Köszönöm! - szóltam. - Sok érdekeset tudtam meg öntől.

Felemelte fejét és bánatos pillantást vetett rám.

- Persze, persze... mindez érdekes lehet az ön számára... Csakhogy jómagam már kifáradtam belé. Családos ember vagyok, három évvel ezelőtt kis házat vásároltam magamnak... szeretnék kissé pihenni is. Az én szolgálatom megerőltető dolog ám. Tiszteletben tartatni a társadalommal az erkölcsi törvényeket - azt hiszi, könnyű feladat? Kijelentem önnek, hogy a szesz méreg az én szervezetemnek, mégis állandóan innom kell... otthon, csendes családi körben érzem jól magam, mégis folyton kocsmában kell ülnöm és botrányt csinálnom... állandóan írnak rólam az ujságok... ha más néven is, de mégis... néha felfedezik, hogy rólam van szó és akkor szedhetjük a sátorfánkat, költözhetünk más városba. Tanácsra lenne szükségem... Azért jöttem el önhöz, hogy megtudjam a véleményét egy dologról... egy komplikált dologról...

- Beszéljen! - mondtam azonnal.

- Figyeljen ide, uram! - kezdte. - Utóbbi időben a déli államokban ismételten előfordult, hogy az előkelő osztályok egyes képviselői néger lányt vettek szeretőnek. Nem is egyet, hanem kettőt, hármat... Már meg is indult a sottogás erről. Sok előkelő dáma elégedetlen a férje viselkedésével. Bizonyos szerkesztőségek már teljes névvel aláírt leveleket kaptak, amelyekben a nők nyilvános leleplezéssel fenyegetik hitestársukat. Óriási botrány törhet ki. Irodánk azonnal munkához látott, hogy „ellentények” sorozatával - nálunk így hívják ezt - gyorsan elhárítsa a veszélyt. Tizenhárom alkalmazottunknak nyomban viszonyt kell kezdenie néger lányokkal. Köztük nekem is. Nem is eggyel, hanem kettővel, hárommal...

Idegesen felpattant a székről, kabátzsebébe dugta kezét és szenvedélyesen felkiáltott:

- Én ezt nem tudom megtenni! Szeretem a feleségemet... és ami a döntő: ő is ragaszkodik ahhoz, hogy ne... hogy ne... hogy ne izéljek néger lányokkal. Ha még csak egyről lenne szó, de így...

- Ne engedelmeskedjék! - tanácsoltam.

Némi sajnálattal nézett rám.

- És akkor ki fog nekem heti ötven dollár fizetést adni? Hozzá külön prémiumot a sikeresebb munkákért! Nem, az efféle tanácsot tartsa meg magának... Egy amerikai még a halála után sem utasít vissza pénzt. Mondjon valami mást...

- Mást nem tudok - feleltem.

- Hm! Pedig én tudnék az ön helyében! Önök európaiak erkölcsi kérdésekben nagyon könnyűvérűek... eleget hallottunk az európaiak erkölcsi züllöttségéről...

Nyilvánvaló volt, hogy komolyan gondolja és csöppet sem kételkedik saját szavainak igazságában.

- Nézze, uram - folytatta előrehajolva - önnek biztosan vannak itt európai ismerősei... Ugye vannak?

- És mire jó az magának?

- Mire? - egy lépést hátrált és drámai pozitúrába vágta magát. - Én ezt a négerlány ügyet semmiképpen sem tudom elvégezni. Értse meg: a feleségem nem engedi, márpedig én szeretem a feleségemet. Szóval, nem tudom megtenni...

Erélyesen megrázta fejét, kezével végigsimította kopasz koponyáját és behízeglő hangon folytatta:

- Kérem, ajánljon nekem erre a célra egy európaít! Hiszen az európaiak fütyülnek az erkölcsre, nekik minden mindegy! Talán valamelyik szegény bevándorló? Heti tíz dollárt fizetek neki, helyes? Az utcán én magam mutakozom a néger lánnyal... egyáltalában mindent én magam csinállok, kivéve egyet... neki csak azt kell csinálnia, hogy gyerek legyen... Ma estére kell választ kapnom. Képzelje el, kérem, micsoda szörnyű botrány lenne abból, ha a déli államokban nem tudnók elfojtani a veszélyes parazsat... elfojtani mindenféle rádobott szeméttel! Az erkölcs győzelmének érdekében - sietnünk kell...

...Miután elhagyta szobámat, az ablakhoz léptem és az üvegtáblára hajtottam homlokom, hogy kissé lehűtsem felizgatott agyamat.

Az erkölcs öre ablakom alatt a járdán állt és jeleket adott nekem.

- Mi tetszik? - kérdeztem, kinyitva az ablakot.

- Fenn felejtettem a kalapomat - mondta bocsánatkérően.

Felemeltem a földről, amit kért és lehajítottam az utcára. Miközben becsuktam az ablakot, még hallottam sürgető szavait:

- Heti tizenötöt is megadok! Ez csak elég jó fizetés?

(1906.)

Fordította dr. Kovács György

AZ ÉLET URAI

- Jer velem, keressük fel az igazság forrását - szólt gúnyosan az Ördög és elvezetett a temetőbe.

S miközben lassan keringtünk kettesben a vén sírkövek és kovácsolt vaskeresztek között kanyargó utacskákon, kissé fáradt hangon beszélni kezdett, mint egy öreg professzor, aki megunt már bölcseségének meddő feltárlását.

- Lábad alatt - mondotta - törvényhozók fekszenek, akiknek műve életedet irányítja és sarkad-dal olyan ácsok s kovácsok hamuját taposod, akik a benned lakozó bestia számára készítették ketrecüket. - Élesen felkacagott, amivel megvetését fejezte ki az emberek iránt, s mélabús szemének zöld fényben csillogó hideg pillantása végigöntötte a sírhalmok fűszálait s a vaske-reszteken tenyésző penészt. A halottak ragacsos földje súlyos csomókban tapadt a lábamhoz, s nehezzé tette a járást az ösvényen, amelyet letűnt életbölcseségek síremlékei szegélyeztek.

- Miért nem hajolsz meg háládatosan, ember, azoknak pora előtt, akik lelkedet formálták? - kérdezte az Ördög s hangja, mely hasonlatos volt a nedves őszi szél füttyszavához, megresz-kettette testemet és borús izgalomban vergődő lelkemet. A fák szomorú ágai némán bólo-gattak az emberek vén sírhantjai felett és harmatos-hideg érintéssel legyintették meg arcomat.

- Add meg a pénzhamisítóknak a nekik kijáró tiszteletet! Ők a gyártói ama, szürke kis gondo-latocskáknak, amelyek nem egyebek, mint elméd aprópénze; ők tervezték meg szokásaidat, ők csúszttatták agyadba kedvenc balítéleteidet s mindazt, ami jellemzi életed. Légy hálás nekik - hatalmas a te örökséged a halottak után!

Lassú lebegéssel hulltak fejemre, majd lábam elé a sárga falevelek. A temető talaja élveteg cuppogással falta be friss táplálékát - az őszi napok halódó leveleit.

- Íme: itt az a szabó fekszik, aki az előítéletek súlyos és sivár ornátusába öltöztette az emberi lelkeket. Kívánod-e szemtől szembe látni?

Némán bólintottam. Az Ördög lábával egy rozsdás, megrepedezett vastáblára dobantott, mely az egyik sírhantot fedte és még egyet dobantva így szólt:

- Hé, te írástudó! Kelj fel...

A vastábla felemelkedett, az iszapos tespedésében megbolygatott nedves föld mintha mélyen felsóhajtott volna. A sír feltárult és megmutatta tartalmát, mint egy foszló, vén pénztárca, mely kinyílt. A dohos félhomályból haragos morgás tört elő.

- Ki merészeli keltegetni a holtakat tizenkét esztendő múltán?

- Hallod? - nevetett az Ördög. - Az élet törvényeinek megalkotói még akkor sem vesztik el önérzetüket, amikor már megrohadtak.

- Te vagy az, Gazdám? - szólt a csontváz, s a sír peremére ülve csupasz koponyáját ingatta.

- Bizony én! - válaszolt az Ördög. - Elhoztam hozzád egyik barátomat. Szegény egészen elbutult azok között az alakok között, akik belőled merítették a bölcsességüket és most el-zarándokolt az ősforráshoz, hogy gyógyulást keressen bajára.

Illő tisztelettel szemléltem a halott tudóst. Koponyájának csontjai, amelyekről már régen lerothadt a hús, még mindig önteltséget tükröztek vissza. Mintha minden egyes csontnak tompa fényt kölcsönzött volna az a büszke tudat, hogy egy híres-nevezetes, egyedülálló, s a maga nemében tökéletes csontváznak egyik alkatrésze...

- Beszélj el nekünk, hogy mit cselekedtél a Földön! - indítványozta az Ördög.

A tetem csontkeze méltóságteljes és tiszteletet követelő mozdulatokkal rendezgette foszladozó halotti leplének és izomzatának sötét cafatjait, melyek koldus-gúnya módjára csüngtek alá bordáiról. Majd büszkén felemelte jobbjának csontjait és csupasz ízületeit kiterjesztette a sötét temető felé. Hangja szenvtelen és tompa volt:

- Tíz nagy könyvet írtam, amelyek elhintették az emberek között a fehér faj felsőbbrendűségének nagy eszméjét a színesek felett.

- Más szóval és igazabban - mondotta az Ördög - ez azt jelenti: én, a terméketlen aggszűz, egész életemet azzal töltöttem, hogy zsibvásári eszméim szakadt szálaiból, sivár elmém tompa tüivel bolondsüvegeket varrtam olyanok számára, akiknek legfőbb gondjuk, hogy semmi se zavarja meg nyugodt kérdésüket...

- Nem félsz, hogy megsértődik? - kérdeztem halkán az Ördögtől.

- Ó - válaszolta mosolyogva - a tudósoknak már életükben is rossz a hallásuk, ha az igazságról van szó.

- Egyedül a fehér faj - folytatta tudós csontvázunk zavartalanul - hozhatott létre ilyen sokrétű civilizációt s ilyen szilárd erkölcsi törvényeket, hála bőre színének és vére vegyi összetételének. Én vagyok az, aki ezt bebizonyította!

- Ó bizonyította be! - ismételte az Ördög és szavainak nagyobb nyomatékaul többször bólintott. - Nincsen olyan vadember a világon, aki annyira kegyetlen tudna lenni, mint a mi „civilizált” tudósaink!

- A fehérek teremttették meg a kereszténységet s a humanizmust - darálta tovább a csontváz.

- A fehérek, vagyis más szóval: az angyalok - szakította félbe az Ördög - akiknek ezek szerint joguk van az egész földkerekségre. - Ezért is mázolja be kedvenc színükkel - a vér vörös színével...

- Nékik köszönhető a világ leggazdagabb irodalma és legfortélyosabb műszaki tudománya - kerepelte tovább a hulla és kézujjainak csontocskáit mozgatta.

- Azaz vagy három tucat jó könyv és sokmillió fegyver az emberek irtására - magyarázta az Ördög. - Senki sem tudja úgy aprópénzre felváltani és lealacsonyítani az életet, mint a fehérek.

- Vajjon az Ördögnek mindig igaza van-e? - kérdeztem.

- A fehérek művészete mérhetetlen magasságokat ért el - mormolta a csontember szárazon nyekergő hangján.

- Talán az Ördög is tévedhet - válaszolta kérdésemre útitársam - hiszen unalmas is lenne, ha mindig eltalálná az igazságot. De egy bizonyos: az emberek léte e földön nem való másra, mint hogy tápul szolgáljon megvetésem számára... Az ízléstelenség s a hazugság vetése adja a leggazdagabb aratást a Földön. Az egyik legszorgalmasabb magvető itt van előtted! Társaihoz hasonlóan ő sem alkotott semmiféle újat, hanem csupán ócska előítéletek tetemét keltette új életre és új formulázások gúnyájába öltöztette... Miként is csinálják a földi halandók? Néhányak számára kastélyokat, a tömegek számára pedig templomokat és gyárat emelnek. A templomokban megfojtják a lelket, a gyárakban megölik a testet - mindezt azért, hogy a

kastélyok ne inogjanak... A munkásokat a föld legmélyébe küldik aranyért és szénért, s iszonytató fáradságukat darabka kenyérrel fizetik ki, melyet néha megsóznak némi ónnal meg acéllal...

- Te... talán szocialista vagy? - kérdeztem az Ördögtől.

- Én az összhang kedvelője vagyok - felelte ő. - Útálom, ha az emberiséget, amely a maga nemében egyetlen nagy egységet alkot, apró darabkákra hasogatják szét és az egyik emberből gyilkos fegyvert csinálnak a másik ellen. Nekem nem kellene rabszolgák; a rabszolgaság gyűlöletes az én szememben... Emiatt taszítottak le a mennyből. Ahol a „tekintély” kormányoz, ott elkerülhetetlenül bilincsbe verik a szabad szellemet s ott mindig pompásan virágozik a hazugság penésze... Ám hadd nyüzsögjenek csak az élők a Földön! Hadd égjenek, lángoljanak, még ha csupán hamu is marad belőlük estére... Egyszer az életben minden embert hatalmába kerít a szerelem érzése... de csak egyszer, mert a szerelem csodálatos álmát nem lehet többször álmodni... de ez az egy álom magában rejti a lét teljes értelmét!

A csontváz most fáradt mozdulattal a sírkőre támaszkodott. Csupasz bordáinak rései között fűtyülve járt ki-be a levegő.

- Vendégünk fázik és kimerült... - súgtam az Ördögnek.

- Jólesik látnom, hogy a tudós férfiú minden felesleges sallangtól megszabadult - válaszolta útitársam gúnyosan. - Csontvázából saját eszméinek csontváza lett. Most látni, hogy milyen kevés eredetiség volt bennük... Mellette nyugosznak az igazság egy másik magvetőjének földi maradványai... Keltsük fel őt is! E bölcs férfiak életükben szerették a nyugalmat, hogy teljes odaadással dolgozhassák ki előírásaikat arról, miképpen kell gondolkodni, érezni, élni. Szorgalmas munkájukkal mindig meg tudták akadályozni az emberiség nagy eszméinek teljes kibontakozását, de azok a koporsók, amelyeket számukra ácsoltak, legalább kényelmesek voltak. Haláluk után az lett a legfőbb gondjuk, hogy el ne feledjék őket... Hé, Kompracsikos, kelj fel! Vevőt hoztam számodra. Koporsót keres gondolatainak...

S a földből ismét felmerült előttem egy csupasz koponya, fogatlanul, sárgán, de önelégültségében csillogón. Régen kellett legyen a sírban feküdnie - csontjain már nyoma sem volt húsnak. A sírhantját fedő kőlapra lépett és bordái úgy rajzolódtak a sötét kő háttérére, mint a díszruhák sujtása.

- Hol tartja ez a gondolatait? - kérdeztem halkán az Ördögtől.

- A csontjaiban, barátom, a csontjaiban! Eszméi, a csúzhoz vagy a köszvényhez hasonlóan, mélyen befűrték magukat a csontrendszerbe...

- Hogy fogy a könyvem, gazdám? - kérdezte tompa hangján a tetem.

- Maradt még elég példány belőle - hangzott az Ördög válasza.

- Talán már elfelejtettek olvasni az emberek... - mondta a professzor elgondolkodva.

- Dehogyan felejtettek... most is ugyanolyan szívesen, olvasnak el minden ostobaságot, mint azelőtt... de az unalmas ostobaságoknak bizony néha sokáig kell várniuk a sorukra. A professzor - fordult most hozzám az Ördög - egész életében a nők koponyáját méricskélte, beakarván bizonyítani, hogy a nő nem ember. Száz meg száz koponyát mért meg, száz meg száz állkapcsot hasonlított össze, a fülekre különleges gondot fordított és minden agyvelő súlyát feljegyezte a boncoláskor. A professzor könyveiből kiderül, hogy az agyvelő súlya a legkedvesebb témái közé tartozott. Nem olvasott tőle semmit?

- Ha templomba tartok, nem megyek kocsmába! - válaszoltam halkán. - Különben is nem hiszek abban, hogy az embert táblázatokba szedett számadatokkal lehessen ábrázolni. Mit olvasson ki azokból olyasvalaki, mint például én, aki nem ért az aritmetikához? Véleményem szerint nem attól lesz valaki jobb vagy rosszabb, hogy van-e bajusza vagy sem és nadrágot hord-e vagy szoknyát...

- Bizony, nem úgy válik valaki bölccsé vagy butává, hogy milyen ruhát hord vagy hány szőrszál van a bőrén... De bevallom, hogy a nőkérdés engem nagyon is érdekel - szólt az Ördög és szokása szerint kacagott egyet. Ez a kacagás nagyon kellemessé tette a vele való társalgást. Aki kacagni tud a temetőben is, az - higgyék el nekem - szereti az életet s az embereket...

- Vannak, akiknek háremük rabszolgájául kell a nő - folytatta. - Ezek kijelentik, hogy a nő nem ember. Mások szintén nem vetik meg azt, amit a nő nyújtani tud, de ugyanakkor szeretnék minél alaposabban kihasználni munkaképességét is és azt állítják: tökéletesen alkalmas arra, hogy minden körülmények között pontosan ugyanannyit dolgozzék, mint a férfiak. Tudniillik - az ő hasznukra! Természetesen emezek is, amazok is szívesen csábítanak el egy szűzleányt, de utána mindjárt ki is taszítják társadalmukból - ügylátszik az a meggyőződésük, hogy a velük való érintkezéstől örökre beszenyezte magát... Mondhatom, hogy a nőkérdés nagyon mulatságos dolog! Szeretem, amikor az emberek teljes elfogulatlansággal hazudnak - ilyenkor olyanok, mint a gyerekek, ami azt a reményt kelti, hogy talán egyszer felnőnek...

Meglátszott az Ördög arcán, hogy nincs kedve semmi hízelgőt mondani a jövő embereiről. De minthogy nekem is megvan a magam lesújtó véleménye az emberiségről, nem akartam, hogy az emberek szapulásának kellemes és könnyű mesterségében az Ördög versenyre keljen velem, úgyhogy sietve a szavába vágtam:

- Azt mondják, hogy... a nő oda is eljut, ahová maga az Ördög sem érkezik meg idejében. Igaz ez?

Kísérőm vállat vont és így szólt:

- Megtörténhetik... Amennyiben nincsen kéznél elegendő elvetemedett és minden hájjal megkent férfi...

- Úgy tetszik nekem, hogy te már nem is leled kedvedet a gonoszságban - mondtam.

- Gonoszság! Hát van még gonosz ember a világon? - kérdezte az Ördög felsóhajtva. - Valaha a gonoszságban volt szépség és erő. Ma - sivár unalom lépett a helyére. Még gyilkolni is csak unalmasan és gyáván tudnak - előbb megkötözik az áldozat kezét. Nincsenek ma már gonosztevők - csak hóhérok! A hóhér pedig nem egyéb véreskezű lakájnál. Eszköz, szerszám csupán, amelyet a félelem ereje hoz működésbe... Akitől félnek... azt egyszerűen - kivégeztetik!

Két csontváz állt sort sírhantjuk felett, s lassan hullottak csontjaikra az őszi falevelek. Mélabúsan játszott a szél bordáik húrjain, s e temetői zene tompán verődött vissza üres koponyájukról. Csontos szemüregükben súlyos homály honolt, amelyet szinte tapintani, ízlelni lehetett. Mindketten reszkettek. Megsajnáltam őket.

- Hadd térjenek vissza fekvőhelyükre! - kérleltem az Ördögöt.

- Az emberbarát a temetőben is az marad - felelte az Ördög. - Ám jó! A humanizmus amúgyis helyénvalóbb a holtak között - itt legalább nem zavar senkit. A gyárakban, a városok utcáin s terein, a börtönökben és a bányákban - az élő emberek között a humanizmus csak bajt csinál, sőt gonosz indulatokat ébreszthet. Itt senkit sem ingerel gúnyolódásra - a halottak mindig komolyak. Bizonyára szívesen hallanak szónoklatokat a humanizmusról, amely voltaképpen az ő halvaszületett gyermekük... Mindamellet okos fickó volt az, aki az élet színpadán elhelyezte

ezt a szépen festett kulisszát. Kitűnően eltakarja az emberkínzás sötét borzalmait, amelyet a tömegek ostobaságának eszközével, hideg kegyetlenséggel szabadít a világra az erőszak...

S az Ördög kacajából a baljós igazság metsző hangja szólt.

A sötét égbolton remegtek a csillagok, s az elhúnytak sírhantjain mozdulatlanul álltak a sötét kövek. Rothadás szaga tört fel a föld alól és a szél a csendes éjszaka karjában heverő város álmodó utcái felé sodorta a holtak sóhajait.

- Sok humanista fekszik itt - mondta az Ördög és széles mozdulattal a sírokra mutatott maga körül. - Van köztük néhány, akinek őszinteségében hinni lehet és talán nem is illik nevetni rajtuk, bár mindnyájan nevetséges félreértés áldozatai voltak életükben... De ugyanitt nyugszik légiószámra, baráti békességben mellettük az élet tanítómestereinek egy másik típusa is. Azok, akik szilárd alapot óhajtottak vetni a hazugság épülete számára, amelyet hihetetlen buzgalommal emeltek a tömegeknek...

Valahonnan énekszó foszlányait hozta a szél... Két-három vidám rikkantás röppent el a temető felett. Alighanem egy mulatós lélek lépkedett a sötétben sírhelye felé:

- Íme: e súlyos sírkő alatt büszkén enyészik ama bölcsnek hamuja, aki azt tanította, hogy az emberi társadalom lényegében teljesen hasonló... a majmokéhoz vagy a disznókéhoz... már nem is emlékszem pontosan. Ez az elmélet nagyon jól jön azoknak, akik a szervezet agyvelejének képzelik magukat. Csaknem minden politikus és rablóvezér támogatja ezt a teóriát. Ha én vagyok az agy, akkor úgy mozgathatom a kezemet, ahogy akarom - kényúri hatalmammal nyomban megszüntethetek minden ellenállást az ösztönszerűen védekező izmok részéről. Itt pedig annak az embernek a hamuja nyugszik, aki mindenáron vissza akarta vezetni a népet abba a korba, amikor még négykézláb kúsztunk és kukacot ettünk. Ez volt a boldog aranykor - tanította nagy hévvel. Kétlábon járni, elegáns kabátot hordani és ugyanakkor azt tanácsolni az embereknek, hogy növeessenek újra sörtét - ugye milyen eredeti gondolat? Verssorokon éldegélni, zenét hallgatni, a múzeumokat bújni, egy nap alatt száz meg száz kilométert beutazni és ugyanakkor arról prédikálni a többieknek, hogy éljenek a bozótban és négylábon trappoljanak, ez valóban nagy észre vall! De e tanok mégis megnyugtatták az embereket és igazolták az életmódjukat, mert azt bizonyították a „művelt közönség” előtt, hogy nem ők a bűnösök, hanem a degenerált, elferdült ízlésű tömegek, amelyek természetüknél fogva ellenségei a törvényeknek s az erkölcsnek, miértis nem érdemes velük sokat ceremóniázni. Bűnözésüknek egyedül a halál tud véget vetni. Okos beszéd ez! Egyesek vétkét másokra áthárítani - bizony nem ostobaság ez! Mindig akad valaki az életben, aki meghamisítja az igazságot, hogy be tudja bizonyítani az embereknek: miért fonák ez a világ. Megvan a mélyebb értelme annak, ha a bölcsök felhúzzák az orrukat valami miatt. A temetők tele vannak ötletekkel az élők üdve javára...

Az Ördög körülnézett. A fehérre meszelt templomtorony egy óriáscsontváz mutatójaként némán nyúlt a magasba - a holtak kertjéből a csillagok hallgató és sötét birodalma felé. A bölcsesség forrásai felett emelkedő és a penész díszruhájába öltözött sötét sírkövek sűrű erdeje vette körül e magasbaszökkenő jelmutatót, amely mintha a világmindenség sivár ürességébe sugározta volna szét az emberi vágyak és imák szívszorongatóan fájdalmas sóhaját. A szél, mely teleszívta magát a rothadás súlyos szagával, halkan rázogatta a faágakat és tépdeste róluk haldokló leveleiket. Zajtalanul hullottak azok az élet mestereinek örök lakóhelyére.

- Hadd, rendezzünk most egy kis halotti parádét, hadd idézzük fel az utolsó ítélet képét! - mondotta az Ördög, miközben a sírhalmok és emlékkövek között kígyózó ösvényen lépegetett előttem. - Tudod, úgy-e, hogy eljön majd az ítélet szörnyű napja, amely a legszebb nap lesz ezen a földön? Akkor köszönt majd be az a nap, amikor a tömegek szeme kinyílik: felismerik

mindazokat a vétkeket, amiket az álpróféták és a hamis törvényhozók követtek el ellenük, amikor tévtanaikkal értelemnélküli hús- és csonttömeggé silányították az embert. Mert hiába nevezik ma a tömegek minden egyedét is embernek, részecske az csupán s az egész ember még nem él. Az egész világ keserves tapasztalatainak hamujából fog ő megszületni, felveszi magába mindezeket a tapasztalatokat, miként a tenger a Nap sugarait, hogy azután második Napként világítson a Föld felett. Ez az én jóslatom! Mert én vagyok e földi élet ura, én vagyok az ember teremtetője!

Ez a dicsekvő és alanyi hangnem szokatlanul hangzott az Ördög szájából. Én azonban elnézéssel voltam iránta. Végre is: az élet mérgei még magát ezt a legkeményebb fából faragott Ördögöt is megnyomorítják. Továbbá ördögből éppoly kevéssé lehet istent csinálni, mint fából vaskarikát és tükörben a legnagyobb fürtelem is szépnek látja magát.

Az Ördög megállt a sírhalmok között és kényúri hangon kiáltotta:

- Van-e itt bölcs és tisztességes ember?

Pillanatig hallgatás volt a válasz, majd hirtelen megingott a talaj a lábam alatt, mint amikor a megpuhult piszkos hó buckái omladoznak. Mintha ezer zivatar egyszerre tombolna vagy egy óriás forgolódná nyugtalanul a mélyben. Az egész környék mocskos-sárga színekben lobbant fel és kiaszott fűszálakhoz hasonlóan hajlongtak mindenütt az előtápaszkodó csontvázak, miközben lemeztelenített tagjaiknak zörgésével és kiszáradt izületeik csikorgásával felverték a halotti csendet. Egymást taszigálva kapaszkodtak sírhalmaik kőlapjaira; itt is, ott is, amott is rezegtek a tar koponyák, mint az ugar, amelyet száraz kóró lepett be; másodpercek alatt körülfont a bordák szűk rácszatának sűrű hálózata; roskadozva remegtek a torz lábszárak az elferdült medencecsontok súlya alatt; földi hiúság sírontúi vására tárult ámuló és undorodó szemem elé...

Az Ördög jéghideg kacaja legyőzte e furcsa nyüzsgés hangzavarát.

- Nézd csak, mind előkúsztak - mondta. - Még a hülyék is megjelentek. Vajúdik a föld és az emberek halotti bölcseségét löki ki méhéből...

A zürzavaros lárma gyorsan fokozódott, mintha egy láthatatlan kéz türelmetlenül ismét szétszórná a szemetet, melyet a béres az udvar sarkába söpört.

- Nini: milyen sok tisztességes és bölcs ember élt a világon! - kiáltott fel az Ördög és szélesen kiterjesztette szárnyát az ezernyi torz alak fölött, melyek minden oldalról megrohanták.

- Kinek köszönheti közületek a legtöbb jót az emberiség? - kérdezte harsány hangon.

Úgy sustorgott körülöttünk minden, mint amikor gombát sütnek egy nagy tepsiben.

- Engedjete az élet urának színe elé! - kiáltotta egy bús hang.

- Itt vagyok, Gazdám! Én bizonyítottam be, hogy az egyén semmi és senki a közösséggel szemben.

- Én még tovább mentem! - hallatszott valahonnan távolról. - Tanításom szerint az egész társadalom senkik és semmik összessége, tehát a tömegeknek meg kell hajolniuk a kiválasztottak csoportjának akarata előtt.

- De még e csoportnak is van egy vezére, tudniillik én! - kurjantotta az egyik diadalittasan.

- Miért éppen maga? - hangzott innen is, onnan is a bosszús kérdés.

- Mert a bácsikám király volt!

- Ohó, nem a maga nagytekintetű bátyuskájának kanyarították le idő előtt a fejét?

- A királyok mindig a megfelelő időben vesztik el a fejüket! - válaszolták büszkén ama csontok, amelyek a felséges csontokból származtak.

- Hátrább az agarakkal! - hallatszott most kórusban - Van itten király a saját személyében is! Nem minden temetőben lehet ilyent találni!

A fontoskodó sustorgás és csontzöreje egyetlen mély súlyos hanggá olvadt össze.

- Mondja csak - kérdezte egy nyiszlett kis csontváz - igaz az, hogy a királyok csontjai égszínkékek?

- Legyen szabad szíves tudomására hoznom... - hadarta nagyképűen valamelyik csontváz, amely sírkövének legtetejére kapaszkodott fel.

- Tőlem származik a legjobb tyúkszemtapasz! - hallatta magát egy hang a hátam mögött.

- Én vagyok a világ legtehetségesebb építésze...

De egy alacsony és széles csontváz, amely szünet nélkül hadonászott csontkezével, valamennyi síri hangot túlkiabálta:

- Testvéreim Krisztusban! Nem én vagyok-e a ti lelki atyátok és orvosotok, aki jámbor vigasztalásom tapasztalásával gyógyítottam meg lelketek tyúkszemét és életetek bánatát?

- Bánatát? Bánat nem létezik! - nyilatkoztatta ki bosszus hangon valaki. - Bánat és minden egyéb csupán képzeletünk játéka.

- Én vagyok a világ legtehetségesebb építésze, aki feltalálta az alacsony ajtókat...

- Én pedig a légyapírt!

- ...azon célból, hogy aki benyit a házba, akaratlanul is kénytelen legyen mélyen meghajolni a ház gazdája előtt... - dicsérte magát egy izgatott hang.

- Lássátok be, hogy mindenképpen engem illet az elsőbbség, testvéreim! Prédikációim mézes tejével én csillapítottam lelketek szomját, elmagyarázván nektek a földi lét hívságos voltát, amikor feledést keresett az élet szomorúságai előtt.

- Minden, ami van, örök idők óta volt és örökkön örökké leszen... - zümmögte valaki tompán.

Egy féllábú csontváz, aki szürke sírkövén üldögélt, most felemelte megmaradt sípcsontját és ismeretlen okból így kiáltott fel:

- Persze, hogy persze!

A sírkert hetivásárrá változott, amelyen mindenki a portékáját dicséri. Az éjszaka csendjének sötétségéből az egymást letorkoló kiáltásoknak, a szennyes öndicséretnek és féktelen be-képzeltségnek folyamán duzzadó patakja tört elő. Mint amikor szúnyogok felhője kering a rothadásos ingovány felett és sziszegve, zümmögve fertőzi a levegőt azokkal a mérgekkel és miazmákkal, amelyeket a sírhantokból szívott magába. Mindenki az Ördög körül tolongott. Ráfüggesztették sötét szemeödrüket, rávicsorogtak hosszú fogaikkal - mintha ő lenne az egyetlen vevő ezen a nagy zsibvásáron. Egyik halotti eszmeszülemény a másik után szállt fel a magasba és hervadt őszi falevélhez hasonlóan sokáig szállingózott a levegőben.

Az Ördög végighordozta zöld szemét ezen a forrongó sokaságon és hideg pillantása foszforeszkálóan derengő fénnel öntötte végig a csonttömeget.

Az egyik halotti váz, amely a lába előtt ült a földön, csontkezét magasan a feje felé emelve, így szólt:

- Tedd, ó élet ura, hogy minden nő egyetlen férfi birtoka legyen...

De suttogásába máris egy másik hang fonódott, melynek szavai furán ütődtek-verődtek össze a többi szófoszlánnyal:

- Csak a holtak ismerik az igazságot!

Majd efféle mondatok ütötték meg a fülemet:

- Atyám, olyan vagy te, mint a pók...

- Tévelygések útvesztője és áthatolhatatlan sötétség a mi életünk ezen a földön...

- Háromszor voltam nő - és mindháromszor törvénytelen...

- Egész életében fáradhatatlanul szövögette a családi boldogság pókhálóját...

- Én mindig egy és ugyanazzal a nővel...

Ekkor egy csontváz tűnt elő hirtelen, melynek sárga, szuvas csontjai fülsértően csikorogtak. Szétrágott csontarcát az Ördög szeméhez tolta és így szólt:

- A vérbaj ölt meg engem! De az erkölcsi törvényeket mégis mindig tiszteltem. Amikor például a feleségem megcsalt, én magam követeltem erre az aljas bűnre a bírák s a társadalom ítéletét...

De már félre is lökték a nyomába lépők és miként a kürtőben vinnyogó szél, úgy tört ránk ismét a temető tarka hangzavara.

- Én találtam fel a villamosszéket! Kellems kivégzési eszköz mindenki számára...

- Megvigasztaltam az embereket, hogy a síron túl örök üdvösség lesz osztályrészük...

- Megmagyaráztam a népnek, hogy az apa ad életet és táplálékot a gyermekeinek... ilymódon mindenkinek, mindig kell egy apa... ilymódon mindenki gyermek marad egészen a sírjáig...

Egy tojáskoponya, melynek arccsontjaihoz még izomdarabkák tapadtak, a többiek feje felett kiáltotta felénk:

- Bebizonyítottam, hogy a művészetnek alá kell vetnie magát a társadalom szempontjainak, ízlésének és követelményeinek...

Egy másik csontváz, amely villámsujtotta fát ábrázoló síremlékének tetején üldögélt, azonnal ellentmondott:

- A művészetnek szabadság kell és a szabadság legtisztább formája az anarchia...

- A művészet az élettől s a munkától kimerült lélek gyógyító balzsama...

- Élet és munka - egy és ugyanaz! Ez a megállapítás tőlem származik! - hallatszott távolról.

- Az a fontos, hogy a könyvek kiállítása szép legyen, mint azoké a gyógyszeres skatulyáké, amelyekben a pilulákat adja a gyógyszerész...

- Mindenkinek dolgoznia kell, kivéve azokat, akik a dolgozókra felügyelnek... A munkából pedig mindazoknak hasznuk van, akik arra érdemeiknél fogva rászolgáltak...

- A művészet legyen nemes és emberszerető... Frissítsen fel dalaival, ha elfáradok...

- Már pedig én - mondotta az Ördög - a szabad művészetet szeretem, amely nem szolgál más istennek, mint a szépség istennőjének. De különösen akkor szeretem, amikor szűzi leányzóként a halhatatlan szépségről álmodozik és miközben szomjúhozik annak élvezésére, lefejt az élet testéről a ráaggatott tarka ruházatot... s az élet elhasznált, vén lotyóként áll előtte... mez-

telenül, ráncosan s fekélyektől borítva. A féktelen harag - a bánat, a szépség elvesztése felett - a gyűlölet az élet pállott mocsara ellen - ennek a kifejezését szeretem én a művészetben... A jó költő barátai: a nő és az ördög!

Ércharangok szívbemarkolóan fájdalmas hangjai libegtek most elő a templomtoronyból - mint kiterjesztett szárnyú nagy madarak, úgy kóvályogtak a holtak városa felett... Talán egy álmos strázsa kongatta meg fáradt kezével lustán s hitetlenül a harangokat. A rezes hang szerteúszott s elhalt a légben. De még mielőtt kihúnytak volna utolsó csengései, másik éjszakai harangszó metsző hangjai ébredtek a sötétben. Mintha a nyomasztó légkör hirtelen a maga egészében megingott volna, s az így támadt repedéseken keresztül törtek volna elő az érces hullámok és szűrődött volna át a csontok zörgése, meg a kiszáradt koponyák suttogása...

És újból fülembe hatoltak a tolakodó butaság unt fecsegései, a halálos ízléstelenség ragadós mondatfoszlányai, a diadalmaskodó hazugság pimasz kifejezései, az önteltség izgatott morajlásai. Feléledt itt minden elv és eszme, melyet az élők követnek, de bizony egyetlenegyre sem lehetett büszke a gazdája. Csörögtek a rozsdás láncok, amelyekkel az élő lelket béklyóba verték, de nem szikrázott fel egyetlen olyan villanás sem, amely meg tudta volna világítani az emberi lélek sötétjét.

- Hol vannak hőszaink? - kérdeztem az Ördögtől.

- Ők szerények - és sírhantjaikat elfeledték. Éltükben üldözték, holtukban pedig nem engedik felkelni őket - válaszolta útítársam és megrezegtette kiterjesztett szárnyát, hogy elhessegesse a rothadás fojtó illatát, mely sűrű felhőként vett körül kettőnket. E súlyos légkörben féregként nyüzsgöttek a tetemek egyhangú sugdosásai.

Egy cipész-hulla kifejtette, hogy céhéből egyedül ő érdemelte ki az utókor háláját, hiszen ő találta fel a hegyesorrú cipőt. Egy tudós, aki vagy ezerféle pókfajtát írt le a könyvében, azt erősítgette, hogy ő - tudós. A mesterséges tojáspor feltalálója keservesen jajongott, amikor a géppisztoly feltalálója félrelökte az útból, mondván, hogy ő használt legtöbbet a világnak. Ezernyi finom és tapadós fonál hurkolta körül az agyvelőnket, kígyó módjára tekeredve köréje. S bármiről fecsegték is e tetemek, mindig szigorú morálcsozóknek mutatták magukat, akik büszkék arra, amit az élet porkolábjaként kiagyaltak.

- Elég volt! - parancsolta most az Ördög. - Kezdem unni a dolgot... Ez az én bajom: hogy a holtak temetőjében ugyanúgy elfog az unalom, mint az élők temetőjében - a városban. Hé, ti, igazság őrzői, vissza a sírotokba!

Hangja ércesen szólt, de mintha az csendült volna ki belőle, hogy ő maga is torkig van a saját hatalmával.

Felszisszent, felfortyant az életből kiváltak hamuszürke s sárga hada és úgy kezdett keringeni, mint az útnak forgószéltől felkavart pora. Ezernyi sötét torka nyílt a talajnak, amely lomha csámcsogással, mint a jóllakott disznó, nyelte ismét magába kihányt táplálékát, hogy tovább emésztgesse belsejében... Hirtelen minden csontváz eltűnt és a temető feltápáskodó sírkövei súlyosan zökkentek a helyükre. Csupán a kripták szava maradt vissza és nedves érintéssel fojtogatta torkomat.

Az Ördög letelepedett az egyik sírdombra és könyökét térdén nyugtatva, fekete kezének hosszú ujjai közé támasztotta fejét. Szeme mozdulatlanul meredt a távolba, a sírhantok és sírkövek tömkelegére... Feje felett csillagok ragyogtak és a nappalt keltegető harangok érces hangjai lebegtek.

- Megfigyelted? - fordult most hozzám. - Mindeme penészes ostobaságnak, bamba hazugságnak és rosszindulatú ízetlenségnek mocsaras, mérges, ragacsos talaján épül fel az élet törvé-

neyeinek szűk és nyomasztó építménye, amelybe birkaként tereltek benneteket halottaikban porladó őseitek... Gondolatrestség és az igazságtól való félelem fonja körül eltéphetetlen indáival börtönötök kapuit. Mindig a halottak a ti életetek igazi urai és bár élő emberek irányítanak benneteket, mégis a holtak sugalmazzák nektek, hogy mit tegyenek. A sírhalmok a földi bölcsesség forrásai! Én mondom néked: életetek legfőbb értelme olyan virág, amelyet a hullák nedve növelt. Az elhunytak gyorsan enyésznek a föld mélyében, de örökké szeretnének élni az élők lelkében. Az elmúltak gondolatainak finom és száraz pora könnyen behatol az életben maradottak agyvelejébe, ezért van az, hogy akik bölcseségeket prédikálnak nektek, egyúttal a lélek halálának prófétái is...

Az Ördög felemelte fejét és zöld szemének pillantása, mint egy csillagpár hideg sugara nyugodott meg arcomon.

- Mit prédikálnak mindennél hangosabban a földön, mi az, ami minden tanításnál megrendíthetlenebb? Az élet elaprózása. Azt állítják: természetes és törvényszerű, hogy az emberek helyzete különböző legyen. De ugyanakkor egyformán érezzenek és ugyanazoknak az erkölcsi törvényeknek vessék alá magukat. Sokaknak, akiknek van mit élvezniök az életben, pompásan megfelel az a tan, hogy milliárdnyi és milliárdnyi lélek olyan egyforma, mint a téglák és ennek megfelelően a legkülönbözőbb mértani alakzatokat lehet belőlük kirakni. Ez az álszenteskedés kibékíti a kiuzsorázott dolgozók keserű érzelmeit a kiuzsorázók kegyetlen és hazug kényszerével. Ez a képmutatás csak arra jó, hogy elfojtsa a zendülés építő, alkotó szellemét és aljas célja az, hogy a hazugság köveiből építsen sírboltot a szellem szabadságának...

Hajnalodott. Az égbolt belesápadt a Nap várásába. Lassan elsápadtak a csillagok is. De annál fényesebben ragyogott az Ördög szeme.

- Mit kellene prédikálni az embereknek, hogy az életük szép és teljes legyen? Éppen az ellenkezőjét! Mindenkinnek egyforma legyen a helyzete, de különböző a lelke. Akkor olyan lenne az élet, mint a virágzó bokor, ahol a sok hajtásnak közös a gyökere: kölcsönös tisztelet a másik szabadsága iránt. Olyan lenne, mint a máglya, amely az egymáshoz való barátságnak és a magasabbra emelkedés vágyának tüzeiben ég... Az eszmék termékeny küzdelemben állnának, de az emberek mégis szeretetteljes békében élnének egymással. Teljesíthetetlen óhaj ez? Éppen azért kell teljesülnie, mert eddig még sosem volt így!

- Reggel lesz megint - pillantott az Ördög Kelet felé. - De kinek szerez örömet a napvilág, ha a szívében még éj lakozik? Az emberek nem érnek rá arra, hogy magukba fogadják a Napot. A nagy többség nem gondol másra, mint a mindennapi kenyérre és egyesek azon törik magukat, hogy a többieknek minél kevesebb jusson belőle, míg mások hívságokban merülnek el, de mindenki a szabadságot áhítozza. Csakhogy a kenyérért folytatott szakadatlan küzdelemben elvesz a szabadság. És kétségbeesett, boldogtalan, háborgó egyedüllétükben az emberek kezdenek megbékülni azzal is, amivel sohasem szabadna megbékülniök. Így merülnek el a legjobb lelkek is a vaskos hazugságok iszapjában. Elsőbb csakugyan észre sem veszik, hogy árulást követnek el önmagukon, de később már tudatosan árulják el hitüket...

Felállt és hatalmas mozdulattal kiterjesztette szárnyát.

- Hadd induljak el várakozásom útján a szebb lehetőségek felé...

S a harangok engesztelő, mélabús hangjától követve - hirtelen elröppent...

*

Amikor ezt az álmomat elmondtam egy amerikainak, aki aránylag inkább volt embernek nevezhető, mint a többiek, először nagyon komoly képet vágott, de aztán felderült az arca és így kiáltott fel:

- Értem már! Az Ördög egy halottégető társaság ügynöke volt! Minden szava azt bizonyítja, hogy mennyivel praktikusabb a krematórium a temetőnél... Remek ügynök! Még éjszaka is azon töri a fejét, miként szerezhetne megrendelőket a cége számára...

(1906.)

Fordította dr. Kovács György

SZÉPSÉGES FRANCIAORSZÁG

Sokáig bolyongtam Párizs utcáin, mielőtt rátaláltam. Vajjon hol él? - kérdeztem mindenkitől. De senki sem tudott pontos választ adni.

Egy öreg ember a vállát vonogatta és bizonyára tréfából, de mégis sóhajtva, így felelt:

- Ki tudná megmondani? Volt idő, hogy egész Európában élt.

- A bankárok utcájában! - felelte egy munkás érdes hangon.

- Forduljon csak jobbfelé! - mondták mások.

Lárma és kellemetlen hangulat vett körül. A tereken mindenfelé ágyúk és katonák, az utcákon mindenütt munkások. Az utóbbi időkben minden országban felkapott szokás szerint a katonák utcahosszat lövöldöztek puskáikból. A lovasság meztelen kardját suhogtatva rávetette magát a népre. A munkások kövel dobálták meg a katonaságot. A szürke város fülledt levegőjében idegesen hullámozott a gonosz háborúság, visszhangzottak az éles vezényszavak. Az úttestet imitt-amott vér szennyezte. Az emberek bevert fejjel, néma dühükben ökölbe szorított kézzel hazafelé tartottak. Aki már nem bírt járni, az úttestre dőlt, ahonnan emberséges rendőrök félrevonszolták a lovak és katonák lába elől. A járdán bámészkodók álltak és közölték egymással észrevételeiket arról a már-már megszokott látványról, amelyet e keresztény város nyújtott.

Végülis valaki így szólt hozzám:

- Franciaország? Jobbra, a III. Sándor-hídnál.

A rendőrpáncsnokság, ahol lakott, elég régi épület volt - csöppet sem szép vagy díszes. Az ajtóban, amelyen beléptem, két katona állt, a Szabadság vörös zászlójából varrt nadrágban. Az ajtó fölött valami feliratnak csak egyes részei voltak már épségben. Csak annyit lehetett elolvasni, hogy „Ban... ra... b... a...” Ez a bankárok bandájára emlékeztetett, amely bemocskolta Béranger és George Sand országát. Köröskörül a penész, a rothadás és az erkölcsi züllés szaga terjengett.

Szívem hevesen vert. Hiszen én, mint minden forradalmár, ifjúságom napjai óta, szerettem ezt a nőt, aki maga is szívből és forrón tudott szeretni és olyan szépen tudott forradalmat csinálni...

Egy tetőtől-talpig feketébe öltözött ember, aki modorával a drága vendéglők márkijaira emlékeztetett, szeretetreméltó mosollyal kicsi, félhomályos sírboltba vezetett, ahol módomban volt a mai Franciaország modern stílusának eleganciáját megcsodálni.

A szoba falait orosz kölcsönkötvények színes papírai fedték. A padlón gyarmati bennszülöttek csontjai heverték. Az „emberi jogok deklarációját” vésték rájuk, művészi kivitelben. A bútort azoknak az embereknek a csontjaiból készült, akik a francia szabadságért folytatott csatában Párizs barrikádjain elesetek. Ezeket a bútorokat sötét szövet takarta, arra pedig rá volt hímezve az orosz cárral kötött szerződés szövege. A falakon vaskeretben, igazi emberhúsból Európa országainak címei függöttek: Németország páncélos ökle, Oroszország akasztófa-kötele és korbácsa, Olaszország koldustarisznyája és Spanyolország címe: egy katolikus pap fekete reverendája és két csontos keze, amint mohón fonódik egy spanyol nyaka köré. Ott volt Franciaország címe is: egy burzsuj kövér hasa, benne összerágott frígiai sapka...

A mennyezetre a német császár nyitott szája volt festve, a hatvannégy fogával és félelmetes bajuszával... Az ablakokat nehéz függönyök takarták. Sötét volt, ahogyan a Balzac-i életkorú

nők fogadószobáiban szokott lenni, akik még nem veszítették el a reményüket férfiak sikeres megbűvölésére. A hamis finomkodásnak és a lelki romlottságnak sűrű, kevert illata bódította az ember fejét és fojtogatta lélekzetét.

Bejött és szempillái mögül fürkésző tekintetet vetett rám.

- Beszél franciául? - kérdezte, meghajlásomat olyan színésznő gesztusával viszonyozva, aki valamikor királyi szerepeket játszott, de már régesrégen lemondott róluk.

- Nem, asszonyom, én csak igazat beszélek! - feleltem.

- Mire jó az? - kérdezte, vállat vonva. - Mirevaló az? Az igazság senkinek sem kellemes - még szép versekben sem...

Odalépett az ablakhoz, félrevonta a függönyt, de azonnal vissza is húzódott.

- Még mindig úgy lármáznak az utcán? - szólt elégedetlenül. - Micsoda gyermekek! Mirevaló ez? Nem értem! Van köztársaságunk és olyan kormányunk, mint sehol másutt! Még szocialista miniszterünk is van - hát még ez sem elég a nép boldogságához?

Fejét szeszélyesen hátravetve hozzáfűzte:

- Talán nincs igazam?... Egyébként maga azért jött ide, hogy beszélgessünk, nem?

Odalépett hozzám és leült mellém. Hamiskás hízelgéssel a szemembe nézett és megkérdezte:

- Miről beszélgessünk? A szerelemről? A költészetről? Ő, az én Alfred Musset-m!... És Lecomte de Lisle-em!... Rostand-om!... - Felfelé pillantott, de mikor feje fölött meglátta a német fogait, tekintetét gyorsan elfordította.

Nem zavartam a költőkről szóló kedves csacsogását. Némán vártam a pillanatot, amikor rátér a bankárokra. Néztem a nőt, akinek képét a világ összes lovagai még nemrég a szívükben hordozták. Fáradt arca arra vallott, hogy sokat szeretett. Élénk színei megsápadtak, elkoptak a sokezer csóktól. Zavarodottságot színlelő szeme szüntelenül vándorolt tárgyról-tárgyra, szempilláit leeresztette, hogy eltakarja duzzadt szemhéját. Halántékán és nyakán a ráncok némán meséltek szíve egykori viharairól, de golyvája és kövér álla arról tanúskodott, hogy a szív már régen elhájasodott. Felpuffadt és elhízott ez a nő. Meglátszott rajta, hogy a gyomor poézise sokkal közelebb van hozzá, mint a lélek emelkedett költészete; alighanem jobban figyel a testének durva hangjaira, mint az igazság és szabadság szózatára, amely - még nem is olyan régen - éppen az ő ajkairól zengett a legszebben az egész földön. - Régi bájából és mozdulatai lendületes erejéből nem maradt más, csak az élénk asszonyságok megszokott sürgölődése - a világpiacokon forgolódo kofáé. Ez volna a nagy hősnő, aki a csatamezőn küzdött az emberiség boldogságáért? Dicső varázsát most felcserélte a sok szerelmes kaland kiöregedett hősnőjének kokettériájával.

Nehéz, sötét ruha volt rajta, csipkével díszítve. Ezek a csipkék a newyorki Szabadság-szobor rozsdafoltjaira emlékeztettek engem és a világ egykori rokonszenvére, amelyet cafatokra szagatott az igazság szellemének elárulása.

Fáradt volt a hangja. Úgy tűnt nekem, csak azért beszél, hogy elfeledtesse azt a nagyszerű és becsületes ügyet, amelynek emléke még nem halt meg benne. Ez az emlék néha még most is éles tűszúrásokkal öldösi hideg, fáradt szívét, ahol már nincs helye az önzetlen érzelmeknek.

Ránéztem és hallgattam. A lélek e szomorú vergődését látva, vad fájdalom fojtogatta torkomat - alig tudtam visszatartani keserves kitörését.

- Ez hát Franciaország? - mondtam magamban. - A világ hőse, akit képzeletem mindenkor a ragyogó gondolatok, az egyenlőséget, testvériséget, szabadságot hirdető nagy szavak lángköntösébe öltöztetett?

- Maga nem valami vidám társalgó - mondta és fáradtan mosolygott.

- Asszonyom! - feleltem. - A tisztességes oroszoknak, akik ma Franciaország vendégei, nincs okuk a vidámságra.

- De miért ne volna? - kérdezte hamiskás mosollyal és csodálkozva emelte fel szempilláit. - Az én Párizsomban mindenki vidám... mindenki és mindig!

- Ennek éppen most voltam tanúja az utcán. Nálunk Oroszországban is éppen ilyen vidámak az emberek. Véres játékot játszik a katonaság a néppel - ez a kedvenc sportja az orosz cárnak is - a maga barátjának...

- Sötét ember maga! - jegyezte meg és elfintorította arcát. - Amikor a népek azt követelik a királytól, hogy mindenét adja át nekik, a király nem köteles *mindent* odaadni. Így gondolkoztak a királyok mindig - mért gondolkozzanak mostan másként? Ragaszkodni kell az élethez ezentúl is. Maga nem öreg - miért csügged el? Amíg az ember szeretni tud - pompás az élet. Persze, II. Miklós, ő... hogy is fejezzem ki magam? Erősen befolyásoltatja magát rossz emberekkel, de - mégis igaz, hogy jó fiú... Hiszen maguknak is megadta a szabadságot?

- Megszereztük tőle sok ezer élet árán... És azután is, hogy elragadtuk a kezéből - fizetségképpen mind több és több vért követel. Azt kívánja, adjuk vissza ezt az alamizsnát, amelyet ő csak fenyegetésre adott ide... És most maguk pénzt adtak neki, hogy visszaragadhassa...

- Ó, nem! - tiltakozott. - Nem veszi el, higgye el nekem!... Hiszen ő lovagias jellem és megtartja a szavát. Ezt tudom...

- De azt is tudja, hogy gyilkolásra adtak neki pénzt? - kérdeztem.

Hátravetette fejét az árnyékba, hogy arcát ne láthassam. Azután halkán mondotta:

- Nem tehettem, hogy ne adjak. Ő, ez a Miklós az egyetlen, aki meg tud segíteni, ha annak a farkasnak eszébe jutna leharapni a fejemet.

Elmosolyodott és a mennyezet felé mutatott, ahol dekoratív módon ragyogtak a német fogai.

- Ez a mohó száj, biztos vagyok benne, hamarosan felfalja engem. Tehát - mit lehetne tenni? És, végtére is, az az erkölcsi romlás nem mindenképpen ellenszenves...

- Magának nem ellenszenves arra a kézre támaszkodni, amely válláig mocskos a nép véréből?

- No, de ha nincsen más kéz? Nehéz olyan királyi kezet találni, amelyet ne mocskolna be a nép vére. Lehet, hogy éppen ma még tiszta, de mi lesz holnap? Nő vagyok és barátokra van szükségem. A köztársaság és az ázsiai zsarnok baráti együttesben, karonfogva járnak... ez persze nem szép, bár eredeti - nemde? De maga nem ért a politikához, mert költő... és forradalmár... Ahol politika van, ott már nincs szépség... ott csak gyomor van - és ész, amely engedelmesen szolgálja a gyomrot...

- És maga nem látja, hogy az arannyal, amit ennek a cárnak adtak, egyben eladták Franciaország becsületes hírét is?

Tágranyitott szemmel nézett rám, elmosolyodott és nyelve hegyével megnyalta kifestett ajkát.

- Maga csak költő marad! Ezek elavult dolgok, drága barátom! Kemény időket élünk. Lehet most is verseket írni, de *mindenben* poétának lenni, csöppet sem praktikus!

Fölényesen elmosolyodott.

- Shylockjaim,² úgy veszem észre, alapos munkát végeztek. Olyan kamatot nyúznak le a maguk cárjáról, amely a bőre harmadának felel meg!

- Igen ám, de hogy ki tudja fizetni ezt a kamatot, a cár majd lenyúzza a nép egész bőrét!

- Persze... ez valószínű! Hogy is lehetne másképpen? - kérdezte vállat vonva. - A kormányok politikát csinálnak, a népek pedig vérükkel és veritékükkel fizetnek érte - így volt ez mindig! Aztán ne felejtse el, hogy én köztársaság vagyok és nem avatkozhatom bele a bankáraink dolgába. Cselekedjenek tetszésük szerint. Egyesegyedül a szocialisták nem tudják megérteni, hogy ez a normális. Pedig igen egyszerű az egész. Miért forduljunk szembe a józan ésszel, és miért izgassuk magunkat? Az én shylockjaim sokat adtak és még többet fognak adni, hogy valamit vissza is kaphassanak... Valójában veszedelmes helyzetben vannak, mert ha végül nem a cár lesz a győztes, hanem ---

Nem merte kimondani a szót, amely dicsőségére vált volna. Ehelyett így folytatta:

- Akkor koldusbotra juthatnak... És még ha győz is a cár... nem hiszem, hogy könnyen hozzájutnak majd a kamatjukhoz... Pedig hát ők is az én gyermekeim, nem igaz? A gazdag emberek a tartó pillérek az ország épületében... Ők alkotják az ország alapjait. A költő, az csak dísz, egy kis festék az épület homlokzatán - meg lehet lenni nélkülük is... Nem növelik a szerkezet szilárdságát... A nép pedig csak a talaj, amelyen a ház áll. A forradalmárok egyszerűen örültek... És hogy folytassam a hasonlatot, a hadsereg egy farkas kutya, amely őrzi a gazdaságot és a ház lakóinak a nyugalmát...

- A házban pedig a shylockok laknak? - kérdeztem.

- Ők és mindenki más, akinek a lakás megfelel. No, de hagyjuk ezt! Ha a politikai helyzet kedvezőtlen, akkor nem kellemes még beszélni sem róla.

Felkeltem és némán meghajoltam.

- Már elmegy? - kérdezte egykedvűen.

- Nincs itt semmi dolgom! - szoltam és otthagytam ezt a kerítőt, aki összehozta a cárt meg a bankárokat.

Sehogy sem tudtam annak látni, aminek mutatkozni kívánt. Csak a gyáva, cinikus szajhát láttam benne, aki számításból, hidegvérrel odaadja magát a zsványoknak és a hóhéroknak.

A nagy Párizs utcáit jártam, ahol ezen a napon felsorakoztak a katonák - a vén és mohó asszonyok kopói - önnön szolgásguk szuronyait és ágyúit cipelve. És az utcák sarkán láttam a franciákat, az igazság és szabadság e valóságos kiverő kutya, amint némán számbavették az ellenség erejét, készen arra, hogy vérükkel mossák le a szégyenletes szennyet a köztársaság arcáról... Éreztem, hogy szívükben feltámad, nő és erősödik a régi Franciaország szelleme, amely Voltaire-t és Hugo-t szülte - annak a Franciaországnak a szelleme, amely elhintette a szabadság magvait mindenütt... ahova csak eljutott gyermekeinek - a költőknek és harcosoknak - kiáltása.

Jártam a párizsi utcákat és szívem dobogva dalolta Franciaország himnuszát - azét, akivel a sötét kriptában beszélgettem.

² *Shylock* (Sájlok) Shakespeare „Velencei kalmár” c. színműve főalakja - bosszúálló, kapzsi uzsorás. - *A ford.*

Ki ne szeretett volna téged egész szívével élete hajnalán?

Az ifjúság éveiben, amikor szellemünk térdet hajt a Szépség és Szabadság előtt, benned látjuk ezeknek az istenségeknek világos templomát, ó nagy Franciaország!

Franciaország! Ez a név úgy csengett minden tisztességes és bátor ember szívében, mint az imádott menyasszony drága neve. Multadban mennyi nagy nap volt! A te csatáid a népek legszebb ünnepei. A te szenvedéseid a világ nagy okulása.

Mennyi szépség és erő volt a te igazságkereső törekvéseidben! Mennyi becsületes vért ontottál a szabadság diadaláért vívott csatákban! Áldozatkészségednek most már vége lenne mindörökre?

Franciaország! Te voltál a világ magas harangtornya, ahonnan minden áldott nap elszállt a világba az igazság hármasszövege és szétrepült a szózat, amely felkeltette a népeket évszázados álmukból - a Szabadság, Egyenlőség, Testvériség szövege!

Fiad, Voltaire, az ördögarcú ember, egész életén át titáni módon harcolt az aljassággal. Éles gúnya gyilkos mérget lövelt! Még a papok is, akik ezrével faltak már fel könyveket és mégsem rontották el soha a gyomruk, Voltaire egyetlen lapjától halálos mérgezést kaptak. Még a királyokat, a hazugság felkent védnökeit is rá tudta kényszeríteni az igazság tiszteletére. Nagy erővel és merészséggel ostromozta a hazugságot. Franciaország! Kár, hogy Voltaire már nem él - most kaphatnál tőle néhány pofont! Csak ne sértődj meg! Olyan züllött anyáról van szó és olyan nagy fiáról, hogy kezéből a pofon - csak megtiszteltetés...

Másik fiad, Hugo: dicsőséged koronájának egyik legszebb gyémántja. Szónok és költő - hangja, mint a zivatar, dübörög az egész világon és életre kelti az emberi lélek szunnyadó szépségeit. Mindenütt hőseket teremtett. Hőseket teremtett könyveivel, mint te is. Franciaország, amikor a népek élén jártál, kezdedben a szabadság zászlajával, boldog mosollyal gyönyörű arcodon, az igazság és jószág győzelmének reményével becsületes szemedben. Fiad, Hugo minden embert megtanított az élet, a szépség, az igazság és Franciaország szeretetére. Jobb is neked, hogy most már halott... Ha élne, nem bocsátaná meg az aljasságot még Franciaországnak sem, akit ifjúkorában úgy szeretett és nem szűnt meg szeretni akkor sem, amikor feje már őszbe csavarodott...

Flaubert, a szépség áldozópapja, a XIX. század hellénje, minden ország íróit megtanította arra, hogy a toll hatalmát tiszteljék, az írott szó szépségét észbentartsák. Flaubert, a szavak varázslója, objektív volt, miként a nap, egyformán fényes sugarakkal világította meg az utca sarát és a drága csipkedíszet. Flaubert, akinek számára az igazság a szépségben, a szépség az igazságban lakozott, ő sem bocsátaná meg neked a mohóságodat, megvetéssel fordulna el tőled ő is!

A legjobb gyermekeid már nem tartanak veled. Szégyenkeznek miattad, bankárok pártolója. Becsületes szemüket elfordítják tőled, nem akarják látni elhízott ábrázatodat. Undok kofa lett belőled. Akiket te tanítottál a becsületért és a szabadságért meghalni - most már nem ismernek rád és fájó lélekkel fordulnak el tőled.

Franciaország! Az aranyszomj becstelenné tett téged. A bankárokkal kötött frigy megrontotta tisztességes lelkedet, sarával és aljasságával kioltotta szíved lángoló tüzet.

Te, a Szabadság anyja, te, aki egykor Jeanne d'Arcban testesültél meg, most segítesz a fenekednek, hogy megkíséreljék eltaposni az embert!

Nagy Franciaország - te, aki egykor a világ szellemi vezére voltál, megérted-e cselekedeteid egész aljasságát?

Megfizetett kezed egy időre elzárta egy egész ország számára a szabadsághoz és kultúrához vezető utat. Ha ez az idő csupán egy napot tenne ki, bűnöd akkor sem lenne csekély. Ám te a szabadság felé való haladást nemcsak egy napra akasztottad meg. A te aranyod segítségével újra ontani fogják az orosz nép vérének.

Tapadjon ez a vér örök, vörös szégyenfoltként fakó képedre, hazug orcádra!

Én Szerelmem!

Hadd vágjak én is egy köpetnyi vért és epét a szemed közé!

(New York, 1906 májusában.)

Fordította Rényi Ervin

NYILT LEVÉL

*I. Richard, Jules Clartie, René Viviani urakhoz
és más francia újságírókhoz*

Tisztelt Uraim!

Cikket írtam arról a kölcsönről, amelyet Franciaország kormánya és tőkései nyújtottak Romanov Miklósnak, hogy Oroszországban véres üldözést folytathasson, a hadbíróságokat dolgoztathassa és mindenféle szörnyűségeket követhessen el. Ez a cikkem az ékesszólásnak valóságos szökőkutait csalta ki az önök tintatartóiból. Olvastam ezeket az írásaikat és - nem üdvözlöm önöket!

Az úgynevezett orosz kormánnyal való kapcsolatuk önöknek hasznukra fog válni: módjukban lesz, hogy a logikus, világos és szépséges francia nyelvet a kozákok szerelmi kalandjainak leírására pocskolják. A deszpotizmus, amint látják, már azért is gyűlöletes, mert még a távolálló és közömbös szemlélőt is korrumpálja, amint az most önökkel is megtörténik.

Személyes természetű támadásokra nem szoktam válaszolni. Minél gorombább az ilyen támadás, annál hamarabb elfelejtem. De önök uraim, ezúttal hálátlanságot is vetnek a szememre és ezt a vádat tisztázni szeretném.

Önök azt mondják: „Mi Gorkij segítségére siettünk, amikor a börtönben ült, ő pedig...”

Hadd adjak önöknek jó tanácsot. Ha valamely alkalommal, akár vigyázatlanságból, akár valami más okból emberi érzelmeiket követték - akkor ne büszkélkedjenek vele. Nem szép ilyesmivel büszkélkedni...

- Jó voltam hozzád... kötelességed, hogy hálával fizess meg érte! - ez az, ami szavaikból kicsendül. Én azonban nem viseltetem hálával önök iránt és a jóságuk sem áll olyan tisztán előttem!

Nem vagyok én az a szenvedő mártír, akinek önök le akarnak festeni. Ember vagyok csak, aki szerény dolgát meggyőződéssel végzi és munkájában teljes kielégülést talál. És ha a munkám miatt egy ízben rövid időre lecsuktak - a börtönben legalább kipihenhettem fáradtságomat. Nem tapasztaltam ott különösebb kellemetlenséget. Szenvedésről ne is beszéljünk.

A józan ész szemszögéből nézve a dolgot, önöknek, uraim, azt kellene kívánniuk, hogy minél gyakrabban és minél tovább csücsüljek a börtönben. Ha önök ez ellen tiltakoznak, akkor viselkedésükön - bocsássanak meg! - mosolyognom kell.

Mert mi - önök és én - meggyőződésem szerint ellenségei, engesztelhetetlen ellenségei vagyunk egymásnak. A tisztességes író a mai társadalomnak csak ellensége lehet és még inkább ellensége mindenkinek, aki szót emel a mohóságnak és az irígységnek - a mai társadalom e két pillérének - a védelmére és igazolására.

Erre önök megint csak azt mondják: „Mi szeretjük Gorkijt, ő pedig...”

Uraim! Őszintén megmondom önöknek: engem, a szocialistát mélységesen sért a burzsoá szeretete!

Remélem, hogy e sorok értelme teljesen világos és minden időkre meghatározza kölcsönös viszonyunkat.

M. Gorkij.

Fordította Rényi Ervin

A KÜLFÖLDI ÉLET KRÓNIKÁJÁBÓL

Nemcsak Kína, de egész Ázsia kezdi felismerni a „fehér veszedelmet”. Nézzétek csak meg, milyen gyorsan fejlődik a hinduk mozgalma, amely nemzeti szabadságuk kivívására törekszik és a kegyetlen angol gyámkodás ellen irányul.

A hinduk és angolok kölcsönös viszonyát igen szabatosan rajzolja meg a „Hindu Szociológus” című lap, amelyet Krisnavarma nacionalista politikus ad ki Párizsban. Krisnavarmát a hinduk Mazzinihoz szeretik hasonlítani és Garibaldi jövőjét jósolják neki. Lapjának egyik újabb száma India alkirályának, Lord Hardinge-nak beszédét idézi:

„Hiszem - mondta Hardinge - hogy India népe szívében tökéletesen törvényhű. A kilenc nap alatt, amelyet Őfelségeik itt töltöttek a mi körünkben, a lelkesedés óráról-órára nőtt. Már sok fővárosban jártam, de sohasem voltam tanúja akkora elragadtatásnak, mint most Kalkuttában. Az az érzésem, hogy a királyi látogatás a remény és bizalom új szellemével töltötte el Kalkutta és egész Bengál népét. Ez a látogatás gazdag gyümölcsöt fog teremni: máris eloszlatta a gyanakvás viharfelhőit, amelyek az utóbbi években beárnyékolták a látóhatárt.”

De Krisnavarma ehhez az optimista beszédhez hozzáfűzi tudósítója jelentését Kalkuttából, ahol a beszéd elhangzott:

„A mult héten, Dakkában, az alkirály látogatásával kapcsolatban széleskörű elővigyázatossági intézkedések történtek (Dakka 150 mérföldnyire van Kalkuttától, északkeleti irányban.) Senki sem hagyhatta el házáat a hatóság külön engedélye nélkül az alkirály átutazását követő két óra letelte előtt.”

„A bizalom új szelleme”, amelyet rendőri rendszabályokkal kell alátámasztani, csúnya szellem! Oroszországból már alaposan ismerjük!

„Anglia - így kiált fel Krisnavarma - te már több mint kétszáz év óta játszod a földön a népeket felfaló Róma szerepét, de hidd el, rád is a régi Róma sorsa vár.”

Mind gyakrabban szólal meg Indiában a meggyőző propaganda hangja, mely ezt hirdeti: eljött az ideje annak, hogy a hinduk elkerülhetetlenül kezükbe vegyék a társadalmi és politikai vezetést - a Gangesz partjain meg vannak számlálva az angol uralom napjai.

Hogy milyen ez az uralom, erről tanúskodik egyebek között az üldözés is, amelyet India kormánya a nacionalista Savarhar ellen indított. Köztudomású, hogy az ellene folytatott törvényszéki tárgyalás titkos volt és a per lefolyását tilos volt nyilvánosságra hozni. Az ítélet negyvennyolc esztendei, tehát 1960-ig tartó börtönfogságra szolt, azzal a szigorítással, hogy az elítélt évenként csak egyszer írhat levelet a feleségének.

Ez az esztelenség annyira kompromittálja a nagy angol szabadság és türelmesség hagyományos hírnevét, hogy akaratlanul is eszünkbe juttatja a hasonló orosz „esetet” - N. G. Csernusevszkij történetét.

György kormányzásának az idejében Baroda maharadzsa, Durbara Gyevkár, függetlenítette magát. Ez elegendő volt ahhoz, hogy az angol konzervatív sajtó a partikularizmus, demagógia stb. szörnyű vádjaival illesse. A befolyásos *Daily Express* így írt róla:

„Baroda állama India kormányának már régen gyanús, mint a lázadók és felforgatók menedéke. Maga Gyevkár gyakori európai látogatásai alkalmával nem egyszer felkereste a forradalmár Krisnavarmát titkos tanácskozások végett.” A *Daily Telegraph* még tovább ment és Gyevkár eltávolítását követelte. A megrémült maharadzsa kénytelen volt mentegetődző sürgönyt

küldeni a *Times*-nak. Kijelentette, hogy 1907 óta - amikor Krisnavarma elhagyta Angliát - egyetlen egyszer sem találkozott vele.

Ilyenek a hinduk és angolok kölcsönös „politikai” kapcsolatai. Keir Hardie, tekintélyes szocialista vezér utazása csak olaj volt a tűzre, mert leleplezte a hinduk borzasztó helyzetét és az angol elnyomás súlyosságát. Mondanom sem kell, hogy Angliában a szocialistákon kívül is sok olyan ember van, aki India önkormányzatát elkerülhetetlennek látja. Ezt a véleményüket mind erősebben, mind határozottabban hangoztatják. Remélik, hogy az indiai kormány elég okos lesz ahhoz, hogy távozzék, mielőtt látja, hogy ez az államérdek szempontjából elkerülhetetlen.

Ám, míg a hinduk szabadságharcra szervezkednek, nem áll meg, sőt egyre erősödik pusztulásuk folyamata, a viszonyok nyomása alatt, melyeket az angol kapitalizmus reájuk kényszerít. Mivel Indiában a dohányültetvényeken, a selyem- és szőnyeggyárakban mind több nő munkást alkalmaznak, ezeket is tömegesen gyilkolja a kapitalizmus - még pedig valóban „életük virágjában”. Az éppen most befejeződött hatósági népszámlálás ijesztő fényt derít erre a folyamatra.

A statisztika megállapította, hogy a leánygyermek és az idősebb nők száma csaknem normális, azaz egyenlő a férfiakéval, viszont a középkorú nők arányszáma rendkívül alacsony. Kelet-Indiában ötéves korig 10 millió gyermek közül 690 ezerrel több a leány mint a fiú, viszont 10-től 12 éves korig 18500000 fiúra már csak 15200000 leány jut.

Pendzsábben India egyik legnagyobb tartományában 1910 március 10-én, a népszámlálás napján, 13314917 volt a férfiak száma és csak 10872765 a nőké. Ebből az következik, hogy minden ötödik férfinak nőtlennek kell maradnia - ami a nép valóságos pusztulását jelenti!

Mister Geta, a statisztikai bizottság elnöke, a következő megállapítást tette: „A nemek megoszlása a születéskor nem tér el túlságosan az európai arányszámtól. Ezzel szemben a későbbi életfeltételek rendkívül kedvezőtlenek a fizikai munkát végző nők számára. Az ország szempontjából ez az állapot nagy társadalmi veszélyt rejt magában.”

Hasonló jelenséget hozott létre a kapitalizmus Amerikában is: a bizonyos területekre szorított, azaz a földhöz kötött indiánok Maine, Indiana, Ohio és más államokban gyorsan kihalnak. Egyáltalában nem mutatnak érdeklődést az amerikai kultúra iránt. Kihalnak a területhez nem kötött törzsek is, akik a zord éghajlatú északon: Saskatchewan-ben, a Prince of Wales-földön és Alaszkában kénytelenek nomád életet élni.

Ám az USA kormánya csak legyint a kezével, ha az indiánokról van szó: már régen feladta a reményt, hogy „a vadembereket a kultúra áldásaiban részesítse”. Jelenleg inkább a négerkérdés foglalkoztatja.

1850-ben az Egyesült Államok lakossága 23 millió volt és közülük kb. 4 millió a néger. 1910-ben az USA 92 millió lakosa közül már aránylag jóval kevesebb: csak 10 millió a néger. Persze tekintetbe kell venni azt is, hogy 60 év folyamán importáltak, illetve az Észak-Dél-elleni háború után önálló bevándorlóként befogadtak több, mint 10 millió embert. Stelsel dr., a „fekete kérdés” szakértője így ír:

„Csak a négereket hozták be Amerikába akaratuk ellenére. 250 éven keresztül rendszeresen folyt a feketék behurcolása. Erre a célra a legjobb fizikai alkatú négereket választották ki.”

Ezeket a „legjobbakat” pusztítja most a tüdővész, amelyet a gyalázatos, embertelenül kemény munkafeltételek okoztak. „Ezenkívül a fehérek megvető elzárkózása arra kényszeríti a négereket - így mondja Stelsel - hogy az óriási amerikai városok legrosszabb negyedeiben éljenek, amelyek gyakran híjával vannak a csatornázásnak, vízvezetéknek és a legprimitívebb

egészségügyi berendezéseknek. Hasonló viszonyok közt én, a fehér ember, az életet elviselhetetlennek tartanám. Mi magunk visszük be a néger negyedekbe az erkölcstelenség, a fizikai megrontás és a züllöttség legvisszataszítóbb jelenségeit. Cinikusan hirdetjük, hogy a néger semmire se jó és elfelejtjük, hogy az elemi iskolában a tanítóknak több mint 50 százaléka fekete.”

„Elég volt a faji és nemzeti türelmetlenségből!” - kiált fel a szégyenkező amerikai.

Igenis, legfőbb ideje, hogy így kiáltsunk fel: „elég!”, mert ma már mind a „sárgák”, mind a „feketék” számára túlságosan szembeötlő a fehér veszedelem. A „színes népek” a kultúrát, amelyet olyan drágán kell megfizetniük, csak a negatív oldaláról látják. A kultúra mély, belső értelme zárva marad előttük. Teljesen jogos, ha kételkednek a kultúra teremtő erejében, amelynek célja az emberiség egyesítése volna. Sőt az is jogos, ha egészen megtagadják ezt a kultúrát, mint olyan terhet, amely alatt összeroskadnak.

(1912.)

Fordította Rényi Ervin

NYUGAT-EURÓPA ORSZÁGAI A HÁBORÚ ALATT

(Mintaszöveg röpiratok számára)

E röpiratok alapvető feladatát a történelem diktálja, még pedig ilyenformán:

...Azokat a feltételeket, amelyek kikerülhetetlenül előidézték a háború katasztrófáját, a mai nemzetközi kapitalizmus teremtette meg, mindkét alakjában, az ipari és a finánc-kapitalizmus alakjában.

A háború tulajdonképpen, bár titkos célja: az Ázsia és Afrika elfoglalására és felosztására való törekvés. Ezt követelte a finánctőke mohósága. A finánctőke az ipari tőke talaján nőtt nagyra és kényszeríti azt a háború technikájához nélkülözhetetlenül szükséges, legdrágább és legtöbb hasznat hozó áruk termelésére. Mind nagyobb mértékben termelnek robbanóanyagokat, lövedékeket, fegyvereket, stb., továbbá műszaki anyagokat, az Ázsia és Afrika mérhetetlen területein létesítendő vasutak építéséhez. A gyarmati politika nemcsak új piacok megszerzésére irányul, bár ez is fontos célja...

Vádiratot kell szerkeszteni a háború katasztrófájának felidézője: a kapitalizmus ellen, amely nyugodtan él, míg emberek millióit a vágóhídra küldi. Ki kell mutatni, hogy a tőke anarchikus tevékenysége szükségszerűen magában hordja az ilyen katasztrófák csíráit...

Fordította Rényi Ervin

A KÖVÉREK MUZSIKÁJA

Éjszaka. De mégsem találó, ha Délolaszország e csodálatos látványosságát éjszakai égboltnak nevezzük. A levegőt sötétkéék ragyogás tölti be és elárasztja a barátságos föld meleg illata. Mintha a fény nem az aranyos holdon visszaverődő sugár volna, hanem a dolgoz emberi kezektől megművelt, termékeny földnek a visszfénye. Mohón beisszák az olajfák ezüstveretű lombjai és a hegyek lejtőin húzódó kőfalak. Ezeket a falakat a hegycsuszamlások megelőzése végett emelték. Apró, sík földeket támasztanak alá, amelyeken búzát vetnek, babot, burgonyát és káposztát termesztene. Szőlőskertek, narancs- és citromfaligetek tenyésznek rajtuk. Mennyi szívós és okos munkát kellett itt végezni! A sárga- és narancsszínű gyümölcsök ragyognak az átlátszó, ezüstös ködben és ezért olyan a föld, mint a csillagos ég. Az ember azt gondolná, hogy a munkások gondosan feldíszítették a földet valami nagy ünnepre... ezen az éjszakán jól kipihenik magukat, hogy holnap napkeltekor „örvendezzenek és vigadjanak”.

A csend tökéletes. Minden olyan mozdulatlan a földön, mintha nagy művész keze véste volna ki, öntötte volna bronzba és kékes ezüstbe. A nyugalom és szépség ünnepélyes gondolatokat sugall a munka kimeríthetetlen erejéről, amely világunkban minden csoda megteremtője. Azt a hitet sugallja, hogy ez a győzelmes erő valamikor még a távoli Észak tájain is megtaníttja majd a földet arra, hogy évenként tizenkét hónapig szolgálja az embert. Meg fogja nevelni a földet, ahogyan megnevelte a háziállatokat is. Örvendezve és - „engedjétek meg a szót”, ahogyan a franciák mondják - imádatl gondolk az emberre, erre a nagy csodatevőre és a gyönyörű jövőre, amelyet gyermekei számára készít.

Emlékezetemben feltámadnak a tudomány munkásainak alakjai és arculatai. Emlékszem, hogyan mesélt a naptól izzó közetekről a Káma folyó felső folyásánál D. J. Prjanyisnyikov. Szemem előtt feltámad minden, amit látnom adatott: I. P. Pavlov, a nagy ember; Rutherford és laboratóriuma Montrealban, 1906-ban; feltámadnak a többiek is, tízesével látom magam előtt a tudomány orosz bajnokait. Eszembe jutnak könyveik és feltámad bennem a tudományos dolgozók meglepően gyümölcsöző és mind eredményesebb munkásságának a képe. Olyan korszakban élünk, amikor egyre hihetlenebb gyorsasággal fogy a távolság a fantázia legeszeveszettebb szüleményei és a tökéletesen reális tudományos eredmények között!

*

A minap egyik kerületi vezetőnk, Andrej Baharev elvtárs Kozlovból, levelében emlékezetembe idézett két csodatevő embert, Luther Burbank-ot, az amerikai autodidaktát és a mi lángeszű Iván Vlagyimirovics Micsurinunkat. Engedtesek meg, hogy Baharev elvtárs levelének egy részét közöljem. Remélem, nem haragszik meg érte.

„Mint ismeretes, Luther Burbank a természet titkainak egész sorát fedte fel. Gyümölcsös növények különféle fajtaikat keresztezte és nemcsak figyelemreméltó, de egyenesen csodálatos növényfajokat hozott létre, termékenység, alkalmazkodóképesség, ízletesség, élőködőkkel és betegségekkel szemben tanúsított ellenállás tekintetében. Ezzel Dél-Amerika egész kontinentét gazdagabbá tette. Elég rámutatni a tuskéit vesztett ehető kaktuszra és a dióra, amelynek kőkemény héját Burbank papírvékonyaságú burokká változtatta. Ez a két példa is elég ahhoz, hogy el tudjuk képzelni ennek a nagy embernek a sikereit a gyümölcstermesztés terén.

Nálunk a Szovjetunióban, Kozlov városa mellett, a tambovi kormányzóságban, régi folyami üledék sovány talaján, vadon nőtt füzek, topolyafák és jávorfák rejtekében terül el szűk területen Iván Vlagyimirovics Micsurin mind híresebbé váló faiskolája.

Luther Burbank Kalifornia áldott szubtropikus éghajlata alatt dolgozott, Micsurin pedig Oroszország középső övezetének zord éghajlata alatt.

Luther Burbank sok új gyümölcsös növényt hozott létre a gazdagok élvezetére. Micsurin több mint száz új gyümölcsfafajtát tenyésztett ki. Ezek között van olyan körte, amely csak karácsonykor érik a pincében, a ládában és a legegyszerűbb feltételek mellett is ápriliséig tartós marad.

Azóta a zord Tambovcsinában is megél és pompás gyümölcsöt terem a kajsziбарack, a négyféle szőlő, a mandula, az édes dió, a szederfa, az olajtermő rózsa, a birs, a rizs, a kenáf stb., stb. Mindez a dolgozókat szolgálja; falvainkat, kevés tapasztalattal, korlátozott ismeretekkel kertészkedő parasztjainkat.

Luther Burbank becézhetné a facsemetéit. Micsurin spártai módra nevelte őket, hogy bármilyen feltételek között megállják helyüket és mindenütt jó gazdasági eredményt adjanak.

Luther Burbank, mikor dolgozni kezdett, szegény ember volt. De amikor teremő művész lett belőle, rendelkezésére álltak az amerikai kultúra dús eszközei. Micsurinnak a régi orosz világ szomorú körülményei között olyan szegénységben kellett élnie, amely már a nyomorral határos. Küzdelemmel, gondnal, balszerencsével, csalódással, vereséggel és győzelemmel teljes, hosszú életében Micsurin mindent létrehozott, ami nemcsak Oroszország középső övezetét, de az egész földkerekség mérsékelt övezetét gazdagíthatja. Más szóval: Micsurin a délt átültette északra.

Luther Burbank és Iván Vlagyimirovics Micsurin - a kertművelés e két ellentétes pólusa - arculatban erősen hasonlítanak egymásra.

Mind a ketten már kora ifjúságukban alkotó tevékenységet fejtettek ki. Mind a kettő szegény volt. Mind a kettő nagy gondolkodó, művész és feltaláló volt. Mind a kettő korszakalkotó felfedezéseket tett a növénytermesztés terén.

Különösképpen Micsurin nagy érdeme, hogy a gyümölcstermesztés terén olyan módszereket fedezett fel, melyeknek segítségével az ember valószínűleg már a közeljövőben megteremtheti a gyümölcsös növényeknek nemcsak új fajtáit, de új fajait is.

Ezek az új fajok mindenben megfelelnek majd az ember követelményeinek és jobban tudnak alkalmazkodni az éghajlati feltételek elkerülhetetlen változásaihoz. Micsurin a K. P. Tudományos Intézeteinek Főigazgatósága alá tartozó Természetbúvárok Egyesületének tiszteletbeli tagja stb., stb.

Micsurin öreg ember. Most hetvenkét esztendő, de még alkotó munkát végez. Sorra megfejti a növényvilág titkait, egyiket a másik után.”

*

Ennek az éjszakának a csendje balzsam az emberi kedélyre. Segítségére van, hogy kipihenje a munkanap sok apró bántalmát. Mintha ünnepélyes zenét susogna szívünkbe a nagy- és kisemberek világot betöltő munkájáról. Az új történelem csodálatos dala ez - a nagyszerű himnusz, amelyre nemrég zendített rá hazám dolgos népe.

Az üdítő csendet hirtelen valami kellemetlen kopácsolás szakítja meg - egy, kettő, három, tíz, húsz ütés és közvetlenül utána, mint iszap a tiszta, áttetsző vízbe, ömlik a vad nyivákolás, füttyülés, ropogás, üvöltés, ordítás, kattogás. Nem emberi hang ez: inkább a ló nyerítéséhez hasonlít, disznóröfögés és szamárordítás vegyüléke, óriási békák szerelmes brekegése. Az esztelen hangoknak ez a fülsértő káosza alig felfogható ritmusban lüktet. Ha egy-két percig hallgatjuk ezt a macskazenét, akaratlanul is azt kell gondolnunk, hogy örültek zenekara játsza.

Ez a zene az értelmet a durva nemiség mély fertőjébe rántja le. Bizonyára valami embercsődör vezényli, óriási falluszát lengetve.

Ez a rádió. A tudománynak egyik legnagyobb felfedezése. Egyike a titkoknak, amiket a tudomány a rejtelmes, vak természettől elragadott. A rádió a szomszédos szállóban vidítgatja a kövér ember világát, a zshiványokét. Hozza nekik a levegőn át a legújabb foxtrottot, egy néger zenekar tolmácsolásában. Ez a kövér emberek muzsikája. Ritmusára cinikusan mozgatják combjukat a „kultúrországok” luxuskocsmáiban a kövér emberek. Ritmusára disznólkodnak, nyilvánosan megjátszák a férfi és nő egyesülésének aktusát.

Minden népnek, minden korszaknak nagy költői ősidőktől fogva alkotó-tehetségük java erejét arra fordították, hogy ezt az aktust megneemesítsék és emberi méltóságát kidomborítsák. Hogy ne legyen az ember egy szinten a kecskebakkal, a bikával, a vadkannal. Ezer meg ezer gyönyörű költemény keletkezett, amely a szerelmet magasztalja. Ez az érzelm a férfiak és nők teremtető erejét meghatványozta. A szerelem tette az embert szociálisabbá a legokosabb állatnál is. A nemek viszonyára vonatkozó egészséges, aktív romantikának óriási társadalmi és nevelő fontossága van.

„A szerelem és az éhség kormányozza a világot” - mondta Schiller. A kultúra alapja: a szerelem, a civilizációé: az éhség.

De jön a kövér zshivány, a mások munkáján élősködő félemler, akinek a jelszava: „Utánam az özönvíz!” Jön és otromba talpával eltapos minden szépséget, amit a nagy művészek, a dolgozó nép felvilágosítói a legfinomabb szálakkal szőttek.

Neki, a kövérnek, nincs szüksége a nőre, mint barátira és emberre. Neki a nő csak élvezeti cikk, hacsak nem olyan fajta nőről van szó, amilyen ő maga. Nincs szüksége a nőre, mint anyára sem, mert szeret ugyan hatalmaskodni, de a gyermekek már feszélyezik, kényelmetlenséget okoznak neki. A hatalmaskodáshoz jobb neki a foxtrott. Számára a foxtrott egyenesen nélkülözhetetlen, mert a kövér ember még hímnek is rossz. A szerelem neki csak fajtalanokadás, sőt mindinkább képzeletbeli kicsapongássá válik, mely az eredeti testi bujálkodás helyébe lép. A kövérek világában járványszerűen terjed az „egynemű” szerelem. A „fejlődés”, amelyen ezek a kövérek átesnek, nem más, mint: elfajulás.

Ez hát a „fejlődés” útja, amely a menüett szépségétől és a keringő elevenségétől a cinikus foxtrotthoz és a görösszerű csárlsztonhoz, Mozarttól és Beethoventől a néger jazzhez vezet. A négerrek titokban bizonyára mosolyognak azon, hogy uraik, a fehérek milyen szépen „belefejlődnek” abba a vademberi állapotba, amelyből az amerikai négerrek már kiemelkedtek - amelytől mind eredményesebben eltávolodnak.

Elpusztul a kultúra! - síráknak azok, akik helyeslik a kövérek uralmát a dolgozó világ felett. - A proletariátus a kultúra elpusztításával fenyeget! - panaszkodnak. Mondanom sem kell, hogy hazudnak. Hiszen szemmel látható, hogy a kövérek csordája az egész világon lábbal tapodja a kultúrát. Nem kétséges, hogy a proletariátus az egyetlen erő, amely meg tudja menteni, ki tudja mélyíteni, ki tudja szélesíteni a kultúrát.

Embertelen basszus angol szavakat bög. Vad trombita hangja mindent túlarsog - a púposteve ordítására emlékeztet, amelytől elvették a táplálékát. Pereg a dob, élesen sipít egy átható dudácska, fülsiketítően csattog és csúnyán recseg a szaxofon. Hájas combjait himbálva ezer meg ezer, tízezer meg tízezer kövér láb csoszog és topog a táncparketteken.

Aztán a kövérek muzsikája fülsiketítő robajjal végre megszakad. Olyan robajjal, mintha az égből a földre zuhanna egy konyhaedénnyel megrakott fiók. Újra beáll a kristálytisza csend.

Gondolataim hazakalandoznak, ahonnan Vaszilij Kucserjavenko levelében a következőket írja nekem:

„Azelőtt rosszosini telepünkön háromszáz parasztudvarra csak egy iskola jutott. Ma három iskolánk van, egy szövetkezetünk, három Vörös Sarkunk, kultúrházunk, könyvtárunk, tanyai olvasószobánk, párt- és komszomolsejtünk, mezőgazdasági és tehenészeti továbbképző körünk. Van saját faliújságunk. Sok újságot, folyóiratot, könyvet vásárolunk. Esténként a klub megtelik minden korosztállyal, a fehérszakállas öregektől a pirospozsgás úttörőig. A parasz-
tok szívesen vásárolják az állami kölcsönkötvényeket. Ezt teszik már a kis iskolásgyermek is. Nálunk nemrég meghalt egy hetvenkét esztendőös öregasszony, halála előtt ezt mondta: »Beiratkoznék komszomolkának, csak az a baj, hogy öreg vagyok. Miért jött mindez olyan későn?« Közvetlenül a halála előtt még azt mondta, hogy temessék el zászlókkal, szovjet-módra. Ez az öregasszony több versznyi távolságból rendszeren látogatta a falusi szovjet összejöveteleit, a klubot, az olvasószobát. Olyan fürge volt, mint egy fiatal lány.”

Nemrég az *Asia* nevű amerikai folyóirat cikket közölt erről az esetről, fényképekkel.

Figyelemreméltó jelenség ez a furcsa öreg néni. Egy öreg néni természetesen nem csinál egymagában kultúrát, de hát hány hasonló - mondjuk: „mulatságos” - esetről tudok, melyek az öreg falusi emberek „megifjodását” mutatják. Ezek az esetek mind egyetlen tényt bizonyítanak: az orosz nép megfiatalodik. Jó dolog a mi korszakunkban élni és dolgozni!

(1928.)

Fordította Rényi Ervin

TILTAKOZÁS J. BECHER PERBEFOGÁSA ELLEN

Kevés most a tehetséges ember. A XX. század Európája fősvényen ajándékoz meg velük. Johannes Becher mindenekelőtt tehetséges ember. Nem tudom megítélni versei szépségét és erejét, de bizonyára nem maradnak el a prózája mögött. Becher „Lewisit”-ja („Az egyetlen igazságos háború”) kiváló alkotása egy olyan művésznek, akit szeretet és gyűlölet lelkesít.

Johannes Becherre azért vár büntetés, mert szenvedélyesen szeret és szenvedélyesen gyűlöl.

Olyan emberek fognak ítélkezni fölötte, akik Krisztust imádják. Krisztust, akit éppen azért öltek meg, mert szeretett és gyűlölt.

Nézetem szerint, vagyis ateista nézet szerint, itt egy kis ellentmondás van, keresztény uraim. No, de az ellentmondás önöknél olyan megszokott dolog, hogy az ilyesmire valóban nem fordíthatnak különösebb figyelmet. Becher bűnperének idején önöket a személyes bosszú érzése fogja vezetni olyan emberrel szemben, aki becsületesen, félelem nélkül és tehetségesen merészelt rámutatni az igazságra.

Tudom, hogy az európai burzsoázia sohasem szégyelte gonosztetteit. Mitől is riadna vissza azután, hogy emberek millióit áldozta fel Franciaország harcterein?

Könyvében Becher megrázó és találó módon ábrázolja a dolgozó tömegek színejavának pusztulását a mérgesgáz felhőiben, életerős ifjak kínhalálát. Csakis azért haltak meg, hogy elterpeszkedjenek a világban a háborús spekulánsok, a „Raffke”-k és a többi szörnyetegek. E szemérmetlen háború négy esztendeje odavezetett, hogy a győzők egy része hosszú időre vérszegénnyé vált, a legyőzötteket pedig végkép kifosztották. A játékon csak az a bizonyos „harmadik” nyert, aki viszont belehülyült gögijébe, hiszen azt gondolja, hogy mindenkinél okosabb és hatalmasabb. Mindez - rejtve vagy nyíltan - új háborúra mutat, amely még esztelenebbnek és ostobábbnak ígérkezik.

A „Lewisit” egyik hőse figyelemreméltó cinizmussal a következő kijelentést teszi:

„A háború a kultúra fejlődésének nélkülözhetetlen tényezője, amely kultúrnépeink erejét növeli és életképességüket kifejleszti.”

Íme egy valóságos szörnyeteg, akinek börtönben volna a helye. Bírószág elé való!

Ha Johannes Bechert elítélik, ez a kalandorok és szélhámosok igazolását jelenti.

Azt hiszem, a burzsoáziának régen be kellett volna látnia, milyen keveset érnek az ilyen „önvédelmi rendszabályok”. Becher perbefogása, vagy Sacco és Vanzetti hét évi kínzás után való meggyilkolása nem menthetik meg a burzsoáziát az elkerülhetetlen pusztulástól, csak megerősítik az ellene lobogó gyűlöletet és ílymódon csak meggyorsítják a bukását.

A burzsoázia már semmit sem tud nyújtani. Nem rendelkezik már azokkal az eszközökkel, amelyek azelőtt lehetővé tették számára, hogy a dolgozó tömegeket láncon tartsa. Nincsen neki már semmiféle vallása, semmiféle ideológiája, amely vétkeiket igazolhatná.

Már csak egyetlen dolog van, aminek köszönheti, hogy még tartja magát. Ez: a tudomány erőinek lelkiismeretlen kihasználása. Hiszen a tudomány erői gazdagítják iparát és technikáját. De természetesen, ez az állapot sem tarthat már soká. A tudomány emberei élesebben látnak mint mások és hamarosan ráeszmélnek arra, hogy amikor a parazitáknak és „síbereknek” dolgoznak, akkor nem a „kultúrának” dolgoznak. Miért dolgozzanak a nép ellen és a saját érdekeik ellen?

Felszólítok minden tisztességes embert, hogy tiltakozzék Johannes Becher perbefogása ellen, akinek egyetlen bűne, hogy becsületes és tehetséges.

(1928.)

Fordította Rényi Ervin

AZ EMBERTELENSÉGRŐL

Meddig meri még az embertelen keresztény-burzsoá „kultúra” nagyhangú és „megdönthetetlen” érvekkel alátámasztani a burzsoáziának azt a beismerését, hogy nem tudja a háborút elhárítani - tehát a tömeges emberölést „az élet elkerülhetetlen törvényének” kell tekinteni?

Vannak „okosok”, akik azt állítják, hogy a háború az embert bátorságra, erős akaratra és más hasonló erényekre neveli. Mi tudjuk, hogy a burzsoázia által rendezett, 1914-1918-as undorító háború megölt több, mint tízmillió munkást és parasztot. És tudjuk, hogy vérükből meghízott néhány ezer szemérmetlen zsvány és élősködő: a „síberek”, az „újgazdagok”, a „cápák”.

A kijelentés, hogy „a háború hősokeket szül” és félelemnélküli embereket nevel, csak egyet bizonyít. Azt, hogy a burzsoá filozófusok és moralisták nem látják a különbséget a félelemnélküliség és a szemérmetlenség - a hősiesség és az embertelenség között.

A mi korunk teljes világosságot derített arra a tényre, hogy a burzsoá államok között folyó háborúk közvetlen céljukon - a meggyengült ellenség gazdasági kifosztásán - túl valóban létrehoznak félelemnélküli embereket: a „békeidőben” törvényt nem ismerő, embertelen hatalom védőit. Latjuk ezeket az embereket a fasiszta szervezetekben, amilyen pl. a németek „Stahlhelm”-je és egyéb hasonlóak más államokban.

Köztudomású, hogy a „béke ideje” mind határozottabban elárulja igazi jellegét: a tőkések szakadatlan és elkeseredett háborúját a dolgozók ellen.

Ezenkívül az erkölcsileg poshadó burzsoázia mind nagyobb számban nevel tolvajokat, svihákokat, zsványokat.

„A bankár banditákat szül” - íme ezt tanítja a mai „Genezis könyve” és ez nem is lehet másképpen.

A bűnözés növekedése a burzsoá államokban megköveteli a rendőrség létszámának állandó növelését. Ide kellene elsősorban a „félelemnélküli emberek”, akik nemcsak arra alkalmasak, hogy megverjék, sőt agyonverjék a munkásokat, de arra is, hogy a rablókkal megverekezzenek. Berlinben különleges „rajtaütő osztagokat” szerveztek, hogy a lakosságot a banditák ellen megvédjék. Az Amerikai Egyesült Államokban biztosítással védekeznek a csalás és fosztogatás kockázata ellen. 1913-ban ezek a biztosító társaságok 2 millió dollárt fizettek ki a károsultaknak, 1920-ban 4 és félmilliót, 1927-ben kb. 17 milliót! Chicago, ez az óriási, gazdag város teljességgel a banditaszervezetek hatalmába került. Hoover elnök a szenátusban beszédet tartott a bűnözés növekedéséről. Magától értetődő, hogy Amerika nem az egyetlen állam, ahol annyira elszaporodtak az élet ellen és főképpen a „szent magántulajdon” ellen bűnözők. A „haladás” e folyamatában Európa se marad hátra. Így hát a burzsoázia sehogysem tudja nélkülözni a „félelemnélküli” embereket.

Ki ne tudná, hogy a háború óriási hasznót hajt a nagyiparosoknak? Ezek a munkáskezek segítségével ágyúkat és fegyvereket gyártanak, amikkel azután egymást irtják a munkások és a parasztok.

Mindez és még sok egyéb világosan mutatja a burzsoázia cinikus embertelenségét. Mutatja, hogy a burzsoázia létezésének pusztá ténye is bűn. De megmutatja azt is, hogy állandóan növekedik a burzsoázia örültsége, idiótasága, amely előkészíti elkerülhetetlen bukását.

Én egész életemben „pacifista” voltam. A háború énbennem csak ellenszenvet keltett, szégyenkezést embertársaim miatt, gyűlöletet a tömeggyilkosságok felbujtói, az élet pusztítói ellen.

De ezután a hősi háború után, amelyet a mi éhes, mezítlábas és félmeztelen munkásaink és parasztjaink győzelmesen megvívtak - azután, hogy a munkásosztály elképzelhetetlenül súlyos viszonyok közt felépítette országát, okos, tehetséges, jó gazdának bizonyult és bizonyul most is - ezek után én is meggyőződtem arról, hogy a nagy élet-halál küzdelem elkerülhetetlen.

És ha egyszer fellángol a háború ez ellen az osztály ellen, amelynek erejéből magam is élek és dolgozom, akkor én is belépek sorkatonának ennek az osztálynak a hadseregébe. Nem csak azért, mert biztosan tudom, hogy ki fog győzni, hanem elsősorban azért, mert a Szovjetunió munkásosztályának nagy, igazságos ügye - az én saját ügyem is, amelyért harcolni kötelességem.

(1929.)

Fordította Rényi Ervin

VÁLASZ EGY AMERIKAI UJSÁG KÖRKÉRDÉSÉRE

Önök azt kérdezik tőlem:

- Igaz-e, hogy az ön hazája utálja Amerikát és mi a véleménye az amerikai civilizációról?

Már abban a tényben, hogy ilyeneket kérdeznek - még hozzá ebben a formában - van valami jellegzetesen amerikai túlhajtottság és torz felfuvalkodottság. Nem tudok elképzelni olyan európaikat, aki képes lenne ilyen kérdéseket feltenni csak azért, hogy „pénzt csináljon” belőlük. Szíveskedjenek tudomásul venni a következőket: nem érzem magam feljogosítva arra, hogy első kérdéseikre - valamint az ahhoz hasonlókra - 150 millió honfitársam nevében válaszoljak, mert nem áll módomban megkérdezni tőlük, hogy miképpen vélekednek az Önök országáról.

Feltételezem, hogy még azokban az országokban is, amelyeknek véréből az önök kapitalistái dollárokat sajtolnak - tehát a Fülöp-szigeteken, Dél-Amerika köztársaságaiban, Kínában vagy akár a USA sokmillió színes alattvalói között - bajosan akad akár csak egyetlen értelmes ember, aki jogot formálna magának arra, hogy egész nemzete nevében kijelentse:

„Igenis, az én hazám, az én népem utálja Amerikát egész lakosságával egyetemben, a munkásokat csakúgy, mint a milliomosokat, a színészeket csakúgy, mint a fehéreket; utálja a nőket ugyanúgy, mint a gyerekeket - Amerika mezőit, folyóit és erdőit, vadjait s madarait - multját nem kevésbé mint jelenét, valamint tudományát és tudósait, pompás technikai kultúráját és Edisont... Edgar Poet és Walt Whitmant, Washington és Lincolnt, Dreisert, O'Neillt, Sherwood Andersont és Amerika minden tehetséges művészt... Bret Hartot, ezt a remek romantikus író, Jack London szellemi atyját éppenúgy, mint Emersont és mindent, ami az USA-ban van s mindenkit, aki ott él.”

Remélem: nem gondolják, hogy akad olyan hülye, akit megszállott a gyűlölet az emberiség meg a kultúra ellen és ilyen ostobán válaszolna kérdéseikre.

Ám az is magától értetődik, hogy amit önök az USA civilizációjának neveznek, nem kelt és nem is kelthet bennem semmiféle rokonszenvet. Azt hiszem, az önök civilizációja csillagzatunk legképtelenebb torzszülötte, minthogy irtózatossan túlhajtotta és felfokozta az európai civilizáció minden sajnálatos kinövését. Éppen eléggé tragikus az, ahogyan az egyes államok osztálytagozódása megrontotta Európát, mindamellett még Európában sem lehetne elképzelni olyan kártékony és eszeveszett jelenséget, mint az önök milliárdosai és milliomosai, akik valóságos elfajulást idéznek elő az Egyesült Államok életében. Bizonyára emlékeznek arra, hogy két gazdag bostoni kölyök meggyilkolt egy harmadikat - pusztán kíváncsiságból. Kérem: hány ilyen bűnt követnek el önöknél pusztán „sznobizmusból” vagy kíváncsiságból? Európában is van jogfosztás és az európaiaknak egy része is védtelen az erőszakkal szemben, de a Sacco-Vanzetti üggyel hasonló szégyen ott mégsem képzelhető el. A franciáknak is megvolt a maguk arcpirító „Dreyfus-ügyük”, de Franciaországban Zola és Anatole France azonnal kiálltak az ártatlanul szenvedő védelmére és emberek ezreit gyűjtötték maguk köré. Németországnak, a világháború után, szintén megvolt a maga Ku-Klux-Klanja - gyilkos haramiaszervezete - de legalább megpróbáltak küzdeni ellene: egyeseket kihalásztak s elítéltek közülük, ami önöknél nem történt meg. Az amerikai Ku-Klux-Klan zavartalanul folytatja a gyilkolást és egyszerűen fittyet hány a színészek, a nőszervezetek és mások tiltakozásainak; tevékenysége ugyanúgy büntetlen marad, mint ahogy egyes államok kormányzói is büntetlenül garázdálkodhatnak a szocialista munkásokkal.

Olyan visszataszító jelenség, mint az amerikai hajtóvadászat a néger ellen, Európában nem létezik, bár ennek a világrésznek is megvan a maga undorító tömegbetegsége: az antiszemitizmus, amely egyébként már Amerikát is megfertőzte.

A bűnözés Európában is fokozatosan növekedik, de mégsem érte el azt a színvonalat, amely - az Önök Hírlapjainak tanúsága szerint - Chicagóban tapasztalható, ahol a tőzsdés- és bankárbanditákon kívül a revolveres és bombás banditák is, nyugodtan űzhetik nemes mesterségüket. Európában nem kerülhetett volna sor szabályos utcai ütközetekre az alkoholtilalom - a „száraz” törvény miatt, mint Önöknél. Éppúgy nehéz lenne elképzelni egy európai polgármestert, aki nyilvánosan könyveket éget, ahogy például a chicagói polgármester tette az angol klasszikusokkal.

Nem hiszem, hogy G. B. Shaw olyan maró gúnnyal utasíthatná vissza bármely más ország meghívását, mint ahogyan O. H. Willardnak, az amerikai „Nation” szerkesztőjének esetében tette, aki arra kérte, hogy látogasson el Amerikába.

A tőkés minden országban ellenszenves és embertelen, de az Önök kapitalistái még ennél is rosszabbak. Mohóságuk, ahogy mindenki megállapíthatja, még a szokottnál is ostobább. Mellesleg megjegyzem, hogy az amerikai „businessman” kifejezést sosem fordítottam a magam számára másképpen, mint így: mániákus örült.

Gondolják csak meg, kérem, milyen lehetetlen és szégyenteljes állapot ez: a mi gyönyörű Földünket, amelyet olyan szorgalommal igyekszünk még szebbé és gazdagabbá tenni, csaknem az egész Földünket néhány maroknyi semmirekellő tartja kapzsi karmai között. Pedig ez a banda nem ért ezen a világon semmi egyébhez, csak ahhoz, hogyan lehet több és még több pénzt keresni. Ezek a korlátolt gazdag senkik sárgás fémlemezkékre és szakadékony csekklapocskákra váltják fel a legfelségesebb alkotóerőt: a tudósok, feltalálók, költők és más kultúrateremtő dolgozók vérért és agyvelejét.

Mit termelnek a kapitalisták a pénzen kívül? Pesszimizmust, gyűlölködést, kapzsiságot, ami elkerülhetetlenül meg fogja őket semmisíteni, de akkor könnyen elpusztulhat velük együtt a legtöbb kultúrárték is. Az Önök vízfejűre dagadt „civilizációja” borzalmas tragédiával fenyegeti Önöket!

Az én személyes meggyőződésesem természetesen az, hogy igazi civilizáció és a kultúra gyors növekedése csupán olyan feltételek mellett lehetséges, ha a politikai hatalom teljes egészében a dolgozó nép kezében van, nem pedig olyan paraziták karmaiban, akik a mások munkájából élnek. Tanácsom természetesen az, hogy nyilvánítsák a kapitalistákat közveszélyes embercsoportnak, konfiskálják el a vagyonukat és rakják ki őket egy lakatlan szigetre az Óceánon, ahol akár el is pusztulhatnak - béke poraikra! Ez szerintem nagyon emberséges megoldása lenne a szociális kérdésnek és teljesen megfelelne az „amerikai idealizmus” szellemének. Utóbbi pedig nem egyéb, mint azoknak a naiv lelkeknek az optimizmusa, akik még nem élték át azt a sok drámát és tragédiát, amit együttvéve általában úgy hívnak, hogy: „történelem”.

(1927-29.)

Fordította dr. Kovács György

A BURZSOÁ SAJTÓRÓL

Zsibvásárokon, ahol ócska kacatot árulnak, egyszeriben képet nyerünk arról, hogyan éltek az emberek tegnap. A reklám és az ujságok krónikája viszont arról mesél, hogyan élnek az emberek ma. Az ujságokról szólva, Európa és Amerika „kulturális központjainak” ama lapjai lebegnek a szemem előtt, amelyek „a közvélemény nevelését szolgálják”. Azt hiszem, a polgári sajtót olvasni éppen olyan hasznos dolog, mint meghallgatni a cselédség őszinte beszélgetését gazdájuk életéről. Nem szükséges és talán nem is lehetséges, hogy a betegségek érdekelték az egészséges embert. Ám az orvosnak kötelessége, hogy tanulmányozza a betegségeket. Az orvosnak és a hírlapírónak van valami közös vonása: mind a ketten betegségek megállapításával és leírásával foglalkoznak. A mi hírlapíróink ebben a tekintetben hasznosabbak a burzsoá hírlapíróknál. Jól ismerik a szociál-patológiai jelenségek általános okait. Ezért a szovjethírlapírónak olyan figyelemmel kell kísérnie a burzsoá sajtó közleményeit, mint az orvosnak a beteg panaszait és sóhajtásait. Ha nálunk egy tehetséges ember vállalkoznék arra, hogy bármely nagy „kulturális központ” napi hírszámból kellő számú tény hordjon össze és ezt összehasonlíttatná a képes folyóiratok, vendéglők, szórakoztató üzemek hirdetéseivel meg a nevezetes találkozók, fogadtatások, társasági ünnepek leírásával - akkor vakítóan éles és megdöbbentő képet nyerne a mai burzsoá társadalom „kulturális” életéről. *John Dos Passos* tett „Nagyváros” (Manhattan Transfer) című érdekes regényében ilyen kísérletet.

Miről beszél nap-nap után a polgári sajtó? Íme, az események, amelyekről ez a sajtó a most lefolyt május havában megemlékezett:

„A Pedagógusok Szövetsége menházából megszökött tizennégy suhanc. Ezek közül tizenkettőt a lovasrendőrség elfogott, további kettő sorsa ismeretlen.” „Kiskorúak kínzásának újabb esete” - menjünk tovább. „Gyermeekyllós anya” - két gyermekét gázzal megmérgezte. Tettének oka: éhség. „Újabb gázhalál” - az áldozatok száma ezúttal öt: a férfi, az asszony, a férfi idős anyja, egy hároméves kislány és egy csecsemő. „Gyilkosság éhség miatt.” Hát még? „*Megint feldaraboltak egy nőt.*” Hát még? „Ragaszkodás a börtönhöz” - egy ember, akit ötévi fogság után a börtönből elbocsátottak, megjelent a rendőrségnél, kijelentette, hogy beteg, dolgozni nem tud, koldulni nem akar, tehát kéri, zárják ismét a börtönbe. De a polgári állam „törvényes rendje” erre nem adott módot. A „börtönhöz ragaszkodó” ember erre betörte egy áruház kirakatának üvegtábláját. Most már bevitték a rendőrségre és elérte a kívánt célt. „A milliomos koldus” - nyolcvanéves korában meghalt egy öreg koldus, szalmazsákjában öt milliónyi bankjegyet találtak. „Elhalálozott 89 éves korában Lord Ashton, hátrahagyott vagyona 20 millió font... Nagyarányú bűnper - Lyonban 300 ember meghalt, a városi vízvezeték szennyezett vize mérgezte meg őket... Hatalmas kártyaveszteség... Tegnap a város különböző részeiben gyilkosságok egész sora történt... a banditák ügyesen rejtőzködnek.” Az „ügyesen” szó ebben az esetben nem ironiát fejez ki, inkább a szerkesztő őszinte elismerését, rokonszenvét a banditák iránt.

A lapok beszámolnak még számos kisebb-nagyobb csalásról, vesztegetésről, szerelmi és féltékenységi drámáról és öngyilkosságról. Én itt természetesen csak egy kis részét soroltam fel a hónap folyamán történt eseteknek. De a többi kilencven százalék ugyanarról a bűnös és elmebeteg szellemről tesz tanúságot. Az ujságok mindezt igen röviden, rideg, vértelen szavakkal adják elő. Ahhoz, hogy a zsurnalisztika kissé felmelegedjék és szavait gondosabban megválogassa, már nagyobb szenzáció kell. Például, hogy a nőt, akit „megint feldaraboltak” különleges szadista módszerrel tegyék el láb alól. Vagy hogy Kürten, a düsseldorfi rém 53 gyilkosságot kövessen el a lakásán és kihallgatásakor nyugodt, száraz hangon kijelentse: „Mit szólnának hozzá, ha most már abbahagynám ezt az egész tréfát?” A kérdés „szenzációs”. Ám

a burzsoá országok rendőrségének munkája a maga egészében szenzációs és ezért a szovjet-olvasó ne csodálkozzék Kürten szavain, bár nem könnyű megérteni, miért is közölnek a burzsoá ujságok ilyesmit? Érdekes, hogy az ilyen napi „hír-anyag” alig vált ki a burzsoá sajtóból „kommentárt”. Ez az anyag nyilván már egészen megszokottá vált, nem háborít fel senkit, nem nyugtalanít senkit. Régebben - a háború³ előtt - az ilyesmi még felháborodást keltett. Akkoriban érzélgős emberek még írkáltak mélabús cikkecskéket „a társadalmi szervezet betegségéről”. A cikkecskében különféle érzések nyilvánultak meg. Néha a „kultúr-ember” aggodalma szólalt meg bennük, de többnyire csak idegesség és nyugtalanság, amit az „abnormális” esetek keltettek.

Napjainkban a polgári sajtót ezek a „kis drámák” már nem érdeklik, hiszen a kisemberek pusztulása tízével és százával olyan megszokott dolog, hogy egyszerűen a napirendhez tartozik. Nem változtat az életen semmit és csöppet sem fenyegeti azokat, akik vidáman és nyugodtan óhajtanak élni. Egyre szaporodnak a szebbnél-szebb mozik és még pompásabb éttermek, amelyeknek falait és mennyezetét megremegetti a jazz-zene. Az ember megdöbben, ha látja a rengeteg reklámot, amely „a férfierő meggyöngyülése” ellen ígér segítséget, vagy a nemibetegségek szakorvosainak különösen hangzatos hirdetéseit. De hát nem hallhattuk ezt a lármát már tizennégy évvel ezelőtt is? Valóban hallhattuk, de akkor nem volt még ilyen fűlsiketítő. Most, ügylátszik, a „kultúrközpontok” polgársága szívvel-lélekkel felismerte, hogy:

*Az élet elszáll, tovaröppen,
Sebesen múlnak a napok.
Emberek, rajta! Éjjel-nappal,
Szüntelenül vígadjatok!*

Ezt prédikálta egy kocsmá porondján a minap egy pipaszárlábú, pókhasú, festettképű, kábítószerektől tétova tekintű férfi.

Pazaroljam a színeket? Nem kívánom ezt megtenni, mert tudom, hogy a rothadás folyamata ragadós. Az élet színei amúgyis mind sűrűbbé és rikítóbbá válnak. Valószínűleg azért, mert az élet hőmérséklete emelkedik és a burzsoázia vidámsága lázas, beteg vidámság. Az orosz nyelvben a „beteg” szó nem utal mindig az egészség hiányára, gyakran a „gonosz” szóval egyértelmű. A burzsoázia megkísérli, hogy életét vidámmá tegye, mert így akarja elnyomni magában végzetének szorongó előérzetét.

*

Azt hiszem, elég jól ismerem az amerikai és európai ujságírókat. Gépies, nehéz és nyugtalan mesterségük mélységesen közömbössé teszi őket az emberekkel szemben. Talán azért hasonlítanak annyira a tébolydák ápolószemélyzetéhez, amely hibbanteszűnek tartja a pácienseket és az orvosokat egyaránt. Ezzel az egykedvűséggel magyarázható az a megingathatatlan közöny is, amelyet az ujságírók a mindennapi valóság leggroteszkebb tényeivel szemben tanúsítanak. Például:

„Tegnap egy bizonyos Hans Müller fogadásból 36 pár virslit evett tizenegy perc alatt.”

„Az 1928-as esztendőben Poroszországban 9530 ember lett öngyilkos, ezek közül 6690 volt a férfi, 2840 a nő. A városokra 6413 öngyilkos esett, a vidékre 3117.”

„Löwenberg sziléziai város előljárósága bevételeinek növelésére elhatározta, hogy adót vet ki a macskákra. De a városi tanács elutasította ezt a javaslatot. Erre az előljáróság elhatározta, hogy más módszerhez folyamodik. A városi park fasoraiban éjszaka csapdákat állított fel,

³ Az első világháború (1914-1918).

amelyekbe a csavargó macskák beleestek. Az így elfogott állatokat három márka bírság ellenében visszaadták tulajdonosaiknak.”

„Niendorf községben (Hamburg mellett) a parasztok fegyveres ellenállást tanúsítottak a törvényszéki végrehajtókkal szemben. Ezek azért jöttek a községbe, hogy összeírják a kisbirtokosokat, akik nem fizették be a járulékot az öntözési vállalat javára. A fegyveres parasztok fenyegetőzése a végrehajtókat elvonulásra kényszerítette.”

„Berlin egyik peremvárosában *éjjeli kísértet* bukkant fel, aki rendszeresen felkereste a helybeli evangélikus lelkészt. A kísértet már három ízben *illetlen érintéssel* keltette fel a lelkészt álmából. Az odahívott rendőrség a lelkész lak ablakai alatt sapkát talált, amelyet nyilván a kísértet vesztített el.”

„Szabad-e megáldoztatni azokat a nőket, akik rövidre nyírt haját viselnek? Néhány püspök vetette fel ezt a kérdést, amelyet május 24-én a Vatikán is megvizsgált. A bíborosok kollégiuma igenlő határozatot hozott: a rövid hajviselet nincs ellentétben a keresztény erkölccsel.”

Tavaly valamelyik lapocskára rendőrségi adatokra támaszkodva megírta, hogy Franciaországban kb. háromezer nő tűnik el évente. A minap Franciaország több városában letartóztatták egy leánykereskedő-banda tagjait. Ez a banda már 2500 francia kislányt szállított a délamerikai köztársaságok nyilvánosházai részére. Hasonló „élő áruval” foglalkozó kereskedelmi vállalatok működnek Lengyelországban is. A Londres, francia hírlapíró alaposan tanulmányozta a rabszolgakereskedelemnek ezt az ágazatát. „Bűnös mesterség” című könyve nálunk 1929-ben jelent meg a „Federácia” kiadásában. A könyv rendkívül érdekes. Részletesen leírja a lányok megtévesztésének és szöktetésének módszereit, azután később „munkájukat” Argentina nyilvános házaiban. Ám ebben a könyvben az a legtanulságosabb, hogy nem találni benne a szájalomnak egyetlen szavát sem.

A könyv 10. oldalán Londres következőképpen emlékezik meg az egyik ilyen kereskedővel való találkozásáról:

„Armand hivatalosan csak vendéglős... De én nagyon jól tudom, hogy valójában mivel foglalkozik. Ő is tudja, mi az én mesterségem. Bízik bennem, én is őbenne. Kölcsönösen megbízunk egymásban, mint az üzletemberek.”

Pontosan így: mint az üzletemberek - és akkor is, ha az üzlet embertelen és aljas.

Talán hozzájárul Londres pszichológiájának a megvilágításához, ha ezen a helyen egy amerikai hírlapíró találó szavait idézem:

„A rendőrtisztviselő ne gondolkozzék afelől, hogy az ember, akit tárgyalásra vagy börtönbe kísér, bűnös-e vagy ártatlan? Én is úgy állítom az embereket a társadalom törvényszéke elé, ahogy a helyzet éppen magával hozza. Az előzmények és a következmények nem tartoznak rám.”

Ezt New Yorkban hallottam, 1906-ban, egy kis botrány után, amelyet a derék, istenfélő amerikaiaknak köszönhettem. Miután két szállodából kidobtak, elhatároztam, hogy bevárom a további fejleményeket is. Letelepédtem hát az utcán a poggyászommal. A riportereknek vagy tizenöt főből álló csoportja vett körül. A maguk módján, amerikai módon, jó fiúk voltak ezek a zurnaliszták. Rokonszenveztek velem, sőt úgy látszott, mintha kissé restelkednének is a botrány miatt. Különösen rokonszenves volt az egyik, igazán keménykötésű legény, amolyan „fapofa”. Még jól emlékszem kerek, üveggyöngyhöz hasonló, szokatlanul csillogó, kék szemére. Egyébként híres ember volt. Lapjának utasítására a Fülöp-szigetekre utazott és a manilai börtönből megszöktetett egy nacionalista forradalmár kislányt, akit a spanyolok ki akartak végezni. Ez a riporter meggyanúsított azzal, hogy szándékosan kavarom a botrányt. Rávet néhány ifjú tollforgatót - így Leron Scott-ot, „A szakszervezeti titkár” című regény szerzőjét

és barátait az „Ötös-Klub”-ból - hogy „süssenek pecsenyét az ügyből”. A fejlemények folyamán kitűnt, hogy ez nem sikerült nekik, de engem az utcáról beköltöztettek a „Klubba”, ahol kezdő írók éltek ötös közösségi csoportokban. A háziasszony L. Scott felesége volt, egy orosz zsidóasszonyka. Este, a Klub hatalmas előcsarnokában, a kandalló mellett üldögéltek a fiatal írók. Ekkor állítottam be a riporterekkel. Mesélgetni kezdtem nekik az orosz irodalomról, a forradalomról, a moszkvai felkelésről. N. E. Burenjin, a Párt Központi Bizottsága harci szervezetének tagja, továbbá Scottné és M. F. Andrejeva tolmácsolták szavaimat angol nyelven. A hírlapírók figyeltek, jegyzeteket csináltak és felsóhajtva, őszinte sajnálkozással kijelentették:

„Mindez pokolian érdekes, de nem a mi ujságjaink számára.”

Megkérdeztem, hogy miért nem közölhetik ujságjaik az igazat olyan eseményekről, amelyek az új évszázad egész kialakulására döntő jelentőségűek?

Ezt a kérdésemet leegyszerűsített módon értelmezték, mintha tisztára személyes kérdéssel fordultam volna hozzájuk. Ezt felelték:

- Mi valamennyien az ön pártján vagyunk, de nem tudunk segíteni önnek. Itt nincs pénz és nincs munkabér a forradalmi munka számára. Miután a sajtó közölte, hogy Roosevel⁴ fogadta önt, az orosz követ is beleavatkozott a dologba és így az ön dolga vesztett ügy lett. Látjuk, hogy az ujságok nem Andrejeva fényképét közölték. Tudjuk, hogy az ön első felesége és gyermekei nem nélkülöznek, de nem áll módunkban felhívni erre a közönség figyelmét. Itt nem dolgozhatik a forradalomért.

- És Breskovszkij miért teheti meg?

Erre a kérdésre vállvonogató hallgatás volt a válasz. De tévedtek. Mégis tudtam dolgozni, de persze jóval kevesebbet értem el, mint ahogy terveztem. (Ez egyébként nem tartozik ennek a cikknek a tárgyához.)

A beszélgetés további folyamán az ujságírók megismertették velem a newyorki sajtó bámulatos hatalmát. Erre a hatalomra ilyesféle bizonyítékokat hoztak fel: az egyik lap rábizonyította egy emberbarát hírében álló gazdag és befolyásos asszonyra, hogy több bordélyházat tart fenn. Ez óriási szenzációt keltett. Ám két nap múlva ugyanaz a lap huszonöt rendőrtisztviselő arcképét közölte hasábjain azzal, hogy a titkos prostitúciót ők szervezték meg, nem pedig a tisztas, köztiszteletben álló hölgy.

- És mi lett a rendőrtisztekkel?

- Azokat elbocsátották, de már előre gondoskodtak róluk. Munkát kaptak más államokban.

Egy másik eset: kompromittálni kellett egy bizonyos szenátort. Megírták, hogy rosszul él a második feleségével és diák-fiai is összevesztek a mostohaanyjukkal. Az öreg ember és a fiúk cáfolatát az ujság közölte ugyan, de egyben nevetségessé is tette őt. A szenátor házáat valósággal ostrom alá vették a riporterek...⁵

(1930.)

Fordította Rényi Ervin

⁴ Theodore Roosevel^t - az USA elnöke 1906-ban.

⁵ Gorkijnak ez a cikke befejezetlen maradt.

AZ OKOSOKRÓL

Vajjon van-e olyan butaság, amely a „természet ajándéka”? Meg vagyok győződve róla, hogy ilyen nincs - még a félkegyelmű és a hülye sem a természet produktuma, hanem a biológiai viszonyoké, az életmódé, amely viszont a szociális körülményektől függ.

Némely „okosok” azt állítják, hogy a butaság olyan tulajdonság, amellyel a természet ajándékozta meg az embert, születése napjától fogva, egész életére. Mintha a természet tudatosan törekednék arra, hogy a belátást és az emberek képzelőtehetségének munkáját szűk határok közé szorítsa.

Ezt a fantazmagóriát az ember történetének hajnalán szörös őseink gondolták ki, akiket megfélemlített a természet elemi erőinek ellenséges hatalma az ember fölött - a földrengés, az áradás, a vihar, a hideg váltakozása a hőséggel és a „vak óriás” egyéb borzalmi. A későbbi időkben ezekből a félelmekből formálták az okosok az isteneket.

A butaság az értelem eltorzulása, amelyet a vallásnak, az egyháznak az értelemre gyakorolt nyomása mesterségesen nevelt és nevelhet továbbra is. Ez a nyomás a legveszedelmesebb valamennyi fegyver közül, amelyet a burzsoá állam alkalmaz a dolgozó tömegek megfélemlítésére. Ehhez nem fér kétség s nagyon sajnálom, hogy ebben a kérdésben az „okosok” nem tudnak semmi újat sem mondani.

A burzsoázia „szépséges életének” a buta ember nélkülözhetetlen előfeltétele. A buta ember annál hasznosabb, minél alkalmasabb arra, hogy testi erejét kizsákmányolják. Elsősorban a dolgozó tömegek butasága az a talaj, amelyben megveti gyökereit a polgárság világot átfogó hatalma. A tömegnevelés polgári rendszere lényegében nem más, mint az ostobaság tenyésztése.

A mi írástudó szovjetembereink előtt ezek a megdönthetetlen igazságok - remélem - közismertek. Tudják ők, hogy a burzsoá államok milyen eszközökkel nevelik, erősítik és „oltalmazzák” a butaságot. De felvette ellene a harcot Lenin és a bolsevikok, a munkásosztály élcsapata. Az ő bátor kezdeményezésüknek, a Kommunista Párt munkájának és a munkásparaszt kormány fáradozásának köszönhető, hogy a Szovjetunióban az ősi butaság igen gyorsan kipusztul. E munkától felbuzdulva a dolgozó népben feltámad saját jelentőségének és a hatalomhoz való jogának a tudata. A tömegek teremő ereje mindjobban kibontakozik és szemléltető bizonyosságot tesz arról az erőről, amely tökéletesen alkalmas az élet alapvető átalakítására. Ennek a férfias és eredményes munkának tizenhárom esztendeje: megingatta és mind erősebben megrázkódtatja a polgári jólét régi alapját, amelyet eddig a dolgozó nép vérének és verítékének a cementje tartott össze. A világ dolgozói a Szovjetunióra függesztik szemüket és feszült figyelemmel hallgatják az új élet építésének zaját. Ez a munka világszerte dörgő visszhangot vált ki. A világ proletariátusa lépésről lépésre szervezkedik a szabadságért megvívandó döntő harcra.

Elmefuttatásom célja, hogy az okosok ostobaságáról beszéljek.

Az „okos”, mindenekelőtt: intellektuális ember. Alapvető vonása, hogy nála is, mint Hamlet dán királyfinál, „az elszántság természetes színét a gondolat halványra betegíti”. Úgy, mint Hamlet királyfi, ő is árvagyermek. Kismamája: a történelem. Ágyasságban él a tőkessel, akinek az érdekében, a maga silány módján, „serkenti” a művészetet, kiaknázza a tudományt és általában a kultúrlényt mímeli.

Az okos a kultúra mesterének tekinti magát, a kultúra „szellemi emelőkarjának”, a „föld savának” és egyéb hasonlónak. Azt képzei magáról, hogy „egyénsége egyszeri és meg nem ismétlődő”. Az okos nem „egyszerűen ember”, hanem a világ bölcseségének a megtestesülése, hogy úgy mondjam a világbölcsésége köldöke. „Az élet nehéz perceiben”, amikor a valóság kisajtol belőle egy kevéske őszinteséget, „gályarabnak” nevezi magát. „Rabszolga, akit odakovácsoltak a történelem szekeréhez”. Így fejezte ki magát egy volt „spartakista”. Egy másik, aki azelőtt szociáldemokrata volt, így nyilatkozott: „A burzsoázia elnyomja a munkásokat, a munkások pedig bennünket, értelmiségieket”. Szovjet ujságírók, akik persze általában „barbárok”, mert hiszen „a Szovjetunió egész lakossága az”, ezeket az „okosokat” egyszerűen kerítőknék nevezik. Ez nagyon szégyenletes mesterség, amelynek az a lényege, hogy a kerítő fiatal lányokat fektet a gazdag vénemberek ágyába, vagy fiatal legényeket a gazdag vénasszonyok mellé. Az európai szociáldemokrata vezetők tevékenysége nyilván pontosan fedi ezt a meghatározást, ámde... Erre az okosok bizonyára találnak valamiféle „ámde”-szerű mentséget, de engem semmi sem ösztönöz arra, hogy ilyesmit keressek. Mert az egész világ, az egész valóság szigorú logikával „igen”-ből és „nem”-ből épül fel. Az „ámde” - az a harmadik eset, amelyet elvet a logika.

Az „okos” olyan ember, aki meg van győződve róla, hogy az a legjobb karos-szék, amelyben ő szokott ülni. Ezért azt akarja, hogy mindenki ilyen alakú karos-székben üljön. Az „okos” csak egy szempontot ismer - ülepe szempontját. Ha szemügyre vesz egy jelenséget, első gondolata az, vajjon nem zavarja-e kényelmes elterpeszkedését? Csak természetes, hogy ellene van mindennek, ami megbillentheti azt a megszokott, ócska karos-széket, ahol nagybecsű feneke olyan jól elszüpped.

Például: az orosz földbirtokosok a hűbéri rend idejében voltairiánus karos-székben szerettek ülni. Később az intelligenseknek a nemesség köréből nagyon megtetszett az idealista Schelling lágy ülőalkalmatossága. Üldögéltek egy keveset Fourier-n, Moleschott-on és Vogt-on, majd átnyergeltek a nihilizmusra. Próbálkoztak Spencerrel is, különösen azért, mert egyebek közt ezt mondta: „Ólmos ösztönökből nem lehet arany magatartást kicsihozni”. Ez a ragyogó aforizma felmentette az urakat attól, hogy nyugtalankodjanak a társadalom egynémely esztelensége, aljassága és tragédiája miatt. De azután Spencer sem látszott többé elég megfelelőnek. Többszöri átszállás után letelepedtek Marxra, de az keménynek bizonyult! Megpróbálták Marxot Bernsteinnel kipárnázni - az sem sikerült! Ráültek Nietzschére, azután Bergsonra. Nem akarom megemlíteni a kipróbált bútorok egész hosszú sorát. Csak az ördög tudja, hol ülnek most ezek az „okosok” - legtöbbje alighanem az emigrációban. A gyakori ide-odaugrálásnak ezt a folyamatát így nevezik: „az orosz értelmiség szellemi életének története.”

Az emigrációban az okosok ilyen írásokat szerkesztenek: „A vallástudományi világnézet vázlata”. - „Az isteni igazságosság evangéliuma.” - „Szentek élete.” - „Jézus előhírnökeinek imádata a pravoszláv hitben.” Szorgalmasan gyakorolják a filozófiai asztalosság mesterségét, hogy legyen min nyugodtan üldögélniök.

Az emigráns sajtóban ilyen örült elmefuttatásokat lehet olvasni:

„Azt mondják, hogy az abesszín pravoszláv papok liturgia közben táncolnak. Homérosz annyira megbecsülte ezt a népet, hogy *tiszteletreméltó etióp embereknek* nevezte őket. Nyilvánvaló, hogy az etiópok szellemében a pravoszláv tanítás egész másképpen tükröződik vissza, mint a mi orosz szellemünkben.”

„A minap egy ismerős orosz leányzó, aki egy francia katolikus zárdában nevelkedik, így panaszkodott anyjának:

- Roppant kényelmetlen a fürdés. Nálunk a zárdában csak ingben szabad fürödni.

- Miért?

- Éppen ezt kérdezem én is. Hiszen egyedül ülök a kádban és az ajtó kulcsra van zárva. De ők azt felelik: - Egyedül? Hát a védőangyalod? Nem tudod, hogy ő mindig veled van?

Nekünk nagyon tetszik ez a történet, és a katolikus zárda búbájosan gyermekded naívsága. Vajjon mi is így gondolkodunk-e a védőangyalról?”

Ezt egy volt szépíró írta 1905-ben, egy „eszer” napilap neves munkatársa. Hát nem tragikus, hogy az embert ennyire lehúzza az ülepe az ódon karos-székbe!

De hagyjuk ezt, bár nehezünkre esik hallgatni róla. Nemrég került a kezembe Sz. B. Urickij elvtárs könyve, amely erőteljesebb szocialista offenzívát követel. Elolvastam és megvígasztalódtam tőle.

A régi időkben létezett egy embercsoport, amelyet így hívtak: a kancelláristák. A „kancellárista” olasz kifejezés és állítólag a következő szavakból tevődik össze: „cane c’ el’ aria” - azaz „kutya a levegőben”, vagyis az ajtóban, a kapuban. A kancelláristát „tintalelkűnek” is nevezték. Az „okos” hasonlít a kancelláristára, csak abban üt el tőle, hogy neki könyvlelke van. De ő is ott él valahol a valóság kapujában és csak a pitvarból pislog raja.

Az okos bizonyára elolvasott legalább tizenhatezer könyvet, a legkülönbözőbb kérdésekről. Az idegen szellemi termékek elsajátításának ez a félig gépies munkája a fejébe szállt. Torz módon túlhajtja önérzetét - elképzelését saját értelme erejéről és átfogó képességéről. Természetesen, nem akarom kétségbevonni azt a jogát, hogy az általa begyűjtött tiszta búza mennyiségére büszke legyen. De gyakran megfigyelhetjük, hogy minél szélesebb területű az okos tudása, annál görcsösebben és annál görbébb vonalon támolyog ide-oda.

Amikor egy ilyen „okos” alkalmas ülőalkalmatosságot szerez maga alá, gyakran megesik, hogy háttal előre kocsikázik. Így jut el aztán a marxizmustól a pravoszláv hithez, és a bolsevikoktól az egyházi vénék tanácsához.

Némelyik okos úgy véli, hogy éppen ez a sűrű hitvallásváltoztatás bizonyítja legjobban szelleme szabadságát. Mindent összefoglalva: attól tartok, hogy a könyvek nem világosítják meg az okos agyát, inkább csak összezavarják és elhódítják. Elméje magánháztartásában többnyire a legnagyobb rendetlenség honol.

A könyv az „okos” számára ellentmondások kútforrása, ami jobban izgatja és nyugtalanítja, mint a szociális valóság zivatarai, szélvészai és orkánjai. A valóság azt követeli, hogy növekedését és megtett útját a könyvek visszatükrözzék. Azt követeli, hogy a könyvek telítsék meg energiával az új osztályt és fokozzák teremtőerejét. A valóság nem sokat ceremóniázik az olyan könyvvel, amely a tegnapot tükrözi vissza. Az okos azt kívánja, hogy a valóság alkalmazkodjék a könyvekhez. A minap egy ilyen okos - Leningrádból - egészen komolyan ezt írta nekem:

„Mi manapság tisztára a politikából élünk. Ám a politika nem más, mint az államvezetésnek, az országos tevékenységnek taktikája. Éppen ezért kellett a cári minisztereknek és minden magasállású embernek felelni a forradalom színe előtt. Mi az, amivel ma nem rendelkezünk? Nincsen életstílusunk. És miért nincs? Azért, mert az életstílus a világnézet folyománya, nekünk pedig nincs világnézetünk.”

Ez a gondolat csöppet sem eredeti. Ez a „felfedezés” tipikus esete annak, mikor az életet a kapu aljából nézzük. Az okos tiszteli a könyvet és hitelt ad neki. De ha azt hallja, hogy a Szovjetunió munkás és paraszti tömegeinél hihetetlen iramban növekedik a kereslet a könyvek iránt - hiszen 1927-ben 462 millió ívet nyomtattak, 1930-ban pedig már 1365 milliót - az okos

ennek nem tud örülni. Azt mondja: „Nem a helyes könyveket adják ki. A kiadott könyvek nem eléggé tárgyilagosak. Eretnekek írják őket. Mert a materializmus eretnek és kultúraellenes tan”.

Az okosnak szilárd meggyőződése, hogy bölcs közreműködése nélkül a világ menthetetlenül elpusztul. Ám közreműködni csupán a szájával, a szája járatásával hajlandó. Meg van győződve róla, hogy ő mindent tud és előtte minden tökéletesen világos. A könyvekkel való foglalkozás kiölte belőle a szerénység érzését és az ítélkezésben való óvatosságot. Ezekkel az erényekkel csak olyan ember rendelkezik, aki tevékeny részt vállalt az építésben, aki az étellel szemben figyelemmel és komolysággal viseltetik. Az okos valahonnan, mondjuk Prágából ezt írja:

„Jól tudom, hogy a helyzet Oroszországban a lehető legszerencsétlenebb.” De valójában nem tud ő semmit, hiszen egyszerűen nem akarja meglátni azt, amit feltétlenül észre kellene vennie. Éppenséggel nem érzi azt a magasságot, ahova a Szovjetunió a munkásosztály és a haladó parasztság lelkes tevékenysége révén felemelkedett. Egy 160 milliós nép életéről olyan könnyelműen ítélkezik, mintha egy kis mezőváros lakosságáról volna szó.

„Az ötéves tervet nem lehet megvalósítani” - károgja, holott tudnia kellene, hogy a dolgozók kezdeményezése folytán az ötéves terv négy év alatt teljesül. Egyáltalában nem akar tudomást venni arról, hogy a Szovjetunióban olyan energia működik, amely számára - az okos számára - teljesen ismeretlen: a munkások és a parasztok szabad energiája. A munkások és a parasztok mindjobban tudatára ébrednek annak, hogy az ország csakis az övék, ők a teljhatalmú gazdái és maguknak dolgoznak. Azt is tudják, hogy *dolgozni önfeledten, férfiasan kell, minden erő megfeszítésével.*

Csakis ennek a tudatnak az erejével magyarázható meg az a látszólag hihetetlen tény, hogy az ásványolajipar máris 83, a tüzelőanyagipar pedig 96 százaléknál teljesítette az 1932/33-ra tervezett előirányzatot, ami azt jelenti, hogy ezek a munkások az ötéves tervet 2½ év alatt teljesítik. A gépgyártásban az ötéves terv teljesítése már elérte a 70 százalékot, vagyis a gépgyártási tervet 5 év helyett már 3 év alatt teljesítik. Ugyanez áll a villamosipar iparra.

Mindez miről tanúskodik? A munkásosztály hatalmas energiakészletéről. Azt pedig, hogy a paraszt ezentúl nem akar a föld rabja lenni, nem akar a természet szeszélyeitől függeni, mindennél jobban bizonyítja az a tény, hogy nálunk eddig a parasztság 22 százaléka kolhozokba tömörült. A föld régi kényszermunkása tudatában van annak, hogy fel kell vennie a harcot a természettel, a gép, a trágyázás és a legújabb tudományos termelési eljárások segítségével.

És nem lehet kétség afelől sem, hogy a kolhozok nőni fognak. A paraszt ért a tények összehasonlításához és tud belőlük következtetéseket levonni. Íme, a tények: a „Vörös Partizán” nevű kolhoz kiszámította, hogy a termés elosztása után minden kolhozparaszt háztartására nem kevesebb, mint 700 rubel jut. Ilyen összegről az egyedül gazdálkodó paraszt még csak nem is álmodhat.

A munkások és parasztok energiája csodálatos gyorsasággal növekedik, amit az értelmesebb tőkés is kénytelen elismerni, bármilyen kellemetlen is neki. Ám az „okos” megmarad a maga álláspontján, mert kissé megbántva érzi magát. Neki megvan ugyan a tojása és a vaja a reggelijéhez, mégsem tud vesztig maradni. „Nem tudom elképzelni, hogy az iszákos, lusta, alig írástudó munkás és a földhözragadt, írástudatlan muzsik alkalmas lenne arra, hogy felvegye a tőkessel a versenyt. Ismerjük a mi országunkat, ismerjük élő erőinek természetét és tudjuk, hogy P. B. Struvénak igaza van: a munkásosztály, mint termelő erő nem tud másképp boldogulni, csak a tőkés-állam feltételei között.”

Micsoda dohos bölcsesség! Nem tudom, hol és mikor nyilatkozott Struve ilyen bárgyú módon a munkásosztályról! Azt se tudom, valóban ezt írta-e, vagy csak fonákjára fordították kijelentéseit az én „becsületes orosz” levélíróim.

A „becsületes orosz” okosok értesültsége éppen olyan keveset ér, mint a bölcsességük. Nekem úgy rémlik, hogy ebben a bölcsességben van valami lelkitabeteg vonás. Az is érdekes, hogy amikor az „élő erőkről”, a munkásról és a muzsikáról beszélnek, az okosok megfedkeznek az „asszonyról”, erről az új „élő erőről”, amely nagyon is eleven és szintén csupa energia.

Az okosok szellemi zavarodottsága a legváltozatosabb és a legfurcsább formákban nyilvánul meg. Így például az egyik okos hallotta, hogy a szubtropikus növények rendkívül sikeresen fejlődnek Grúzia és Abházia köztársaságaiban, a teaültetvények pedig, amelyek a forradalom előtt a Fekete-tenger vidékén csupán 250 djeszjatyinát⁶ tettek ki, most - 1930-ban - már 20.000 hektárt foglalnak el. Az okos erre a következő ellenvetést tette: „Hát ti Kínával akartok versenyezni?” Más észrevétele nem volt. Pedig ez az okos: írástudó, sőt valóságos tudós, a botanika szakembere.

Az okosok gyakran hangoztatják, hogy „szeretik a népet” és sorsát a szívükön viselik. Szeretnek arra hivatkozni, hogy ők is küzdöttek a zsarnokság ellen, amikor „a nép” megmozdult, hogy lerázza a földesurak és a tőkések tehetségtelen és irgalmatlan hatalmának igáját. De ezt a hatalmat a munkások és parasztok azóta megsemmisítették. Most már ők a saját országuk urai és új államrendszert építenek fel rajta. A dolgozók világa most tanulja meg a szocialista felépítés tudományát. Az ember azt várná, hogy „a nemzeti bánat siratói” most abbahagyják a bánkódás és siránkozás terméketlen mesterségét. Inkább gyönyörködjenek a dolgozó nép teremtményének csodáiban a testi és a szellemi munka minden területén. Énekeljenek kórusban dicsőhimnusz, vagy hálaadó hozsannát. Ha pedig nincs kedvük ehhez - törődjenek inkább a saját sírhelyeikkel, ahol majd örök nyugalmat találnak. Igazán itt az ideje!

De ők nem akarják észrevenni a „nép” kulturális sikereit és eredményeit. Jezsuita szemforgatással pontosan számontartanak minden néven nevezendő hiányosságot, hibát, balsikert - minden kedvezőtlen adatot, amit a munkások és parasztok „önkritikája” szolgáltat nekik. Pedig ez az adatszolgáltatás valójában nem az „új rend tragédiáját” tükrözi, hanem az energiák feszülését, a tömegek öntevékenységének fokozódását és minden hibán, hiányosságon, hanyagságon és elhamarkodottságon túl a dolgozó tömegek felelősségtudatának erősödését. Mindez az okosok számára idegen és érthetetlen. Érdeklődésük egészen más dolgok felé fordul.

„Letartóztatták a nemes Iván Ivánovicsot, akit jól ösmerünk...” - így siránkoznak.

A pitvarból bepislognak a kapu egy részén az új történelembe, amelyet a munkások és a parasztok uralma és akarata formált. Bepislognak és már mindent tudnak. Igazán jól, persze, csak egyet tudnak - azt az egyet, hogy szeretnék feltámasztani a burzsoá rendszert, visszaállítani a polgárság uralmát. Ezen mesterkednek a velük rokon többi okossal együtt - amennyire gyenge erejükből telik. Érzik, hogy minél határozottabban rátér a munkás-paraszti hatalom a szocialista offenzíva útjára, annál jobban kibontakozik a lehanyatló kispolgárság gonoszságának egész képe. Ez a gonoszság megteremti a maga légkörét. Csak természetes, hogy az okosok egy részét megmérgezi ez a légkör. Így aztán ha vannak is jó tulajdonságaik, elveszítik a szóval és tettel való szabad tevékenység lehetőségét.

⁶ 1 djeszjatyina 1,09 hektár - *A ford.*

Pontosan ismerem az egyik okos szavait, amelyeknek őszinteségéhez nem fér kétség. Mikor megkérdezték, miért engedte magát kártevésre csábítani, ezt felelte:

„A tőkés-rendszer alatt mi, ha szabad magam így kifejeznem, a tőkés főtisztjeinek jelentős állását töltöttük be. Hiszen rajtunk keresztül valósította meg a tőke sajátos és a kapitalista rendszerben elkerülhetetlen célját: a munkások kizsákmányolását. Ez vezetett aztán a már ismert ideológiához, amely élesen elválasztotta tőlünk a munkásokat és szembeállított bennünket övelük.”

Ennek az embernek sokatmondó nyilatkozatával - amely híven tükrözi az okosok „szellemét” - azt hiszem, be is fejezhetem ezt a cikket.

(1930.)

Fordította Rényi Ervin

A VÉNEKRŐL

A *Za Rubezsom* („A határon túl”) nevű folyóirat ankétet rendezett, melynek keretében megkérdezte olvasói véleményét a lap első számáról. Kérdéseire a szerkesztőség sok komoly és tanulságos választ kapott. Válaszolt többek közt egy „60 és fél esztendő, pártonkívüli szocialista tisztviselő” is.

Valójában nem felelt a feltett kérdésekre, hanem hogy úgy mondjam, átsiklott rajtuk. Abból indult ki, hogy „a folyóirat prospektusa igazsághű felvilágosítást ígért mind a hazai, mind a külföldi életéről”. Már ebben is tévedett. A prospektusban egyetlen szó sem utal arra, hogy a folyóiratnak szándékában lenne megvilágítani a „hazai életet”. A prospektus, a folyóirat címével összhangban, csakis a „határon túli” élet megvilágításáról beszél. Mi okozhatta az öreg „pártonkívüli” tévedését? Alighanem látóképességének gyengesége, ami az ő korában bizony már gyógyíthatatlan fogyatékoság.

A továbbiakban ez a tévedés egész pontosan „leleplezi” az öreg előtt a „lényegét”. Kiderül ugyanis, hogy ez az öreg ember „humanista”. Szemünkre veti, hogy folyóiratunk hasábjain nem esik szó a Pártban elkezdett „tisztogatásról”, amit az öreg egyszerűen „haszontalan emberkínzásnak” nevez. Haszontalan azért, mert szerinte „nincs olyan ember, akiben ne volna valami erkölcsi fogyatékoság”.

Sietek megjegyezni, hogy ez a fölötte „humanitárius” nézet a mi körülményeink között igen komoly gyakorlati jelentőséggel bír. A „károkozók” őszinte nyilatkozataikban gyakran elárulják, hogy táboruk milyen nagy hasznát veszi az „erkölcsileg fogyatékos”, az ingadozó és megbízhatatlan, a „közigazgatásra alkalmatlan” embereknek - vagyis általában a semmirekellőknek. Elsősorban ilyen embereket távolít el sorainkból a párttisztogatás, amelyet ez az öreg pártonkívüli emberkínzásnak, sőt „haszontalan” emberkínzásnak nevez. Nyilván úgy véli, hogy hasznos emberkínzás is van.

Azt írja továbbá - igen helyesen, ha nem is valami írástudó módon - hogy nálunk olyan „elproletárosodás”, olyan „szétpofozás” folyik, hogy „ehhez hasonló nincs sehol a nap alatt”.

Úgy is van: a Szovjetunió kívül széles e világon még seholsem jutott el a munkásosztály ahhoz a nagy feladathoz, amellyel nálunk már sikeresen kezd megbirkózni. De meg vagyok győződve róla, hogy *a dolgozók az egész világon követni fogják a jó példát*. Mert a példa értelme egyszerű és világos. Új alapokra kell helyezni, a föld rabjaiból a föld gazdáivá kell átnevelni azt a parasztságot, amely a természet elemi erőinek rabja volt. Fel kell szabadítani azt a passzív tömeget, amelyet évszázadok óta mindig csak kizsákmányoltak és amely a századok folyamán véréből és veritékéből sajtolta ki keményszívű kizsákmányolói gazdagságát. Más szóval: meg kell semmisíteni azt a talajt, amelyből a kapitalizmus minden borzalma kisarjadt. Hammelrath, az „Új Nép” című német katolikus ujság munkatársa, erről a gigászi munkáról a következőket írja: *„Koncentrált energia ez, amely lerombolja a régi világot és felépíti az újat*. Hétmillió parasztgazda, húszmillió falusi lakos tért át a kolhozrendszerre. Az egész kolhozmozgalom alapja a falusi szegénység. Különösen itt - a kolhozmozgalom terén - lépték túl az ötéves terv előirányzott számait. A szovjet sajtó nem időzik az elért eredményeknél, hanem további munkára ösztökél. Ha nehézségekről és balsikerekről beszél, ez ne gonosz diadalmaskodást váltson ki belőlünk, hanem csodálatot, mert ez is csak a szovjet emberek törhetetlen, előrehajtó energiáját bizonyítja. Ez a fiatalos, zabolázhatatlan energia a döntő. A Szovjetunió mindinkább függetlenné válik a világ többi részétől. Ez sok áldozatba kerül, de meg hozzák az áldozatot. Az ötéves terv előkészíti a következő évtizedek békepolitikáját.”

Így beszél egy idegen ember, sőt egy katolikus ember, annak az egyháznak a tagja, amelynek a feje valami keresztes háborúhoz hasonló akciót hirdet a mi „pártonkívüli szocialistánk” országa és népe ellen. De a humánus öreget nem érdekli népe újjászületésének folyamata; sem a tömeg „koncentrált energiájának” nagyszerű munkája. Levelében síránkodik, hogy „a beteg kulákokat hármásával göngyölik egy-egy gyékénybe és szánkókon szállítják el valahova”... Feltehető, hogy a kórházba.

E sorok írója látta már, hogyan fonják a gyékényt és nem hiszi, hogy volna akkora gyékény, amely elegendő három ember begöngyölésére. Ez a gyékényügy, természetesen, csekélység, de az ilyen csekélységek mindig és mindenütt nagyon jellemzőek az igazság „pártonkívüli” leleplezőire és lovagjaira. Miközben egetverő zajt csapnak, az igazság e lovagai sohasem riadnak vissza egy kis füllentéstől. Levelének végén a humánus öreg felszólítja az ujságot, hogy „teljesítse ígéretét és mutassa be a hazai életet a valósághoz hű és pártatlan megvilágításban.” A szerkesztőség nem tehet mást, csak megismétli, amit az imént már elmondottunk: céljával a *külföldi* élet megvilágítását tűzte ki. Célja megmutatni az olvasóknak, hogy az európai, az amerikai és az egész külföldi élet éppenséggel nem tündéri idill és nem folydogál békés boldogságban, zavartalan vidámságban, a gyárosok és munkások, a földesurak és parasztok, a tisztviselők és főnökeik gyengéd és kölcsönös szeretetének jegyében, ahogy némelyek elképzelik. A szerkesztőség meg akarja világítani a külföldi élet bizonyos jelenségeit a tudomány, technika és művészet terén is. A szerkesztőség mindezt megkísérli, bár tudja, hogy egyelőre nincs lehetősége arra, hogy kitűzött feladatának kimerítő teljességgel és tökéletesen eleget tegyen.

Ám a szerkesztőség nem ígér a humánus öregnek pártatlanságot a külföldi politikai viszonyok és életfeltételek megvilágításánál. A pártatlanság érdektelenség is. *Mi pedig, szenvedélyes emberek vagyunk, szenvedélyesen gyűlölünk és pártosak vagyunk - ne is várjanak tőlünk egyebet!* A pártonkívüli, úgyszintén a pártonbelüli öregek, 18-tól 70 éves korig, sőt azon felül is, igazságszomjukat teljesen kielégíthetik napi sajtónkból, amely szenvedélyesen és kímélet nélkül megvilágítja a szovjet élet igazságait. Reméljük, hogy ez a szenvedélyes kíméletlenség, a lusták, szabotálók, önzők, sápszédők, ostobák, szörszálhasogatók és egyéb gazfickók leleplezése megfiatalítja majd valamennyi korosztály öregeit. Tudjuk, hogy ezek boldogan olvasák a híreket a hiányosságokról és hibákról, az ostobaságokról és visszaélésekről, örömeikben talán még táncra is perdülnek - a sírjuk szélén. De azt is tudjuk, hogy eredményeink összemérhetetlenül jelentősebbek, mint hiányosságaink. És ami a legfontosabb: a legnagyobb, alapvető eredmény éppen az a „koncentrált energia”, amely csodákat tud művelni.

Ezeknek az aggastyánoknak a kora hatalmasan megnövekedett. A levélíró sem 60 és fél éves, hanem sokkal öregebb, tüneményesen vén! Nem egyedülvaló jelenség. Mint típus, a véneknek ahhoz a fajtájához tartozik, akiről a nápolyi Giordano Bruno 1583-ban ezt írta:

„Miféle megnyugvást is ajánlanak ők a szegény népnek ezen a világon? Nem azt kívánják-e, nem arról álmodoznak-e, hogy az egész világ nyugodjon bele az ő komisz és gögös tudatlanságukba és nyugtassa meg gonosz lelkiismeretüket? De ők maguk nem akarják elfogadni az igaz tanítást”.

Ilyeneket írt Bruno „A diadalmaskodó vadállat kiűzetése” és „A hősies elragadtatásról” című könyveiben. Ezért a vének Giordano Brunot hét évig börtönben tartották és azután elevenen, máglyán megégették. És az egyik a vének közül, Schoppe Gáspár bíboros, a következő szavakkal emlékezett meg róla:

„Így hát tűzhalált szenvedett, nyomorult halállal pusztult el. Talán most útban van egy másik világba, olyanba, amilyent kigondolt magának! Ott aztán elmesélheti, hogyan végez Róma ez eretnekekkel”.

Amint látjátok, a vének négyszáz esztendővel ezelőtt éppen olyan vakbuzgók és gonoszok voltak, mint napjainkban. És ahogy Schoppe bíboros örült Giordano Bruno megöletésének, éppen úgy ujjonganak a mi vén kortársaink Jaurès, Liebknecht, Rosa Luxemburg, Sacco és Vanzetti és a „hősies elragadtatás” sok más hívének megöletésén.

A vének ördögös hosszúéletűsége nemcsak sajnálatos, de visszataszító dolog is. Arról tesz tanúságot, hogy az élet, ha „állottá” válik, megromlik. Lassan megváltozik az egyéniség pszichikája és kialakul a gonosz vénség. Azonkívül az egyéniség mindjobban összezsugorodik. „Hatása a történelem folyamatára” mind jelentéktelenebbé válik. Az egyéniség feloszlásának ezt a folyamatát az európai irodalom kitűnően ábrázolja. Világosan és pontosan leírja, hogy a polgári osztály energiája miképp növekedik, fejlődik és végül aztán elapad.

A szó művészei megteremtették a képmutatók, álszenteskedők, vakbuzgók és a burzsoávilág többi tartóoszlopa monumentális képsorozatát. Napjainkban ezek a figurák egy-egy Briand, Chamberlain, vagy a tyúkketreccé törpült burzsoá állam többi „oszlopainak” méreteire zsugorodtak össze... Nagy íróink dicséretes és az ifjúság számára hasznos munkát végeznének, ha feldolgoznák a világirodalom híres típusainak fejlődéstörténetét. Akkor feltárulna előttünk az egyéniség elfajulásának rendkívül érdekes folyamata. Igen hasznos volna például, ha kiragadnák Oliver Cromvell típusát, követnék a hozzá hasonló figurák egész sorozatát, megfigyelnék ennek a típusnak fokozatos lealacsonyulását, amíg végre eljutnának Alexandr Kerenszkij igazán törpe figurájához.

Az említett „nagy emberek” kétségtelenül a mai „vén” vérszerinti ősei. Ez, persze, csöppet sem növeli a mi öregünk alakját és jelentőségét, sőt éppen azt mutatja, hogy a régi nagyságok milyen mikroszkopikus méretekre sorvadtak.

A mi öregünk jelentéktelen ember, de tipikus, jellegzetes. Alaptulajdonsága az előszeretettel önmaga iránt, a különböző evangéliumokból levont, évezredes „örök igazságok” iránt és a zűrzavaros, homályos „átkozott problémák” iránt. Ismerek például egy huszonhatesztendős öregembert, aki ezt írja nekem: „Miféle teremtés vagyok én, aki itt ülök és akinek sorsa, mint minden élőé, a halál?”

Ime, ilyen alakban támad fel ma a régi egyházatyák bölcsesége. A semmirekellők és csirkefogók, akiket végeredményben az egész világon csak egy valami érdekel, t. i. a saját b. személyük, többé-kevésbé így forgatják ki a bölcseséget. Valamelyik közülük szószerint ezt írta: „Az egyetemek élenjáró tudományos intézetek, de ott még azt sem lehet megtanulni, hogyan lehet egy szimpla tyúkszemet biztosan meggyógyítani”. Egy másik isteni göggel kijelenti: „A valóság kikerül engem, nem tud megérteni!” Hát nem kegyetlen ez a szeszélyes valóság?

Így fajul el a polgár egyénisége és esze, amelyet eltorlaszol a sok ostoba beszéd, megmérgez a mocskos életmód. Mint ügyes harácsoló, uzsorás, a profit rabja és - legalább is a múltban - az ország vasketrecének építője, a polgár lelki és szellemi törpévé satnyult.

De akármilyen parány is a polgár, mégis károsító. Ártalmas, mint a por, mint a mocsári pára, mint a rothadó szerves anyagokból keletkező gáz. A levegőben, amelyet szívunk, sok a mérges szenny. Ez rendkívül ártalmas, küzdeni kell ellene lankadatlanul. Meg kell írni a kultúra történetét, még pedig úgy, hogy lássuk: az egyéniség leromlásának története ez, a régi egyéniség halálához vezető út ábrázolása. De egyszersmind az új egyéniség megjelenésének a története is - azé az új egyénisége, amely az új világot építő „koncentrált energia” tüzeiben keletkezett.

(1930.)

Fordította Rényi Ervin

A CINIZMUSRÓL

(Válasz egy levélre)

Az egyik levélíró ezt kérdezi tőlem:

„Ugyebár Önt, M. G., nem háborítja fel a mai élet cinizmusa? Nemde, Ön szívből nevet az olyan tisztességes emberek kétségbeesésén, akik nem látnak kivezető utat a komor valóságból? Ugyebár, az ön filozófusi nyugalma nem zavarják az élet szüntelen drámái?”

Engedje meg, hogy kijelentsem: a legkevésbé sem vagyok filozófus és a „nyugalom” egyáltalában nem tartozik a tulajdonságaim közé. Ha nyugodt, hidegvérű ember lennék - az a típus, mint ön - akkor ön és cimborái nem szentelnének annyi figyelmet nekem. Ebben a figyelemben a gonoszság szomorú módon társul a kifejezőkészség hiányával. Gyakran az írástudatlanság olyan foka nyilvánul meg benne, hogy már nem is vall értelmes lényre. Nem is tudom mással magyarázni, csak azzal, hogy vannak emberek, akik teljesen elfelejtették, milyen volt a mult.

Beszéljünk hát a cinizmusról. 1908-ban a *Lityeraturnij Raszpad* (Irodalmi Dekadencia) című almanach hasábjain megjelent egy kis cikk „A cinizmusról” címmel. Így kezdődik:

...A világ életének irama gyorsul, mert sötét mélységeibe mindjobban behatol a tavaszébredés hatalmas nyugtalansága. Érezzük, hogy minden forrong és remeg. A szunnyadó „potenciális energia” gyűjtögeti teremtő erejét és cselekedni készül. A népben lassan, de feltartóztathatatlanul kibontakozik az öntudat, kigyullad a szociális igazság napja. A közelgő tavasz lehelletétől szemünk láttára töredezik és olvad a képmutatás és az előítéletek nehéz jégtakarója. Alatta szemérmetlen meztelenséggel mutogatja torz vázát a mai társadalom, az emberi szellem börtöne.

Millió szem lobog boldog tűzben, a harag villámai cikáznak mindenütt. Az ostobaság és tudatlanság, az előítéletek és hazugságok évszázadok óta gyülemelő viharfelhői érlelték meg ezeket a villámokat. Világszerte a népi tömegek újjászületése következik. Ennek a nagy ünnepnek az előestéjén állunk.⁷

.....

Jó annak, aki tudja, hogy a nép az energia kiapadhatatlan kútforrása és minden elképzelhetőt - főképpen minden álmot - valóra tud váltani. Az olyan ember, aki tudatában van ennek, boldog! Mert él benne a néppel való szerves kapcsolat termékeny érzése. Ennek az érzésnek most még jobban meg kell erősödnie, hiszen a kultúra új formája megtölti a vidámság szellemével és lelkes teremtő erővel. Az emberiség újjászületésének előjelei világosak, ha vannak is „kultúremberek” akik nem látják, vagy nem akarják meglátni. Ennek ellenére még a kispolgár is érzi, hogy a világégés közeledik és nem lehet feltartóztatni.

A kispolgár a nagy vagyonok harácsolójának ostoba segítője.⁸

.....

⁷ Itt pontok jelzik a cári cenzor mancsának nyomait. (Gorkij megjegyzése.)

⁸ Itt megint a cenzor őrjöngött. (Gorkij megjegyzése.)

Arra van kárhóztatva, hogy reménytelen helyzetét hit nélkül védje és bezárkózzék saját „kultúrájának” szűk ketrecébe. De mi az, amit „kultúrának” nevez? A rákényszerített szellemgyilkos meggyőződés, amely szerint a tőke hatalma örök és megdönthetetlen. A kispolgár ma gazdájának nemcsak a rabszolgája, de valóságos háziállata.

Ám a rabszolga emberré lesz - íme ez az élet új értelme!...

*

Lássátok, így írtam én huszonkét esztendővel ezelőtt. Azt hiszem, ha tekintetbe vesszük az akkori időket, a cikk nem rossz. Többek között hízelgően nyilatkozott róla - hozzám intézett levelében - Anatole France is, pedig ő nem szokta pazarló kézzel mérni az elismerést. Szeretném ezt a cikket teljes szövegében újra közzétenni. Talán meggyőzne benneteket arról, hogy magatartásom az olyanfajta emberekkel szemben, mint ti, huszonkét év alatt csöppet sem változott és hogy engem aligha lehet „az értelmiség legértékesebb szellemi hagyatéka” árulójának nevezni. De én nem e szellemi hagyatéka „segítségének” köszönhetem „fejlődésemet”, hanem éppen ellenkezőleg: legyőztem e szellemi hagyatéka próbálkozásait, hogy engem „saját képére és hasonlatosságára” alakítson, vagyis a tőke háziállatává, ölebévé tegyen. Az ilyen szerepre, amely a „kifinomult” értelmiségnek oly kedves, nem bizonyultam alkalmasnak.

Nagyon sajnálom, hogy a „A cinizmusról” szóló cikkemet nem tudom a maga egészében újra leközozni. A kézírata nincs meg nekem, viszont a „Sztatyí”⁹ című könyvem orosz szövegét, amelyet tizenhat évvel ezelőtt a „Parusz”¹⁰ kiadott, a cenzor úgy feldúlta, mint az éhes disznó a veteményes kertet. Ime itt egy darabka, amit a cenzor nem falt föl:

«A cinizmus a szabadsággal is takarózik, gyakran hangoztatja törekvését a legteljesebb szabadságra. Ez a cinizmus legaljasabb álarca.

Az irodalom legtehetségesebb képviselői egyhangúan megállapították, hogy valahányszor a kispolgár - „teljes szabadságra” törekedve - kimutatja foga fehérjét: itt áll előttünk a vadállat!

Nyilvánvaló, hogy ez a jelenség törvényszerű és független az írók akaratától. Az írók törekvése tiszteletreméltó és világos. Annak az embernek a tanulságos képét kívánják megrajzolni, aki mentes az előítéletektől és mindazoktól a tradícióktól, amelyek a kispolgárt az összességhez, a társadalomhoz fűzik. A személyiség sűrített fejlődését kívánják ábrázolni, annak a hősnek a „valóságos képét”, aki mindent kifacsar az életből és viszonzásul nem ad semmit.

A hős, amint a regény lapjain megjelenik, kisebb-nagyobb éleselméjűséggel bizonyíthatni kezdi jogát ahhoz, hogy olyan legyen, mint amilyen. A „hőstettek” egész sorát viszi véghez - csak azért, hogy kiszabadítsa magát a szociális érzések és gondolatok „fogságából”. Aztán, ha nem lesz öngyilkos, vagy a környezete idejében agyon nem veri, úgy a könyv végén mi marad belőle a kispolgári olvasó előtt? A hősről kiderül, hogy afféle újszülött malac, vagy esetleg - egészen közönséges kis disznó!

Az olvasó homlokát ráncolja, az olvasó elégedetlen. Mert, ahol az „enyém” fogalma uralkodik, ott elkerülhetetlenül felbukkan a teljesen öncélú „én” is. Az olvasó kénytelen belátni, hogy egyetlen „én” teljes szabadsága valamennyi többi jelenlévő ember szolgátságával jár. Régi igazság ez, amelyet mindenki teljes erővel igyekszik elfelejteni. Pedig a kispolgár lépten-nyomon tapasztalhatja ezt. A gyakorlati életben, a jólétért való mindennapi kegyetlen küzdelemben az egyén mindinkább eldurvul és elvadul, mind embertelenebbé válik. De a kapitalista

⁹ *Sztatyí*: Cikkek.

¹⁰ *Parusz*: A vitorla.

társadalomban feltétlenül szükség van az ilyen vadállatokra a megszentelt és áldott magántulajdon védelmére.

A kispolgár megszokta, hogy az embereket felossza két csoportra: hősökre és a tömeg egyszerű tagjaira. Ám az ilyen tömeg tűnőfélben van: átpártolt a szocializmushoz és azzal fenyegetőzik, hogy eltörli a föld színéről a kispolgári „ént”. A kispolgár tehát a hős fogalmához menekül, a hőst hívja segítségül. Ám hősről kiderül, hogy harácsoló, csámcsogó tolvaj, akinek lényge egy törtető vadkanra, vagy egy korlátolt cári bürokratára hasonlít.

Ez a szörnyeteg, amely a magántulajdon szent jogainak védelmére hívatott, egyáltalában nem ismeri el az emberi személyiség megszentelt jogait, hiszen még a magántulajdont is csak a rabló mohó szemével nézi.

Mit látunk hát? Az egyik oldalon az „ezerfejű vörös hidrát”, a másik oldalon a tűzokádó sárkányt, amint kitátja telhetetlen torkát... és a kettő között vergődik a kicsi emberke a maga nyomorult magántulajdonával!

És ámbátor ez a magántulajdon a kispolgár számára valójában nem egyéb, mint az igavonó barom számára a járma, vagy a fegyenc számára a láncai - a kispolgár mégis szereti, hűségesen szolgálja, lelkesen védelmezi. A hazugság és álnokság minden rendelkezésére álló erejével védi a magántulajdon érintetlenségét és hatalmát. Erre a célra minden eszköz jó neki - istentől és a filozófiától kezdve egészen a börtönig és a szuronyokig!»

Azt hiszem, szavaimból csak egy következtetést lehet levonni: hogy felfogásom nem változott és ma is csak azt mondom, amit mindig mondtam. Barátom és későbbben „ellenségem”: Leonid Andrejev - egy levelében, amelyet 1913-ban A. V. Amfityeatrovhoz intézett - a „proletariátus lovagjának” nevezett engem. Az elnevezés persze túlságosan hangzatos és hízelt, pedig valójában csak a következőt akarta kifejezni:

„Gorkij föl és alá hengergeti a realizmus sziszifuszi szikláját. Csodás és jóslatszerű álma a proletariátusról nagyon szép, de alá van vetve a négy számtani alaplátnak.¹¹ Végére is mindig csak az valóságos, amit nem szeretek, viszont, amit szeretek és kívánok, az sohasem valóságos.”

Andrejev „Rekviem” című könyvében írja ezt, amelyet a „Federácija” adott ki. De rá kell mutatnom egy szomorú tévedésére Andrejevnek. Mint minden más embernek, neki is tekintetbe kellene vennie a négy számtani alaplátnak, amelyen minden tudomány nyugszik. Tehát tudnia kellene, hogy a proletariátus szabadságáról, akarata teremő erejéről szóló csodálatos álom matematikai valóság: már hősieen megvalósult a Szovjetunióban!

*

Értésemre adjátok, hogy a „korszak, amelyben élünk, mind cinikusabbá válik”.

Ez teljesen igaz. Én egyáltalában nem tartok igényt arra, hogy prófétának nevezzenek, de jó megfigyelőnek tartom magam. Huszonkét esztendő telt el azóta, hogy a burzsoázista cinizmusáról cikket írtam. És íme, ez a cinizmus a burzsoázista szervezet rákfénéjévé nőtte ki magát. Ám ti erről túlságosan későn kezdtek gondolkodni. Ez a kései belátás már alig segítheti elő, hogy tisztességesebb és tevékenyebb magatartást tanúsítsatok a világproletariátus történelmi feladata ügyében. Okosabb és hasznosabb lenne, ha jól kinyitnátok a szemeteket - ahelyett, hogy engem igyekezzetek megszelídíteni. Ha alaposan körülnéznétek, a következőket látnátok:

¹¹ Vagyis a valóság rideg törvényébe ütközik. - *A ford.*

A burzsoá államok impozáns homlokzatai úgyszólván teljesen összeomlottak. Ha akarja, mindenki láthatja, mi történik az európai kispolgárság kőből épült ketreceinek belsejében! Tombol a gazdasági válság, ami a tőkés ragadozók beteges profitéhségének a következménye. Mind gyakrabban buknak a bankok, mind nagyobb igyekezettel lopnak a bankárok, persze minisztereknek és parlamenti képviselőknek - a tőke engedelmes szolgáinak - szerény közreműködésével. Európa és Amerika polgárságának fényűző élete cinikus módon napról-napra hivalkodóbbá, esztelenebbé és durvábbá válik. A polgárság szórakozása mind bárgyúbb lesz és mindinkább felölti a nemi kicsapongás, a szerelmi perverzitás jellegét. A minap valamelyik ujságbölcs kijelentette, hogy „az ipari haladás a munkások apja”. Elfelejtette hozzáfűzni, hogy a burzsoázia a munkásosztály gonosz, ostoba és kicsapongó mostohaanyja. A dolgozó férfiak milliói feleségestül, gyermekestül éheznek, miközben sok millió tonna búza eladhatatlan és úgy szabadulnak meg tőle, hogy eltüzelik. Helyenkint a tőkések, „vagyonkájukat” féltve, leszállítják a munkabérek és arról beszélnek, hogy a munkanélküliek államsegélyét be kell szüntetni, mert az éhezőket erkölcsileg megrontja, lustává teszi.

Olyan keménységgel, amelyet jobban is fel lehetne használni, Európa éhező munkássága elfecséreli minden erejét, miközben a tűrésben gyakorolja magát. Körében egyre gyakoribb a bűnözés és az öngyilkosság. Az ujságok naponta jelentik, hogy egész családok széngázzal vetnek véget életüknek, mert már nem bírják tovább az éhség szenvedését és szegénységét. Gyakori eset az is, hogy apák és anyák, mielőtt magukkal végeznének, megölik a gyermekeiket, nehogy gondozatlanul magukra maradjanak a polgári világban.

Talán tagadni meritek, hogy ez mindennapos dolog?

A munkásosztály jólétének hivatásos gondozói, a szociáldemokrata vezetők, a vérszegénységtől és tehetetlenségtől döglődő második Internacionále tagjai, öreg napjaikra elfelejtik, hogy ki a munkásosztály ősi ellensége? Akárhogy szeretnék is, nem merik nyíltan ezt a tanácsot adni kezes nyájuknak: „Egyetek lehetőleg kevesebbet, vagy - ami még hasznosabb lenne - egyáltalában ne egyetek, mert kapitalista hazánk veszélyben forog! Hát nem látjátok, hogy más nemzetbeli dolgozók kapitalista hazái a mi hazánkra fenik a fogukat?”

De még fontosabb nekik, hogy Európa munkásainak természetesen élénk figyelmét eltereljék a Szovjetunióról, ahol a proletárdiktatúra alatt hatalmasan fejlődik az igazi szocializmus építése. Ezért a roskatag, vén Karl Kautskyval egy húron pendülő szociáldemokrata vezetők mindent elkövetnek, hogy port hintsenek a munkásosztály szemébe: halálos kispolgári bölcsességük porát! Cinikusan és tehetségtelenül rágalmaznak a kommunistákat. A rágalom és mocskolódás anyagát a burzsoá sajtóból merítik, de nem vetik meg az orosz emigráció sajtóját sem. Csöppet sem zavarja őket, hogy ez a híranyag köztudomásúan hazug és rohadt.

A Szovjetunió dolgozó népe ellen irányuló rágalmak és hazugságok fabrikálására természetellenes és csodálatos szövetség alakult. Ide tartoznak az orosz munkások által megvert tábornokok, a Szovjetunióból kikergetett „aranyszájú” püspökök, a „Fekete Százak” ujságjainak munkatársai, a cári Oroszország volt gyárosai és bankárai, valamint megfizetett tollforgatóik: az egykori radikálisok - vagyis az egész szemét és kacat, amit a proletariátus nagy forradalmának szélvészé kisöpört hazánk határai közül.

Valamennyi ország proletárjainak esküdt ellensége ez a vegyes társaság. És ennek a klikknek az élére állt a Vatikánváros gazdája, egy feltűnően elmaradott ember - aminthogy nem is lehet más az, aki szószerint elhiszi, hogy ő Krisztusnak, „a szeretet és alázatosság istenének” földi helytartója. Megparancsolta a szerzeteseknek, hogy imádkozzanak a „szenvedő orosz népért”, amelynek életéről és munkájáról jóformán semmi fogalma sincs. Ugyanakkor ennek az orosz népnek a képviseletében vagy háromszáz kiváló dolgozó - többnyire pártonkívüli - Nápolyba

érkezett és szomorú csodálkozással állapította meg: „Micsoda szegénység van itt! Milyen satnyák a gyermekek, milyen szörnyű körülmények között élnek a munkások!”

Egyáltalában nem túlzás, ha azt mondom, hogy Európa „nagy” és kis emberei, értelmisége, sajtója és ujságírói mélységes tudatlanságot árulnak el mindenben, ami a Szovjetuniót illeti. Ime, egy példa erre az anekdotába illő tudatlanságra. A *Mattino* című folyóirat 1931 január 1-i száma a következő hírt hozza Bécsből:

„*Szakálldivat Oroszországban.* A patriárkaszakáll, amely hajdanában magára vonta Nagy Péter rosszaságát, úgyhogy minden udvarnoka kénytelen volt szakállát levágtatni, most újra divatosá vált a mai Oroszországban. De, úgy látszik, nem esztétikai okokból. Ha jól meggondoljuk: a hosszú szakállnak számos előnye van. Takarékos viselet, mert feleslegessé teszi a nyakkendőt, melegen tartja a mellet, megvédi a meghűléstől. De ami még fontosabb, megszüadítja az ember arcát burzsuj jellegétől, amit a szakállvegetáció hiánya okozhat. Szívből sajnáljuk azokat a szerencsétleneket, akiket a természet vörös hajzattal vert meg. Ezek bizony kénytelenek az állukat ékesítő növényzetről lemondani, mivel Oroszország lakói, a bolsevik szellem ellenére, még ma is babonások és félnek a vörös embertől, aki szerencsétlenséget hoz.”

Ilyen ostoba anekdotákat csaknem naponta közöl az európai sajtó. De közöl ilyeneket a híres Larousse-lexikon is. Abban olvasható, egyéb ostobaságok között:

A „szamovár” víz forralására szolgáló edény, egy vagy több csappal.

A „raszkolnyikok” orosz szektáriánusok. Három fajtájukat különböztetjük meg: „raszkolnyiki”, „rakolnyiki” és „raszkolnyisztü”.

III. Iván a „Jó” melléknevet viselte.

IV. Ivánt azért nevezték rettenetesnek, mert feleségeit bottal verte agyon.

Dzenyikin tábornok híres generális, aki Kerenszkij parancsára harcolt a bolsevikiekkel.

A minap az egyik olasz folyóirat Dnyeprosztrój fényképét hozta a következő megjegyzéssel: „Új élet Szibériában. Dnyeprosztrój lát képe, az Ob folyó partján. Az itt nyert energia Omszk város iparát és világítását fogja szolgálni.”¹²

Természetes, hogy mindez nem túlságosan fontos, csak ostobaság. De ilyen szeméttel tömik tele Európa munkásainak fejét, nap, mint nap, évről évre. És azok az emberek, akik a „nemzetek testvériségéről”, a „nemzetek egyesítéséről”, a „kultúra válságáról” szoktak óbégatni, megfélemeznek arról, hogy éppen a tudatlanság a világ legnagyobb szerencsétlensége. Eszükbe se jut a tudatlanság propagálása ellen tiltakozni - egyszerűen nem akarják észrevenni!

Mit látunk tehát? Teljes közömbösséget az ostobaság, hazugság és rágalom terjedésével szemben. De ezen az egykedvűségen kívül sok más jelenséggel is találkozunk a polgári világban. Olyan dolgokkal, amikre már azt kell mondanunk: aljas merénylet a dolgozók országa ellen! De az európai értelmiség füle botját se mozdítja meg - nem háborodik fel, nem tiltakozik. Pedig ez az értelmiség váltig hangoztatja, szinte gyermekes naívsággal ismételteti, hogy „ápolja és védi a keresztény humanizmuson alapuló európai kultúrát, amely - akármit mondanak is - mégis csak haladó szellemű, mégis csak szeretetre, testvériségre, egyenlőségre, igazságra törekszik”.

¹² Az ostobaság nyilvánvaló: Dnyeprosztrój nem a szibériai Ob folyó partján van, hanem az európai Dnyeper mellett, Omszktól kb. 3000 km-re. - *A ford.*

Ez a frázis eszembe juttatja Dante Poklának egyik képét - azokat a bűnösöket, akik „előre haladnak, de arcukat hátrafelé fordítják”.

Hát nem szemérmertlenség az „igazságról” meg az „általános emberszeretetről” elcsépett frázisokat puffogatni ma, amikor a nemzeti gyűlölet Versaillesban felgyújtott lángja mind magasabban lobog, amikor Európa tőkésai állig felfegyverkezve új világháborút készítenek elő, amikor „a világ kultúrcentrumainak” utcáin napról-napra munkásokat gyilkolnak, csak azért, mert ők is élni akarnak! Az effajta fecsegőknél sokkal őszintébb és tisztességesebb a levitézlett Ludendorff tábornok, aki nemrégén még olthatatlan zsidógyűlöletéről nyilatkozott, most pedig egy saarbrückeni ujságban kijelenti, hogy „az igazi német ember nem lehet keresztény”.

Ez teljesen logikus! És nem egyetlen jele a mai európai tábornokok teljes megvadulásának, akár tűzérési vagy lovassági, akár politikai vagy felekezeti tábornokról legyen szó - avagy a tudomány tábornokairól!

„Általános emberi jogokról” beszélni szemérmertlen és esztelen dolog, amikor az egész világ szeme láttára büntetlenül készítik elő a véres összeesküvést a dolgozók országa ellen. Ebbe az összeesküvésbe, persze, így vagy amúgy, de okvetlenül belekeveredik majd a „demokratikus értelmiség” is. A valóságos helyzet olyan, hogy szégyenletesebbet el se lehet képzelni. A tőkésék idézték elő a polgárság segítségével, amelyet pórázon vezetnek, mint valami ebet. A gazdasági válság, úgy látszik, nem más, mint szerves része a tőke nagyszabású összeesküvésének a dolgozó emberek ellen. Ezt a válságot mesterségesen tartják fenn. A munkanélküliek seregét azért hozták létre, hogy belőle meríthessék a katonák seregeit. Hogy ezek fantazmagóriák? Lehetséges. De több mint lehetséges, hogy megint vágóhídra hurcolják a szegény dolgozó népet és ismét szemtanúi leszünk egy nagy embermészárlásnak, amit a milliomosok készítettek elő. Nemcsak én látom így, hanem példának okáért Leslie White egyetemi tanár is, aki az amerikai antropológusok decemberi összefojetelén, Clevelandben a következő kijelentést tette:

„A háború elkerülhetetlen, mert a tőke háborúra törekszik, így akarja megoldani a válságot... Háború útján való öngyilkosság - tette hozzá White - a tőkés rendszer logikus beteljesülése.”

*

Azt mondjátok, hogy nem látom az igazságot? Kettőt is látok.

Az egyik közülük a ti igazságotok, öreges, megrokkant, balszemére vak. Fogatlan és olyan rohadékból táplálkozik, amilyent maga is létrehoz.

A másik igazság: ifjú, szilaj, fékezhetetlenül erőteljes. Előre tör, magas céljai felé. Nem tekint se jobbra, se balra és így néha beleesik azokba a gödrökbe, amiket gonosz és bosszúálló módon a régi igazság szolgái ástak dolgos útjába.

Az egyik igazság a következő: a Szovjetunióban a munka emberei - a bolsevik párt és a munkás-paraszt államhatalom vezetésével - nehéz feltételek között és mégis gyorsan építik saját országukat, az egyenlőjogú emberek államát. Ez a nagyszerű, bátor munka - úgylátszik - kezdete lesz az egész világproletariátus ujjaszületésének, kezdete lesz egy világgraszoló renaissancenak.

A másik igazság pedig - az a gyenge, ostoba és gonosz igazság, amit a dekadensek úgy szeretnek - megtalálható a Szovjetunió belül és határain kívül is. Sandán néz ránk és alattomosan hangoztatja, hogy a Szovjetunió 162 millió lakosa még most sem öltözhetik selyembe és bársonyba. Rámutat arra, hogy a munkásosztály tizenhárom esztendő diktatúrája huszonöt millió kis egoistából és individualistából még mindig nem tudott szocialistát faragni. Külö-

nösen erre szeret hivatkozni a lelki szegények régi, kivénült, gyorsan pusztuló, de egyelőre még élő világa és ennek a világnak minden kicsinyes kritikája. Ez az ő „igazságuk”.

Amint látja, P. N. polgártárs, nagyon jól tudom én, mi az igazság!

(1931.)

Fordította Rényi Ervin

A TÖRTÉNELEM LOGIKÁJA

A napokban a fehér emigránsok egyik lapjában ezt olvastam:

„New York, július 4. - A newyorki rendőrbírák sorából tizennégy embert elbocsátottak. Az elbocsátások oka súlyos szolgálati visszaélés - megvesztegetésre szánt pénzek elfogadása. Az utolsó másfél esztendő alatt New York huszonöt rendőrbírájának több mint a fele megvesztegethetőnek bizonyult”.

Három hónappal ezelőtt ugyanez az ujság közölte, hogy Észak-Amerika valamelyik államában egy bírót sorozatos szolgálati vétségek miatt letartóztattak. Ez a bíró most a vádlottak padjára került és beismerte, hogy működése folyamán - melynek a bűnözés ellen folytatott küzdelem lett volna a célja - nem kevesebb, mint ezer becsstelen ítéletet hozott: pénzért, amit a vádlottak rokonaitól és más bűnösöktől kapott.

Ezer büntett, amit egyetlen bíró követett el! Ez persze rendkívül sok. Szinte kolosszális! Ám ne felejtjük el, hogy az amerikaiak minden téren szeretik a nagyméretű dolgokat. Bizony ebben az esetben kivételesen hitelt kell adnunk a fehérémigráns sajtónak. Hiszen ez a sajtó buzgón, sőt vad lelkesedéssel szokta védeni a tőkés társadalmi rendet. Eszébe se jutna olyan híreket koholni, amelyek kompromittálják ezt a neki oly kedves társadalmi rendet.

Ennélfogva, ha ilyen tényeket közöl vagy vigyázatlanságból teszi vagy ostobaságból, vagy azért, mert teljesen közömbös neki, mivel eteti olvasóit, csak az a fontos, hogy az ujságot megvegyék.

Kedélyes hangon közli például a következő hírt:

„Lopás vádjával egy csavargót állítottak a lyoni rendőrbírószám elé. A csendőrök sokáig nem is akarták elővezetni a vádlottat és csak az elnök ismételt felszólítására tették meg. Végre bevezették és kiderült, hogy - nincs rajta nadrág. A csavargó kijelentette, hogy maga tépte szét a nadrágját, mert így akarta kifejezni tiltakozását az igazságtalan vád ellen. Sőt - hogy megmutassa, mire képes, ha még tovább is kínozzák - a rongyok egy részét szájába gyömöszölte és felfalta. A bíró elrendelte, hogy vigyék vissza a csavargót a fogdába és adjanak rá nadrágot.”

Mulatságos történet, nem igaz? De ki lehet érezni belőle, hogy ez a csavargó az új szegények közé tartozik, akiket a munkanélküliség döntött nyomorba.

De térjünk vissza Amerikába, a bírákhoz, akik olyan szép számmal foglaltak helyet a vádlottak padján. Persze nem került oda valamennyi. Még szabadlábon van például Fuller, az egyik állam kormányzója, Sacco és Vanzetti gyilkosa. Alighanem még ma is vígan kormányzóskodik. Nem ültették a vádlottak padjára azt a bírót sem, aki egy étteremben ezekkel a szavakkal fordult a közönséghez: „Néhány perc múlva három embert ültetnek a villamosszékre. Én küldtem őket oda. Nem vagyok ugyan meggyőződve róla, hogy bűnösök, de elhatároztam, hogy az elrettentő példa kedvéért mindenesetre szigorú leszek.”

Azt hiszem, a közönség megtapsolta. És eszembe jut az a nyolc fiatal néger - szinte még gyermekek - akik a közeli napokban néznek a halál elébe. Azzal vádolják őket, hogy anarchisták, noha nincs rá bizonyíték. De kétségtelen, hogy kivégzik őket. Végtére is „elrettentő példát” kell mutatni.

Az olasz Saccót és Vanzettit lényegében szintén csak azért ölték meg, hogy „elrettentő példát statuáljanak”. Ezeket a mártírokat előbb halálra ítélték, de azután még hét évig börtönben

sanyargatták. Ilyesmivel még a cári idők sötét „igazságszolgáltatása” sem dicsekedhetik. Európa proletariátusa tiltakozott az ítélet ellen. Tiltakozott az értelmiség is. De mindhiába! Saccót és Vanzettit megölték. Minden valószínűség szerint a nyolc négyert is megölik, mit sem törődve Európa és a Szovjetunió proletariátusának tiltakozásával.

Mégis minden esetben tiltakozni kell a tőkés cinikus rémtettei ellen. Ez már csak azért is feltétlenül szükséges, mert az osztályöntudatot erősíti - a proletár-szolidaritás osztályérdekeit szolgálja.

Ám naívság volna azt hinni, hogy az ilyen tiltakozások a legkisebb hatást is gyakorolnák a tőkés szolgálatában álló bírakra. Ezeket az embereket megrészegeti saját hatalmuk tudata és még jobban a félelem, amit a fenyegető „szociális katasztrófával” szemben éreznek. Mert érzik ám, hogy a forradalom közeleg - feltartóztatni nem lehet - és őket is elsöpri majd a föld színéről, amelyet egyelőre még bemocskolnak. Nem marad hátra számukra más, csak az, hogy kegyetlenül lecsapjanak az ellenségre, amíg még nincs kellőképpen megszervezve a végső, döntő harcra. Ám ez az átkozott ellenség szorgalmasan szervezkedik és ezért Severing, a porosz belügyminiszter azt ajánlja rendőreinek, hogy ne takarékoskodjanak a patronokkal. Ugyanezt mondta 1905-ben Trepov, a pétervári városparancsnok is.

Július 4-én Severing a következő körlevelet küldte valamennyi rendőri testület:

„Ha korábbi levelemben riasztó lövésekről beszéltem, abból semmiképpen sem következik, hogy csak az ilyen vaklövést engedem meg és az éleslövés tilos. Senkinek sem tiltom meg, hogy kézfegyverét a jelen körlevél előírásai szerint önvédelemre felhasználja.”

Ebből a rendelkezésből minden írástudó forradalmár világosan megérti, hogy a miniszter habozás nélkül készen áll nem nyolc, hanem nyolcszáz, nyolcezer és adott esetben akár nyolcvanezer munkás megölésére. Csatára szervezi hadseregét. Ám ezzel arra inti a német munkásokat, hogy ők is szervezkedjenek! És szervezkednek is - még pedig úgy, hogy a szociáldemokrácia soraiból átmennek a Kompártba.

Minden úgy megy, ahogy kell. Közeledik a nagy harcok ideje. A dolgozó nép felkészül élösködőinek kiirtására. A kommunizmus mint bíróság, a régi világot halálra ítélte; mint a dolgozó tömegek vezére, hatalmas erejével szétrombolja a régi világot; és mint a dolgozó energia megszervezője, új világot épít a földön.

Ez nem egy örült fantasztika jóslata, nem is vigasztalás a lágylelkűek számára, hanem a tagadhatatlan tények elkerülhetetlen következménye - a történelem logikája!

(1931.)

Fordította Rényi Ervin

VÁLASZ A „VU” KÉPESLAP KÖRKÉRDÉSEIRE

1. Kell-e „egy második világháborútól” tartani?

Európa kormányai nemzeteik anyagi eszközeinek hatalmas részét fegyverkezésre költik. Tudvalevően senki sem vásárol revolvért azért, hogy szalonja díszítésére használja, hanem azért, hogy megöljön vele valakit - önmagát vagy mást. És még sokkal kevésbbé lehet feltételezni, hogy a páncéloshajók, a tengeralattjárók és egyéb hasonló harcieszközök csupán idegenforgalmi látványosság célját szolgálják.

*

2. Milyen okok idézhetnének fel egy ilyen új háborút?

Az alapvető ok az a pusztá tény, hogy léteznek tőkésék. Ezeknek az embereknek a profit-éhsége olyan beteges jelleget öltött, hogy már a szatirizmusra emlékeztet. Főlegesen leírni ennek a kislétszámú osztálynak szörnyűséges természetét. Elvakult őrzöngök ezek - egy csapatnyi közveszélyes bolond, aki rátette kezét a föld kincseire és felelőtlenül rendelkezik a népek, a dolgozó tömegek életével. Ezeknek az embereknek bűnös tevékenységére már ezeröttszáz esztendővel ezelőtt rámutatott az „egyházatyák” egyike: *Lactantius*, akit a „kereszténység útmutatójának” neveztek. „Az igazságról” szóló könyve VI. fejezetében szószerint a következőket írja:

„Ami azelőtt általában minden ember rendelkezésére állott, azt egyesek kezdték felhalmozni házaikban. Ezek az emberek elkezdtek az elsőrendű életszükségletek kielégítésére szolgáló javakat gyűjteni, gondosan őrizni, a föld égi adományait magántulajdonukká tenni, hogy mohó kapzsiságukat kielégítsék és a többi embert rabszolgaságba döntsék. Ezután az igazság álarca alatt igazságtalan törvényeket hoztak, hogy ezeknek a segítségével az elrabolt és megkaparintott vagyont a nép erejével szemben megvédelmezzék. Céljukat előmozdította hol az erőszak, hol a gazdagság, hol a gonoszság. Ilyen módon kivonták magukat az igazság minden követelménye alól. Szemérmetlen magatartásukkal felülemelkedtek a többi emberen, felsőbbségüket a ruházatukban és fegyverzetükben is kifejezésre juttatták.”

Hogy a tőkés rend pusztá létezése is bűnös, erre *Lactantius*on kívül rámutattak mindazok, akik még nem felejtették el a tisztességes gondolkodás jó szokását. Így pl. a szocializmustól teljesen távolálló *Sismondi* közgazdász a XIX. század elején világosan megértette, hogy „a közkiadások legnagyobb részét a gazdagok megvédésére fordítják a szegényekkel szemben”. Tudvalevő dolog, hogy a tisztességes embereknek ezt az észrevételét Karl Marx aztán tudományosan és megcáfолhatatlanul megalapozta. Később pedig *Vlagyimir Iljics Lenin* volt az, aki a Marx-Engels-féle történelembölcseletet logikusan továbbfejlesztve, megmutatta az orosz munkásosztálynak az egyenes, gyakorlati utat. Az egyetlen utat, amely az esztelen és tehetégtelen tőkésék nehéz jármának lerázásához - a felszabaduláshoz vezet.

Ma már tisztán látjuk, hogy a háborúkat a gazdagok idézik elő. Nemcsak azért, hogy megerősítsék hatalmukat a szegények fölött, de azért is, hogy egymást kifosszák.

Erre ügyesen felhasználják a szegények erejét és az „okosok” segítségét. Annak az értelmiségnek a segítségét, amely a tőke embertelen céljait szolgálja. És hogy kaphatók rá - ez talán világunk legvisszataszítóbb szörnyűsége!

Itt van például egy bizonyos Churchill nevezetű angol, aki az idén, augusztus 30-án beszédet tartott a Cityben az angol gyáriparosok összejövetelén. Többek között ezt mondta:

„Az angol nemzet nem hajlandó lemondani India életének és fejlődésének ellenőrzéséről. A Kerek Asztal Konferenciának nincs teljhatalma India alkotmányának kidolgozására. Azok a megegyezések, amik ezen a konferencián esetleg létrejönnek, semmi tekintetben sem kötelezők Anglia parlamentjére.

Huszonnégyezer hindut vetettünk börtönbe - politikusokat és megtévesztett áldozataikat. Minden zavargást erős kézzel tüstént leverünk. Határozottan kijelentem, hogy a brit nemzet nem mond le indiai missziójáról. Nem akarjuk elveszíteni a brit koronának ezt a legszebb gyémántját. Hiszen India elvesztése az egész brit gyarmatbirodalom számára a vég kezdetét jelentené.”

Az ember azt hinné, hogy ennek a beszédnek a cinizmusa megbotránkoztatta Canterbury érsekének keresztény érzületét. De nem botránkoztatta meg. Az érsek is angol, ő is cinikus és államhű. „Humanizmusát” csak olyan alkalommal ragyogtatja, amikor ez gazdái részére hasznos vagy szükséges. Ezt tette például a Szovjetunióval kapcsolatban.

Az örültek közül, akik a népek sorsát intézik, a legcsendesebb a spanyol király. Túltesz rajta például a nagyzási mániában szenvedő Pilsudski. Ez az ember az ujságtudósítók előtt a következő szavakkal fejezte ki „isteni jogát” az öldöklésre:

„Én a legerőszakosabb emberek közé tartozom. Rendkívüli akaraterővel és döntési képességgel áldott meg a sors”.

Ez nem üres hencegés. A nagy férfiú alaposan lehordta és a legbecsmérlőbb elnevezésekkel illette Lengyelország szenátorait, mert semmiképpen sem voltak hajlandók őt ünnepelni és éltetni. Ebben az egy dologban talán igaza volt. Nem lehetne mániákusnak nevezni, csak azért, mert jól odamondott a lengyel uraknak. Viszont egyéb ténykedéseiben az orosz cárt igyekezett utánozni.

Idézhetném még az esetek hosszú sorát, amelyek azt az alapvető és borzalmas tényt bizonyítják, hogy a népek sorsát gyengeelméjű emberek irányítják. Amíg ilyen emberek rendelkeznek a népek élete és akarata fölött, amíg a hatalom ilyen emberek kezében marad, addig kikerülhetetlenek a háborúk, a mindenféle „békés fosztogatások” és az általános társadalmi katasztrófák. Azt hiszem, ez teljesen világos.

*

3. Milyen lesz a következő háború?

Erről a kérdésről igen ékesszólóan írt 1930 augusztusában Franciaország egyik volt miniszterelnöke, Caillaux úr:

„Félre az illúziókkal! Az utolsó háború a nehéz tűzéréség, a gépfegyverek és tengeralattjárók küzdelme volt. A következő háború - ha az emberiség olyan esztelen, hogy megengedi - kémiai háború, gázháború lesz. 1914-től 1918-ig a harcoló katonaság esett el milliószámra. Az X. esztendőben, amelyre reménységem szerint sohasem kerül sor a kalendáriumban, a polgári lakosság fog megsemmisülni. Nincs semmiféle eszközünk a polgári lakosság megvédésére. Jelenleg olyan gáz áll rendelkezésre, amely minden sérülés nélkül a bőr alá jut. Az áldozat észre sem veszi. De bizonyos idő elteltével erős görcs jelentkezik, amelyből azután marandó és gyógyíthatatlan örülség lesz... Ezek a kínok most már nem a harctéren küzdő katonákat, hanem elsősorban a polgári lakosságot fenyegetik.”

Ugyanakkor, augusztusban, Caillaux jóslatait megerősítette a haditudományokban annyira járatos Berthold von Deimling tábornok - miután alaposan tanulmányozta a légi hadgyakorlatokat, amiket ezen a nyáron Olaszországban, Franciaországban és Angliában rendeztek. A tudós tábornok nyilatkozatában ezt olvassuk:

„Mielőtt az *ellenséges* repülőgépek megtámadták a várost, Lyonban gázálcokat osztottak szét a lakosság között és megszervezték az orvosi segélynyújtást. A város különleges repülőgéposztatokkal, villamos fényszórókkal és meredek röppályájú lövegekkel védekezett. Mindazonáltal a támadó osztag eljutott a város fölé és elborította bombáival. Az utolsó hadgyakorlatok megmutatták, hogy a meredek röppályájú lövedékek nem érnek sokat, mivel a támadó repülőgépeknek mindig módjukban áll a srapellet robbanási területe fölé vagy alatt elhelyezkedni. Az angol hadgyakorlatokból kitűnt, hogy a lövedékek repeszdarabjaitól sokkal többet szenved a békés lakosság, mint az ellenség.”

*

4. Mennyibe került a francia népnek az 1914-1918-as háború és hol tartana, ha ezt a háborút kikerülhette volna?

A „Vu” szerkesztője pontos adatokkal szolgál, hogy a kérdés megválaszolását megkönnyítse. Franciaország elköltött erre a háborúra 887 milliárd frankot. Persze a dolgozó nép pénzét, mert másféle pénz nincs a világon. És hány egészséges, társadalmi szempontból értékes embert pusztítottak el?

Ha jól tudom, minden országban van törvény „a bűnözés megelőzésére és megátolására”.

Már most azt kellene gondolnunk, hogy hatályos intézkedéseket tettek a háború megelőzésére is. A háború fenyegető borzalmaiból egyetlen logikus következtetést lehet levonni: azokat a gazfickókat, akik piszkos érdekeik kedvéért az emberiség tömeges kiirtását tervezik, lakat alá kellene tenni vagy legalábbis elkülöníteni.

A társadalom számára veszedelmes emberek elkülönítésére vannak igen emberséges módszerek: példának okáért letelepíteni őket a Salamon-szigeteken, vagy más olyan helyen, ahol emberevők élnek. Szent meggyőződésem, hogy ezt a javaslatot senki sem tarthatja kegyetlennek, különösen ha Churchillre, Chamberlainre, Canterbury érsekére, Poincaréra és hasonló urakra gondol. Canterbury érseke bizonyára olvasta Szent Jeromos munkáit és talán eszébe jut, hogy ez a szent „fiatalkorában még saját szemével látta az attikótokat, azt a brit törzset, amely emberhússal élt”. Így hát Európa sorsának intézői jó helyre kerülnek számkivetésbe. Az emberevők szigetén könnyen boldogulnak majd - egyszerűen felújítják régi szokásaikat.

Ám ahelyett, hogy a közönséges bűnözés megelőzésére vagy megakadályozására szolgáló törvények példáját követve, a háborús gonosztevők elkülönítésére tenne javaslatot, Caillaux egészen másféle következtetésre jut. Meglepő módon azt ajánlja, hogy az emberiség térjen vissza a Prométheuszról szóló ősi mítoszhoz és ez majd meghozza üdvösségét. Oda kell láncolni a sziklához az új Prométheuszt. „Ha az ember fenn akar maradni, láncra kell vernie az új Prométheuszt: a tudományt”.

Így hát - hova is? - egyenesen a barbárságba vezeti a világot a tőkés uralom. Annak az osztálynak az uralma, amelyről saját ideológusai váltig hangoztatják, hogy a kultúra legfőbb őre, építője és oltalmazója. A tőkésék úgy vélekednek, hogy a tudomány megtette kötelességét, amikor megfelelő eszközöket adott a kezükbe a munkásosztály leigázására és kizsákmányolására. Ezzel már elég is lesz a tudományból! Azon sem kell majd csodálkozni, ha éppen úgy,

mint az Amerikai Egyesült Államok - Európa is kitermeli majd a maga szűkkoponyájú Bryan-jait. Így hamarosan Európa is megérheti a „majompereket”, ahol püspökök lesznek a vádlók.

De még arra sem látok semmi okot, hogy miért ne állítsák vissza a kapitalisták az inkvizíciót?

Kell még több bizonyíték arra, hogyan rontja meg a kapitalizmus a kultúrát? Európa egész szellemi elszegényedése vitathatatlanul tanúsítja ezt.

*

5. Mit tehetünk, hogy a háborút elkerüljük?

Ugyanazt, amit a Szovjetunió tett. Ha a mai bűnös helyzetnek véget akarunk vetni, valahol el kell kezdeni. A mi munkásosztályunk a legjobb módon kezdte: hazájában saját kezébe vette a hatalmat. Tizenhárom esztendő tevékenységének eredményei felkeltették a világ valamennyi gazfickójának vad gyűlöletét. De felkeltik és a jövőben még jobban fel fogják kelteni - az egész földkerekség munkástömegeinek, minden tisztességes embernek tevékeny rokonérzését is.

(1931.)

Fordította Rényi Ervin

LEVÉL A SZMOLENSZKI „FELNÖTTEK ISKOLÁJÁHOZ”

Megkaptam leveleteket, elvtársak.

Leveletek legjobb, legtalálób és legvilágosabb szavai ezek:

„A szocialista verseny és lendület - a munkához való új viszonyunknak ez a gyakorlati kifejezése - meggyorsítja építkezésünk ütemét. Azonkívül megteremti a dolgozó új típusát: azt, aki nem a gazdájának dolgozik, hanem önmagának, az egész munkásosztálynak.”

Nagyon helyes, elvtársaim! A Szovjetuniót, ezt a másfélszázmillió egyénből alakult óriási testet, akarátának és értelmének hatalmas, forradalmi energiája szüntelenül átalakítja és életrevalóbbá teszi. Ezáltal újszerű államot formál és új kultúrát teremt. Tökéletesen igazatok van, elvtársaim: a mi kultúránkat a munkásosztálynak és a parasztságnak az a része teremtetten meg, amely tudatosan és meggyőződéssel követi a leninista dolgozók pártját és vele vállvetve halad. Ez a mi kultúránk elsősorban éppen „a munkához való új viszonyt” követeli meg, mint ahogyan magatok is mondtátok.

Mi az, amiben ennek az új viszonynak kifejezésre kell jutnia?

A józan megfontolás azt mondja, hogy nálunk a Szovjetunióban nincsen olyan munka, amelynek ne volna országos jelentősége. A munka minden fajtája - a tudósok laboratóriumaiban, az egyetemeken, a napi és hetilapoknál, a gyárakban és üzemekben, a földeken és a föld alatt végzett munka - egyforma odaadást, erőfeszítést és megbecsülést érdemel!

A józan megfontolás azt mondja, hogy gondosan kell bánni az anyaggal. Szem előtt kell tartani azt az egyszerű igazságot, hogy minél jobb, tartósabb, tökéletesebb árut gyártunk, annál tovább tesz mindnyájunknak hasznos szolgálatot. Vagyis: annál gyorsabban tudjuk ellátni az egész országot azokkal az elsőrendű szükségleti cikkekkel, amikben hatalmas országunk lakossága még mindig hiányt szenved.

Tudjuk azt is, hogy ha jó, szolid és tartós árut gyártunk, akkor sok időt takarítunk meg: más hasznos munkára fordítható, értékes időt. Vagyis: takarékosabban bánunk a dolgozók munkaerejével.

Tehát „a munkához való új viszonyunk gyakorlati kifejezése” éppen az, hogy gondosabban bánunk az anyaggal, a gépekkel, az üzem berendezésével és kíméletlen harcot folytatunk a selejt ellen. Ti, természetesen, nagyon jól tudjátok mindezt. Sőt úgy látom, mást is tudtok:

„Azok a nagyszerű feladatok, amelyeknek teljesítésére az ötéves terv keretében vállalkoztunk, és ugyanakkor a munka gyors üteme - mindez megköveteli általános művelődési színvonalunk emelését és a proletár szakemberek leggyorsabb kiképzését. Olyan szakemberekre van szükségünk, akikben megbízhatunk, mert a munkásosztály ügye a saját ügyük is”.

Ez a helyes és erőteljes beszéd! És hozzáfűzök valamit. Ti, elvtársaim, jogos büszkeséggel mondhatjátok, hogy „az általános művelődési színvonal emelésének folyamata” nálunk kápráztató gyorsasággal halad. Tizenhárom évvel ezelőtt a cári Oroszország dolgozó népének túlnyomó többsége nemcsak némának, de siketnémának volt mondható. Az egyeduralomnak, a tökéseknek, a bürokráciának, a papoknak, a rendőrségnek kegyetlen nyomása - amelyet a cári hadsereg elbutított katonáinak szuronya még fenyegetőbbé tett - a küszködő népnek legfeljebb annyit engedett meg, hogy csendesen sóhajtozzék és életének keserűségéről suttogva beszéljen. A forradalmárok hangja, különösen a döntő jelentőségű bolsevik forradalmároké, csak lassan és nehezen hatolt be a leigázottak fülébe, eszébe és szívébe. Alig emelte fel szavát és kezét a munkások és parasztok tömege, máris emberek százait és ezreit korbácsolták meg

vagy lőtték agyon. Így történt ez Ukrajnában 1902-ben, Pétervárott 1905 január 9-én, majd az első forradalom leverése után az 1905-1906-os években. Így történt ez a Lénánál - így történt mindig és mindenütt!

Végig kellett élni a négyesztendős imperialista háború véres szerencsétlenségét, amely több mint tízmillió embert ölt vagy csonkított meg, hogy a dolgozó nép tömegei átérezzék és megértsék Vlagyimir Iljics Lenin és tanítványai megváltó szavait, szavaik igazságát. Ez a megdönthetetlen igazság adott erőt a bolsevik párt vezetése alatt álló munkás és paraszttömegnek ahhoz, hogy ízzé-porrá zúzza a szakképzett tábornokok vezetése alatt álló tiszti seregeket. Ez az igazság segített kiűzni a Szovjetunióból az „intervenciók” kiválóan képzett hadait - elhárítani a cári Oroszország leverett tőkéseinek segítségére siető európai kapitalisták nyomását. Azért emlékeztetlek benneteket ezekre a jól ismert eseményekre, hogy eszetekbe véssem: azóta mindössze csak tíz év telt el!

Hova értetek el e rövid tíz év alatt?

A nép kultúrájának helyes mértéke az országban megjelent könyvek és újságok mennyisége. A forradalomig, dolgozó népünknek írástudatlan vagy alig írástudó - mondhatnám siketnéma - tömege kultúra tekintetében valamennyi európai ország közt csaknem a legalacsonyabb fokon állt. Csak Olaszország és Spanyolország népe élt még alacsonyabb szinten. De már 1930-ban - ha a nálunk kiadott könyvek és újságok mennyiségéből indulunk ki - alighanem az első helyek egyike illet meg bennünket a népek között. Joggal mondhatom, hogy a Szovjetunió egész népe kitűnően megért mindent, ami a világon történik és gyorsan elsajátítja azt a képességet, hogy saját szükségleteiről okosan beszéljen. Az írástudatlanságot gyorsan és eredményesen felszámoljuk. A munkások és parasztok évről-évre fokozódó mértékben juttatják be saját embereiket a közigazgatásba, a sajtóba, az irodalomba, a művészetbe, a tudományba, a műszaki pályákra. Az ország sokszázezer hangon beszél: a munkás- és parasztlevelezők, a katonai, az ifjúsági és gyermeklevelezők szájával, valamint a „küldöttei” révén. Jogunk van büszkélkedni azzal a még soha másutt meg nem valósított ténnyel, hogy a mi Vörös Hadseregünk kulturális erő is, nemcsak a munkás-paraszt állam anyagi védelmét szolgáló szervezet.

De van kulturális növekedésünk gyorsaságának és eredményességének még sokkal világosabb és megcáfолhatatlanabb tanújele is. Itt van előttem a VCSzPSz¹³ által kiadott három kis könyvecskének egy-egy tucat példánya és egy halom más könyv, amit szakíróink gyorsan gyarapodó serege szerkesztett. E könyvecskék zömét „élmunkás” írta. Egyszerűen, világosan, lelkesen elmondják, hogyan hódította meg a szocialista verseny szelleme a gyárakat és az üzemeket, a kolhozokat és a községeket. Elmondják, hogyan alakultak meg a munkabrigádok, hogyan dolgoznak a komszomolisták. E könyvekben híven visszatükröződik az országos erőfeszítésnek és a tömegek teremtő erejének viharos növekedése. Miért tulajdonítok én ezeknek a kis könyveknek olyan nagy kulturális jelentőséget? Mert bennük nyilvánul meg a legenergiikusabb egységek és csoportok munkatapasztalata. Ezek a sokszázezer példányban nyomtatott könyvecskék szétröppennek országunk minden gyárába és műhelyébe, hogy az egységek és csoportok tanulságos tapasztalatait a munkások és parasztok egész sokmilliós serégének tudomására hozzák. Nem fér hozzá kétség, hogy ez megnöveli a munka termelékenységét az egész Szovjetunióban. Ez a látszatra jelentéktelen akció meggyőzően bizonyítja, milyen gyorsan terjed nálunk annak a felismerése, hogy az európai kapitalizmus ipari teljesítőképességét feltétlenül „el kell érünk és túl kell szárnyalnunk”. De bizonyítja azt is, milyen gyorsan erősödik a mi munkástömegeinkben a kollektív, a szocialista gondolkodásmód.

¹³ A „Szovjetunió Szakszervezeteinek Központi Tanácsa” orosz nevének kezdőbetűi. - *A ford.*

Örömmel olvastam, elvtársaim, a következő megjegyzéseket is:

„A felnőttek esti iskolája, amely Gorkij nevét viseli, nagy munkát fordít a dolgozók általános és politikai műveltségi színvonalának emelésére. Egyidejűleg öt csoportban kb. kétszáz embert magasabb tanulmányokra készít elő.”

Elvtársaim, ez pompás! Még mindig nehezen élünk, sok minden hiányzik, mégis azt hiszem, hogy megvan a lehetőségünk céljaink elérésére és nincs olyan akadály, amit ne tudnánk legyőzni. Az egész országban képezik az ipar és a szocializmus bajnokait. A Szovjetunió anyagi hatalma rohamosan fejlődik. A kulturális erők növekedése is folyamatban van.

No és hogyan éldogélnak ellenségeink a Szovjetunió határán túl? - kérdezitek. Ha én mesélném el nektek az életüket, még azt találnátok hinni, hogy lóditok. Ezért inkább nekik engedem át a szót. Említsük meg példaképpen a monarchisták lapjában, a *Vozrozszenyije*-ben (Feltámadás) megjelent furcsa kifakadást:

„Az orosz emigránsok nyomorúságos helyzetét mi sem mutatja világosabban, mint azok a pazar bálók és vacsorák, amiket rendeznek”.

Lehet, hogy ez keserű irónia, mert ugyanez az ujság meglehetősen komorhangú versikéket is közöl. Itt van például egy „költemény” Loló tárcaíró tollából:

KARÁCSONYI GONDOLATOK

Számkivetésünk első hajnalán

A sorsnak büszke kihívást vetettünk.

Bátrak - mi több: fennhéjázók valánk,

A félelemtől könnyedén letettünk!

Ám lassan lankadt bennünk a remény;

Helyébe lépett álmatag merengés.

Bús éjszakáinkból kiveszett a fény;

Gyötört a hosszú, pusztá tengés-lengés.

Az évek múltak. Lázadozni kezdtünk.

Testünk és lelkünk lassan hervadt.

A félelembe majdnem belevesztünk

És tápláltunk emésztő bánatot.

A tél ezüstje bevonja fejünket

Már nem vidít fel az ünnepi ének -

A máglyalángok már nyaldosnak minket:

Csak éppen hogy még el nem emésztének...

Látomásunk: a kis családi ház!

Börtönünkből a meghitt otthon éled.

A sóvárgásunk perzsel, mint a láz:

Fáradt hitünk mögött a végítélet...

És Szilveszterkor, míg vigadnak mások,

Csak búsulunk, mi hívatlan vendégek,

Kiknek hazug a hangos mulatásuk:

Hisz táncolva is - temetőbe érnek...

Az ilyen versecske nem ritkaság. Bizony, sivár az emigránsok élete. Unalmukban hevesen bírálják és hibáztatják fiatal íróink nyelvtani botlásait. Ezzel szemben az igazság az, hogy ők maguk lassacskán elfelejtik orosz anyanyelvüket. Ujságjukban ilyeneket irkálnak:

„Ismeretes a Dante-féle Pokolból annak a firenzei kópének a története, aki magára testálja, felvéve a megholt gazdag ember képét, a távollévő rokonok bosszúságára, a maga egész vagyonát”.

Ezt nyugodtan kinyomatta a *Ruly* (Kormánykerék) című lap. Ugyanott ezt olvasom: „A szolgáló a rablóra öntötte az égő vízzel telt korsót”. Miljukovnak a *Poszlednyije Novosztji* (Legújabb Hírek) című lapjában pedig ilyen mondatokat találunk: „Rémületükben a szélrózsa minden irányába szaladtak, még a farkas is”. Vagy: „A lány apja a maga lányának csapta a szelet”.

De a nyelvrontás az emigránsoknak csak mellékfoglalkozása. Főfoglalkozásuk az, hogy szorgalmasan terjesztik a hazugságokat és rágalmatokat a Szovjetunióról. Azzal vigasztalják egymást, hogy „az ötéves terv teljes kudarcot vallott” és „Oroszország hamarosan tönkremegy”. Holott az európai tőkések és gazdasági szakemberek is elismerik, sőt mind gyakrabban és mind nagyobb izgalommal beszélnek arról, hogy „az ötéves terv sikere csodálatos”. Nagyon fáj nekik, hogy a Szovjetunió nemsokára teljesen függetlenné válik a külföldi kapitalista zsiványoktól.

Általában a közönség már nem törődik az emigránsokkal és életük már nem érdekel senkit. Az embereknek más dolguk van. Európa tőkései és politikusai buzgón fegyverkeznek, de - úgy látszik - még buzgóbban lopnak.

*

Itt van példának okáért egy hír, amelyet a *Ruly* január 7-i számában olvastam:

Új panama Franciaországban

Párizs, 1931 jan. 7.

Az Oustric-bankház ügye nagyszabású politikai botránnyá dagadt. Amikor Reynaud, a volt pénzügyminiszter felolvasta az Oustric-ügyben kompromittált tizenegy parlamenti politikus nevét, hivatalos utóda, Germain Martin, a jelenlegi pénzügyminiszter, a listához további negyvenöt nevet csatolt. Köztük van Tardieu volt miniszterelnök, az Oustric-Martin ügy kivizsgálására alakult bizottság elnöke, azután egy másik jobboldali parlamenti vezér: Taitanger képviselő, az ifjúsági hazafias liga vezetője, továbbá a parlament pénzügyi bizottságának elnöke, Malvy képviselő és mások. Az Oustric-bankház könyveiben feljegyzéseket találtak arról, hogy Tardieu magántitkára, Millot, a banktól minden hónapban ötezer frankot, összesen százhuszezer frankot kapott. Megtalálták a *Volonté* című lap nyugtáját kétszázhatvanezer frankról és egy nyolcvanezer frankos utalványt az *Echo de Sol* nevű vidéki ujság szerkesztősege számára. Ez az ujság Durant radikális politikus, egykori külügyminiszter szócsöve. Több lap úgy tudja, hogy Germain Martin névsora még távolról sem teljes; feltétlenül ki kell egészíteni Victor Boret, a mostani földmívelésügyi miniszter nevével. A vizsgálóbíró megállapítása szerint az Oustric-bankház Benoit rendőrbiztosnak tizenhétezer frankot fizetett. Ez a rendőrtisztviselő akkor vált híressé, amikor Almazov cipészt letartóztatták és megölték. A szocialisták szócsöve, a *Populaire* azt állítja, hogy megvásárolt politikusok közbenjárására a párizsi értéktőzsdén megengedték bizonyos - meglehetősen kétes értékű - külföldi értékpapírok jegyzését. A francia közönség ezeken a papírokon elveszített kb. húszmilliárd frankot. Párizsban a garmatügyi minisztérium utasítására letartóztatták Giradon és Buissier mérnököket. Ugyanakkor elfogatási parancsot adtak ki Lagrossilier volt szocialista képviselő, Martinique sziget kormányzója ellen. Valamennyit megvesztegetéssel vádolják. 1929 decemberében Martinique garmat kb. kétszázmillió frankos hitelt kapott építési munkálatokra. A vádlottak építési társa-

ságot alapítottak ötszázezer frank részvénytőkével. Ez a társaság - amelyet az Oustric-bankház finanszírozott - hatalmas vesztegetések árán jutott szállítási szerződésekhez. Draguignanban az Inar-bank tízmilliós deficittel csődbe ment. A bank vezetője öngyilkos lett.

*

De van itt egy sokkal érdekesebb tudósítás. A *Mattino* című lapban olvasom:

Szenzációs botrány Amerikában

London, 1931 jan. 19.

Amerikában óriási feltűnést keltett annak a házkutatásnak a híre, amelyet a chicagói rendőrség a „Rex” szállodában tartott. Ez a szálloda Al Capone bandita¹⁴ tulajdona és főképpen a város bűnözői látogatják. Az utóbbi időkben a gengszterek között dúló ellenségeskedés odavezetett, hogy a szállodát csaknem kizárólagosan Al Capone hívei látogatják. Ott beszélnek meg üzleti ügyeiket, ott számolnak be tevékenységükről a főnöknek.

A rendőrség sokáig habozott, míg erre az erélyes lépésre elhatározta magát. A házkutatás eleinte eredménytelennek látszott. De később két rejtett szekrényt találtak az egyik szoba falában. Kinyitották. Csekkek és váltók kötegei kerültek napvilágra.

A szekrényeket gondosan átkutatták. Fegyvereket kerestek és Al Caponénak bűntársaival folytatott levelezését szerették volna megtalálni. Ilyesminek azonban nyoma se volt.

Viszont a csekkek és váltók átvizsgálása meglepő eredménnyel járt. A csekkeken közismert amerikai politikusok aláírását fedezték fel. Kitűnt, hogy Al Capone bandájának tevékenységében titkos érdekeltséget vállaltak nemcsak az ország kormányzatának és közigazgatásának minden területén működő tisztviselők, de a legmagasabbrangú washingtoni személyiségek is.

Kiderült, hogy Al Capone bandája rendszeres üzleti kapcsolatban állt rendőrtisztekkel, közismert politikusokkal, magasállású köztisztviselőkkel, sőt olyan előkelő személyiségekkel is, akiknek a nevét nem merték közzétenni.

Ezek a hírek politikai körökben óriási szenzációt, Al Capone táborában pedig nagy rémületet keltettek.

(Mihelyt nyilvánosságra került a rendőrség első közleménye, amely leleplezte a társadalom magasabb osztályainak botrányos erkölcsi romlottságát, sorra be kellett zárni azokat a titkos mulatókat, ahol a rendőrség hallgatólagos beleegyezésével nemcsak méregdrága, de mérgező hatású italokat árultak - a divatos italgyártmányok egészségre veszélyes hamisítványait.)

De ide kell iktatnom még az idézett lapnak a tudósításhoz fűzött megjegyzését:

„A szekrények tartalmának leírását néhány napon belül közzéteszik, de a jelek szerint erősen cenzurázva, nehogy a botrány a végletekig dagadjon. Alighanem mindent elkövetnek majd a társadalom legmagasabb rétegéhez tartozó, erősen kompromittált személyiségek megmentésére”. (Mattino, 1931 január 20-i száma.)¹⁵

*

¹⁴ Ne gondoljátok, hogy ez sajtóhiba és „bandita” helyett „bankárt” kellett volna szedni. Nem! Chicago már évek óta két zsiványszervezet hatalmában van. Az egyiknek a feje Al Capone - a másiké Diamond. Mind a két banda szeszitalok nagyarányú csempészésével foglalkozik, rengeteg gyilkosságot követ el, valóságos csatákat vív a rendőrséggel, stb. (*Gorkij megjegyzése.*)

¹⁵ A szekrények tartalmának leírását sohasem publikálták. Al Caponét letartóztatták ugyan, de csak jóval később - több mint egy esztendővel a házkutatás után. (*Gorkij megjegyzése.*)

Olykor vidám dolgok is történnek az Egyesült Államokban:

„Missouri állam egyik városkájában a tömeg meglincselte egy néget. Kihurcolták a börtönből és a hajánál fogva a régi városi iskolához vonszolták. Felhúzták a tetőre és kezét-lábát a gerendákhoz kötve, ráfeszítették a cseréptetőre. Azután az egész épületet megöntözték petróleummal és meggyújtották. A néger elevenen megégett és vele az egész ház”.

Ime, ilyen jól felhasználják az amerikaiak az iskolákat!

Fejezzük be ezt a külföldi lapszemlét egy mulatságos megjegyzéssel, amely a *Vozrosgyényije* (Feltámadás) hasábjain jelent meg:

„A mai Berlin a nagy ellentétek városa, ahol a külső ragyogás példátlanul súlyos belső válságot takar.

Berlinben nemrég a reklámnak olyan új módját eszeltek ki, amelyre még Amerikában sincs példa. Az egyik áruházban különös szolgálatot vezettek be - az áruházi tolvajnő intézményét. Erre a munkára többnyire középkorú nőket alkalmaznak. A «tolvajnő» egész nap az áruházban járkal. Feladata, hogy lopjon és rajtakapják. Mindíg ellopja az illető napra kijelölt tárgyat, pl. egy ernyőt vagy egy vég selymet, esetleg egy rádiókészüléket. A «tolvajnőt» az egyik segéd rajtakapja a lopáson és nagy lármát csap. Természetesen rögtön csödület támad. A vásárlók - középosztálybeli német nők - körülveszik a tettenért tolvajt, szidalmazzák, felháborodásukban majd, hogy meg nem lincselik. De a kellő pillanatban megjelenik az osztály vezetője és harsány hangon a következő kijelentést teszi:

- Asszonyom, ön ezt meg ezt lopta tőlünk. Világos, hogy a tárgy nagyon megnyerte a tetszését. Hát akkor vigye el! Menjen vele nyugodtan haza! Mi az árut úgylis olyan olcsón adjuk, hogy szinte mindegy nekünk, vajjon ingyen viszi-e haza vagy fizet érte!”

Ilyen a berlini élet egyik oldala. De a másik...

A legnagyobb áruházak is gondokkal küszködnek, olyan nagyok az adók. Berlin híres mulatóhelye, az „Admiralspalast” csödbe jutott és fillérekért eladó. Az egész pénzügyi világban ismert Goldschmidt bankár, Berlin legnagyobb bankjának vezetője a napokban ágyában szívenlőtte magát. Asztalán cédulát találtak: „Tönkrementem...”

De figyeljétek csak meg: az első cikkekének, amely a hivatalos áruházi tolvaj szolgálatáról szól - szép kis szolgálat, ugye? - a hangja vidám. („Hű, de ravasz dolog!”) Viszont a mulató bukásáról és a bankár öngyilkosságáról az ujság gyászos hangon ír, őszinte szomorúsággal számol be róla.

Azt hiszem, elvtársaim, ebből elég lesz ennyi is! Ezeknek a rondaságoknak se szeri, se száma és utálatos dolog foglalkozni velük. Fogadják szívbeli üdvözetemet és éljenek boldogul.

(1931.)

Fordította Rényi Ervin

EGY HAZUG LEGENDA

„Szakadatlanul terjed a gazdasági válság.” - „A munkanélküliség már világkatasztrófa méreteit ölti.” - „Az éhség a munkások között öngyilkossági járványt okoz, növeli a magántulajdon ellen irányuló büntetteket és a prostitúciót, sőt a gyermekek prostitúcióját is.” - „Az Észak-amerikai Egyesült Államokban naponta *nem kevesebb, mint ezer munkás hal éhen.*”

Ezek nem az én szavaim. A polgári sajtóból vettem őket. A tőkésék mind egységesebben jelentik, hogy nincs módjukban a munkásokat táplálni, viszont a munkanélküliek segélyezése - lehetetlen. Az Amerikai Egyesült Államok elnöke hallani sem akar azokról az utalványokról, amiket a „Vöröskereszt” állít ki a munkanélküliek segélyezésére, mert úgy véli, hogy az ilyen segélyezés „szocialista rendszabály”. Az egyik kisebb városban a munkaközvetítő hivatal vezetője ezt felelte a munkanélküliek küldöttségének: „Az én pénztáramban nincs pénz. Legfeljebb valami apró összeget tudnék adni, hogy kötelet vásároljanak és felakasszák magukat.”

Még ékesszólóbban és cinikusabban fejezte ki magát az egyik neves német politikus. Ezt mondta: „Húszmillió németnek meg kell dögölnie, mert az államnak nincs módjában táplálékukról gondoskodni.” A kapitalizmus szolgája elég durván juttatta kifejezésre kétségbeesését. De a polgári sajtóból ez nem váltott ki semmiféle „kommentárt”, pedig a nyugati sajtó - ahogy a hazugság és rágalmozás szocialista kardaloszai fűjják - „teljes szólásszabadságot élvez”. Az említett cinikus kijelentés a „humanista” értelmiség nemes szívében nem keltett nagyobb visszhangot, mint a lordok, püspökök és egyéb kalandorok sivár lelkében, akik bűnös és felelőtlen módon rendelkeznek Európa, Amerika, Ázsia és Afrika munkásosztályának élete felett. A földkerekség munkássága így ismét meggyőződhetett arról, hogy a tőkésektől, a burzsoáziától, az emberséges „szólásszabadságtól” segítséget várni éppenolyan reménytelen dolog, mint-ha a bikától tejet várnánk. Minden kapitalista ország proletariátusa értse meg végre, mit jelent az a mondás, hogy „a proletárnak nincs hazája”. Ezek a szavak kemény, megdönthetetlen, kizárólagosan proletár igazságot fejeznek ki. A maga idejében ezt az igazságot hirdette Marx és gyakran hangoztatta Lenin is, a bolsevizmus megteremtője. Persze, a burzsoá „gondolkodók” - a kapitalista uralom védői, a dolgozó nép gazdasági rabszolgaságának védői - eddig kétségbevonták ezt az igazságot. De most már, úgy látszik, a tőkésék maguk is kénytelenek elismerni - ha nem a szavaikkal, hát a tetteikkel - hogy a munkás valóban idegen abban az országban, ahol tulajdon anyanyelvét beszélik. A kapitalista rend nem tud kenyeret adni a munkanélküliek tízmillióinak - azoknak a tízmillióknak, akiket az ő esztelen profitéhsége tett tönkre. Így hát kikerülhetetlen, hogy húszmillió ember „megdögöljön”.

Ezeket a „merész” szavakat egy cinikus német mondta ki először, de persze, megértően ismételte Európa és Amerika minden cinikusa - a proletárok életének urai. Legfőbb ideje, hogy a világ proletárjai megforgassák elméjükben a „gazdasági válság” igazi értelmét. E két szó értelme egyszerű és világos: a gazdasági válságot a tőkésék kapzsisága és a termelési anarchia okozza, de még inkább az uralkodó osztály teljes közömbössége a dolgozó nép sorsa iránt. Már nincs is olyan burzsoá gondolkodó - bármilyen ügyes légyen is az igazság elferdítésében - aki tagadni merné ezt a tényt és leplezni tudná tragikus voltát.

Tény és való, hogy a tőkés rend teremtette meg azokat a feltételeket, amelyek tízmilliókat fosztanak meg a munkától, tízmilliókat kényszerítenek az „éhendöglésre”. Ez vitán felül áll, hiszen az éhség megszervezői maguk is bevallják.

Az éhség okozói nem akarnak segíteni az éhező munkásokon. Más gondjuk van, ami sokkal fontosabb nekik, mint a munkanélküliek nyomora. Inkább azon törik a fejüket: hogyan és kinek lehetne a felhalmozott kenyérgabonát veszteség nélkül eladni? Mindent elkövetnek, hogy a Szovjetunió kenyérgabonája ne tudjon eljutni Európa és Amerika piacaira.

Módjukban állna a munkásságot elegendő kenyérrel ellátni. De ez nem oldaná meg a gazdasági válságot - tehát ez nem az ő feladatuk. Erejüket, figyelmüket egész más dologra fordítják.

Tudják, hogy a Szovjetunióban nincsen munkanélküli. A rendelkezésre álló munkaerő nem elegendő a valóban szocialista országépítéshez. Könnyen megtörténhetik, hogy a szovjetkormány már a közeljövőben kénytelen lesz a munkaerőhiányt külföldről pótolni. Hiszen részben már ma is megteszi ezt.

Olyan tény ez, ami sehogyse tetszik a tőkéseknek. Miért? Mert világosan mutatja a szocialista gazdálkodás fölényét. Így hát a tőkések arra vetemedtek, hogy rágalmakat eszeljenek ki a Szovjetunióban állítólag bevezetett „kényszerszermunkáról”! Igazán fölösleges és hasztalan fáradság lenne vitatkozni velük és visszautasítani ezt a nyomorult rágalmat. Mert a tőkés rendszerint nem egy-egy ember, hanem egész „tröszt”, vagyis vak és érzéketlen gépezet, amelynek kerekeit a kapzsiság forgatja. Akármit beszél is az agyvelőstül, májastul és veséstül megvásárolt burzsoá sajtó, akármit fecseg is a Szovjetunióban bevezetett „rabszolgaságról” és „kényszerszermunkáról”, nem tudja a dolgozókat félrevezetni. Nem tudja elködösíteni, elkenni, láthatatlanná tenni azt aényt, hogy a tőkések kapzsisága pusztítja el a kultúrát és növeli az anarchiát a gazdasági életben is. Ez felel meg a céljuknak, mert elősegíti a dolgozó nép testi erejének esztelen kihasználását a végletekig.

A kapitalista „gazdálkodás” nyilvánvaló esztelenségét és bűnösségét misem jellemzi jobban, mint az a tény, hogy a termelőmunka mindinkább a „hádiipar” felé terelődik. Vagyis szaporítják az emberek legyilkolására szolgáló fegyvereket, hogy elpusztítsák velük az igazi munkával felépített kultúrértékeket, amelyeknek célja az emberek életfeltételeinek és munkájának a megkönnyítése. Itt az ideje, hogy Európa munkásosztálya megértse: lényegében és végeredményben a tőke arra kényszeríti őket, hogy a rombolás kedvéért dolgozzanak. Ez nem „paradoxon”! A háborúkat üzleti érdekből szervezik: minél nagyobb a rombolás, annál többet lehet azután eladni. Az 1914-1918-as háború növelte a milliomosok számát.

A legenda, amit a kapitalisták a Szovjetunióban dívó kényszerszermunkáról kitaláltak, végeredményben azt a célt szolgálja, hogy rablóhadjáratot indíthassanak a Szovjetunió ellen. A tőkések arra akarják kényszeríteni a munkanélküli proletariátust és a földhözragadt parasztságot, hogy résztvegyen ebben az aljas rablótámadásban.

Ha erre kerül a sor, Európa proletariátusát arra kényszerítenék, hogy fegyverrel a kezében saját élcsapata ellen forduljon - a Szovjetunió munkásai és parasztjai ellen, akik bátran és gyorsan, erejük legnagyobb megfeszítésével és csodálatos lelkesedéssel építik a szocialista államot. Ezzel egyszersmind az egész föld proletariátusáért is dolgoznak, hiszen a szocializmus megvalósítása egy százhatvanmilliós országban maga után vonja a kapitalista rendszer végleges összeomlását az egész világon.

Kell-e hangoztatnom előttek, Európa és Amerika munkásai, hogy a tőkések gyűlölete a Szovjetunió ellen az összeomlástól való félelmükben gyökerezik? Hogy éppen ebből a félelemből, ebből a gyűlöletből származik a „kényszerszermunkáról” szóló legenda, csakúgy, mint a *dumping*-legenda? A „dumpinget” a kapitalisták találták ki, hogy ne kelljen az éhezőknek olcsó kenyeret adni. Profit nélkül nem adnak semmit és az olcsó kenyéren nincs profit. Inkább rothadni hagyják a gabonát, vagy gőzhajók kazánjainak fűtésére használják. A „kényszerszermunka” rágalmát pedig azért eszeltek ki, hogy gazdasági blokádot szervezhessenek a Szovjetunió

ellen, megnehezítsék a Szovjetunió proletariátusának államépítő munkáját, megakadályozzák az öt éves terv teljesítését és a falu előrehaladását a szocializmus felé. Legforróbb vágyuk, hogy a Szovjetuniót gyengítsék, benneteket ellene uszítsanak és az egész Szovjetországot az európai tőke gyarmatává tegyék. Mindez roppant egyszerű. Még a kisgyermek is megértheti. Itt az ideje, hogy ti is megértsétek.

Igen, erre megy a játék, amelyet a Szovjetunió munkásai és parasztjai ellen kieszelték. És ezen a játékon ti veszíthetitek a legtöbbet.

„Kényszermunka”? A Szovjetunióban a munka kötelező, mert „nem-dolgozó nincsen”. Ez a helyesen értelmezett szocializmus alapvető jelszava. A szocializmusban mindenkinek dolgoznia kell. Rablók és paraziták számára nálunk nincsen hely. Sőt, olyan feltételeket sem szabad megtérni, amelyek alkalmasak rablók, paraziták, lusták, önzők, kalandorok és egyéb semmirekellők kitenyésztésére. Kényszermunkát a Szovjethatalom még a börtönökben sem alkalmaz, ahol az írástudatlan bűnözők kötelesek írni-olvasni tanulni, a parasztnak pedig joga van szabadságot kérni a falusi, mezőgazdasági munka elvégzésére, családja megsegítésére.

Az embert nagyon megbecsülik a Szovjetunióban. Talán az a tény mutatja ezt a legjobban, hogy vannak dolgozó közösségek, melyeknek tagjai kizárólag „a társadalomra veszélyes” egyének sorából kerülnek ki.

A Szovjetunióban csodálatos gyorsasággal megy végbe a munkás- és paraszttömegek kulturális újjászületésének folyamata. Pedig ez a tömeg, nemzeti szerkezetében, nagyon tarka. Ki hitte volna, hogy néhány év leforgása alatt még a középázsiai sztyeppe nomád törzsei is készségesen bekapcsolódnak majd ebbe a nagyszerű folyamatba? A Szovjetországban azok az emberek, akik dolgozni akarnak és megértik a szocialista munka nemes célját - bármilyen legyen is a múltjuk - a szovjetkormány komoly gondoskodását és figyelmét élvezik.

A burzsoá államban az olyan ember, aki egyszer megtántorodott, véglegesen a „törvény” kerekéi alá kerül. A „közösség” kiveti magából A nyárspolgárok kirekesztik soraikból. Menthetetlenül az „alvilágba” kerül - a magántulajdon „szent intézménye” ellen vétő, hivatásos bűnözők közé. Akadnak persze a Szovjetunióban is javíthatatlan bűnözők. Itt van például az a két gyilkos és gyermekrontó, aki a minap szökött meg egy északi erdőkitermelő vállalatától Angliába. Siettek nyilatkozni Newton lordnak és valamelyik püspöknek az erdőkitermelésnél alkalmazott, állítólagos „kényszermunkáról”. Mint ismeretes, a lordok és püspökök nem voltak válogatósak. Kapva-kaptak a gyilkosok és gyermekrontók hazugságain. Fel is tálták tüstént az angol parlamentben.

Azt hinné az ember, hogy ha valaki lord vagy püspök, még nem kell okvetlenül természetellenesen butának lennie. Ám ezeknek az ostobasága csak látszólag természetellenes: az abnormális butaságot csak színlelik, mert előnyös a számukra. Valójában csak normálisan ostobák, ahogy egy lordhoz és egy püspökhöz illik, aki elvégre is angol, vagyis olyan ember, akinek kedvenc foglalkozása a képmutatás.

Ilyen körülmények között egészen fölösleges, sőt ízetlen dolog bizonyítgatni, hogy elképzelhetetlen a kényszermunka olyan országban, ahol minden a munkásé és a paraszté, ahol a munkás és a paraszt - minden erejét megfeszítve - szocialista kultúrát épít, ahol a munka körül viharos versengés folyik a dolgozó csoportok között és az egyének között is, ahol olyan jelenségekkel találkozunk, mint az élcsapatok „rohammunkája”, ahol a munkások elébesietnek a kormány terveinek saját elgondolásaikkal - egyszóval: ahol mindenki arra törekszik, hogy a termelést meggyorsítsa és kiszélesítse! Azoknak az embereknek, akik nem tudnak meglenni a Szovjetunió rágalmozása nélkül, természetesen eszük ágába se jut megvizsgálni, mi az igazság? Nagyon jól tudják, hogy a szocializmus felépülése mivel fenyegeti őket. Kénytelenek

telekiabálni a világot azzal, hogy az ötéves tervet elsősorban kényszermunkával teljesítik - nem pedig osztályöntudattal, a munkások és parasztok fegyelmezett akaratával. Viszont ezek a munkások és parasztok is tudják, miről van szó! Tudják, hogy maguknak dolgoznak és az állam, a kormány - ők maguk.

A tőkések érzik, hogy éppen ez a tudat magyarázza meg az élmunkások felháborodását és a párt tömegeinek felzúdulását a „kártevők” ellen, nagyméretű összeesküvésük felfedezése után. A kártevők el akarták árulni és ki akarták szolgáltatni a Szovjetunió földjét az európai kapitalistáknak. A tőkések már régen megértették, hogy a „bolsevikok” nem egy „maroknyi csapat”, amely kezébe kerítette a „hatalmat”, hanem a politikailag tájékozott emberek tízmilliói. Ezeknek a befolyása a lakosság többi részére - ideológiai, kulturális és gyakorlati vonalon - hihetetlen gyorsasággal érvényesül. A tőkések sejtik, hogy már nincs messze az idő, amikor a Szovjetunió egész dolgozó népe „bolsevikká” válik. Nem lehet őket letörni! Példájukat pedig „az éhezők és rabszolgák” egész világa követni fogja.

A tőkések azok, akiknek hatalma mindenütt rabszolgamunkán alapszik. Nemcsak a gyarmatokon, hanem náluk odahaza is, ahol csaknem mindennapos dolog, hogy a munkanélkülieket és sztrájkolókat agyonverik vagy lelövik az utcán. És ezek a tőkések merik hangoztatni, hogy a kényszermunka az ő „keresztény erkölcsükbe” ütközik. Természetesen ebben a dologban is hazudnak. De néha maguk hazudtolják meg a saját hazugságukat. Itt van például az amerikai vámtörvény 307. cikkelyének módosítása. Olvassuk csak el figyelmesen:

Washington, február 12.

A képviselőház pénzügyi bizottsága elfogadta a vámtörvény 307. cikkelyének kiegészítését, amely így szól:

„Minden olyan áru, termék vagy árucikk, amelyet bármely idegen országban - akár egészben, akár részben - foglyok munkája, kényszermunka, vagy büntető rendszabályok fenyegetésével kicsikart szerződéses munka segítségével szereztek, állítottak elő, gyártottak, szállítottak, beraktak vagy kiraktak: nem hozható be az Amerikai Egyesült Államok egyetlen kikötőjén át sem; behozataluk az Amerikai Egyesült Államokba feltétlenül tilos. A pénzügyminiszter felhatalmazást nyer, illetve jogosult olyan rendszabályok foganatosítására, amelyek szükségesnek látszanak a jelen törvény életbeléptetéséhez. E törvény intézkedései, amelyek kényszermunka vagy büntető rendszabályok fenyegetésével kicsikart szerződéses munka segítségével szerzett, előállított, gyártott, szállított, berakott vagy kirakott mindennemű árura, termékre vagy árucikkre vonatkoznak, 1931 április 1-i érvénnyel lépnek életbe és teljes érvényben maradnak mindaddig, amíg a kongresszus nem határoz másképpen. *Ezek az intézkedések nem alkalmazhatók azonban semmiféle árura, termékre, árucikkre - noha beszerzésük, előállításuk, szállításuk, berakásuk vagy kirakásuk fogolymunka, kényszermunka, vagy büntető rendszabályok fenyegetésével kicsikart szerződéses munka segítségével történt is - ha azokat az Amerikai Egyesült Államokban nem gyártják vagy nem termelik olyan mennyiségben, hogy elegendő legyen az Amerikai Egyesült Államokban mutatkozó kereslet kielégítésére.*”

...Kell ehhez magyarázat? Nyilvánvaló, hogy itt nem erkölcsökről van szó, csupán arról, hogy valami hasznos-e vagy nem hajt hasznot!

*

A Szovjetuniót körül akarják venni a rágalmazás és hazudozás légkörével. Ezt a légkört mesterségesen kell megteremteni. Az aljas feladatban lelkesen segítik a tőkéseket a II. Internacionále „szocialistái” és különösen - a németek. Ez könnyen érthető. A mai időkben a munkás „nem veszíthet semmit, csak a láncait”. Ám ugyanakkor a német szocialisták elveszíthetnek olyasmit is, amit sokkal kellemesebb viselni, mint a láncokat. Állásokra, hivatalokra gondo-

lok. A német szociáldemokrácia elsősorban háromszázezer - ha nem több - állami, községi és szakszervezeti tisztviselőből áll. Ők vannak a hatalom birtokában és igyekeznek állásaikat megtartani. Szocialistának nevezik magukat, de teljes közönnyel nézik, hogy a községi vállalatokat a magántőke kezére juttatják. Ez a dolog egymagában is eléggé jellemzi az ő „szocializmusukat”. Hogy az ilyen „szocialisták” milyen kapcsolatban állnak a munkásokkal, erről tiszta képet nyújt a következő eset. Egy Leiser nevű tőkés számos bolt tulajdonosa. Munkásai, tisztviselői sztrájkba léptek. Erre a *Vorwärts*, a szociáldemokrata párt szócsöve, cikket közölt „Vad sztrájk” címen. Leiser boldogan elrendelte, hogy ezt a cikket ragasszák ki valamennyi boltjának falaira és kirakataiba. Hiszen ez a cikk neki adott igazat és azt bizonygatta, milyen helyes a munkáltató állásfoglalása.

Hát lehet csodálkozni azon, hogy az ilyenfajta „szocialisták” iránt a Szovjetunió nem érezhet semmiféle barátságot? És csöppet sem barátságos velük szemben a német kommunisták magatartása, amit eléggé megindokol egy másik eset. Valamelyik kerületi fogyasztási szövetkezet vezetőségében egy kommunista is dolgozik. Persze, görbe szemmel néznek rá, afféle fekete bárány - vagy kecskebak a juhok között. Azt tanácsolják neki, hogy lépjen ki a kommunista pártból. Ha nem akarja állását elveszíteni, iratkozzék be a szociáldemokrata pártba. A családos ember végre enged a nyomásnak. Ilymódon aztán a „szocialisták” pártja egy taggal gyarapodik és pártkasszájuk néhány márkával gazdagodik. Ebből a pénzből lepotyog valami a *Szocialisztycseszkij Vésztnyik* (Szocialista Hírnök) című lapocskának is, amely csak úgy szórja a gonosz hazugságokat a Szovjetunióra. Dán, Abramovics és hasonló urak szerkesztik. Még az is lehetséges, hogy a német szociáldemokrata munkások jóhiszeműen támogatják ezt a lapot, nem is sejtve, hogy legfőbb célja a Szovjetunió munkásparaszt kormányának rágalmozása.

*

Kétségtelen, hogy a szocialista sajtó az orosz fehérgárdisták lapjainak kedvenc hírforrása és informátora, noha az emigránsok maguk is kiváló specialisták és szakemberek a hazugságok és rágalmak termelésében. Amit termelnek, egyre silányabb selejt. Így például Miljukov professzor lapja világgá kürtöli, hogy a Szolovjeckij-szigeteken több mint hatszázezer deportált sínylődik.

Ez szörnyű volna, ha nem volna hazugság. A Szolovjeckij-szigetek legnagyobbika huszonhárom kilométer hosszú és tizenöt kilométer széles. Ennek a területnek majdnem a negyedrészt tavak foglalják el. A Nagy-Anzerszki után következő és nagyságra második sziget egy harmadával kisebb. A szigetek egyike a maga egészében coboly, róka és jegesróka tenyésztésére szolgál. Ha sokat mondok, tíz ember él rajta. A többi sziget még kisebb és teljesen lakatlan. Magától értetődik, hogy valamennyi szigeten együttvéve sem lehetne letelepíteni hatszázezer embert.

Ugyanabban a lapban egy sok fölösleges energiával, de annál kevesebb ésszel rendelkező néni kiszámítja, hogy a Szovjetunióban tizenötmillió munkanélküli van. Ezt meri hazudni egy olyan országról, ahol bezárták a munkaközvetítő hivatalokat, mert nem lenne semmi dolguk, hiszen óriási hiány van munkáskezekben!

A monarchisták lapjában valamelyik ellenségünk azt az ostobaságot híreszteli, hogy „az idegeneknek különösen rossz sora van a kolhozokban”. Ugyan miféle idegenekről beszél? És hogyan kerültek volna a kolhozokba?

A szovjetlapok óriási példányszáma nagyon bosszantja ezeket a firkászokat. Igyekeznek a valódi számokat lényegesen kisebbnek feltüntetni. Mélységesen hallgatnak arról, hogy a *Kresztjanszkaja Gazétát* (Parasztújság) például két és félmillió példányban nyomják és ennek az újságnak egyéb kiadványai összesen hárommillió példányban jelennek meg: így a *Druzsnyije Rebjáta* (Pajtások lapja) 750 000 példányban - a *Gazéta dlja Nacsinajuscsih Csitaty* (Olvasni kezdők lapja) 750 000 példányban - a *Na Sztrázse* (Őrségen) 450 000 példányban - a *Kusztár i*

Artyel (Kézmíves és szövetkezet) 200 000 példányban. Aztán itt vannak a hetilapok: a *Kresztyjanka* (Parasztasszony) 80 000 példányban - a *Kresztyjanszkája Mologyezs* (Paraszt-ifjúság) 40 000 példányban - az *Izba-Csitalnya* (Paraszt-olvasóterem) 40 000 példányban - a *Djerevenszkij Tyeátr* (Faluszínház) 20 000 példányban - a *Szelkor* (Vidéki levelező) 12 000 példányban és egyéb lapok tízezres példányban készülnek. A vidéki olvasók számára szerkesztett élclap, a *Lapoty* (Bocskor) 245 000 példányban jelenik meg, a Szovjetunió központi napilapjai közül a *Právda* (Igazság) 1 530 000, az *Izvesztyija* (Hírek) 1 100 000, a *Komszomolszkája Právda* pedig 567 000 példányban. Az emigránsok nagyon jól tudják, hogy ezek a számok fedik a valóságot. Ámde - hazudni hasznos. Nincs is más fegyverük, mint a hazugság és a rágalom. Az unalomtól megkerült naplopók ostoba, gonosz és hazug fecsegése tölti be az emigráns sajtó hasábjait. És ebből táplálkozik Európa polgári, meg „szocialista” sajtója. No, de olykor maguk is érzik, hogy fecsegésük már nevetségbe fullad. A berlini *Ruly* (Kormánykerék) című napilap, ez a szokottnál is butább és hetvenkedőbb ujság, amely dühében állandóan tajtékzik, a következőképpen tömjénezi önmagát:

„Az utolsó moszkvai eseményekkel kapcsolatban sok kósza hír kapott lábra. A tekintélyes *Kölnische Zeitung* idézi a párizsi *Croix* című lapot, amely óvatosságra int a legnagyobbbrészt Rigából és Revalból származó kacsákkal szemben. Ugyanakkor megdicséri *némely hírlapnak, különösen a berlini Rulynak megbízható információit*. Az ilyen lapok abban a helyzetben vannak, hogy közvetlenül Oroszországból kapják híreiket. Azonkívül szerkesztőik igen komoly közírói tapasztalatokkal rendelkeznek, ami lehetővé teszi számukra, hogy a hazug híreket a valódiaktól megkülönböztessék. Irodalmi sikereik közé tartozik a *Rjecs* című lap petrográdi kiadása is.”

A *Ruly* című lapocskát gyakran rajtakapták már a hazudozáson, még az emigráns ujságok is. Így pl. Miljukov párizsi lapja kimutatta, hogy a „Vörös parancsnok” levelét, amely a *Ruly*-ban jelent meg, a *Ruly* szerkesztőségében tákolták össze, mégpedig eléggé értelmetlenül.

Mindez persze csak százalmas porhintés. Ám ha túlgyakori, egész porfelhő kerekedhetik belőle és az emberek, akik őszintén kíváncsiak az igazságra és szeretnék tudni, milyen az élet a Szovjetunióban, kénytelenek piszkos porfelhőn keresztül nézni. De nemcsak az ilyen emberekről van szó, hanem Európa és Amerika munkástömegeiről is. A rágalom és hazudozás porának elsősorban az a célja, hogy a proletariátus tisztánlátását megzavarja. A „kényszer-munkáról” szóló legendát nemcsak azért találták ki, hogy a Szovjetuniót gazdasági bojkott alá lehessen helyezni, hanem azért is, hogy így megpróbálják a proletariátus szemében kompromittálni a Szovjetunió munkásainak és parasztjainak szocialista építőmunkáját.

Lassan előkészítgetik már a proletariátust sorsára az új háborúban. 14-ben a szociáldemokraták lökték ki a proletariátust a halál mezejére. 18-ban a szociáldemokraták lötték agyon a munkásokat Berlin utcáin. Ezt érdemes jól megjegyezni.

A minap hallottam gramofonon egy néger kórus dalát, amelyben megütötte fülemet ez a sóhajtas:

*Újra megyünk valahova verekedni,
De csak úgy, mint utólszor volt,
Most sem tudjuk, hogy miért!*

Ha Európa és Amerika proletárjai nem akarják, hogy még egyszer tízmilliószámra elpusztuljanak, akkor tudniok kell, hogy hova és miért lökik őket. És tudniok kell, hogy kit kövessenek!

(1931.)

Fordította Rényi Ervin

VÁLASZ AZ ÉRTELMISÉGNEK

Ön ezt írja:

„Sok európai értelmiségi hazátlannak kezdi érezni magát. Figyelmük az orosz élet iránt növekedőben van, de sok minden érthetetlen számukra abból, ami a Szovjetben történik.”

A Szovjetunióban, a dolgozó tömegek akaratából, okosan megszervezett küzdelem folyik a természet elemi erői ellen és az emberben lakozó elemi erők ellen, amelyek lényéhez tartoznak. Ilyen például az egyéniség ösztönös anarchizmusa, amelyet az orosz emberben a reá nehezedő osztályuralom századokon keresztül nagyra nevelt. Ez a küzdelem a mai szovjet-élet alapvető tartalma. Aki igazán meg akarja érteni az egykori Oroszországban most lezajló kultúrforradalom jelentőségét, annak fel kell ismernie, hogy ez a folyamat elsősorban hatalmas harc a kultúráért és a kultúra termékenységéért.

Ti, Nyugat emberei, a Szovjetunió népével szemben olyan álláspontot foglaltok el, amely nézetem szerint nem méltó olyan emberekhez, akik magukat az egész világ számára kötelező kultúra hordozóinak tekintik. Amivel ti beértek nem más, mint a kereskedő álláspontja vevőjével, a hitelező álláspontja adósával szemben. Folyton arra hivatkoztok, hogy a cári Oroszország kölcsönt vett fel nálatok és töletek tanult gondolkozni. De elfelejtitek, hogy ezek a kölcsönök iparosaitok és kereskedőitek számára busás kamatokat hoztak, az orosz tudomány pedig a XIX. és XX. században erőteljesen táplálta Európa tudományos és kutató munkájának közös folyamát. Jelenleg, amikor nálatok a művészi teremtőerő oly végzetesen és szomorúan kiszikkad, ti is az orosz művészet erejéből, eszméiből, alakjaiból éltek. Nem tagadhatjátok, hogy az orosz zene, irodalom és tudomány már régen az egész világkultúra örökösévé vált. Kiderült, hogy az a nép, amely egyetlen évszázad folyamán szellemi termelését egy szintre emelte Európa sokévszázados eredményeivel - pedig csak most nyerte el a szabad alkotás lehetőségét - ez a nép sokkal tüzetesebb tanulmányozást és figyelmet érdemel, mint amilyent Európa értelmisége valóban szentel neki.

Nem volna-e itt az ideje, hogy feltegyétek magatoknak a kérdést: mi a döntő különbség a célok között, amelyekért egyrészt az európai burzsoázia, másrészt a Szovjetunió népei élnek? Azt hiszem, már eléggé világossá vált az a tény, hogy Európa politikai vezérei nem a „nemzet összességének” érdekét szolgálják, hanem csak egyes kapitalista csoportokét - ezek viszont elkeseredetten marakodnak egymással. A „nemzetükkel” szemben tökéletesen felelőtlen szatócsoknak ez a marakodása mit eredményezett? Az emberiség ellen elkövetett bűntettek egész sorát, közöttük az 1914-18-as világháborút. Elmélyítette a kölcsönös gyanakodást a nemzetek között. Európát a fegyveres táborok sorává alakította át. Eltékozolja a nemzeti munka, arany és vas hatalmas mennyiségét a tömeges emberölésre szolgáló fegyverek termelésére. A kapitalisták kölcsönös marakodása kiélesítette a gazdasági világválságot, amely kimeríti a „nemzetek” fizikai erőit és megakasztja a szellemi erők növekedését is. A rablók és szatócsok marakodása most új világháborút készít elő. Kérdezzétek meg magatokat: kinek és minek a kedvéért történik mindez? És általában, ha nem akartok zűrzavaros tudatlanságban maradni - ha komolyan szakítani akartok a passzív magatartással az élet legfontosabb dolgaiban - akkor forduljatok a társadalmi rend alapvető kérdései felé! Ne hagyjátok magatokat szavakkal behálózni és gondolkodzatok komolyan a kapitalizmus életcéljairól vagy pontosabban: e célok bűnös voltáról.

Ti, intellektualisták, tudjátok, hogy „nagyon kell vigyázni a kultúrára, amelynek általános emberi jelentősége tagadhatatlan”. Ugyebár, így van? Nos hát - a kapitalizmus napról-napra,

szüntelenül aláássa Európában ezt a nektek oly drága kultúrát. A gyarmatokon pedig a kapitalizmus embertelen, cinikus politikusai határozottan gyűlöletessé teszik az európai kultúrát, valósággal seregeket toboroznak ellene. Igaz, hogy a rablóknak ez a „kultúrája”, a fekete és sárga világgrészen tízezzel nevel hasonló zsványokat, de ne felejtjük el, hogy ezeken kívül van ott még sok millió kifosztott és koldus. A hindu, a kínai, az annamita meghajtja fejét az ágyúk előtt, de az nem jelenti azt, hogy az európai kultúra előtt is meghajolna. És kezdi megérteni, hogy a Szovjetunióban új kultúra épül, melynek formája és tartalma egészen más.

„Keleten pogányok és vademberek élnek” - mondjátok ti és bizonyítékul a keleti nő helyzetére hivatkoztok. Beszéljünk hát egy kicsit erről a kérdésről.

Európa mulatóhelyein nők százai és ezrei mutogatják magukat félmeztelenül a színpadon vagy dobogón. Hát nem megdöbbenő, hogy az európai értelmiség asszonyai - anyák, hitvesek, nővérek - alig tiltakoznak a léha játék ellen, amit meztelen női testekkel nyilvánosan űznek? Én most nem az „erkölcs” szemszögéből nézem a kérdést, hanem ez az aljas, cinikus, ízléstelen játék kétségtelen bizonyítéka az európai burzsoázia eldurvulásának és elzüllésének. Arról is meg vagyok győződve, hogy a homoszekszualitást, a lesboszi szerelem mind leplezetlenebb elterjedését - amely gazdasági körülményekkel, a családi élet megdrágulásával magyarázható - a nőknek ez az utálatos, nyilvános megcsúfolása még elősegíti. Az európai burzsoázia elvadulásának más téren is igen sok jele mutatkozik. Ezért jobb, ha nem beszéltek a Kelet vadságáról. Azoknak a keleti törzseknek a parasztjai, akiket a Szovjetunió befogadott, nagyon szépen megtanulták, hogyan kell megbecsülni az igazi kultúrát és megérteni annak a szerepnek mély-séges fontosságát, amelyet a nő az életben játszik. Megértették ezeket az értékeket Kína ama tartományainak munkásai és parasztjai is, ahol már szovjetek alakultak. Megértik a hinduk is. Bolygónk minden dolgozó népének fel kell ismernie, melyik út vezet a szabadsághoz. Ezért a szabadságért folyik a küzdelem az egész földön.

A tőkés világban mind ádázabban dúl a küzdelem a kőolajért, a vasért, a sokmillió tömegek új háborúra való felszereléséért. A kisebbség mind nagyobb erőfeszítéseket tesz, hogy folytassa a többség politikai és gazdasági leigázását. Ezt a pimasz, cinikus, bűnös küzdelmet egy esztelenül kapzsi kis embercsoport okozza. És erre adja áldását a keresztény egyház - a föld valamennyi egyháza közül a leghazugabb és legbűnösebb. Közben pedig elpusztul a „humanizmus”, amellyel annyira szeret hivalkodni az európai értelmiség!

Az értelmiség sohasem árulta el tehetetlenségét olyan világosan, mint most, a XX. században. És leplezetlenül kimutatta közömbösségét az élet tragédiáival szemben, amelyeket az uralkodó osztályok cinizmusa hozott létre a földön. A politika terén az értelmiség szellemi- és érzésvilágát kalandorok irányítják, akik alázatosan teljesítik a tőkés érdekcsoportok akaratát. Ezek a tőkés csoportok mindent áruba bocsátanak, amire vevő van és végül áruba bocsátják a nép energiáját is. Itt már belevonják a „nép” fogalmába nemcsak a munkásokat és parasztokat, de a kishivatalnokokat és a tőke egyéb „kiszolgálóinak” hadát is, elsősorban az értelmiséget - a polgári társadalom piszkos rongyának mindezeket a meglehetősen rikító foltjait.

*

A soknyelvű értelmiség nagy hévvel folytatja irodalomtörténeti kutatásait az „általános emberi” gondolatról; mindegyik közülük a maga nemzeti vagy osztályszövegetől figyeli a többieket. Mindegyik szigorú kritikus, ha másról van szó: a szomszéd tökéletlenségei és botlásai sokkal jobban érdeklik, mint teljesítményei. Olyan gyakran ütik egymást, hogy már nem is tudják, melyikük kapta a legtöbb pofont, tehát melyik érdemelte ki a legnagyobb megbecsülést. A kapitalizmus kételkedést és gyanakodást hintett el köztük és így játszik velük.

Nem fogták fel az Októberi Forradalom történelmi jelentőségét. Nem volt bennük sem erő, sem akarat ahhoz, hogy tiltakozzanak a kapitalisták véres intervenciója ellen, amely lényegében fosztogatásra irányult 1918 és 1921 között. Bezzeg rögtön tiltakoznak, ha a Szovjetunióban a hatóság letartóztat egy összeesküvő monarchista professzort, viszont a legnagyobb nyugalommal veszik tudomásul, hogy a kapitalisták erőszakot követnek el Indo-Kína, India vagy Afrika népein. Amikor a Szovjetunióban agyonlőnek néhány aljas gonosztevőt, a derék emberbarátok feljajdulnak és vadállati kegyetlenséget emlegetnek, de amikor Indiában vagy Annamban ágyúval és gépfegyverrel ezerszámra öldösik az ártatlan embereket, akkor ezek a humánus értelmiségiek szerényen hallgatnak. Egyáltalában nem tudják értékelni a Szovjetunió tizenhárom esztendő alkotó munkájának eredményeit. A politikusok a parlamentben és a sajtóban szüntelen a fülükbe rágják: a Szovjethatalom tevékenysége kimerül a „régí világ” elpusztításában. És elhiszik, hogy ez így is van.

Ezzel szemben az igazság az, hogy a Szovjetunióban a dolgozó nép gyorsan elsajátítja a közös emberi kultúra legjavát: mindazt, ami ebben a kultúrában vitathatatlanul értékes. Ezeknek az értékeknek nemcsak az elsajátítása, de a továbbfejlesztése is gyorsan halad. A régi világ - persze, hogy elpusztul, hiszen csak így szabadulhat fel az egyén az értelem kibontakozását akadályozó ezernyi béklyóból. Felszabadulása csak úgy kezdődhetik, hogy lerázza nyakáról az osztályelőítélet, a nemzeti és egyházi előítéletek, a különféle babonák igáját. A Szovjetunióban meginduló kultúrfolyamat alapvető célja: az öt világrész emberiségének egyetlen egésszé való egyesítése. A célt nem mi találtuk ki - szinte ránk parancsolja az emberi történelem egész eddigi útja. Most kezdődik *a nagy, új renaissance*, amely már nemcsak nemzeti renaissance lesz, hanem az egész világ újjászületése. Erről álmodtak a magános gondolkozók - Campanella, Morus Tamás, Saint-Simon, Fourier és mások - már akkor, amikor megvalósításához még hiányoztak az ipari és műszaki előfeltételek. De most már megvannak a szükséges előfeltételek. Az utópisták álmát megalapozta a tudomány és megvalósításukon sokmilliók tömegek dolgoznak. A Szovjetunió majdnem kétszázmillió lakosa csupán egyetlen ország egyetlen nemzedéke, amely ezt a nagy munkát megkezdte.

Még azok is, akik nem tudják az eszmét a maga teljességében megérteni, szilárdan hisznek benne.

Az osztályösztön, a régi kisbirtokos-szellem és az osztálytársadalom vak védőinek filozófiája az értelmiségieket arra a hiedelemre készíti, hogy a Szovjetunióban elnyomják az egyéniséget. Még azt is elhiszik, hogy az ország iparosítását kényszermunkával érik el, mint ahogy a piramisokat építették Egyiptomban. Pedig ez szemenszedett hazugság, annyira szembeszökő hazugság, hogy csak olyan ember hiheti el, akinek nincs már ítélőképessége. Tehát éppen ez az ember veszítette el egyéniségét és nem tud önállóan gondolkodni.

Az egyéniség elnyomásának legendáját döntő módon megcáfolja az a tény, hogy az élet minden területén milyen gyorsan és milyen tömegesen tűnnek fel nálunk a tehetséges emberek. Így van ez a művészetben, a tudományban és a technikában egyaránt. Ez nem is lehet másképpen olyan országokban, ahol bevonták a kulturális munkába a lakosság egész tömegét.

Huszonötmillió írástudatlan vagy alig írástudó „önálló parasztgazda” közül, aki a forradalomig a Romanov-dinasztia zsarnoksága és a földbirtokos-burzsoázia igája alatt nyögött, tizenkétmillió már felismerte a kollektív gazdálkodás értelmes és hasznos voltát. A munkának ez az új formája felszabadítja a parasztot a konzervatív és anarchista felfogás alól, kiemeli a törpebirtokosok szinte állati kategóriájából. Megajándékozza szabadidővel, amit a paraszt arra használ fel, hogy kielégítse betűszomját, régi vágyát az írás és olvasás megtanulására. 1931-ben a Szovjetunióban ötvenmillió felnőtt és gyermek tanult. Ugyanebben az évben kiadásra került nyolcszázmillió könyv - vagyis három és félmilliárd nyomtatott ív. A lakosság szük-

séglete már öt milliárd ív volna, de a gyárak nem győzik ennyi papír előállítását. Tizenhárom esztendő folyamán a Szovjetunióban számos tudományos kutatóintézetet, új egyetemet, műszaki főiskolát szerveztek meg. Ezek mind zsúfolva vannak tanulóifjúsággal. A munkás- és paraszttömegek soraiból mind nagyobb számban kerülnek ki a kulturális munka vezetői.

A burzsoá-állam kitűzte-e céljául valaha is, vagy kitűzheti-e céljául a jövőben a dolgozó nép egész tömegének bevonását a kultúra körébe? Erre a nyílt kérdésre a történelem tagadó választ ad. A kapitalizmus az emberek szellemi fejlődését csak annyira segítette elő, amennyire azt az ipar és a kereskedelem sikeres üzése megköveteli vagy kívánatossá teszi. A kapitalizmus számára az ember csak abból a szempontból hasznos, hogy többé vagy kevésbé olcsó munkaerő és a fennálló rend védője. A kapitalizmus nem jutott el és nem is juthat el odáig, hogy felismerje: az igazi kultúra célja és értelme a szellemi energia fejlesztésére és gazdagítására törekedni. Az igazi kultúra arra törekszik, hogy a szellemi energia szüntelenül fejlődjék és a lehető leggyorsabban hozzásegítse az emberiséget a természet minden erején és adományain való uralkodáshoz. Feltétlenül ki kell szabadítani az emberiség fizikai energiáját a kapzsi kapitalisták, zsidványok és élősködők markából - ennek a kis érdekcsoportnak a szolgálatában végzett értelmetlen és anarchikus munka alól. A kapitalizmus ideológusaitól egészen távol áll az a gondolat, hogy az emberi egyéniség az értelmi energia hatalmas tartálya. Minden irodalomtörténeti ravaszkodás és szépítgetés ellenére, a kapitalista ideológia nem ismeri az emberi méltóság fogalmát. Mindazok, akik védelmezni próbálják a kisebbség uralmát a többség felett, az embert valójában állatnak tekintik.

Az osztályállam az állatkert hasonmása, ahol minden állat vasketrecbe zárva tengeti életét. Az osztályállamban kisebb-nagyobb művészettel megkonstruált szellemi ketrecek látunk, amelyek az emberiség egyes csoportjait elkülönítik egymástól. A rácsok majdnem lehetetlenné teszik, hogy megerősödjék benne az egységes, igazán általános emberi kultúra.

Tagadjam talán, hogy a személyiség a Szovjetunióban is bizonyos korlátoknak van alávetve? Természetes, hogy nem tagadom. A Szovjetunióban az egyén akarata korlátokba ütközik, valahányszor ellenségesen szembefordul a tömeg akaratával, amely érzi és tudja, hogy joga van új életformákat kialakítani a maga számára. A tömeg akaratát tisztelni kell, mert olyan nagy célok felé törekszik, amiket az egyének egyenként nem valósíthatnak meg még akkor sem, ha ritka és csodálatos lángelmével rendelkeznek. A Szovjetunió élenjáró munkás- és parasztcsoportjai rendületlenül haladnak e magas célok felé és útjukban hőiesen leküzdik a belső, mindennapos nehézségeket és akadályokat.

Miért küzd az egyén? Látszólagos szabadságáért megszokott, évszázadok folyamán belénevelt függetlenségéért - a vasketrecen belül. Azok a rekeszek, amelyekbe az írókat, újságírókat, filozófusokat, tisztviselőket és a kapitalista rend apparátusának egyéb simára csiszolt részecskéit zárták, természetesen kellemesebbek, mint a parasztság ketrece. De a paraszt ragaszkodik áporodott levegőjű, piszkos viskójához - „saját otthonához”. Úgy érzi, ez teszi lehetővé számára az állandó védekezést a természet elemi erőinek szeszélyeivel szemben és a kapitalista kormány erőszakoskodásával szemben, amely hét bőrt is lenyúzna róla. Kalábriában és Bajorországban, Magyarországon és Angliában, Afrikában és Amerikában a parasztok más-más nyelven beszélnek, de lelkiviláguk alig különbözik egymástól. Végig a földgolyón a parasztság egyformán tehetetlen és egyformán megfertőzi az állati individualizmus. A Szovjetunióban a paraszt áttért a kollektív munkára és fokozatosan elveszíti a föld rabjainak azt a különös lelkületét, amelyet nyomorult kis magántulajdonuk oltott beléjük az évszázadok folyamán.

Az individualizmus annak a külső nyomásnak az eredménye, amelyet az osztálytársadalom gyakorol az emberre. Lényegében nem egyéb, mint az egyéniség hiábavaló védekezése az erőszak ellen. Ám ez az önvédelem végeredményben önkorlátozás, hiszen megbénítja a szellemi

energia növekedésének folyamatát, ami nagyon káros a társadalomra és a személyiségre egyaránt. A „nemzetek” milliárdokat pazarolnak fegyverkezésre szomszédaik ellen, az egyén pedig erejének javát pazarolja önvédelemre az osztálytársadalom támadásával szemben. „Az élet nem egyéb harcnál”? Igen, de úgy kellene lennie, hogy ez a harc az egyén és az egész emberiség közös küzdelme legyen a természet elemi erői ellen, ezeknek a leigázására. Az osztályállam ezt a nagy harcot a legocsmányább marakodássá változtatta át. Marakodnak az uralomért az ember fizikai energiája fölött. Nem a természet, hanem az ember leigázásáért harcolnak. A XIX. és XX. század értelmiségi emberének individualizmusa nem lényegében különbözik a paraszt individualizmusától, hanem csupán a kifejezőmódjában. Csillogóbb, simább, csiszoltabb, de éppen olyan vak és állathoz illő. Az értelmiségi ember a nép üllője és a kormányhatalom kalapácsa között verődik. Létfeltételei általában súlyosak, sőt drámaiak, hiszen a valóság többnyire ellenséges vele szemben. Ezért olyan gyakori, hogy az értelmiségi ember szelleme, amelyet megtörnek a súlyos és kellemetlen egyéni életfeltételek, panaszával az egész világmindenség felé fordul. Objektív világfelfogásának eredménye azután a filozófiai pesszimizmus, a léttel szemben tanúsított szkepticizmus és a szellem egyéb idétlen szüleményei. Köztudomású, hogy a pesszimizmus hazája a Kelet, különösképpen India, ahol a társadalmi kasztrendszer az embereket vallási fanatizmusba kergette.

A társadalmi osztályrendszer a személyiség szabad fejlődését szűk korlátok közé szorítja. Ezért az egyén a valóság határain kívül keres magának nyugalmat és menedéket. Például az istenben. A dolgozó nép sokat töprengett a természet elemi erőinek hasznos és káros megnyilvánulásain. Ezeket a jelenségeket pogány módon, gyönyörűen megszemélyesítette: emberhez hasonló, de minden egyes embernél hatalmasabb lények alakjába öltöztette. A nép felruházta isteneit mindazokkal az erényekkel és bűnökkel, amelyekkel maga is rendelkezett. Az Olympus és Asgard¹⁶ istenei tulajdonképpen megnagyított emberek. Vulkán és Tor csupán kovácsok, olyanok, mint bármely más kovács, csak erősebbek, nagyobb művészek. A dolgozó nép vallásos alkotó-ereje nem más, mint művészi alkotó-erő. Nincs benne misztikum. Teljesen realiztikus és nem tér el a valóságtól. Pontosan megérezhető benne a dolgozó valóság hatása. Célja lényegében ennek a valóságnak az ösztökélése. A nép költői alkotásaiban felismerhető annak a tudata is, hogy a valóságot végeredményben nem is istenek alakítják, hanem az emberek dolgozó energiái. A nép pogány. Ezeröttszáz esztendővel azután, hogy a kereszténység államvallássá vált, az istenek a parasztság képzeletében még mindig az ókori istenek tükörképei. Krisztus, a Boldogasszony, a szentek a földön járnak és beavatkoznak az emberek munkás életébe - éppen úgy, mint a régi görögök és skandinávok istenei.

Az individualizmus a „magángazdálkodás” talaján keletkezett. A nemzedékek, amint egymást követték, közösségeket alkottak. Az egyén, amely valamely okból elkülönült, elszakadt a közösségtől, de ugyanakkor az igazi, szüntelen alkotó valóságtól is. Azután megteremtette a maga istenét, az egyetlen misztikus, ésszel fel nem fogható istent, amelynek hivatása, hogy megalapozza az egyén jogát a függetlenséghez és a hatalomhoz. A misztikum itt azért nélkülözhetetlen, mert logikus érvekkel nem lehet megokolni az egyén jogát az önkényhez, az egyeduralomhoz. Az individualizmus felruházta az istent mindentudással, mindenhatósággal, emberfeletti bölcseséggel, csupa olyan tulajdonsággal, amellyel az egyén is szeretne rendelkezni - holott valójában ezeket csak kollektív alkotómunkával lehet kifejezni. A valóság elmarad az emberek esze mögött, mert az ész amikor azt formálja, folyton változik - lassan, de szakadatlanul tökéletesedik. Ha ez nem így volna, akkor a valóság kielégítené az embereket. Ám a kielégültség állapota passzív állapot. A valóságot az emberek értelmes akaratának ki-

¹⁶ *Asgard* a pogány germán istenek vára és gyülekezőhelye, hasonló a görög Olympushoz. - *A ford.*

apadhatatlan ereje alakítja. Ha az értelem fejlődése megállna, a valóságot formáló erő is elapadna. Az individualisták misztikus istene viszont mozdulatlan és passzív, nincs benne teremtő erő. Ilyen volt mindig és ilyen is marad. Nem is lehet más, mert hiszen az individualizmus teremtésre képtelen belső erőtlenségét fejezi ki. Minden művelt ember ismeri az individualisták körében divatos vallásos metafizikai gondolkodás terméketlen ingadozásainak történetét. A mi időnkben már világosan megnyilvánult ezeknek a „spekulatív” ingadozásoknak az erőtlensége és tagadhatatlan az individualista filozófia teljes csődje. Ám az individualista rendületlenül folytatja meddő kutatásait, amelyeknek célja választ találni az élet „rejtélyeire”. Ezt a választ az individualista nem a munkás valóságban keresi, amely forradalmi ütemben kibontakozik körülötte mindenfelé - hanem „énjének mélységében”. Továbbra is védelmezi a nyomorult „magángazdálkodást” és nem kívánja az életet termékennyé tenni. Az önvédelem céljából önmagába mélyed. Nem él, hanem elbújik a maga „spekulatív valóságába” és folyton felidézi a biblia egyik hőse - Onán - emlékét.

Európa és Amerika értelmisége, az írástudók, közírók, nemzetgazdászok, volt szocialisták, mostani kalandorok, Gandhi-szerű rajongók alázatosan engedelmeskednek a kapitalista állam sugalmazásának. Öntudatlanul vagy tudatosan szolgálják annak a polgári osztályrendnek a védelmét, amely éppen az általános emberi kultúra előretörő mozgalmát akadályozza. Ebben a mozgalomban mind aktívabb szerepet vállal a dolgozó tömegek akarata, amely új valóság megteremtésére tör. Az értelmiségiek azt hiszik, hogy ők a „demokráciát” védelmezik, holott az már régen kimutatta teljes és végleges erőtlenségét. Védelmezik az „egén szabadságát”, holott az egyéniség olyan eszmék ketrecébe szorult, amely meggátolja szellemi növekedését. Védelmezik a „sajtó szabadságát”, holott a sajtóra már régen rátették kezüket a tőkés és így a sajtó nem szolgálhat mást, csak a tőkés anarchikus, embertelen és bűnös érdekeit. Az értelmiségi a saját ellenségeért dolgozik, mert a gazda mindig ellensége volt a dolgozónak és most se más. Az „osztályok együttműködésének” eszméje éppen olyan esztelen naivitás, mint a farkasok és bárányok barátsága.

Európa és Amerika értelmisége az ellenségeiért dolgozik. Ezt a tényt igazán élesen és leplezetlenül tárja elénk az értelmiség viszonya ahhoz a kultúrforradalmi mozgalomhoz, amelyet a Szovjetunió munkás- és paraszttömegei indítottak el. A mozgalom diadalmasan kibontakozott még abban az engesztelhetetlenül ellenséges légkörben is, amellyel az európai burzsoázia körülveszi, amikor állandóan háborús támadás fenyegetése alatt tartja a Szovjetuniót. Mindez tagadhatatlan és nem homályosítja el azok a negatív jellegű „megállapítások”, amiket annyira szeretnek hangsúlyozni a Szovjetunió munkásainak és parasztjainak az ellenségei.

A szovjet-valóság „negatív jelenségeit” különös előszeretettel és rosszindulattal kürtölik világgá a politizáló orosz emigránsok, az európai polgári sajtó informátorai. Kik ezek az informátorok? Legnagyobb részük póruljárt politikus. Csupa becsvágyó, jelentéktelen, de „nagyreményű” ember. Némelyiknek a mintaképe: Masaryk, másoké: Briand és Churchill, sőt még Ford is. Valamennyire egyformán jellemző, hogy kellő felkészültség és tehetség nélkül vezető pozíciókra pályázik. Régóta jól ismerem erkölcsi, de szellemi szegénységüket is. Foggyatékoságuk már 1905-1907-ben nyilvánvalóvá vált, az első forradalom után. Tehetségtelen voltukat azután is minden áldott nap demonstrálták az Állami Dumában és még jobban elárulták 1914-1917-ben, amikor „az önkényuralom ellen küzdő harcosok” sorába léptek, de természetesen sikraszálltak Oroszország nagyhatalmi szerepének fenntartásáért is. Még némi népszerűségre is sikerült szert tenniük, amikor felébresztették a kis- és nagypolgárság politikai öntudatát. Általában - ők a polgárság ideológusai. Van egy orosz közmondás: „Aki nem jut halhoz, annak a rák is hal”. Az orosz életben ők játszották a rák szerepét - mindig hátrafelé haladtak. Forradalmi korszakban ez szokott lenni az értelmiség szerepe.

Ám az ő szégyenletes szerepük nem merül ki az állandó politikai pálfordulásokban és a „hannibáli eskü” megszegésében. 1917 óta buzgón kiszolgálják a volt orosz földbirtokosokat, ásványolajosokat, textilgyárosokat, kőszénbánya- és malomtulajdonosokat. Karöltve dolgoznak a megmaradt cári tábornokokkal, holott ezek mélységesen megvetik őket, mivel „renegátok” és „a cár ellenségei”. Az orosz történelem majd úgy emlékezik meg róluk, mint saját népük árulóiról. Négy esztendő alatt számtalanszor eladták és elárulták népüket az önök tőkéseinek, tisztelt európai értelmiségi urak! Segítettek Djenyikinnek, Kolcsáknak, Wrangelnek, Jugyénycsnek és a többi hivatásos tömeggyilkosnak lerombolni hazájuk gazdasági életét, amelyet már úgyszólván eléggé megrongált Európa szégyenletes, négyesztendő háborúja. Ezeknek a gazembereknek a segítségével Európa tőkései és a cár tábornokai százezreket gyilkoltak le a Szovjetunió munkásai és parasztjai közül, felégették a falvak és kozák települések százait, tönkretették a vasútvonalakat, megrongálták a hidakat, elpusztítottak mindent, ami elpusztítható volt - csak azért, hogy saját országukat végkép meggyengítsék és kiszolgáltatassák az európai kapitalistáknak. Kérdezzétek meg őket: miért pusztították népünket, miért tették tönkre gazdaságunkat? Szemérmetlenül azt felelik majd, hogy mindezt „a nép érdekében” tették. Arról, persze, hallgatni fognak, hogy ez a „nép” miért kergette ki őket az országból!

1926-tól kezdődően számtalan összeesküvést segítettek megszervezni a munkás-paraszt kormány ellen. Résztvételüket ezekben a gonosztettekben természetesen letagadják, de barátaik, az összeesküvők, bevallották, hogy az emigráns sajtót ők látták el „a szovjet munkát megérágalmazó, köztudomásúan hamis hírekkel”, másrészt viszont - hiszen ez magától értetődő - az összeesküvők is jó hasznát vették a hazaáruló emigráns sajtó közleményeinek.

Emberségeket, tisztelt európeárok, felháborította néhány szadista gazember jól megérdemelt sorsa. Igen, ezeket az összeesküvőket kivégezték, mert éhínséget akartak az országban előidézni. De a ti felháborodástok igen különös! Miért nem háborodtok föl, amikor a rendőrség városaitok utcáin lekaszabol és lelő teljesen ártatlan munkásokat? Az a néhány elfajult ember, akiért síkraszálltok, sokkal visszataszítóbb Kürtennél, a düsseldorfi szadistánál, akit tízszeresen ítélték halálra. Nem ismerem az indítóokokat, amelyek a szovjet kormányt arra késztették, hogy ezeket az összeesküvőket ne adja át a rendes bíróságnak, de úgy sejtem, vannak gonosztettek, amelyeknek aljassága örömet okoz ellenségeinknek. Az ellenséget ezekről az aljasságokról értesíteni túlságosan együgyű dolog volna. Hadd mondjam ki: ha német állampolgár volnék, tiltakoznék a Kürten-ügy nyilvános tárgyalása ellen, mert az osztálytársadalom úgyszólván rengeteg szadistát termel. Mi szükség van arra, hogy a szadizmust és általában a gonosztevőszakmát a közérdeklődés előterébe helyezzük és nyilvános tárgyalás útján szinte felmagasztaljuk? Egyébként legyen szabad megkérdezni: miért veszi védelmébe az európai értelmiség „az egyéniség szabadságát” a monarchista Sz. F. Platonov professzor esetében, míg nyugodtan hallgat, ha olyan egyéniség sérelméről van szó, aki történetesen kommunista?

Ha pontos fogalmat akartok nyerni arról, hogy milyen mélyre süllyedt az orosz emigráció elaljasodása, akkor olvassátok el azt a felhívást, amely adakozásra buzdít a Szovjetunió ellen indítandó háború költségeire. A felhívást a monarchista emigránsok párizsi orgánuma, a *Vozrozszyényije* (Feltámadás) tette közzé.

Ennek az aljas akciónak az élén Antonyij metropolita „őszentsége” áll, a „pravoszláv egyház oroszországonkívüli püspöki szinódusának elnöke.” Íme, e fanatikus bolond hiteles szavai:

„A nékem Istentől adományozott hatalomnál fogva ezennel megáldok minden, az ördögi vörös hatalom ellen felemelt fegyvert és bűneitől feloldozok mindenkit, aki magát az orosz és krisztusi ügynek szenteli - akár a felkelő csapatok soraiban, akár egyedül, mint a népi bosszú magányos harcosa. Elsősorban megáldom azonban az Orosz Igazság Nemzeti Testvériségének minden fegyverét és harcos tevékenységét. Ez a Testvériség

már sok esztendő óta szóval és tettel szívós háborút folytat a vörös sátán ellen, Isten és Oroszország nevében. Az Úr malasztja szálljon mindenkre, aki a Testvériség soraiba beáll vagy a Testvériséget megsegíti.

Antonyij metropolita.”

Látjuk tehát, hogy a metropolita, egy keresztény egyház feje, áldását adja a nép akarata ellen elkövetett erőszakra és terrorcselekedetekre. Nem gondoljátok, hogy az ilyen felhívás, a gyilkosok ilyen megáldása nem egészen helyénvaló egy kultúrállam fővárosában? Nem gondoljátok, hogy illő volna rendreutasítani ezt a klerikális uszítót, aki dühében nyilván egészen elvesztette az esztét? Nem kellene rászólnotok, hogy „csitt” és „kuss”? Az orosz pópának ez a vad kitörése nemcsak az orosz emigráció elvadulását mutatja, hanem az európai értelmiség zömének szégyenletes közömbösségét is a szociális erkölcs, a szociális higiéné kérdésében. És ti még a „Kelet vadságáról” beszéltek!

Ti hisztek az orosz emigránsok állításainak. Úgy ám! Elismerem, hogy ez a ti „magánügyetek”. Mégis kétségbevonom, hogy ehhez jogotok volna. Kétségbevonom, mert látom, hogy nem is akartok meggyőződni semmiről - egyszerűen nem érdekelnek benneteket a másik félnek, a munkás és paraszt-kormányak az állításai. A szovjet sajtó nem takargatja a valóság negatív jelenségeit. Ez a sajtó a legkeményebb önkritika elvén épült fel és nincsen olyan szemét, amelynek kitergetésétől visszariadna. Munkáját a még nem nagyon írástudó emberek sokmillió tömegének közepette folytatja. Ezt tekintetbe kell venni, de nem szabad az emberek szemére vetni. Tisztességes bírálónak nem illik elfelejtenie, hogy a kevésbé művelt ember könnyen téved és hibázik. És egy percre sem szabad elfelejteni, hogy azok a rágalmak és hazugságok, amikből az emigráns sajtó él, amiknek úgy örül, amiket olyan boldogan terjeszt - többnyire éppen a szovjet önkritika adatain alapulnak.

Élőszóval és nyomtatásban is, a moszkvai és leningrádi találkozókra is tiltakoztam az önkritika eltévelyedései ellen. Mert tudom, milyen mohón, milyen kéjjel kap az emigráns minden után, ami valamiképp talán kielégítheti azt a beteges, feneketlen gyűlöletet, amit a Szovjetunió munkásaival és parasztjaival szemben érez. Nemrég bíráló cikket írtam a szovjet sajtóban Brehm könyvének fordításáról, amelyet egy gondatlan és nem eléggé művelt literátor alaposan elrontott. Az emigráns *Ruly* lapocská szerkesztője, I. Hessen - ez a rendkívül ostoba és nevetségesen dühös vén ember - erre tüstént vezércikket írt az esetről és lelkesedő boldogsággal megállapította: Lám, már Gorkij is kritizálja a Szovjethatalmat! Pedig jól tudja ez a Hessen, hogy én sohasem kíméltem a gondatlanul, lelkiismeretlenül és általában rosszul dolgozó embereket és sohasem haboztam, hogy megmondjam a szemükbe az igazat. Hessen, persze, hadilábon áll az igazsággal. Egyszerűen nem tud „nem hazudni”, aminthogy erre egyetlen emigráns „politikus” sem képes.

Van az „igazságnak” egy különös válfaja, amely örömeire szolgál az embergyűlölőknek. Kapnak rajta a szkeptikusok is, akiknek a kételkedése tudatlanságon alapul. Végül szellemi táplálékul szolgál azoknak a lomha lelkeknek, akik egykedvűségük igazolását keresik. Ez az ócska, poshadt, döglődő „igazság” - disznóknak való moslék. Ezt az „igazságot” legyűri és megsemmisíti az új kultúra élcsapatának építő munkája a Szovjetunióban. Nagyon jól tudom, hogy ez az „igazság” megzavarja sok tisztességes ember fejét, amit szívből sajnálok. De ugyancsak szívből tiltakozom ellene, hogy olyan emberek hízzanak és vigadjanak rajta, akik útban vannak jól kiérdemelt helyük - a történelem szemétdombja felé!

Azt kérdezitek, „van-e a munkások és parasztok között elégedetlenség és mi okozza ezt az elégedetlenséget?” Elégedetlenség természetesen van és igazán csodálatos lenne, ha a tizenhárom esztendeje tartó munka folyamán százhatvanmillió ember minden igénye és kívánsága

maradéktalanul teljesült volna. Az elégedetlenséghez az is hozzájárul, hogy a tizenhároméves munka alatt az állami apparátus még nem volt képes a dolgozó tömeg gyorsan növekedő kultúrigényeit kielégíteni. Még sok minden hiányzik és vannak, akik morognak, panaszkodnak. Ezeket a panaszokat sokan elítélik vagy nevetségesnek tartják, mert koraiak és meggon-
dolatlanok. Én magam nem tartom ezeket a panaszokat nevetségesnek, mert éppen belőlük csendül ki az erős bizalom, hogy a kormányhatalom képes az ország minden igényét kielégíteni. Természetesen elégedetlen a szovjet kormány munkájával - sőt tevékenyen szembehe-
lyezkedik vele - a jó módú parasztságnak az a része, amely egészen ostoba. Úgy képzelték, hogy a forradalom majd nagygazdává, földbirtokossá teszi őket és hatalmukba adja, kezükre szolgáltatja a földműves szegénységet. Magától értetődik, hogy a parasztságnak ez a része a közösségi termelés ellen van és ragaszkodik az egyéni gazdálkodáshoz, a bér munkához és minden egyébhez, ami az élet tőkés formájának feltámasztásához nélkülözhetetlenül szükséges. De a parasztságnak ez a része már elvesztette a játszmát, ellenállása a kollektív gazdálkodással szemben teljesen reménytelen és csak a tehetetlenségi erők folyománya.

A munkás- és paraszttömeg legaktívabb csapatai nem panaszkodnak, hanem dolgoznak. Nagyon jól tudják, hogy az államhatalom: ők maguk és minden, amit akarnak, amire szükségük van, csak a saját energiájukkal érhető el. Éppen ennek a hatalomnak és mindenható-
ságuknak a tudata hozott létre olyan jelenségeket, mint a szocialista munkaverseny, a roham-
munka és a dolgozó hősiesség teremtő pátozójának egyéb, tagadhatatlan megnyilvánulásai. Ennek a tudatnak az erejétől hajtva a vállalatok egész sora teljesítette az ötéves tervet harmad-
fél esztendő alatt.

A munkások megértették a legfontosabbat, amit meg kellett érteniük: hogy a hatalom most már az ő kezükben van. A burzsoá államokban a törvényeket felülről csinálják a parla-
mentekben és azért csinálják, hogy megerősítsék az uralkodó osztály hatalmát. A Szovjetunió törvényhozása az alsó szervezetekből indul ki, a falusi szovjetekből, a gyári és üzemi bizottságokból. És ha bármilyen törvény vagy rendelet keletkezését megvizsgáljuk, könnyen meggyőződhetünk arról, hogy mindegyiküknek a célja a dolgozó tömeg valóságos gazdasági és kulturális szükségleteinek a kielégítése, ami egyben a tömegek kulturális fejlődését is igazolja.

A Szovjetunió egész munkás- és paraszttömege kezdi fokozatosan megérteni, hogy anyagi boldogulásának és kulturális fejlődésének folyamatát Európa és Amerika tőkései ellenséges szándékkal, mesterségesen akadályozzák. Ez a felismerés természetesen elősegíti a szovjet nép politikai öntudatának és saját ereje tudatának megerősödését.

Ha Európa és Amerika értelmisége - ahelyett, hogy a besúgókra hallgatna és az árulóknak hitelt adna - komolyan és tisztességesen gondolkodni kezdene a Szovjetunióban kibontakozó folyamat történelmi jelentőségén, akkor megértené, miről van szó. Megértené, hogy ennek a folyamatnak a lényege a következő: egy százhatvanmilliós nép hatalmas igyekezettel magáévá teszi az általános emberi kultúra tagadhatatlan értékeit. Megértené, hogy ez a nép nemcsak önmagáért dolgozik, hanem az egész emberiségért - csodákat mutat fel, amelyeket az életre irányuló szervezett akarat gondolkozva hozott létre.

Végül is elkerülhetetlen a kérdés: mit akar Európa és Amerika értelmisége? Új világháborút, amely ezt az értelmiséget megtizedeli, még erőtlenebbé teszi, még jobban elszigeteli? A Szovjetunió munkás- és paraszttömege nem akar háborúskodni, hanem az egyenlő emberek országát akarja felépíteni. De ha megtámadják, akkor egy emberként fog védekezni és győzni fog, mert a történelem érte dolgozik.

(1931.)

Fordította Rényi Ervin

KAPITALISTA TERROR A NÉGER MUNKÁSOK ELLEN AMERIKÁBAN

A tőkések és alázatos szolgálói: a szociáldemokraták és fasiszták, a Churchill-ek és Kautsky-k, a forradalomtól rettegő és félelmükben megkötyagosodott vének, a fiatal ügyeskedők, akik nagy élösködők szeretnének lenni, „a toll csirkefogói és a sajtó zsiványai”, az egész kétlábon járó rohadék, amelyet a tőkés rend kitermelt, az emberformájú csúszómászók egész hada, amely nélkül a kapitalizmus nem bír létezni, azzal vádolja a Szovjetunió „bolsevikjeit”, hogy el akarják pusztítani a kultúrát. A burzsoá sajtó gazdái kiadták a jelszót: „Harc a bolsevikok ellen, harc a kommunizmus ellen - harc a kultúráért!”

Szó se róla, a kapitalisták tudják, hogy miért harcolnak. Az ő „kultúrájuk” nem más, mint intézmények egész sora, amely korlátlan szabadságot élvez a kizsákmányolók korlátlan hatalmának védelmében és igazolásában. Ez a feladatuk: támogatni az erőszakot, amit egy élösködő kisebbség gyakorol a dolgozó többség felett, a munkások, parasztok és kispolgárok felett, akik a tőkések érdekében végzett nyomorult munkájukból élnek. A tőkések kultúrája; az iskola, ahol hazudnak, a templom, ahol hazudnak, a parlament, ahol szintén hazudnak, a sajtó, ahol hazudnak és rágalmaznak. Az ő kultúrájuk: a rendőrség, amelyet feljogosítottak a munkások megverésére és agyonverésére. Ez a „kultúra” már egészen fantasztikusan kifejlődött abban a szakadatlan, mindennapos küzdelemben, amit a munkások ellen folytat, akik nem akarnak koldussá válni, nem akarják, hogy kifosszák őket, nem akarják, hogy asszonyaik idő előtt elveszítsék egészségüket és harmincéves korukban már öreg anyókák legyenek, nem akarják, hogy gyermekeik éhenhaljanak és leányaik egy karéj kenyérért a prostitúcióba süllyedjenek. És nem akarják, hogy a dolgozó nép tisztességes körében a munkanélküliség nyomán felüsse fejét a bűnözés.

A burzsoá országok kultúréletének ténybeli, szembeszökő tartalma: a rendőrség utcai harcai a munkásokkal, az éhségből elkövetett öngyilkosságok szaporodása, a munkanélküliségből eredő apró lopások megsokasodása, a prostitúció elterjedése. Ez nem túlzás! Ilyen természetű anyaggal van tele minden burzsoá ujság „napihírek” rovata. A kapitalista „kultúrvilág” a munkásosztállyal folytatott mindennapos harc állapotában él és ez a harc napról-napra véresebbé válik. A kisebbség szüntelenül azért a jogáért küzd, hogy a többséget megtorlás nélkül kifosztassa - ez az egész világ jelenkori kultúrájának lényeges tartalma a Szovjetunió határain kívül. A jóllakottak és gazdagok harca az éhséggel és koldusokkal azért folyik, hogy a munkásosztályt, amely a világot átfogó döntő harc megszervezésére készül, meggyengítsék köréből minél több aktív embert kiragadjanak, börtönbe zárjanak vagy agyonverjenek. Ugyanakkor megkísérlik, hogy teljesen ártatlan emberek halálraítélésével megfélemlítsék a munkástömegeket, amire példa Sacco és Vanzetti megöletése.

Jelenleg Amerikában, Scottsborough városában újabb dráma játszódik le, amely erősen emlékeztet annak a két olasznak az esetére, akik a halálos ítélet kimondása után még hét évig ültek a börtönben, várva a tűzhalál pillanatát a villamos-székekben. Az ártatlan emberek kivégzése ellen egész Európa emberbarátai tiltakoztak, protestált Európa munkásosztálya is. Ám e tiltakozás az amerikai milliomosok pléhpfáján a legkisebb rándulást sem idézte elő. Scottsboroughban halálraítéltek nyolc néger fiatalembert, akik a világon semmiféle bűnt nem követtek el. A rendőrség találomra fogta el őket. Egyik a másikat nem is ismerte. Mindazonáltal halálra ítélték őket, csak azért, hogy a négereket megfélemlítsék. Ez a gyilkosság ú. n. „megelőzési rendszabály”. Azért csinálják, mert a néger tömegek mindjobban belekerülnek a forradalmi mozgalom vonzókörébe, szolidaritást vállalnak a fehér dolgozók tömegeivel, aktív részt vesznek az amerikai imperializmus elleni harcban. A burzsoázia attól fél, hogy a forradalmi szellem elterjed a harmincmillió néger munkás és paraszt körében. Ezért óriási erőfeszítéseket

tesz a néger tömegek növekedő harci készségének letörésére. Alkalmazza ellenük a maga sajátos fegyverét - a fehér terrort.

A Camp Hillben, Alabamában történt véres események új lendületet adtak annak a hadjáratnak, amelyet az egész világ munkásosztálya folytat a lincselés ellen és az Egyesült Államok néger dolgozóinak védelmében.

Hét évvel ezelőtt alakult meg Tellepooze County-ban, Alabama államban a néger farmerek és őstermelők szervezete, amely meglehetősen harcias jellegű volt és résztvett a scottsboroughi küzdelemben. Ez a szervezet gyűlést hívott össze a templomba, hogy tiltakozzék a scottsboroughi per ellen. A földesurak négyszáz rendőrt és felfegyverzett fasisztát mozgósítottak, akik megtámadták a templomot. A rajtaütés alkalmával a néger szervezet vezetője, Ralph Grey súlyosan megsebesült. Bajtársai hazaszállították. Amint a fasiszta banda megtudta, hogy Grey még életben van, betörték a házába és ott lőtték agyon az ágyában, abban a pillanatban, amikor az orvos éppen meg akarta vizsgálni sebeit. A fasiszták valóságos hajtóvadászatot rendeztek a szervezet vezető tagjai ellen és kioltották sok néger életét. Négy embert kihurcoltak az erdőbe, ahol meglincseltek őket. Ötvenöt néget „gyilkosság” vádjával letartóztattak, másokat meg „gyilkosság előkészítése” címen helyeztek vád alá. Young seriff, a fasiszta banda feje, a négerök hősies önvédelmi harca közben súlyosan megsebesült.

Van egy börtön Nyugat-Kentucky szénvidékének kellős közepén. Ez a bányavidék mérhetetlen gazdagság forrása néhány nagy vállalat számára, de az éhség, nyomor és halál kútforrása a bányászok, családjaik és gyermekeik részére. Vagy száz bányász sínylődik jelenleg e börtön sötét kamráiban. Egy részüket gyilkossággal vádolják és halálos ítélet fenyegeti őket. Másokat azzal vádolnak, hogy a „felforgatókhoz tartoztak”. A többinek meg „bűnös szindikalizmust” vetnek szemére, tekintettel arra, hogy gyűléseken vettek részt. A bányászok három hónappal ezelőtt sztrájkot hirdettek, hogy nyomorúságos életfeltételeiken javítsanak. Sampson kormányzó rájuk szabadította a rendőrséget. A bányagazgatók a sztrájkolókra uszították a seriffeket, a fegyveres fasiszta bandákat és a rendőrséget. Megparancsolták, hogy a sztrájkot minden áron le kell törni, akár nehéz fegyverei, és bombák latbavetésével is. Az eredmény harmincegy ember halála volt: tizennyolc bányászé és tizenhárom rendőré meg fasisztáé. A bányászok hat ágyút zsákmányoltak a hozzávaló lőszerrel együtt. Feltörték egy század élelmiszerraktárát és az élelmet kiosztották éhező családjaik közt.

Tizennyolc bányászra halálbüntetés vár, ötvenre kegyetlen börtönbüntetés. Tizenhat bányász házát felgyújtották. Most folyik a bányászcsaládok kilakoltatása hajlékaikból.

Pennsylvániában, Nyugat-Virginiában és Ohióban, ahol negyvenezer bányász sztrájkol, négerök alkotják a többséget. A július 6-án letartóztatott hatszáz bányász zöme is néger. Lezsukításuk előtt megverték és megkínózták őket.

A Forradalmárok Nemzetközi Segítő Szervezetének fellépése a scottsboroughi pernek nemzetközi jelleget adott. A négerök kíméletlen kizsákmányolása, amely a polgárháború óta zavartalanul folyik az Egyesült Államokban, most váltott ki először nagyobb nemzetközi visszhangot. A Segítő Szervezet amerikai szekciója az ítéletek végrehajtása előtt kilencvennap haladékot követelt és ezt alátámasztotta az egész világ viharos tiltakozása. A Szovjetunióból, Angliából, Franciaországból, Ausztráliából, Kubából, Ausztriából, Németországból és sok más országból ezrével küldik Amerikába a gyűlések határozatait a Scottsboroughban fogvatartott nyolc néger fiú szabadonbocsátására. Németországban és Kubában ezer meg ezer munkás tüntetett az amerikai konzulátusok előtt.

De a nyolc néger fiú még mindig a scottsboroughi börtönben sínylődik. Szemük előtt állandóan ott lebeg a villamosság. Az őrök mindennap ezzel fenyegeti őket. A Forradalmárok

Nemzetközi Segítő Szervezete felhívást intézett valamennyi szekciójához. Ebben többek közt a következőket mondja:

„A küzdelmet az egész világon meg kell erősíteni. Egyetlen gyűlésnek, egyetlen tüntetésnek sem szabad lezajlania, egyetlen forradalmi lapnak sem szabad megjelennie anélkül, hogy fel ne szólítsa a tömegeket a leghevesebb ellenállásra a fehér terror ellen, amelyet az amerikai imperializmus fejt ki a néger tömegek megmozdulásának letörésére.”

A világ proletárai természetesen nem azért tiltakoznak testvéreik megöletése ellen, mintha remélnék, hogy meg lehet győzni a kapitalistákat arról, hogy nem szabad ölni! A kapitalista nem tud „humánus” lenni. Az ő számára idegen minden, ami emberi - kivéve azt, ami az emberben bestiális! Ha a munkásokból kiperéselt dollárokon egyetemeket támogat, ezt is csak a saját hatalmának megerősítése végett teszi. Az ő egyetemein nem adják elő Marx és Lenin tanításait és ha valaki a dialektikus materializmusról akarna a diákoknak előadást tartani, nyomban repülne onnan. A proletariátus kötelessége a gyilkosságok ellen tiltakozni, de azt is tudnia kell, hogy a gyilkosok képtelenek nem gyilkolni és meg is fogják ölni a proletariátus legjobbjait. A kapitalista megvédi a maga dollárját, amely neki minden emberélnél drágább. A proletariátusnak tudnia kell, hogy Rosa Luxemburgot és Karl Liebknechtet nem katonák ölték meg, hanem a kapitalisták. Lenin ellen sem egy eszelős vénasszony követte el a merényletet, hanem a reakciós gondolkodásmód, az aljas, embertelen burzsoá szellem önműködő fegyvere.

A proletariátusnak tudnia kell, hogy közte és a tőkések közt semmiféle megegyezés, semmiféle „kompromisszum”, semmiféle fegyverszünet nem lehetséges. Ideje, hogy ezt a proletariátus megértse. Azt is vesse jól az emlékezetébe, hogy 1914-ben a szociáldemokrácia kiszolgáltatta Európa és Amerika proletariátusát a tőkéseknek és ez az árulás harmincmillió munkás-ember életébe került. Nem szabad megfélekezni Noskéról sem, a „vérebről”, aki szintén szociáldemokrata volt. Általában sohasem szabad megfélekezni azokról a bűnökről, amiket a munkásosztály legocsmányabb ellenségei, az áruló gazemberek elkövettek. Minderre emlékezni kell azért, hogy a mult véres szörnyűségei a jövőben meg ne ismétlődjenek.

Minderre nem nehéz emlékezni. Csupán figyelmesen kell követni a II. Internacionále szocialistáinak aljas tevékenységét és mindazt, amit Európa tőkései a szocialista Szovjetunió ellen elkövetnek.

Európa és Amerika munkásai értsék meg végre, hogy amikor a hadiiparban dolgoznak, akkor saját maguk ellen készítik a puskákat, gépfegyvereket és ágyúkat. A kapitalisták nem személyniesen akarnak hadbavonulni a Szovjetunió ellen. Mihelyt elhatározták a háborút, a halál mezejére a saját munkásaikat és parasztjaikat fogják küldeni - azok ellen a munkások és parasztok ellen, akik a maguk országában már megsemmisítették a kapitalizmust. A kapitalisták minden háborúja nem egyéb, mint a munkásosztály öngyilkossága.

Az európai és amerikai munkásosztály kötelessége, hogy tiltakozzék minden egyes gyilkosság ellen, amelyet a kapitalisták munkások ellen elkövetnek. A tiltakozás arra való, hogy megerősítse a proletariátusban a nemzetközi osztályszolidaritás érzését. Ennek az érzésnek a kifejlődése és elmélyülése az európai és amerikai munkásosztálynak a legnagyobb hasznára válik. Minél egyöntetűbb, határozottabb és lelkesebb legyen a proletariátus tiltakozása a tőkések minden olyan kísérlete ellen, amelynek célja a munkásokat és parasztokat új nemzetközi háborúba kényszeríteni.

E háború megakadályozásának legjobb, legbiztosabb és gyakorlatilag könnyen megvalósítható formája: a szocialista munkásság tömeges átlépése a kommunista pártba.

(1931.)

Fordította Rényi Ervin

MAGNYITOSZTROJ MUNKÁSAIHOZ ÉS MÁSOKHOZ

Drága Elvtársak!

Köszönöm meghívástokat, hogy utazzak hozzátok az ipari erődök építkezéséhez. Nagyon szeretném látni, miképpen építitek a hatalmas gyárakat, szeretnék beszélgetni veletek, mindenféleképpen megtudni rólatok. De nincs időm az utazásra. Olyan munkával vagyok elfoglalva, amelyről idővel, remélem, el fogjátok ismerni, hogy hasznotokra válik. Jól tudjátok ti magatok is, minden ember kötelessége, hogy a maga dolgát képességének teljes erejével és minden rendelkezésére álló energiával elvégezze. Különösen jól tudják ezt a legkiválóbbak közületek - azok, akiknek munkás hősiessége példaként szolgál a Szovjetunió egész dolgozó népe számára és példaként szolgál az én számomra is. Nekünk az idő drága kincs. Nem szabad elvesztegetni belőle egyetlen percet sem. Óriási feladatokat kell megoldanunk. Még soha, sehol, a világ egyetlen népe sem függesztette szemét ilyen nagy munkát igénylő célokra - olyan nagy feladatokra, amilyeneket maga elé tűzött és meg is old a Szovjetunió munkásosztálya.

A legrövidebb határidőn belül le kell rombolnunk a régi életfeltételeket és helyükbe újakat teremtenünk, olyan életfeltételeket, amilyenek ma még nincsenek sehol. Fel kell szerelnünk sokmillió parasztságunkat gépekkel, hogy keserves munkájukat megkönnyítsük. A földet sokkal termékenyebbé kell tennünk. Meg kell tanulnunk legyőzni az aszályt és a természet egyéb szeszélyeit, amelyek a termést a földeken tönkreteszik. Utakat kell építenünk többmillió kilométer hosszúságban. Meg kell semmisítenünk a szűk és piszkos falvakat. A vidéki munkások számára szép községeket kell építenünk, iskolákkal, színházakkal, közfürdőkkel, kórházakkal, klubokkal, kenyérgyárakkal, mosodákkal, általában mindazzal, ami a városokat vonzóvá teszi. Mindazzal, ami kiteszi a különbséget a városi és a falusi ember szokásai, sajátosságai, életmódja, „szellemi struktúrája” között. Ezt a káros különbséget, amelyet az elmúlt idők varrtak a nyakunkba, teljesen meg akarjuk szüntetni. Magunkat is újjá kell nevelnünk, még pedig a saját erőnkéből. Ki kell gyomlálnunk a lelkünkben minden átkos „régit”. Több bizalmat kell nevelnünk magunkba - hitet a jól átgondolt munka és a modern technika mindent legyőző erejében. Önzetlen emberekké kell válnunk. Meg kell tanulnunk minden kérdéssel szocialista módon gondolkodni. Apró, személyes érdekeinket alá kell rendelnünk a nagy feladatoknak, hogy felépíthessük a világ legelső olyan államát, ahol az emberek nem különülnek már osztályokra, ahol nincsenek gazdagok és szegények, se „munkaadók” és „munkavállalók”. Csak így veszhet ki az emberek nyomorúságos vergődésének legfőbb oka, a magántulajdon után való hajsza, minden függésnek, kapzsiságnak és ostobaságnak az alapja. Olyan országot építünk, ahol majd mindenki képessége szerint dolgozik és szükséglete szerint részesül a javakban. Mindenki átérzi majd, hogy ő az ország minden kincsének ura és gazdája. Minden ember előtt széles út nyílik majd képességei szabad kifejlesztésére. Új emberiséget akarunk teremteni és ezt a munkát már meg is kezdtük.

*

Némely hozzám intézett levélből látom, hogy akadnak még emberek, akik nem tudják megérteni, hogy az egyéni önzés minden aljasság szülőanyja; akadnak még emberek, akik nem látják be, milyen kínos és ostoba volt az az élet, amit apáink és nagyapáink éltek. Közöttetek, elvtársaim, nem egy ilyen ember él, akit megmérgezett a mult. A falvakból mind többen és többen áramlanak be a ti körötökbe. De a ti körötök egészséges, hamarosan meggyógyítja még a legkonokabb individualistát is. Ti fokozatosan megtöltitek őket dolgozó energiákkal. Nem lehet már azt mondani, hogy az antiszociális magatartású egyéneken „már csak a sírhalom segíthet” - segít rajtuk a munkásosztály társadalmi hősiessége is. Igaz ugyan, hogy ez nem

megy könnyen. Szüntelenül hangoztatni kell a régi világ emberei előtt, hogy apáik és nagyapáik életében nem volt más útja a boldogulásnak, csak az a becsstelen és szűk ösvény, amely a vagyonszerzéshez vezetett. Ezen az ösvényen csak úgy dolgozhatta magát előre az ember, ha nyakára hágott a többi szegénynek, osztálybeli testvéreinek. Az apák és nagyapák csak ilyen lelkiismeretlen módon juthattak több pénzhez és viselkedésükkel megnövelték a szörnyű nyomást, amely a szegényekre nehezedett. A pénz úgy nő, mint a penész - minél gazdagabb az ember, annál jobban kivetkőzik emberi formájából, annál mohóbb lesz, a kapzsiság beleeszi magát a húsába és a vérébe. Így préseli ki a rubeleket a szegény emberekből.

Mindenki láthatja, hova jutottak Európa és Amerika kapitalistái. Dús, mesébe illő gazdagságra tettek szert, de annak az árán, hogy harmincöt millió embert tettek munkanélkülivé. A gazdagok ezrei megfulladnak az aranyban, de millió szegény ember éhendöglik. Számítsátok ki: ha harmincötmillió munkanélküli naponta csak egyetlen rubelért tudna vásárolni, mennyi haszon maradna rajta a kapitalisták zsebében? Áru van elég, van mit eladni, de nincs aki megvegye. Olcsón eladni - ezt nem akarják a tőkésék. Inkább megsemmisítik az árukészleteket, nehogy az árak leessenek. Szörnyű erkölcstelen dolog, de mégis így van!

Nemrég az európai ujságok a következő hírt közölték:

„New York, augusztus 15. - Az USA földművelési államtitkára a tizennégy gyapottermesztő állam kormányzóival most közölte új javaslatát, melynek értelmében meg kell semmisíteni az 1931-i gyapottermés egyharmadát, hogy a gyapot árának további zuhanását megakadályozzák.”

Ez a javaslat - nem mese. Az amerikai ujságok megerősítik a hírt és egyikük, a *Washington Post* a következő megjegyzést fűzi hozzá:

„A hír szomorú fényt vet Amerika jelenlegi elmeállapotára és termelő erőinek káoszára, megvilágítva az áruelosztást és keresletet szabályozó rendszer megdőbbentő összeomlását. Hát nem szégyenletes helyzet, hogy egyrésről rendkívüli árubőség, másrésről a legnagyobb szükséglet áll fenn, de ugyanakkor az értékes termények megsemmisítése elkerülhetetlennek látszik! Mi történt Amerika szervezőképességével, hogy elégetjük a búzát és a gyapotot, vagy betakarítatlanul megrohadni hagyjuk a mezőn, míg polgárok milliói hiányt szenvednek mind a kettőben?”

Gyakran rámutattak arra, hogy a kapitalisták bűnös, embertelen cselekedeteit már csak egyetlen módon lehet megmagyarázni: a profitéhség, a pénzfelhalmozás szenvedélye, úgylátszik elvette az eszüket. Ezt, persze, csak képletesen szokták így kifejezni, a nagyobb hatás kedvéért, hogy jobban kiemeljék a világ fosztogatóinak szemérmertlenségét. Ám tények igazolják, hogy az ilyen kifakadást akár szószerint is el lehet fogadni. A *Vozrozszenyije* (Feltámadás), a monarchista emigránsok párizsi lapja, a következő tényt közli:

„New Yorkban megjelent a bíróság előtt John O'Bannon milliomos és kérte, utasítsák el az orvosoknak azt a javaslatát, hogy őt újra elmeegógyintézetbe zárják. A milliomos elmondta a bírácának élete történetét. A história ott kezd érdekes lenni, hogy a milliomos feltalált valami bőrpótló anyagot, melynek gyártására részvénytársaságot alapított. Nagy vagyont szerzett vele, körülbelül tizenötmillió dollárt. Idegességtől szenvedvén, orvosokhoz fordult, akik kijelentették, hogy elmebeteg és elhatározták, hogy bolondházba zárják. Így is történt. De üzleteit a bolondházban is folytatta, ahol vagyonát rövidesen további kétmillió dollárral növelte. A tébolyda falai közt azzal is kimutatta üzleti rátermettségét, hogy a kórház igazgatójának mindenféle terveket küldött, amelyek alkalmasnak bizonyultak a kórház gazdasági helyzetének föllendítésére. A bíróság orvos-szakértőket idézett meg, akik azonban arra az eredményre

jutottak, hogy ez a kiváló üzletember mégis elmebeteg, úgyhogy újból át kellett adni az elme-gyógyintézetnek.”

Ebből az esetből csak egyetlen következtetést lehet levonni: a munkásoknak a kapitalisták által való kifosztása olyan egyszerű eljárás, hogy azzal még egy elmebeteg ember is milliókat tud könnyűszerrel összeharácsolni. A kapitalista gazdálkodás rendszere mind nyitabban és mind szemérmertlenebbül elárulja, hogy lényegében nem más, mint közönséges banditizmus. Az életfeltételek és körülmények sok helyütt már az anarchia jellegét öltik fel. Mostanában olvastam az ujságban a következőket:

A „gengsztertanya” elnevezést nemcsak Chicago érdemelte ki, hanem az Egyesült Államok számos más kisebb vagy nagyobb városa. Erről jelentésében elég nyíltan beszél a Vickersham-bizottság, amelyet Hoover elnök küldött ki a börtönök állapotának és a rendőrség tevékenységének megvizsgálására.

„Majdnem minden nagyvárosban - állapítja meg szép csendesen a jelentés - titkos szövetség áll fenn a rendőrség és az alvilág között. Ezekben a városokban, ahol a rendőrfőnök vakon engedelmeskedik a polgármesternek, viszont ez a magasrangú tisztviselő a gyilkosoknak és mindenféle csirkefogóknak politikai kreatúrája, a rendőri tevékenység menthetetlenül le-süllyed azoknak az elemeknek a színvonalára, akik reá befolyást gyakorolnak.” Hogy ez a helyzet hova vezet, azt mindenki láthatja Chicago, New York vagy San Francisco példáján, ahol a gengszterek fényes nappal nyugodtan kirabolhatták vagy meggyilkolhatták kiszemelt áldozataikat.

A minap Chicagóban, a rendőrség és a banditák összetűzésével járó utcai lövöldözés alkal-mával négy gyermek életét vesztette. Általában az ilyen apró csatákban, amiket a rendőrség - tehát a hivatalos banditák szervezete - vív a közönséges banditák ellen, nem sokat ceremó-niáznak az utcai járókelőkkel. Ha a rendőrség lepuffant egy-egy ilyen mellékes személyt, az csak „véletlen emberölés” és nem büntetendő cselekmény.

A kapitalista világ döglődik, megrohad. Saját erejéből már nem tud feltámadni. Nyilván el-használódott, teljesen és végképpen elkorhadt. Már csak mechanikusan forog, a tehetetlenségi erő tartja mozgásban. Csupán a rendőrség és a katonaság nyers erejére támaszkodhatik. Igen ám, de ez az erő nem megbízható, hiszen a legtöbb katona proletár. Igaz, hogy a fejük tömve van kispolgári előítéletek szeméjével, de az adott körülmények közt elkerülhetetlen, hogy fel ne ébredjen bennük is a forradalmi osztályöntudat. A szocialista világforradalom nem képze-lődés, hanem biztosan érlelődő esemény. Európában ki támogatja még a kapitalistákat a rend-őrségen és a hadseregen kívül? A szociáldemokrata vezetők, továbbá a munkásságnak az a része, amelyet a hatalomra és a dicsőségre törő vezetők elbolondítottak. Ezeknek a vezetőknek a viselkedése napról-napra szégyenletesebb. Íme egy példa: Lord Lothian, aki G. B. Shaw-val együtt meglátogatta a Szovjetuniót, Angliába visszatérve kijelentette:

„Az orosz forradalom olyan eszméket hozott felszínre, amelyek az emberiség további fejlő-désére óriási hatást gyakorolnak. Felmerül a kérdés, hogyan fogadják majd ezeket az eszméket itt, minálunk?” Vagyis Angliában. Erre a szociáldemokraták vezére, Vandervelde ujságcikket írt a lord ellen és így sóhajtott fel: „Ha a kiváltságosak világa úgy ítéli meg a dolgokat, mint Lord Lothian, akkor a kapitalizmus bukásának ideje valóban hamar bekövetkezik”. A mun-kásosztály „vezérének” a szavaiból éppenséggel nem csendül ki az öröm hangja. A régi lakáj szomorúságát lehet kihallani belőlük, aki attól fél, hogy az urát már holnap kikergetik a kastélyból. Egy „szocialista”, aki figyelmezteti a kapitalistát: „nem állsz elég szilárdan osztályhatalmi helyeden” - egy ilyen szocialista bizony megérdemli, hogy rásüssék homlokára a munkásosztály árulójának szégyenbélyegét. Elvégre is mit mondanak ezek a „szocialisták”?

„Nem szabad megengedni, hogy a milliomosok kényelmetlenül érezzék magukat. Inkább éhezzenek a munkások milliói” - ezt mondják! A kapitalista világ oszlásnak indul és hullamérgével mindenkit megfertőz, aki akarva vagy nem akarva embertelen érdekeit szolgálja, aki segíti már-már erőtlen törekvésében, hogy a munkások és parasztok testéből aranyat csináljon. Gyorsan oszlásnak indulnak azok is, akiket a munkásosztály még nemrégien barátainak és vezetőinek tisztelt, pedig ma már csak a szájukkal szocialisták. Most a munkások jogos felháborodásukban beverik a szociáldemokrata *Vorwärts* szerkesztőségének ablakait, ahol Kautsky ül, ez a nyomorult vénember, aki egykor Európa proletariátusának legkiválóbb tanítói közé tartozott. Jelenleg az egész világ munkásnépe mind világosabban látja, hogy csak egyetlen barátja, tanítója és vezetője van, aki nem árulja el, nem adja el. Ez a barát nem egy személy, hanem sokmillió egyénből álló közösség, amelyet osztálya történelmi feladatának tudata szoros egységbe kovácsolt.

A Szovjetunióban vannak emberek, akik azt mondják, hogy „országunk a teremő energia soha nem látott kitörésének korszakát éli”, azután pedig tüstént hozzálátnak ennek az energiának a meggyengítéséhez. Teszik ezt különböző indító okokból. Ám egy közös indítóoka valamennyinek van és ez a munkásosztály erejében való kételkedés. Az oktan kishitűség néha-néha még a munkások körében is visszatükröződik. A szocialista munkaverseny hőseinek kollektív levelein kívül kapok én néha egyéni leveleket is, amelyekből világosan kiolvasható az emberek bizalmatlansága saját erejükben - a kétely, vajjon képesek-e a magukra vállalt nagy feladatokat teljesíteni? Kételkednek a végső győzelemben. Ezeket az embereket arra emlékeztetem, amit Sztálin elvtárs egyik beszédében mondott. Sztálin elvtárs a beszédeit mindig ellenőrzött tényekre építi fel, olyan tényekre, amelyek a fizikai munkások óriási, sokmillió kollektívájának, a szocializmus építőinek teremő erejét bizonyítják. Sztálin ezt mondta:

„Reális-e mai termelési programunk? Feltétlenül reális! Reális már csak azért is, mert megvalósításának minden szükséges előfeltételével rendelkezünk. Reális már csak azért is, mert teljesítése ma kizárólag tőlünk magunktól függ, attól, hogy tudjuk-e és akarjuk-e kihasználni a rendelkezésünkre álló gazdag lehetőségeket”.¹⁷

Mi ezeknek a szavaknak az értelme?

Értelme az, hogy ti, elvtársaim, a világ leggazdagabb országa fölött vettétek át az uralmat, olyan ország fölött, amelynek természeti kincsei ma még fel se mérhetők, ismereteink országunk gazdagságáról még meglehetősen hézagosak és elégtelenek. Ami pedig a gazdagság kihasználását illeti, itt még csak a kezdet kezdeténél tartunk. Tudósaink, akik a föld mélyét kutatják, úgyszólván minden nap új, óriási kőszéntelepeket, érceket és földjeink termékenységének fokozására, műtrágya-gyártásra alkalmas ásványokat fedeznek fel. Mintha a föld is érezné, hogy megjelent rajta az igazi, törvényes, okos, jó gazda. Megnyitja mély ölet és kitárja előtte kincseit.

A legegyszerűbb gombtól és gyufától egészen az arató-cséplő kombájnig és a repülőgépig: minden az ember alkotása. Az élet minden titkát és feladatát az ember dolgos energiájának kell megoldania. Minden csak ennek az energiának a növelésétől - tehát töletek függ!

A kapitalista világ, az individualista rablók világa, nem alkalmas arra, hogy kellő energiával törődjék a föld kincseinek felkutatásával és feltárásával. A rablók kényelmesebben szeretnek meggazdagodni - a munkások élő, olcsó munkaerejének kizsákmányolásából. Ti olyan országot építtek, ahol teljesen lehetetlen lesz embereken erőszakot elkövetni. Lehetetlen lesz az

¹⁷ *Sztálin: A leninizmus kérdései. Szikra 1949. 419. old.*

ember energiáját esztelenül elpazarolni, akár értelmetlen, nyegle luxusra, akár óriási hadseregek fenntartására. Lehetetlen lesz a legdrágább fémeket tömeggyilkos fegyverekre, háborús célokra fecsérelni. Ti olyan országot építetek, ahol minden embernek egyforma joga lesz tehetségének és képességeinek kifejlesztésére, ahol mindenki előtt szélesen kitárul a tudomány és a művészet útja. Olyan országot, ahol nem lesz kiváltságos birtokos-osztály, ahol minden ember birtokos lesz és egyenlő a többivel.

Ez nagy dolog és a munka dolga! Tudom én jól, hogy a ti életetek nehéz munkával terhes. Ám jogotok van életeteken könnyíteni és ezt is csak ti magatok tudjátok megtenni. Még sok minden hiányzik nektek, viszont csak ti magatok tudjátok munkátokkal előállítani mindazt, amire szükségetek van. Körötökben még mindig nyafognak és jajveszékelnek ellenségeitek, a régi világ emberei. A fületekbe sugdossák szégyenletes, kispolgári nézeteiket. Megpróbálnak kételyeket támasztani bennetek munkátok nagy alapgondolata iránt, megingatni bennetek a biztos győzelem hitét. Csak ti magatok vagytok képesek és kötelesek kiirtani ezt a szégyent, a régi világnak ezeket a nyomorult maradványait.

A ti erőtök, elvtársaim, elpusztíthatatlan. Ezt bebizonyítottátok a polgárháborúban és azóta is bebizonyítjátok minden nap hősie munkátokkal. Minden nehézségen diadalmaskodnotok kell és diadalmaskodni fogtok. Hatalmas a ti öklötök és kemény a szorítása!

(1931.)

Fordította Rényi Ervin

MELYIK TÁBORBA TARTOZTOK TI, KULTÚRA MESTEREI?

- Válasz amerikai levelekre -

Önök ezt írják:

„Nyilván rendkívül csodálkozik azon, hogy a tengerentúlról idegen emberek ilyen leveleket küldenek Önnek”.

Nem, az Önök levelén a legkevésbé sem csodálkoztam. Elég gyakran kapok ilyen leveleket és abban is tévednek, hogy saját levelüket „eredetinek” tartják. Az igazság az, hogy az elmúlt két-három esztendő folyamán már megszoktuk az értelmiség kétségbeesett segélykiáltásait. Ez igen természetes, hiszen az értelmiség munkája - legalább is nagyrészből - mindig arra irányult, hogy a burzsoázia életét megszépítse és a gazdagokat vigasztalja, ha életükben netán szomorúság érné őket. A kapitalisták dajkája - az értelmiség - túlnyomórészt azzal foglalkozott, hogy buzgón igyekezett fehér szálakkal foltoztatni a burzsoázia filozófiai és egyházi uralmát, amely pedig már régen elkopott és a dolgozó nép vérétől alaposan bemocskolódtott. Az értelmiség még ma is folytatja ezt a nehéz, de semmiesetre sem dicséretes és teljességgel meddő tevékenységet, miközben az eseményeknek úgyszólván prófétai előrelátásáról tesz tanúbizonyságot. Így például Spengler német filozófus, még mielőtt Japán imperialistái neki-láttak volna Kína feldarabolásának, „Az ember és a technika” című művében már arról beszélt, hogy az európaiak a XIX. században a legnagyobb hibát követték el, amikor tudásukat, műszaki tapasztalatukat átadták a „színes fajoknak”. Spenglert támogatja ebben az Önök amerikai történésze: Hendrik Van Loon is, akinek véleménye szerint az európai burzsoázia akkor követte el a „hét végzetes történelmi hiba” egyikét, amikor a fekete és sárgabőrű emberiséget felruházta az európai kultúra tapasztalataival.

És íme, most azt kell látnunk, hogy ezt a hibát, ezt a tévedést ki akarják javítani: Európa és az Egyesült Államok kapitalistái pénzzel és fegyverrel látják el a japánokat és a kínaiakat, segítséget nyújtva nekik arra, hogy kiirtsák egymást. Közben ezek a derék kapitalisták a Távol-Keletre küldik hajóhadukat, hogy aztán a számukra legkedvezőbbnek látszó pillanatban megmutathassák hatalmas páncélos öklüket a japán imperialistáknak és hozzáállásának az elejtett medve bőrének felosztásához. A magam részéről úgy vélem, hogy a medvét nem fogják leteríteni, mert a Spenglerék, Van Loonok és a burzsoázia hozzájuk hasonló többi vigasztalói nagyon sokat beszélnek ugyan az európai-amerikai „kultúrát” fenyegető veszélyekről, de valamiről elfelejtenek megemlékezni. Megfeledkeznek arról, hogy a hinduk, kínaiak, japánok és négerék társadalmilag egyáltalán nem egységesek és egyöntetűek, hanem osztályokra tagozódnak. De arról is megfeledkeznek, hogy Európa és Amerika kispolgárai önző gondolkodásának mérge ellen hatékony ellenméregként él és dolgozik Marx és Lenin tanítása. Bár az is lehetséges egyébként, hogy erről nem feledkeznek meg, csak egyszerűen taktikai okból elhallgatják és az európai kultúra pusztulásáról hangoztatott sirámaik éppen arra vezethetők vissza, hogy tisztában vannak a méreg erőtlenségével és az ellenméreg erejével.

Mind többet és többet üvöltik világgá a civilizáció pusztulását, kiáltásaik mind hangosabbá válnak. Három hónappal ezelőtt Franciaországban Caillaux volt miniszter nyilvánosan kifejtette, hogy a civilizáció milyen gyenge lábon áll.

Caillaux ezeket kiáltotta:

„A világ most a bőség és a bizalmatlanság tragédiáját éli át. Vajjon nem tragédia-e, hogy a búzát el kell égetni és a kávézsákokat a tengerbe kell süllyeszteni, amikor az emberek millióinak nincs mit enniük? Ami pedig a bizalmatlanságot illeti - nos, ez a bizalmatlanság már éppen elég bajnak volt a kútforrása. Ez okozta a háborút és ez diktált olyan békeszerződéseket, amelyeket csak akkor lehetne kijavítani, ha a bizalmatlanság eltűnnék. Ha pedig nem sikerülne a bizalmat helyreállítani, akkor olyan veszély állna elő, amely az egész civilizációt fenyegetné, hiszen a népek kísértésbe jöhetnének, hogy felborítsák az egész gazdasági rendszert, amelynek minden nyomorúságukat tulajdonítják”.

Ha manapság valaki arról beszél, hogy helyre lehet állítani a kölcsönös bizalmat olyan vadállatok között, akik egymásra vicsorítják fogukat és mereszti körmüket - ehhez már egészen kétségbeesett képmutatónak vagy igen naiv embernek kell lenni. Ha pedig a «nép» alatt a dolgozó népet értik, akkor minden becsületes embernek el kell ismernie, hogy a dolgozóknak igazuk van, amikor a kapitalista rendszer bányászásának tulajdonítják mindazt a nyomorúságot, amellyel ez a rendszer megjutalmazza őket értékteremtő munkájukért. A proletariátus mind tisztábban látja, hogy a mai burzsoázia valóság szinte ijesztő pontossággal igazolja azokat a szavakat, amelyeket Marx és Engels a «Kommunista Kiáltvány»-ban mondtak:

„A burzsoázia képtelen az uralkodásra, mert már arra is képtelen, hogy rabszolgájának létét akár csak rabszolgaságának keretében is biztosítsa, mert kénytelen olyan helyzetbe süllyeszteni, ahol neki kell rabszolgáját eltartania, ahelyett, hogy az tartaná el őt. A társadalom nem élhet már alatta, azaz a burzsoázia élete már nem fér össze a társadalommal”.¹⁸

Caillaux egyike annak a néhány száz vénembernek, aki továbbra is makacsul hangoztatja, hogy a kapitalizmus gonosz bányászása tulajdonképpen a legnagyobb bölcsesség, amely az emberiségnek egyszersmindenkorra megadatott. Ennél jobbat az emberiség sohasem tudna találni, még csak kigondolni sem, magasabbra pedig éppenséggel nem képes emelkedni. A burzsoázia vígasztalói, még csak nem is olyan régen, tudományos felfogásukra hivatkozva bizonygatták gazdasági bölcsességük megdönthetetlenségét.

A tudományt most már kihagyják aljas játékaiból. Ugyanaz a Caillaux február 23-án Párizsban, Spengler nyomdokaiban haladva, nézeteit így fejtette ki volt miniszterek, mint Pável Miljukov és más levitézlett személyiségek előtt:

„A technika igen sok esetben munkanélküliséget idéz elő és az elbocsátott munkások munkabére is a részvényesek bőséges osztalékát növeli. A «lelkiismeret nélküli» tudomány, amely a lelkiismeret iránt nem is tud felmelegedni, csak kárára lehet az emberiségnek. Az embereknek a tudományt meg kell zabolázni. A mai válság a józan emberi ész vereségét jelenti. A tudomány számára néha nem is képzelhető el nagyobb szerencsétlenség, mint egy nagy ember. Az ilyen nagy ember elméleti tételeket állít fel, amelyeknek van értelmük és jelentőségük az adott időpontban, de később érvénytelenné válnak. Így például helyesek voltak Marx Károly tételei 1848-ra vagy 1870-re vonatkoztatva, de már éppenséggel nem igazak 1932-ben. Ha Marx Károly ma élne, akkor egészen másként írna”.

E szavaival a burzsoázia nyíltan elismeri, hogy osztályának okfejtése elerőtlenedett, csődbement. Azt tanácsolja, hogy zabolázzák meg a tudományt, de közben megfélemedezik arról, mennyi erőt szolgáltatott osztályának a tudomány a dolgozók elnyomására. Vajjon mit jelent az, hogy - „megzabolázni a tudományt”? El akarják talán venni a tudománytól a kutatómunka szabadsá-

¹⁸ Marx-Engels: A kommunista kiáltvány. Szikra 1948. 35. old.

gát? Valamikor bátran és sikeresen küzdött a burzsoázia az ellen, hogy az egyház a tudomány ügyeibe beavatkozzék. Napjainkban pedig fokozatosan visszatér a burzsoá filozófia oda, ahol a legsötétebb középkorban tartott: ismét a teológia uszályhordozója lesz. Caillaux igen helyesen állapította meg, hogy Európát a barbársághoz való visszatérés fenyegeti. Ezt előre megjósolta az a Marx, akinek tanítását Caillaux nem érti és nem ismeri. Tagadhatatlan tény, hogy Európa és Amerika burzsoáziája évről-évre tudatlanabbá, bárgyúbbá, barbárabbá válik - és ezt már maga a burzsoázia is észreveszi.

A barbársághoz való visszatérés emlegetése a jelenkori burzsoázia „legdivatosabb” gondolata. A Spenglerék, valamint Caillaux és a hozzá hasonló „gondolkodók” sokezernyi kispolgár hangulatát tükrözik vissza. Ezt a rémült hangulatot a burzsoázia osztálycsődjének előérzete és a dolgozó tömegeknek világszerte fokozódó forradalmi öntudata okozta. A burzsoázia azt szeretné, ha nem kellene hinnie a dolgozó nép kulturális és forradalmi fejlődésében - de érzi és látja, nem vonhatja már kétségbe. Ez a folyamat logikus és indokolt. Elkerülhetetlen következménye az emberiség egész munkatapasztalatának - annak a tapasztalatnak is, amelyről a burzsoá történészek olyan tanulságos könyveket írtak. Ezért kell a tudomány ellen fordulni. A történelem is tudomány, ezt is meg kell „zabolázni”, vagy - ami még egyszerűbb - el kell felejtetni, hogy egyáltalán létezik. Paul Valéry, francia költő és akadémikus „A mai idők szemléje” című könyvében azt javasolja, hogy felejtsük el a történelmet. Valéry teljesen komoly formában éppen a történelmet teszi felelőssé mindazokért a szenvedésekért, amelyek az emberiségre zúdultak. Azt mondja, hogy a multa való visszaemlékezés az emberekben terméketlen álmokat gerjeszt és elveszi nyugalmaikat. „Emberek” alatt természetesen a burzsoáziát érti. Paul Valéry nyilván képtelen arra, hogy másfajta embereket is észrevegyen ezen a földön. A burzsoázia értett ahhoz, hogy a történelmet művészi módon feldolgozza és nemrég még nagyra volt vele. Erről a történelemről Paul Valéry most a következőket mondja:

„A történelem a legveszélyesebb valamennyi termék közül, amelyet elménk vegyi laboratóriumra kidolgozott. Álmodozásra buzdít, mámorossá teszi a népeket, visszaemlékezéseket támaszt bennük, felfokozza érzékenységüket, feltépi régi sebeiket, elveszi nyugalmaikat és nagyási vagy üldözési mániába kergeti őket”.

Paul Valéry, mint láthatják, igen radikális módon teljesíti vigasztalói kötelességét. Jól tudja, hogy a burzsoázia nyugalomban akar élni és úgy véli, hogy nyugalma kedvéért emberek tízmillióit is jogában áll elpusztítani. A burzsoázia könnyűszerrel megsemmisítheti a könyvek tízezreit, hiszen az ő kezében vannak a könyvtárak is, mint minden egyéb ezen a földön. A történelem zavarja a nyugodt életet? Le a történelemmel! Az oktatásból ki kell zárni az összes történelmi műveket. Ezeket nem szabad többé az iskolákban előadni. Egyszerűen ki kell mondani, hogy a mult tanulmányozása szociális szempontból veszélyes, sőt egyenesen büntetendő dolog. Azokat az embereket pedig, akik hajlamosak arra, hogy történelemmel foglalkozzanak, elmebetegnek kell nyilvánítani, távoli, lakatlan szigetre kell őket deportálni!

A legfontosabb a nyugalom! Éppen ez az, amiről a burzsoázia vigasztalói gondoskodni akarnak. A nyugalom megvalósításához azonban - mint Caillaux mondja - elengedhetetlenül szükséges, hogy a kapitalista ragadozók között kölcsönös megértés uralkodjék. Ez csak akkor jöhet létre, ha egy idegen házban - például Kínában - az európai rablók és szatócsok minden fajtája előtt szélesan kitarják a kaput. Igen ám, de a japán rablók és szatócsok azt szeretnék, ha az idegen ház kapui zárva maradnának mindenki számára rajtuk kívül. Szerény kívánságukat azzal indokolják, hogy Kína közelebb van hozzájuk, mint Európához, tehát kényelmesebb, ha ők a kínaiakat és nem a hindukat fosztják ki. Utóbbiak kifosztásához az angol „gentleman”-ek már egyébként is hozzászoktak. A kirablási verseny talajából aztán érdekellentétek nőnek ki, amelyek újabb világháború rémével fenyegetnek. Mindezen felül a párizsi *Gringoire* című lap

megállapítja, hogy „az Orosz Birodalom, mint normális és egészséges felvevőpiac, elveszett Európa számára”. A *Gringoire* ebben látja minden baj kútforrását és sok más újsággal, újságíróval, politikussal, püspökkel, lorddal, kalandorral és gazemberrel egyetemben általános európai beavatkozást sürget a Szovjetunió ellen. Emellett Európában mindjobban terjed a munkanélküliség, mindjobban növekszik a proletariátus forradalmi öntudata. A „nyugalom” megteremtésének tehát igen kevés a lehetősége. Én azonban, aki tudom, hogy a burzsoázia cinizmusa határtalan, el tudok képzelni egy eshetőséget, amelynek segítségével a burzsoázia még megkísérelheti, hogy helyreállítsa a maga számára a nyugodt életet. Erre a lehetőségre célzott Berger fajvédő képviselő, aki február 19-én, Kölnben mondott beszédében a következő kijelentést tette:

„Ha Hitler uralomrajutása után a franciák kísérletet tennének arra, hogy megszállják a német területet, akkor a mi válaszuk az lesz, hogy kiirtjuk az összes zsidókat”.

Amikor a porosz kormány Berger szavairól tudomást szerzett, Berger minden további nyilvános szereplését betiltotta. A tilalom nagy felháborodást keltett Hitlerék táborában. Az egyik fajvédő újság ezt írta:

„Bergert nem lehet azzal vádolni, hogy törvényellenes cselekedetekre buzdít; a zsidókat azoknak a törvényeknek az alapján fogjuk kiirtani, amelyeket uralomra jutásunk után sürgősen életbeléptetünk.”

Ezt a kijelentést egyáltalán nem lehet élcélődésnek vagy német „viccnek” tekinteni. Az európai burzsoázia képes arra, hogy „törvényeket léptessen életbe” - nemcsak a zsidóság gyökeres kiirtására, de mindazoknak a megsemmisítésére is, akik nem értenek egyet az uralmon levők embertelen érdekeivel.

*

Az intellektuális vigasztalók ebbe a „bűvös körbe” zárva, fokozatosan elvesztik vigasztaló képességüket. Lassanként már ők maguk is vigasztalásra szorúlnak. Még olyan emberekhez is fordulnak vigaszért, akik elvből nem osztogatnak semmiféle alamizsnát, hiszen az alamizsna csak megerősíti a jogosultságát. Az intellektuális vigasztalók alapvető tehetsége - a „szép hazugság” tehetsége - már gyenge ahhoz, hogy a burzsoá valóság mocskos cinizmusát eltakarja. Néhányan közülük már belátják, hogy hiába szórakoztatják és vigasztalják a világ kifosztásába belefáradt embereket, akik nyugtalankodnak a proletariátus mind hevesebb ellenállása miatt. Hiába szórakoztatják és vigasztalják azokat az embereket, akiknek esztelen nyereségvágya már a dühöngő elmebaj jellegét kezdi felölteni és pusztulással fenyegeti az egész társadalmat. Sőt, az ilyen vigasztaló tevékenység nemcsak meddővé, de a vigasztalók számára már veszélyessé kezd válni.

Itt rámutathatnánk arra, milyen gaz dolog, ha valaki elkeseredett rablókat és gyilkosokat vigasztalgat. De nem teszem, mert nagyon jól tudom, hogy ez senkit sem érdekelne. Hiszen ez már nem egyéb, mint erkölcsi kérdés. Már pedig az erkölcsöt, mint szükségtelen és felesleges lomot, ezek az urak már régen a szemétdombra dobták. Inkább csak arra kívánok rámutatni, hogy a mai valóságban az entellektüel vigasztaló az a bizonyos „harmadik valami”, amelynek létezését a logika nem ismeri el.

Az entellektüel, aki a burzsoáziából származik, de társadalmi helyzeténél fogva proletár, mintha már kezdené megérteni, milyen tragikus az, hogy kiszolgál egy osztályt, amely pusztulásra van ítélve és erre a pusztulásra teljes mértékben rá is szolgált, akárcsak a hivatásos bandita vagy gyilkos. Kezdi mindezt megérteni, mert a burzsoáziának nincs már szüksége az ő szolgálataira. Mind sűrűbben kénytelen hallani, hogy munkája fölösleges. Éppen a saját körébe tartozó emberek azok, akik a burzsoázia kegyét keresve, egyre hangosabban siránkoznak az

intellektuális túltermelésről. Filozófusok és «gondolkodók» helyett a burzsoázia mind szívesebben fordul vigasztalásért a „jövőbe látó” sarlatánokhoz. Az európai újságok spékelve vannak tenyérjósok, horoszkópot összeállító csillagjósok, fakírok, látnokok, grafológusok, szellemidézők és a burzsoáziánál is műveletlenebb egyéb szemfényvesztők hirdetéseivel. A művészek, hogy ne haljanak éhen, képeiket krumpliért, kenyérért és a kispolgárok ócska, elhordott ruháiért cserélik el. Az egyik párizsi újságban a következő vidám cikk jelent meg:

„A berlini művészek rendkívül nagy nyomorban vannak és még csak halvány reménysugarát sem látják a javulásnak. Arról beszélnek, hogy megszervezik a művészek önszegélyező szervezetét. De vajon miféle önszegélyt tudnának nyújtani egymásnak olyan emberek, akiknek jövedelemre még csak kilátásuk sincs? Éppen ezért a legnagyobb elragadtatással fogadták Annot-Jacoby művésznő ötletét, amely árucserét indítványoz. Hadd lássák el a tüzelőanyagkereskedők a művészeket szénnel, cserében képekért és szobrokért. Hiszen majd megjavulnak az idők és a kereskedők egyszer még örülni fognak annak, hogy értékes művészi alkotásokat kaptak tüzelőért. Hadd gyógyítsák a fogorvosok a művészeket. A fogorvos várószobájából sohasem fog többé hiányozni a jó festmény. A mészárosoknak és tejeseeknek is élniük kell a kedvező alkalommal, amikor jót tehetnek anélkül, hogy pénzükbe kerülne és még hozzá műtárgyakat is szerezhetnek maguknak. Annot-Jacoby asszony ötletének továbbfejlesztésére és gyakorlati megvalósítására külön iroda létesült Berlinben”.

Az újság részint igazat mond, részint hazudik. Amikor az esetről beszámol, elhallgatja, hogy ez az árucseré Párizsban folyik.

Teljesen nyilvánvaló, hogy a polgári társadalomban a film is mélységesen hallgat a bomlasztó burzsoá befolyásról. A szentimentalizmus vizein evez, minden témája lassanként fizikai undort kelt.

„A Metro-Goldwyn-Mayer filmvállalat hollywoodi műtermében eredeti együttes gyűlt össze, hogy megkezdje a «Szeszélyek» című film forgatását. Szereplői: Ku-ku, a madárnő, aki kísértetiesen hasonlít a gólyához; II. Robinzon, az emberi csontváz; Márta, aki egy kézzel született és lábával mesterien tud csipkét készíteni. Meghívták a műterembe az úgynevezett «gombostűfejű nő», akinek rendes teste, de csöpp feje van, szinte csak akkora, mint egy gombostűfej. Olgának viszont hosszú körszakálla van; Josephine-Joseph félig nő, félig férfi; a Hylton szíami ikerpáron kívül szerepet kaptak még törpék, liliputiak is.”

Ám a Barnaykra, Passartokra, Mounet-Sullykre és más ilyen művészekre nincs már szükség; helyüket a Fairbanksek, Harold Lloydok és hasonló csepürágók foglalják el; éppenúgy, mint ahogyan a klasszikus zene helyébe a jazz lép, Stendhal, Balzac, Dickens, Flaubert helyébe az Edgar Wallace-ok lépnek, akik izgalmas történeteket tudnak mesélni arról, hogyan fogja el a kis tolvajokat és kis gyilkosokat az ügyes rendőrkapó - a nagy fosztogatók és nagy gyilkosok vagyonának védője. A burzsoáziát nem érdeklik a nagy festőművészek sem. Teljesen kielégíti őket a postabélyegek és villamosjegyek gyűjtése - vagy a legjobb esetben régi mesterek műveinek utánzatait gyűjtik. A tudomány terén a burzsoáziát azok az eljárások és módszerek érdeklik a legjobban, amelyek alkalmasak a munkásosztály fizikai erejének olcsó kizsákmányolására. A tudomány csak addig létezik a burzsoá számára, amíg alkalmas arra, hogy meggazdagodásának céljait szolgálja, gyomrának vagy beleinek működését szabályozza, vagy kéjenc nemi erejét növelje. A burzsoázia nem látja és nem érti meg a tudomány legfontosabb feladatait: hogy szellemileg fejlessze és testileg gyógyítsa a kapitalizmus igájában kimerült emberiséget, energiává változtassa az élettelen anyagot, megfejtse az emberi szervezet felépítésének és fejlődésének titkait - ám mindez éppoly kevésbé érdekli a mai burzsoáziát, mint az Afrika belsejében élő vadembereket!

Minderre való tekintettel az értelmiség néhány tagja már kezdi megérteni, hogy a „kultúra teremtése” - amelyet saját ügyüknek, saját „szabad gondolkodásuk” és „független akaratuk” eredményének hittek - már nem az ő ügyük többé és a kultúra nem feltétlenül belső szükségessége a kapitalista világnak. A kínai események eszükbe juttatták, hogyan pusztult el a louvaini könyvtár 1914-ben, a tegnap pedig arról regél, hogyan pusztították el a japán ágyúk Sanghájban a Tundzi-egyetemet, a tengerészeti kollégiumot, a halászati szakiskolákat, a nemzeti főiskolákat, a munkásegyetem orvostudományi, mezőgazdasági és mérnöki kollégiáját. Ez a barbár cselekedet ma már senkit sem háborít fel, mint ahogyan azon sem botránkozik meg senki, hogy a kulturális intézményekre szánt kiadásokat csökkentik, viszont ugyanakkor szüntelenül fokozzák a fegyverkezés költségeit.

Az európai és amerikai értelmiségnek azonban csak kis és lényegtelen része érzi, hogy a logika által kizárt „harmadik eset” kategóriájába került. Az értelmiségnek csak elenyésző része gondolkodik azon, hogy ilyen körülmények között mitévő is legyen? Vajjon megrögzött, régi szokása szerint a burzsoáziát támogatva, a proletariátus ellen forduljon - avagy pedig a becsület hívó szavára hallgatva, a burzsoázia ellen küzdő proletariátus útjára lépjen? Az értelmiség zöme még mindig megelégszik azzal, hogy a kapitalizmust szolgálja, tehát azt a gazdát, aki - szolgájának és vigasztalójának erkölcsi puhaságát, tehetetlenségét, meddő erőlködését látva - mindjobban megveti és nyíltan értésére adja, hogy már elvesztette létjogosultságát.

Igen gyakran megesk, hogy leveleket kapok a kispolgárság ilyen vigasztaló-specialistáitól. Idézek itt egy ilyen levelet, amelyet Sven Elvestad írt nekem:

„Mélyen tisztelt Gorkij úr!

Jelenleg az egész világon szörnyű zűrzavar uralkodik, amely már a kétségbeeséssel határos. Ezt a zűrzavart a borzalmas gazdasági válság okozza, amely ma a világ valamennyi államát megrázkódtatja. A világnak ez a tragédiája arra készítetett engem, hogy a *Tidens Dagn*, a legelterjedtebb norvég lap hasábjain cikksorozatot kezdjek, felrázzam a lelkeket és reményt öntsek e szörnyű katasztrófa sokmillió áldozatába. E cél érdekében szükségesnek tartom, hogy megkérdezzem az irodalom, művészet, tudomány és politika képviselőit: mi a véleményük a népek tragikus helyzetéről, amely az utóbbi két esztendő folyamán kialakult? Minden állam valamennyi polgára súlyos helyzetbe került: vagy elpusztulnak a sors csapásai alatt, vagy pedig folytatják a harcot, abban a reményben, hogy a válságot sikerül szerencsésen megoldani. Mindenki számára elengedhetetlenül szükséges az a reménység, hogy meg lehet találni az áldatlan helyzetből kivezető utat. Ez a reménység fényes lánggal csap a magasba, ha olyan emberek derűlátó véleményét olvashatjuk, akiknek szavára az egész világ felfigyel. Ezért bátorkodom Önt arra kérni, küldje el nekem véleményét - ne legyen három-négy sornál hosszabb, de alkalmas arra, hogy sok-sok embert visszatartson a kétségbeeséstől. Ez majd bizonyára erőt ad nekik arra, hogy bátrabban tekintsenek a jövő elébe.

Tisztelettel

Sven Elvestad”

Még mindig szép számban akadnak olyan emberek, mint a levél szerzője - akik még hisznek a „három-négy sor” gyógyító erejében, vagyis a frázisok erejében. Hitük annyira naiv, hogy már csaknem őszinte. De három-négy frázis vagy akár háromszáz-négyszáz frázis sem tudja többé életre kelteni a burzsoázia roskatag világát. A világ valamennyi parlamentjében és a Népszövetségben naponta sokezernyi frázis hangzik el, de senkit sem vigasztalnak meg, senkit sem nyugtatnak meg és senkiben sem keltik azt a reménységet, hogy fel lehet tartóztatni a burzsoá civilizáció spontán módon növekedő válságát. Minden városban összedugják fejüket

a volt miniszterek és egyéb naplopók, hogy a kispolgársággal együtt megbeszéljék a tudomány „megzabolázását” és „megfegyelmzését”. Az ilyen emberek fecsegését aztán haladéktalanul átveszik az újságírók - olyan emberek, akiknek jelszava: „Minden mindegy és egyébként is már régen untat ez az egész dolog.” Egyikük, Emil Ludwig, a Daily Express című komoly lapban azt indítványozza, hogy „rázzuk le nyakunkról a szakembereket”. A kispolgárság pedig meghallgatja, elolvassa ezeket a tartalom nélküli ostobaságokat - és levonja belőlük a maga következtetéseit. És ha az európai kispolgárság szükségesnek vélné az egyetemek bezárását - ezen sem lehetne csodálkozni. Hiszen Németországban évente hatezer olyan állás üresedik meg, amelynek betöltéséhez főiskolai végzettség szükséges, a német főiskolákról pedig évente negyvenezer diplomás kerül ki.

Önök pedig, D. Smith és T. Morrison, ugyancsak tévednek, ha azt hiszik, hogy a burzsoá irodalom és újságírás „a kultúremberek véleményének megszervezője”. Ez a „megszervező” nem egyéb élősdű növény, amely arra törekszik, hogy eltakarja a valóság káoszát. De még ez sem sikerül neki - még úgy sem takarja el a mai valóságot, mint a burjánzó dudva az omladékot és a szemetet, önök tévednek, ha azt hiszik, hogy van valami kulturális jelentősége az önök sajtójának, amely szinte kórusban hangoztatja, hogy az „amerikai mindenekelőtt - amerikai” és csak azután ember. Viszont a német fajvédők sajtója a maga részéről azt hirdeti, hogy a fajvédő mindenekelőtt árja s csak azután orvos, geológus vagy bölcselkedő. Franciaország újságírói meg azt bizonygatják, hogy Franciaország mindenekelőtt - győztes állam és éppen ezért mindenkinél erősebben kell fegyverkeznie. Egyébként itt nyilván nem az agy, hanem az ökök felfegyverzéséről van szó.

Nem túlzás, ha azt mondom, hogy Európa és Amerika sajtója nagy buzgalommal és csaknem kizárólag azzal foglalkozik, hogy olvasótáborát kulturális színvonalát leszállítsa - bár nem vitás, hogy ez a színvonal már az ő közreműködésük nélkül is elég alacsony. Az újságírók pedig, akik munkaadóik, a kapitalisták érdekeit kiszolgálva mesteri módon tudják a legyet az elefánt méreteire növelni, egyáltalában nem törekednek arra, hogy megfékezzék a disznót, bár látják, hogy a disznó felmérgeződött és megdühödött.

Önök ezt írják:

„Európában nagy keserűséggel éreztük, hogy az európaiak gyűlölnek bennünket.”

Ez igen szubjektív megállapítás. A szubjektivitás lehetővé teszi ugyan, hogy bizonyos részleteket meglássanak, de a dolgok egészét eltakarja Önök előtt... Önök nem vették észre, hogy az egész európai burzsoázia a kölcsönös gyűlölet légkörében él. A kirabolt németek gyűlölnek Franciaországot, amely viszont aranyos elhájásodásától fulladozva, gyűlöli az angolokat, éppen úgy, ahogyan az olaszok a franciákat gyűlölnek. Az egész burzsoázia pedig egyöntetűen gyűlöli a Szovjetuniót. Háromszázmillió indiai táplál gyűlöletet az angol lordok és szatócsok iránt, négyszázötvenmillió kínai gyűlöli a japánokat és az összes európaiakat, akik viszont hajlandók arra, hogy gyűlöljék Japánt, mert megszokták a kínaiak kifosztását és ezt saját kizárólagos joguknak tekintik. Ez a gyűlölet - mindenkinek a gyűlölete mindenki iránt - egyre nő és dagad, egyre sűrűbbé és élesebbé válik; úgy terjed a burzsoázia körében mint a gennyes fekély; végül bizonyára kitör és a világ valamennyi népét háborúba sodorja. A háború a leg-egészségesebb emberek millióin kívül hatalmas értékeket pusztít el: azokat a nyersanyagokat is, amelyekből ezeket az értékeket formálják végül az emberiség szegényebb lesz egészségben, fémekben és üzemanyagban egyaránt. Magától értetődik, hogy a háború sem semmisíti meg a gyűlölködést a különböző burzsoá nemzeti csoportok között. Önök saját véleményük szerint „elég erősek ahhoz, hogy az egész emberiség kultúráját megóvják”. Úgy érzik, „kötelességük megvédeni az egész emberiséget attól, hogy visszasüllyedjen a barbárságba”. Mindez igen szép. De tegyék fel maguknak a következő egyszerű kérdést: Vajon mit tudnak tenni ma vagy

holnap ennek a kultúrának a védelmére? Mellesleg megjegyzem, hogy ez a kultúra sohasem volt „az egész emberiségé” és nem is lehet az mindaddig, amíg fennállanak a nemzeti, kapitalista állami szervezetek, amelyek a dolgozó tömegekkel fikarcnyit sem törődve, felelőtlenül egymás ellen hajszoják a népeket.

És tegyenek fel még egy kérdést. Kérdezzék meg önmagukat, mit tudnának felsorakoztatni a kultúrát szétromboló munkanélküliség, az éhező munkásosztály kimerülése és a gyermekprostitúció tényeivel szemben? Megértik-e, hogy a tömegek végső kizsákmányolása annak a talajnak a kimerülését jelenti, amelyből a kultúra fakad? Bizonyára tudnak arról, hogy az úgynevezett „kultúr-réteg” mindig a tömegeből eredt. Ezt tudniuk kellene, hiszen éppen az amerikaiak szoktak azzal kérkedni, hogy náluk a rikkancsfűkből akár elnök is lehet.

Amikor ezt megemlítem, csak a rikkancsfűk élelmességét, nem pedig az elnökök tehetségét akarom kiemelni - hiszen, ami az utóbbit illeti, nincsenek semmiféle illúzióim.

Végül van itt még egy kérdés, amelyen érdemes elgondolkodni. El tudják-e képzelni önök, hogy négyszázötvenmillió kínait az európai és amerikai tőke rabságába lehet hajtani, amikor háromszázmillió indiai már kezdi megérteni: éppenséggel nem az istenek parancsa, hogy Anglia rabjai legyenek! Fontolják csak meg jól; néhány tízezernyi rabló és kalandor egymilliárd dolgozó rovására örökkön-örökké nyugodtan és pazarul szeretne élni. Vajjon normálisnak mondható ez? Így volt és így van, de vakmerőség lenne azt állítani, hogy ennek továbbra is így kell maradnia. Évszázadokon át a pestis is normális jelenség volt, de ma már csaknem teljesen kiküszöbölték - helyébe most a burzsoázia lépett, amely nemcsak megmérgezi a színesbőrű emberek világát, de mélységes gyűlölettel és megvetéssel tölti el a fehér faj iránt. Nem gondolják önök, a kultúra bajnokai és védelmezői, hogy a kapitalizmus előbb-utóbb faji háborút fog kiprovokálni?

*

Önök szememre vetik, hogy „gyűlöletet prédikálok” és azt tanácsolják nekem, hogy inkább „a szeretetet hirdessem”. Önök talán képesnek tartanak engem arra, hogy a munkásoknak ilyesfélét sugalmazzanak: „Szeressétek a kapitalistákat, hiszen eltékozzák a földetek kincseit - szeressétek azokat az embereket, akik a ti vasatokat fegyverek gyártására használják, hogy ezekkel a fegyverekkel végül titeket mészároljanak le - szeressétek a semmirekellőket, akiknek akarataból a ti gyermekeitek éhen vesznek - szeressétek azokat, akik saját nyugalmauk, bendőjük érdekében titeket elpusztítanak - szeressétek a kapitalistát, mert az ő egyháza tart benneteket a tudatlanság homályában!”

Valami hasonlót prédikál az Evangélium is és önök, erre visszaemlékezve, a „kereszténységet” emlegetik, mint a „kultúra tűzhelyét”. Önök alaposan elkéstek, mert a becsületes emberek már régen nem beszélnek a „szeretet és szelídség tanának” a kultúrára gyakorolt befolyásáról. Erről ma már kínos, sőt éppenséggel lehetetlen beszélni. Hiszen a keresztény burzsoázia saját hazájában és a gyarmatokon a szeretetet prédikálja, miközben rabjait tűzzel-vassal - a burzsoázia mindig igen jól tudta a tüzet és a vasat alkalmazni - szelíd jámborságra akarja kényszeríteni. Egy kis haladás azért itt is van. Napjainkban a kard helyébe a golyószóró, a bomba, sőt helyenként „a mennyből szóló isteni hang” lépett. Az egyik párizsi újság a következőket jelenti:

„Az angolok az afridikkal vívott harcban rájöttek egy módszerre, amely nagy hasznukra vált. A felkelők valahol a megközelíthetetlen hegyek között egy kis helyen befészkeltek magukat. Hirtelen nagy magasságban repülőgép jelenik meg felettük. Az afridik fegyvert ragadnak. De a repülőgép nem dob le bombákat. Bombák helyett szavak röppennek lefelé. Az égi hang a felkelőknek saját anyanyelvükön azt mondja, hogy tegyék le a fegyvert, hagyják abba az

Angol Birodalommal folytatott esztelen harcot. Igen sok esetben az égből hangzó szó hatása alatt valóban abba is hagyták a felkelők a harcot.

Az isteni hanggal szerzett jó tapasztalatokat sikeresen felhasználták Milánóban is. A fasiszta milícia alapításának évfordulója alkalmából az egész város hallotta az isteni hangot, amely rövid, dicsőítő szavakat mondott a faszizmusról. A milánóiak, akiknek már alkalmuk volt Balbo tábornokot hallani, az égi szózatban megismerték a tábornok bársonyos baritonját.”

Ilymódon tehát megtalálták a legegyszerűbb eszközt isten létezésének bizonyítására - sőt arra is, hogy az isteni hangot a vadak leigázására felhasználják. Ezek után csöppet sem csodálkoznánk rajta, ha az isteni hang San Francisco vagy Washington felett is megszólalna, persze - angol nyelven, de japán kiejtéssel.

Példának állítják eléem „az egyház nagy tanítómestereit”. A magam részéről nevetségesnek tartom, hogy ezt komoly formában szóvá teszik. Nem akarok részletesen kitérni arra, miként, miért és milyen célból cselekedtek az egyház nagy emberei. De mielőtt Önök ezekre az emberekre hivatkoznának és támaszkodnának, ki kellett volna szilárdságukat próbálni. Önök az „egyház ügyeinek” megítélésénél felfedik azt az „amerikai idealizmust”, amely csak a mélységes tudatlanság talajából fakadhat. Az adott esetben, a keresztény egyház történetével kapcsolatban, az Önök tudatlansága azzal magyarázható, hogy az USA lakossága nem tapasztalta saját bőrén, mit jelent az egyház, mint az emberi ész és lelkiismeret ellen irányuló erőszak-szervezet. Az Amerikai Egyesült Államok népe ezt nem tapasztalta olyan keservesen, mint Európa lakossága.

Önöknek meg kellett volna ismerkedniük az Ökuménikus Egyházi Tanácsban lezajlott véres verekedésekkel, „az egyház nagy tanítómestereinek” kegyetlenségével, önzésével és becsvágyával. Különösen tanulságos lett volna az Önök számára az efezuszi egyház gazságoktól hemzseggő története. El kellett volna olvasniuk az eretnekség történetét és meg kellett volna ismerkedniük a kereszténység első századaiban lefolyt eretnek-irtásokkal, zsidó-pogromokkal, az albigensek és táboríták kiirtásával, a krisztusi egyházak egész véres politikájával. A félművelt emberek számára bizonyára érdekes az inkvizíció története, de semmi esetre sem abban a formában, ahogy azt az önök honfitársa, Washington Lee összeállította; ezt a könyvet egyébként jóváhagyta ugyanannak a Vatikánnak a cenzúrája, amely magát az inkvizíciót is megszervezte. Feltételezem, hogy abban az esetben, ha Önök mindezt jobban ismernék, maguk is belátták volna, hogy a szentatyák milyen serényen dolgoztak a kisebbség hatalmának megszilárdításán a többség fölött. Ha az eretnekek ellen harcoltak, ezt azért tették, mert az eretnekség a dolgozó nép tömegeiben támadt, amelyek ösztönszerűen érezték az egyházi férfiak hazugságát; ezek pedig a rabok számára hirdették vallásukat, azt a vallást, amelyet az urak csak félreértésből fogadtak el, vagy talán azért, mert féltek a raboktól. Az Önök történésze, Van Loon a „nagy történelmi hibákról” szóló cikkében megerősíti, hogy az egyháznak nem az Evangélium tanításaiért, hanem e tanítások ellen kellett harcolnia. Van Loon a következőket mondja:

„Titus a maga idejében akkor követte el a legnagyobb hibát, amikor elpusztította Jeruzsálemet. A Palesztinából kiűzött zsidók az egész világon szétszéledtek. Az általuk alapított községekben megérlelték és megerősítették a kereszténységet, amely éppolyan veszedelmes volt a Római Birodalom számára, mint Marx és Lenin eszméi a kapitalizmus számára.”

Így volt - és így van: a keresztény egyház harcot folytatott az Evangélium naiv kommunizmus ellen. Ez derül ki az egyház egész „történetéből” is.

Mit tesz napjainkban az egyház? Nyilván mindenekelőtt - imádkozik. York érseke csakúgy, mint Canterbury érseke - ugyanaz az érsek, aki a Szovjetunió ellen valami kereszteshadjárat-

félét hirdetett. Ez a két érsek most új imát szerkesztett, amelyben az angol képmutatás ragyogóan egyesül az angol humorral. Az igen hosszú mű a Miatyánk mintájára készült. A püspökök ekként fohászkodnak istenhez:

„Ami pedig kormányunknak a hitel és a jólét helyreállítására irányuló politikáját illeti - legyen meg a Te akaratod. Ami pedig mindazt illeti, amit India jövő kormányzásával kapcsolatban kezdeményeznek - legyen meg a Te akaratod. Ami pedig a küszöbön álló világ-leszerelési értekezletet és mindazt illeti, ami az egész világ békéjének megszilárdítása érdekében történik - legyen meg a Te akaratod. Ami a kereskedelem, bizalom, hitel és a kölcsönös jóakarathelyreállítását illeti - add meg a mindennapi kenyerünket. Valamennyi osztálynak a közjó érdekében történő együttműködéséért - add meg a mindennapi kenyerünket. Ha mi bűnösnek bizonyultunk a nemzeti gögben és kielégülést kerestünk a mások feletti uralomban - bocsásd meg a mi vétkeinket. Ha ügyeinkben önzésről tettünk tanúbizonyságot és saját érdekeinket, valamint osztályunk érdekeit a többiek érdekei fölé helyeztük - bocsásd meg a mi vétkeinket.”

Íme a beijedt szatócsok jellegzetes imája! Az ima folyamán vagy tízszer is arra kéri az istent, hogy „bocsássa meg vétkeiket”, de egyetlen egyszer sem beszélnek arról, hogy hajlandók a vétkek abbahagyására. És egyetlen esetben kérnek csak az istentől „bűnbocsánatot”.

„Azért pedig, hogy a nemzeti önhittségnek adtuk oda magunkat és a mások feletti uralomban kerestünk kielégülést, nem pedig abban, hogy őket szolgáljuk - bocsáss meg nekünk, Uram.”

Bocsásd meg nekünk ezt a bűnt, de mi nem tudunk a bűnözésről lemondani - íme, ezt mondják ők. Az angol papság legnagyobb része azonban visszautasította ezt a bűnbocsánatkérést - nyilván azért, mert kellemetlennek és lealacsonyítónak tartotta.

Ezt az imát január másodikán kellett volna a londoni Szent Pál székesegyházból az angol isten trónusához „küldeni”. Azoknak a papoknak, akiknek az ima nem tetszett, Canterbury érseke megengedte, hogy ne olvassák fel az imát.

Íme, ilyen lapos és ostoba komédiáig süllyedt a keresztény egyház és ilyen játékos könnyedséggel süllyesztették le istenüket a papok egy öreg szatócs színvonalára, aki szívvel-lélekkel résztvesz a jobbfejta európai szatócsok valamennyi üzletében. De igazságtalan dolog lenne, ha itt csak az angol papokról tennék említést és elfelejteném, hogy a Szentlélek Bankot az olaszok szervezték meg, Franciaországban pedig, Mulhouse városában, február 15-én, az orosz emigránsok lapjának értesülése szerint a következő eset történt:

„A törvényszéki hatóságok utasítására letartóztatták az Union katolikus kiadóvállalat könyvesboltjának vezetőjét és segédjét. Az Union élén, mint ismeretes, Aigy abbé áll. A könyvesboltban Németországból importált pornografikus képeket és könyveket árusítottak. Az «árut» lefoglalták.”

Száz és száz ilyen tényt lehetne felsorolni és valamennyi ugyanazt bizonyítja: az egyház - saját nevelőjének és gazdájának, a kapitalizmusnak kiszolgálója - igen súlyos betegségekkel van megfertőzve. Ezek a betegségek elpusztítják az egyházat. Elismerem, hogy a burzsoázia időnként néha fontosságot tulajdonított az egyház „erkölcsi tekintélyének” - de az is igaz, hogy ez pusztán a „lélek rendőrségének”, a dolgozó népet elnyomó szervezetek egyikének a tekintélye volt. Az egyház „vigasztalt”? Nem vonom kétségbe. De az ilyen „vigasztalás” csupán az értelem elfojtásának egyik eszköze volt.

Nem - egyáltalán nem az én mesterségem, hogy a szegénynek azt prédikáljam, szeresse a gazdagot, a munkásnak pedig, hogy szeresse gazdáját. Én nem vagyok képes ilyen vigasztalásra. Régesrégóta tudom, hogy az egész világ a gyűlölet légkörében él és ez a gyűlölet mind sűrűbbé, aktívabbá és hasznosabbá válik.

Önök, akik „gyakorlati humanisták” akarnak lenni, értsék meg végre, hogy a világban kétfajta gyűlölet dolgozik: az egyikfajta gyűlölet a rablók körében, az egymás közötti vetélkedés talajából fakad, meg a jövődőtől való rettegésből, amely a rablókat elkerülhetetlen pusztulással fenyegeti; a másik gyűlölet abból a haragból fakad, amelyet a proletariátus a fennálló helyzettel szemben érez. Ez az utóbbi napról-napra jobban megerősíti a proletariátusnak azt a tudatát, hogy joga van a hatalomra. Ez a két gyűlölet olyan erővé fejlődött ki, hogy többé senki és semmi nem tudja őket egymással kibékíteni; osztályképviselőik elkerülhetetlen összecsapásán kívül, a proletariátus győzelmén kívül semmi sem tudja a világot a gyűlölettől megszabadítani.

Önök ezt írják:

„Mint sokan mások, mi is úgy gondoljuk, hogy az Ön országában a munkásság diktatúrája a parasztság felett gyakorolt erőszakra vezet.”

Azt tanácsolom Önöknek, próbáljanak egy kissé gondolkodni de ne úgy, ahogy a legtöbben teszik, hanem úgy, mint azok az egyelőre kis számban levő értelmiségiek, akiknek a szeme már kinyílt. Ezek már kezdik megérteni, hogy Marx és Lenin tanítása a legmagasabb csúcs, amelyet a társadalmi jelenségeket becsületesen kutató tudományos gondolat elért. Már kezdik megérteni, hogy csak ennek a tannak a magaslatáról látható tisztán az út, amely a szociális igazsághoz, a kultúra új formáihoz vezet. Győzzék le bizonyos mértékben önmagukat és felejtsek el származásukat, akár csak rövid időre is! Felejtsek el, hogy olyan osztályból erednek, amelynek egész története nem más, mint szüntelen testi és lelki erőszak a dolgozó emberiség - a munkások és parasztok tömegei - felett. Tegyék meg ezt az erőfeszítést és akkor meg fogják érteni hogy az Önök osztálya - a saját ellenségük. Marx Károly igen bölcs ember volt, bár nem kell azt gondolni, hogy Minerva módjára, Jupiter fejéből pattant a világra; nem, erről szó sincs. Marx Károly tanítása hosszú tudományos tapasztalat lángelméjű tökéletesítése, akárcsak a maguk idejében Newton és Darwin elméletei. Lenin egyszerűbb Marxnál, de éppenolyan bölcs tanítómester. Marx és Lenin megmutatta, hogy az az osztály amelyet önök szolgálnak, milyen volt erejének és dicsőségének teljességében? Hogyan alapozta meg vérrel, képmutatással és hazugsággal a neki megfelelő „kultúrát”? Megmutatták e kultúra rothadási folyamatát; további, jelenlegi rothadását pedig már Önök maguk is láthatják, hiszen éppen ez váltotta ki Önökből azt a nyugtalanságot, amely a hozzám intézett levélben is kifejezésre jut.

Beszélgünk hát az „erőszakról”. A proletariátus diktatúrája átmeneti jelenség, amely feltétlenül szükséges ahhoz, hogy a burzsoá állam egykori rabjainak tízmillióit átnevelhessük és országuk, valamint nemzeti kincseik egyedüli uraivá tegyük. A proletárdiktatúra szükségessége megszűnik, mihelyt az egész dolgozó nép, a parasztságot is beleértve, egységes társadalomgazdasági helyzetbe kerül és minden egyén előtt megnyílik annak a lehetősége, hogy képességei szerint dolgozzék és szükségletei szerint kapjon meg mindent. Az „erőszak”, ahogyan Önök értelmezik, nem egyéb meg-nemértésnél, de még sokkal gyakrabban: rosszhiszemű hazugság és rágalom a Szovjetunió dolgozó osztályának és a dolgozó osztály pártjának rovására.

A munkásosztály ellenségei azért alkalmazzák az „erőszak” fogalmának ilyen értelmezését a Szovjetunióban végbemenő szociális folyamatra, hogy rossz hírbe keverjék a Szovjetunió kulturális munkáját - azt a munkát, amelynek célja az országot átszervezni és új gazdasági formájában felépíteni.

Véleményem szerint feltétlenül lehet bizonyos kényszerről beszélni, de ez még korántsem erőszak, mert hiszen, amikor a gyermekeket írni-olvasni tanítják, talán ezzel nem avatkoznak be erőszakkal az életükbe? A Szovjetunió munkásosztálya és annak pártja megtanítja a parasztságot a szociálpolitikai ábécére. Önöket, értelmiségieket, pontosan ugyanígy készíteti

valami vagy valaki arra, hogy érezzék, milyen drámai az Önök élete „a kalapács és az üllő között”, önöknek is sugalmazza valaki a szociálpolitikai ábécé alapjait, de ez a valaki természetesen - nem én vagyok.

A parasztság, a kisbirtokosság sokmilliós tömege minden országban a rablók és élősdiek elburjánzásának legjobb talaját alkotja. A kapitalizmus teljes rútságában ebből a talajból nőtt ki. A parasztság egész erejét, minden képességét és tehetségét, elnyelik a szegényes gazdaság fenntartásával járó gondok. A kisbirtokos kulturális bárgyúsága teljesen egy színvonalon áll a milliomos bárgyúságával. Ezt Önöknek, az értelmiség tagjainak, igen jól kell látniuk és érezniük. Oroszországban az Októberi Forradalom előtt a parasztság a XVII. századbeli életkörülmények között élt; ez olyan tény, amelyet még az orosz emigránsok sem mernek kétségbevonni, pedig a szovjet hatalommal szemben tanúsított rosszindulatuk már egészen komikus jelleget öltött.

A parasztságnak nem kellene a vademberek életszínvonalán élnie, kiszolgáltatva az élelmes nagygazda, a földbirtokos, a kapitalista zsákmányául. Nem feltétlenül szükséges, hogy a parasztság kényszermunkásként éljen az apróra tagozott, kihasznált földeken, amelyek alkalmatlanok arra, hogy élelmezzék nyomorúságos tulajdonosukat, aki tudatlan és meg van fosztva annak a lehetőségétől, hogy megjavítsa a földet, gépeket használjon és fejlessze a földművelést. A parasztságnak nem szabad Malthus homályos elméletét igazolni, amelynek legmélyén, véleményem szerint, ott rejtőzik az egyházi gondolat egész kegyetlensége. Ha a parasztság tömegei még nem képesek arra, hogy felfogják jelenlegi helyzetük valóságát és lealázó voltát, a munkásosztály kötelessége, hogy ezt a tudatot, ezt a felismerést akár kényszer útján is belevigye a parasztságba. Erre azonban nincs szükség, mert a Szovjetunió parasztsága - amely végigszenvedte az 1914-1918. évi háború megpróbáltatásait és amelyet az Októberi Forradalom felrázott tespedéséből - most már nem vak és gyakorlati módon képes gondolkodni. A parasztságnak mindennemű gép és talajjavítás rendelkezésére áll és szabadon áll előtte az út minden iskolába. Most már évről-évre parasztgyerekek ezrei kapcsolódnak be a gyakorlati tevékenység különböző ágaiba, mint mérnökök, mezőgazdászok és orvosok. A parasztság kezdi megérteni, hogy a munkásosztály az ő pártjának képében arra törekszik, hogy a Szovjetunióban egyetlen gazda legyen, akinek 160 millió feje és 320 millió keze van - ez a legfontosabb dolog, amit meg kell érteni. A parasztság látja, hogy minden, ami az ő országában történik, mindenkinek s nem csupán a gazdag emberek kis csoportjának érdekeit szolgálja. A parasztság látja, hogy a Szovjetunióban csak az történik, ami az ő számára hasznos. Látja, hogy az ország huszonhat tudományos kutató intézete kizárólag azért dolgozik, hogy emelje a föld termelékenységét és megkönnyítse a parasztság munkáját.

A parasztság nem akar többé piszkos falvakban élni, ahogyan évszázadokon át élt, hanem »mezőgazdasági városok«-ban akar lakni, ahol jó iskolák és óvódák vannak a gyermekek számára, ahol színházak, klubok, könyvtárak, mozik állnak a nép rendelkezésére. A tudományszomj és a kulturált élet utáni vágy egyre erősödik a parasztság körében. Ha a parasztok nem értették volna meg mindezt, akkor a Szovjetunióban tizenöt esztendő alatt nem lehetett volna azokat a hatalmas eredményeket elérni, amiket a munkásság és parasztság egyesült ereje csakugyan megvalósított.

A burzsoá országokban a dolgozó nép tisztára csak mechanikai erő, amelynek tömegéből hiányzik a tudat: saját munkája kulturális jelentőségének tudata.

Önöknél a trösztök, a népi erőket kiszípolozó szervezetek, a dolgozó nép élősdiei gazdálkodnak. Egymással vetélkedve, egymás romlására törekedve, aljas tőzsdei manővereket rendeznek - anarchizmusukkal máris példátlan méretű válságba taszították az országot. A munkások milliói éheznek, a nép egészségét meddő módon eltékozzolják, a gyermekhalandóság katasztrofálisan növekszik, az öngyilkosok száma szaporodik - így merül ki a kultúra alapvető talaja és

élő emberi energiája. Az Önök szenátusa pedig - tekintet nélkül minderre - elvetette azt a Lafollette-Costigan-féle indítványt, amely 375 millió dollárt akart fordítani a munkanélküliek közvetlen megsegítésére. A *New York American* című lap ugyanakkor a következő adatokat közli a munkanélküliek kilakoltatásáról: az 1930. év folyamán házbérenemfizetés miatt családjaikkal együtt 153 731 személyt, az 1931. év folyamán pedig ugyanilyen okból, ugyancsak családjukkal együtt 198 738 személyt lakoltattak ki New-Yorkban. A folyó 1932. év január hónapjában naponta száz meg száz munkanélküli családot lakoltattak ki.

A Szovjetunióban a munkásság, valamint a parasztságnak az a része intézkedik és hozza a törvényeket, amely már felemelkedett annak a felismeréséig, hogy a föld magántulajdonát meg kell szüntetni, a földművelést szocializálni és gépesíteni kell. Ez a nép felismerte annak elengedhetetlen szükségességét, hogy olyan munkássággá kell átalakulnia, mint amilyen a gyárak és üzemek munkássága, vagyis az ország igazi és egyedüli uraivá kell válnia. Állandóan nő a kollektív szellemű, kommunista parasztok száma. Ez a szám mind gyorsabban fog növekedni, olyan mértékben, ahogyan az új nemzedék el fogja távolítani a régi hűbéri jog utolsó maradványait és az évszázados raboskodásból visszamaradt babonákat.

A Szovjetunióban a törvények lent, a tömegek belsejében keletkeznek, mégpedig a tényleges életfeltételek alapján; a szovjet hatalom és a párt csak olyan törvényt fogalmaz és erősít meg, amely a munkások és parasztok munkafolyamatában érlelődik ki, annak a munkának a folyamán, amelynek célja, hogy az egyenlők társadalmát teremtsen meg. A párt diktál, minthogy ő a dolgozó tömegek ideg- és agyrendszerének szervezeti központja. A párt célja az, hogy a lehető legrövidebb idő alatt értelmi, intellektuális energiává változtassa át a fizikai energiát s ezzel utat nyisson minden egyes egyén és a lakosság egész tömege tehetségének és képességeinek kifejlesztésére.

A burzsoá állam, amely minden reménységét az individualizmusra összpontosítja, nagy igyekezettel saját érdekeinek és hagyományainak szellemében neveli az ifjúságot. Ez magától értetődő, természetes dolog. De látjuk, hogy éppen a burzsoá társadalom ifjúságának körében terjednek legjobban az anarchizmus eszméi és elméletei; ez már egyáltalában nem természetes és arra az abnormális, egészségtelen légkörre mutat, ahol már arról kezdenek álmodozni, hogy jó lenne egészen megsemmisíteni a társadalmat, az egyén korlátlan szabadságának érdekében. Önök is tudják, hogy az Önök ifjúsága nemcsak álmodozik, de ennek megfelelően cselekszik is. Az európai sajtó mind sűrűbben számol be az amerikai és európai burzsoá fiatalság „csínytevéseiről”, amelyeknek már büntett jellegük van. Ezeket a bünteteket nem a szükség, hanem az „unalmas élet”, a kíváncsiság, az „erős” izgalom keresése robbantja ki. Mindeme büntettek mögött az egyéniség és az emberi élet igen alacsony értékelése húzódik meg. A burzsoázia igyekszik a munkásság és parasztság soraiból kikerülő legnagyobb tehetségeket a maga körébe bevonni és rávenni arra, hogy az ő érdekeit szolgálják. A burzsoázia „szabadsággal” kecsegteti őket, melynek segítségével az ember „bizonyos személyi jólétre” - kellemes, kényelmes barlangra - tehet szert. Pedig Önök sem tagadhatják, hogy társadalmukban a tehetséges fiatal emberek ezrei pusztulnak el azon az úton, amely ehhez a banális jóléthez vezet, egyszerűen azért, mert nem elég erősek ahhoz, hogy legyőzzék az akadályokat, amiket a burzsoá rend életviszonyai állítanak az útjukba. Európa és Amerika irodalma tele van a tehetséges emberek hasztalan pusztulásának leírásával. A burzsoázia története nem egyéb, mint a burzsoázia szellemi elszegényedésének története. Milyen tehetségekkel büszkélkedhetik a burzsoázia a mi időnkben? Mindenféle Hitlerekkel - torz törpékkel, akik nagyzási hóbortba estek.

A Szovjetunió népei a megújulás korszakába léptek. Az Októberi Forradalom a tehetséges emberek százazreit kapcsolta be a munkába, de ez még mind kevés azoknak a céloknak a megvalósítására, amiket a munkásosztály maga elé tűzött. A Szovjetunióban nincsenek mun-

kanélküliek és az emberi energia alkalmazásának egyetlen területén sincs elegendő munkaerő, bár az erők olyan gyorsan növekszenek, mint még soha és sehol. Önöknek, értelmiségieknek, a „kultúra mestereinek”, meg kellene érteniök, hogy a munkásosztály, amely kezébe vette a politikai hatalmat, a kulturális alkotó tevékenység széles útját tárja fel Önök előtt.

Nézzék csak meg, milyen kemény leckében részesítette az orosz forradalom az értelmiséget. Az értelmiség nem találta meg a saját dolgozó népéhez vezető utat és ime, most tehetetlen dühében szétszülnek, elrothad az emigrációban. Rövidesen egytől-egyig elpusztulnak és csak az az emlék marad meg róluk, hogy árulók voltak.

A burzsoázia a kultúra ellensége és már nem is lehet más - ez az igazság, amelyről meggyőző bennünket a burzsoázia minden tevékenysége, a kapitalista országok egész gyakorlata. A burzsoázia elutasította a Szovjetunióhoz az általános leszerelésre irányuló indítványát és ez már egymagában is elegendő, hogy megállapítsuk: a kapitalisták a társadalom számára veszélyes emberek, akik új világháborút készítenek elő. A Szovjetuniót a védelem megfeszült állapotában tartják és arra kényszerítik, hogy hatalmas mennyiségű időt és anyagot fecséreljen el fegyvereknek a gyártására. Mert védekezni kell a kapitalisták ellen, akik szervezkednek, hogy rátámadjanak a Szovjetunióra és ezt a hatalmas országot gyarmatukká, felvevő piacukká tegyék. A Szovjetunió népei rengeteg erőt és anyagot kénytelenek önvédelemre fordítani, pedig mindezt sokkal jobban felhasználhatnák az emberiség kulturális megújulása szolgálatában, hiszen kétségtelen, hogy annak az építési folyamatnak, amely a Szovjetunióban megindult, az egész emberiségre kiterjedő jelentősége van.

A burzsoáziát megfosztotta eszétől a gyűlölet és a jövőtől való rettegés. Ebben a rothadó környezetben mind több és mind több idióta támad, aki fel se tudja fogni saját ordítózásának értelmét. Egyikük a következő felhívással fordult az „Európa kormányzóiban ülő urakhoz, valamint a diplomata urakhoz”:

„A jelen pillanatban a sárga faj erejét kell Európának felhasználnia eszközül a Harmadik Internacionále elpusztítására”.

Könnyen elképzelhető, hogy ez az idióta nem tett mást, csak egyszerűen kifecsegte néhány hozzá hasonló „diplomata és kormányzó úr” álmait és célkitűzéseit. Lehetséges, hogy már akadnak olyan „urak”, akik komoly formában gondolkodnak arra, amit ez az idióta világgá kiabált. Európát és Amerikát ilyen felelőtlen „urak” kormányozzák. Az Indiában, Kínában és Indokínában lejátszódó események igen alkalmasak arra, hogy kifejlésszék az európaiak és általában a „fehérek” ellen irányuló faji gyűlöletet. Ez már a harmadik fajta gyűlölet lesz és Önöknek, humanistáknak, fontolóra kell venniök, vajjon Önök és gyermekeik számára hasznos-e ez a gyűlölet? Hasznos-e Önöknek, ha a „faji tisztaságot” hirdetik, vagyis ugyanazt a faji gyűlöletet, amit Németországban prédikálnak. Ime a példa:

„Hitlerék thüringiai vezére, Sauckel, utasította a nemzeti szocialista párt weimári csoportját, tiltakozzék az ellen, hogy Gerhart Hauptmann, Thomas Mann, Walter von Molo és Henri Lichtenberg, a párizsi Sorbonne tanára résztvegyen a Goethe halálának századik évfordulója alkalmából rendezendő ünnepségeken. Sauckel hangsúlyozza, hogy a szóbanforgó személyek nem árja származásúak”.

Itt az ideje annak, hogy eldöntsék az egyszerű kérdést: *Melyik táborba tartoztok ti, „kultúra mesterei”?* A kultúrának abba a munkás, alkotó táborába-e, amely most kezdi megteremtteni az élet új formáit, avagy a másik táborba, amely a rablók felelőtlen kasztjának uralmát akarja fenntartani? Az emberiség jövőjéért harcoltok-e, vagy azért a kasztért, amely tetőtől-talpig korhadt és már csak a tehetetlenség törvénye tartja mozgásban ideig-óráig?

Fordította Kerek Ernő

A RÉGI ÉS AZ ÚJ EMBERRŐL

A XIX. századot így szokták emlegetni: „a haladás évszázada”. Ezt a hangzatos nevet a század megérdemelte. Ebben a században az emberi értelem a tudomány eszközeivel felderítette a természeti jelenségek titkait és a gazdasági érdekek szolgálatába állította a természet elemi erőit. Számos téren eddig elképzelhetetlen színvonalat ért el és megteremtette a „technika csodáinak” sokaságát. Az értelem alaposabban tanulmányozta a szerves életet és felfedezte a baktériumok láthatatlan világát. Ezt a felfedezést a maga teljességében még nem aknázták ki, mert nem engedték meg a szégyenletes és cinikus osztálytársadalmi viszonyok. Wallace „XX. század” című könyve orosz kiadásának bevezetésében ezt olvassuk: „Ebben az évszázadban a szellem sasröpte méltóságteljesen és büszkén megmutatta az emberiségnek erejét”.

Ám a tudományos szellemnél nem kevésbé hatásosan működött egy másfajta szellem is. A polgárság körében azt a hangulatot keltette, amelyet „világfájdalom” néven ismerünk. Megteremtette a pesszimizmus filozófiáját és költészetét. 1812-ben adta ki Lord Byron a „Child Harold” első énekeit és röviddel utána megszólalt Giacomo Leopardi, Monaldo grófja, a filozófus és költő. Azt hirdette, hogy minden a világon „hiúságok hiúsága” és nincs más valóság, csak a küzdelem és a halál. Ez a gondolat nem új. Különösen szépen fejezte ki az ótestamentumi Prédikátor és ugyanezt hirdette Buddha is. Ez a gondolat nehezedett Morus Tamás, Jean Jacques Rousseau és sok más nagyeszű, tehetséges ember lelkére. Ha Byron és Leopardi feltámasztotta ezt a gondolatot, a polgári osztály által legyőzött hűbéri nemesség szomorú lelkiállapotának adott hangot. A polgári osztály az arisztokráciától örökölt földbirtokokkal együtt átvett, persze, egynéhány eszmét is. Ezek az eszmék magukon viselik azoknak a körülményeknek a káros hatását, amelyek közt keletkeztek.

A pesszimizmus eszméinek szívósságát jól megmagyarázza az a körülmény, hogy ennek a filozófiának a szelleme mélységesen konzervatív és - ámbár értelmetlen dolgokat állít - tökéletesen megfelel a nem túlságosan kíváncsi lelkek szükségletének és megnyugtatja a nyugalom után vágyó embereket. A pesszimista filozófia szívós életét az is elősegíti, hogy híveinek köre rendkívül szűk, kicsiny létszámú és eredetiségben, merész gondolkodásban éppenséggel nem bővelkedő.

A XIX. század Európájában a pesszimizmus eszméit a németek ápolták leghűségesebben. Olyan buddhista jellegű filozófusokról, mint Schopenhauer és Hartmann, nem is kívánok beszélni. De még az anarchista Max Stirner is - „Az egyetlen és az ő tulajdona” című könyvében - a legmélységesebb pesszimistának mutatkozik. Ugyanez elmondható Friedrich Nietzschéről, az „erős ember” burzsoá vágyának kifejezőjéről. Ez a vágy fokozatos süllyedéssel az ünnepektől Nagy Frigyesről átszállt Bismarckra, a féleszű II. Vilmosra és - napjainkban - a nyilván nem normális Hitlerre.

A század első tizenkét évében az európai burzsoáziának Bonaparte, „a kis káplár” szolgált a „nagy ember” példaképeként. Eddig még nem is tanulmányozták elég alaposan félig mondaszerű életrajzának hatását a polgárság több nemzedékének szellemére és érzésvilágára. Pedig éppen Bonaparte esete mutatja a legjobban, hogy a „hőserő” való kiállás a polgárság számára feltétlen életszükséglet és a hős bukása szerintük elkerülhetetlen.

Köztudomású, hogy a „hősnek”, mint a történelem formálójának alakját Carlyle rajzolta meg igen szépen, bár kissé hisztérikusan. Hittek is neki, de ez nem volt akadálya annak, hogy a hősök össze ne zsugorodjanak egy Clemenceau, Churchill, Woodrow Wilson, Chamberlain

vagy a „kultúremberiség más vezetőinek” méreteire, már ahogyan ezeket a politikusokat lakájaik nevezni szokták.

A kapitalisták most már óvatosabbak a szolgálatukban álló hősök felhasználásában. Ezen a téren sok csalódás érte őket. Amikor nekivágtak az 1914-1918-as háborúnak, a kapitalisták mindegyik csoportja tudta, hogy „a háború szüli a hősöket” és arra számított, hogy egy made-dóniai Sándort, egy Timur-Lenket (Tamerlánt), vagy talán egy Napoleont kap. De végül aztán csak egy Joffre, egy Pershing, egy Ludendorff jutott nekik. De hogy ismét a tárgyra térjünk, meg kell említeni a német pesszimisták sorában Weininger, a „Nem és jellem” című sötét könyv szerzőjét és Spengler, aki „A Nyugat alkonya” meg az „Ember és technika” című könyveket írta.

„A Nyugat alkonya” - vagyis szellemi elszegényedése, tehetségeinek elapadása, szervezett eszméinek silány és szűkös volta - olyan jelenség, amely nemcsak Európában észlelhető, hanem mindkét Amerikában, sőt az egész világon. A burzsoázia egén már leáldoztak a fényes csillagok!

A Forsythe-ok Angliában, a Buddenbrook-ok Németországban, *Mister Babbit* az Egyesült Államokban nyilván nem képesek már „hősöket” a világra hozni. Így kénytelenek kis kalandorokból képzeletükben hősöket formálni.

Abban az országban, ahol valamikor a derűlátó Dickens ködös jószívűsége elhomályosította Thackeray egészséges kriticismusát, nemrég hallgatott el a mogorva Thomas Hardy és megnyílt az út olyan gonosz, sötét kétségbeeséssel teli könyvek számára, mint Richard Aldington „A hős halála” című regénye. Franciaország irodalma a XX. században a művészi általánosítás olyan fokára sem tudott felemelkedni, amelyet Galsworthy, Thomas Mann vagy Sinclair Lewis képvisel. Romain Rolland, a nagyszerű *Jean Cristophe* regénysorozat írója, hazájának határain kívül él, mert kiüldözte a burzsoázia baromi ostobasága. Veszíteni, persze csak Franciaország veszített vele, nem a dolgozók világa. A francia tőkepénzes olyan, mint az óriáskígyó, amely túlsok táplálékot falt és nem tudja megemészteni, mégis szüntelenül attól retteg, hogy egy másik vadállat zsákmánya lesz az, amit ő már nem tud felfalni. A szellemi élet szegénysége természetesen csöppet sem zavarja a szatócsokat megszokott és esztelen törekvésükben, hogy új, termékeny földdarabokat kaparintsanak meg és a gyarmatok népeit igájukba hajtsák. Ám a pénzes elhájásodás mindjobban megfekszi a burzsoázia agyát. Európa szellemi elszegényedésének látványa megdöbbenítő. Igaz, hogy már feltűnnek olyan emberek is, akik szégyelnek a szatócsok cinikus világában élni. Ezek már megértik, hogy a szatócsok „hős-imádata” a bukásra ítélt individualista hajlam reménytelen megnyilvánulása.

Arra a kérdésre, hogy hova jutott Európa társadalmi kultúrája a XIX. században, csak egy válasz van: eljutott a vagyonharácsolás olyan beteges fokához, amelyről a vak is látja, hogy a munkásosztály még soha nem tapasztalt nyomorának közvetlen oka. A munkásosztály és a burzsoázia közt olyan mély szakadék keletkezett, hogy abba a burzsoáziának kétségtelenül bele kell buknia.

Magától értetődik, hogy a fejlődés útja a burzsoázia bukásához vezet. Most az a kérdés, meg fogja-e sínyleni ezt a „kultúra”? Nem. A forradalmak sohasem jelentettek szünetet az emberi kultúra fejlődésének történetében. A forradalmak mindig új teremtő erőket hívtak életre és növeltek naggyá.

A kulturális forradalom folyamata gyors fejlődést mutat a Romanovok és félművelt szatócsok volt Oroszországának területén. Ezek a szatócsok országuk kincseit kiszolgáltatták az európai tőkéseknek, miközben maguk kegyetlenül kizsákmányolták a parasztokat és a munkásokat, akik ki voltak szolgáltatva az emberi értelmet elfojtó, tudatlan pópák hatalmának.

Talán megengedhető, hogy ezen a helyen saját életem folyásáról is megemlékezzem. Az én életem jogot ad arra, hogy magamat tájékozott és igazságszerető tanúnak tekintsem.

Csaknem ötven év óta figyelem a különböző osztályokba tartozó emberek életét.

Nem bíztam közvetlen benyomásaimban, ezért lelkiismeretesen ellenőriztem tapasztalataimat. Tanulmányoztam népem történetét és összehasonlítottam a nyugati népek történetével. Én eléggé „tárgyilagos” vagyok akkor is, amikor érzem, hogy ez a tárgyilagosság csak hátráltat az élet legegyszerűbb igazságainak megértésében és elgörbíti világképem kifejlődésének egyenes vonalát.

Talán nem könnyű belátni, hogy a tárgyilagosság mögött a legtöbb embernek az a törekvése lappang, hogy a lényegében ellentétes dolgokat lehetőleg összeegyeztesse, vagy legalább is a belső ellentmondást valahogy áthidalja.

Ezt különösen azoknak kell megszívlelniük, akik olyan országban élnek, ahol kompromisszumos elméletekhez folyamodtak. Ezekben az országokban, a 14-18-as szörnyű háború után csak igen kevés - mondhatnám hivatásos - értelmiségi kezdte felismerni, hogy nem összeegyeztetni kell az ellentmondásokat, hanem okukat kideríteni.

Állítom, hogy a cári Oroszországban a munkás és paraszt élete sokkal nehezebb volt, mint a dolgozó osztályoké bárhol Európában. A dolgozó nép Oroszországban sokkal jogfosztottabb és tudatlanabb volt, mint bárhol másutt.

Az államnak és az egyháznak az emberek akaratára és értelmére nehezedő nyomása Oroszországban sokkal súlyosabb, durvább és torzabb volt, mint Nyugateurópában. A tehetséges emberek sehol sem kallódtak el és pusztultak el olyan nagy számban és olyan könnyen, mint az orosz földön. Én nem tartozom az elvakult „hűséges hazafiak” közé és meg vagyok győződve arról, hogy ismerem a „nép lelkületét”. Ezt az igen széles skálájú nagy befogadóképességű lelkületet nálunk megnyomorították a primitív létfeltételek, megmérgezték sötét, torz babonákkal és vad előítéletekkel. Mellékesen megjegyzem: ha ezzel a néppel meg akarnak ismerkedni, úgy ne Turgenyevhez, Tolsztojhoz vagy Dosztojevszkijhez forduljanak, hanem a népköltészethez. A népdalokhoz, mesékhez, közmondásokhoz, legendákhoz, a népiélet és a vallásgyakorlat szertartásaihoz, a szektákhoz és a háziiparhoz, a nép iparművészeti termékeihez. Csak ezek adnak igaz és egyben nyomasztó képet a cári uralom alatt élő orosz nép ijesztően sötét életéről, de csodálatos, sokrétű, mélységes tehetségéről is.

A XIX. század első felében a nemesi literátorok mélységes szánalommal beszéltek a parasztságról - az „istent szívében hordó” népről. Lágyszívű, lírai hajlamú népnek ábrázolták, amely álmodozik és megnyugszik sorsában. Akkor meg kellett győzni a kormányt arról, hogy a paraszt is ember, tehát ideje levenni válláról a rabság jármát, megszüntetni a jobbágyság teljes jogfosztottságát, megtanítani a muzsikot a betűvetésre. A primitív humanizmusnak ezt a propagandáját a század második felében a polgári értelmiség folytatta. Ragyogó és gyengéd színekkel rajzolta meg a muzsik képét Turgenyev, Tolsztoj és sok más író. De azt hiszem, a nemesek csak azért akarták megtanítani a muzsikot a betűvetésre, hogy még több munkát préselhessenek ki belőle, míg a burzsoázia célja az volt, hogy felhasználja a parasztság erejét az önkényuralom ellen.

A század végén, az ipar fejlődésével egyidőben, az orosz burzsoázia körében megjelentek a „legális marxisták”. Kispolgári házi szárnyasok voltak ők, afféle ludak, amelyek talán majd megmentik Rómát. Arról kezdtek szavalni, hogy jó lesz a lírai hajlandóságú muzsikot a „gyári üstben kifőzni”. Ugyanakkor a cári kormány, hogy „az idő követelményeinek eleget tegyen”, jobban eltúrte az iskolákat, de a falusi iskolával szemben előnyben részesítette az egyházi iskolát, ahol a falusi pópák tanítottak. Ugyanakkor gyökeresen megváltozott az irodalom

viszonya a paraszthoz: a szelídlelkű, álmodozó, lírai paraszt eltűnt - felváltották Csehov, Bunyin és más írók vad, iszákos és különös muzsikjai.

Semmi hajlandóság nincs bennem arra, hogy elhiggyem a paraszt típusának ilyenirányú *valóságos* megváltozását. Ez a változás bizonyára nem a valóságban, hanem csak a XX. század elejének irodalmában történt meg. Az ilyen irodalmi átalakulás pedig ugyancsak nem alkalmas arra, hogy meggyőzze az embert a művészet függetlenségéről. Inkább arra vall, hogy a „szabadgondolkodó individualizmus” hangja harmonikusan összecseng saját osztályának hangjával. Jellemző az is, hogy a meggyőzés szándékát felváltotta a kedveskedő alkalmazkodás igyekezete.

Ilymódon a XX. században a muzsiknak nem éppen rokonszenves irodalmi arcképe lebegett a burzsoázia szeme előtt. Ám az arckép eredeti modellje az 1905-1907-es években elhatározta, hogy birtokába veszi a földet - elkezdte felégetni és lerombolni a földbirtokosok kastélyait. Viszont a „sztrájkoló” - vagyis a parasztmozgalomban részt nem vevő - munkássággal szemben a paraszt kedvetlenül és nem egészen barátságosan viselkedett. Csak 1917-ben érezte meg a paraszt a munkásosztály egyszerű igazát és - mint köztudomású - szuronyát a földbe szúrta: megtagadta a parancsot, hogy tovább öldösse a német munkásokat és parasztokat.

Közismert dolog az is, hogy a német hadsereg a „hódító jogára” támaszkodva, ugyancsak kifosztotta az orosz muzsikot. Az európai kapitalistákat viszont sértette az orosz paraszt szokatlan viselkedése és ezért szívvel-lélekkel arra buzdították saját munkásaikat és parasztjaikat, hogy fékezzék meg, sőt irtsák ki a rakoncátlan oroszokat. Ezt a rendkívül aljas eljárást az orosz liberális és radikális értelmiség zöme helyeselte és támogatta. Védelmére sietett a kapitalizmusnak, szabotálta a szovjethatalmat, összeesküvéseket szervezett ellene, a munkások és parasztok vezetői ellen a terrorhoz folyamodott. A Leninre irányzott lövés megmutatta a munkás- és paraszttömegnek, hogy ki az igazi barátja és ki az ellensége? Megmutatta, hogy az utóbbiak semmiféle aljasságtól sem riadnak vissza. Ez aztán ellenséges magatartást szült az értelmiség ama részével szemben, amely ezt árulásával megérdemelte. Az európai értelmiség tanulhatna ebből egyet-mást.

*

Azóta tizenöt év telt el.

Mi történt a Szovjetunióban e tizenöt év alatt? Nem beszélek a technika terén elmaradt ország iparosításának nagyszerű munkájáról. Az ország kezdetleges gazdaságát végkép tönkretette a kapitalisták általános európai háborúja és utána az a háború is, melyet a munkásosztály a hazai és külföldi vademberek ellen viselt. Ebben az utóbbi háborúban a munkások a kultúrához való jogukért harcoltak, az értelmiség pedig a burzsoáziának a fosztogatáshoz való jogáért küzdött.

Rámutathatnék az egyetemek és a tudományos kutatóintézetek tizenöt éve tartó állandó fejlődésére. Kimutathatnám, hogy ezekben az években mennyi ásványi kincset tártak fel, hosszú évszázadokra biztosítva a Szovjetunió további gazdasági és kulturális fejlődését. Ám mindez köztudomású. Az értelem és akarat e hatalmas eredményeit csak az nem látja, akit elvakítottak piszkos érdekei és osztályelőítéletei. Nem látja az, aki látni is lusta. Nem látja az újságíró, akinek megtiltotta a gazdája, hogy meglássa az igazságot.

A Szovjetunióban csak egy gazda van. Ez a Szovjetunió alapvető vívmánya. Ez különbözteti meg a burzsoá államoktól. Az egyetlen gazda a munkások és a parasztok állama, amelyet Lenin tanítványainak szervezete vezet. A cél, amelyet maguk elé tűztek, teljesen világos: megteremteni a százhatvan milliós, sokféle népből álló lakosság minden egyes tagja számára a lehetőséget, hogy tehetségét és képességeit szabadon kifejlessze. Más szóval: aktívvá tenni az

egész népnek nyugalmi állapotban várakozó szellemi erejét és idegenergiáját, serkenteni alkotóképességét. Lehetséges-e ez?

Nemcsak lehetséges, hanem máris megvalósulófélben van. A tömeg előtt megnyílt a kultúra minden útja és most tízezrével termeli ki magából a tehetséges fiatalokat, még pedig az energia kifejtésének minden területén: a tudományban, a technikában, a művészetben és a közigazgatásban.

Életünk és munkánk természetesen nem mentes még minden hibától, hiszen másfél évszázad alatt lehetetlen teljesen kiirtani az elmúlt századok örökségét: a vagyonszerzés ösztönét, a butaságot, a lustaságot és hasonló tökéletlenségeket. De csak az esztelenek vagy az esztelenségig gyűlölködők tagadhatják le az elvitathatatlan tényt: a távolság, amely az európai munkások ifjú nemzedékét az általános emberi kultúra igazán értékes vívmányaitól elválasztja, a Szovjetunióban fantasztikus gyorsasággal csökken.

Miközben elfogadják alapul mindazt, ami a régi kultúrából megingathatatlannak látszik, a Szovjetunió népei merészen fejlesztik saját nemzeti, de általános emberi értékű kultúrájukat. Erről meggyőződhet mindenki, aki hajlandó figyelmét a Szovjetunió családjában élő kisebb népek ifjú irodalma és zenéje felé fordítani.

Meg kell említeni a török és más törzsek asszonyainak társadalmi felszabadulását, a lét új formái felé való törekvésüket, lelkes aktivitásukat.

A törvényhozó tevékenység a Szovjetunióban a dolgozó népből indul ki. A talaj, amelyből kinő, a dolgozó nép gyakorlati tapasztalata, a munkásélet különféle változásai. A Népbiztosok Tanácsa ezeket a tapasztalatokat és törvényeket csupán megszövegezi. De még a megszövegezés is mindig figyelembe veszi a dolgozó tömeg érdekeit - és ez egészen természetes, hiszen más gazdája az országnak nincs.

A törvények az egész világon felülről zuhannak a népre, mint a kő és csupán két célt szolgálnak: kizsákmányolni a munkástömegek munkaerejét és megakadályozni, hogy a fizikai erő értelmi erővé váljék. Ha népművelésre fordítanák azokat az anyagi eszközöket, amelyeket az egyes országok burzsoáziája fegyverkezésre, egymás kölcsönös kifosztására költ, akkor a polgári világ csúnya ábrázata talán nem volna annyira visszataszító. De a gyűlölet, amit a Szovjetunió iránt érez, a burzsoáziát arra készteti, hogy minden energiáját és nyersanyagát fegyverkezésre tékozzolja. Mit is mondhatnánk erre? Egy bűnnel több, amelyet az európai burzsoázia saját munkásai és parasztjai ellen elkövet.

Senki se tudna rámutatni a Népbiztosok Tanácsának egyetlen olyan rendeletére sem, amelynek célja más volna, mint a dolgozó nép kulturális szükségleteinek és igényeinek kielégítése. Leningrádot átépítik. Az erre vonatkozó megbeszéléseken résztvesznek orvosok, művészek, betegápolók, építészek, írók és természetesen munkások is, a gyárak képviselői. Amennyire én tudom, ilyesmi Európában nem szokás.

A Szovjetunió sajtója - legalább is az én véleményem szerint - már-már túlzásba viszi a nyíltságot és a bírálgatást. Ez aztán a kispolgárok agyában soha nem teljesülő reményeket ébreszt. A munka minden hibáját éppúgy feltárja a szovjet sajtó, mint a régi világ minden tökéletlenségét és ostobaságát. Ezt nem engedheti meg magának a burzsoázia sajtója, amely kultúrátlan olvasóit gyilkosságok részletes és szadista leírásával vagy ügyes csirkefogókról szóló tündérmesékkal butítja.

A munkások és parasztok tömege tizenöt év alatt a feltalálók ezreit termelte ki és még mindig újakat ad. Ezek tízmilliós összegeket takarítanak meg a Szovjetuniónak és fokozatosan függetlenítik az országot az importtól.

Természetes dolog, hogy a munkásban, aki a termelés urának érzi magát, hamarosan kifejlődik a felelősségérzés az országgal szemben. A felelősségnek ez a tudata ösztökéli a munkást arra, hogy a termelt áru minőségének javítására és az előállítási költség csökkentésére törekedjék.

A paraszt a forradalom előtt olyan körülmények közt dolgozott, amelyek a XVII. század viszonyainak feleltek meg. Függett a természet elemi erőinek szeszélyétől és kimerült földcskájától, amelyet apró telkekre szaggattak. De most már felszereli magát traktorokkal, vetőgépekkel, kombájnokkal. Bőségesen használja a műtrágyát. Huszonhat mezőgazdasági tudományos kutatóintézet dolgozik az érdekében. Azt az embert, akinek tudományos ismeretei nincsenek, a közvetlen tapasztalat meggyőzi az értelem erejéről, hatalmáról. A falusi suhanc, aki a technika legújabb és legtökéletesebb vívmányai alapján épült gyárba kerül, egy új világba jut - olyan jelenségekkel találkozik, amelyek képzeletét elkápráztatják, értelmét serkentik, lelkét felszabadítják az ősi babonák és előítéletek alól. Látja az értelem munkájának eredményét, amelyet bonyolult gépek és szerszámgépek valósítanak meg. Tapasztalatlansága következtében sok mindent elront, de az anyagi kár, amit okoz, kifizetődik, mert közben értelme erőteljesen fejlődik. Látja, hogy a gyár gazdái csak olyan munkásemberek, mint ő maga, a fiatal mérnök is munkásembernek vagy parasztnak a fia. Hamarosan meggyőződik arról, hogy számára a gyár iskola, amely megnyitja tehetsége szabad kifejtésének útját. Ha tehetséges, a gyár csakhamar valamelyik felsőbb tanintézetbe küldi. Vannak olyan gyárak is, amelyeknek kebelén belül működnek felsőbb műszaki iskolák. A fiatal munkás agyában és idegrendszerében megvan a világ jelenségeinek kutatására és megismerésére alkalmas képesség. Most hatalmas serkentést kap, olyan feltételek mellett, amelyeket apja legmerészebb álmában sem tudott volna elképzelni.

Az ifjúmunkás színházakat látogat, amelyek Európa legjobb színházai hírében állnak, olvassa Európa és a régi Oroszország klasszikus irodalmát, hangversenyekre és múzeumokba jár, tanulmányozza hazáját, ahogy eddig még soha senki sem tanulmányozta.

A minap Kujbüsev elvtárs azt ajánlotta a komszomolistáknak, hogy vegyenek részt az egész országban folyó kutató munkában, amely ércek és más hasznos ásványok lelőhelyeinek felfedezésére irányul. Ez azt jelenti, hogy többször tízezer fiatalember fog dolgozni a Szovjetunió legkiválóbb geológusainak vezetése alatt. Az ország gazdaságát a nyersanyagok új lelőhelyeinek felfedezésével, önmagukat pedig értékes új tapasztalatokkal fogják gazdagítani. Ilyen seregeknek hasonló célokra való mozgósítása teljesen elképzelhetetlen a tőkés országokban, amelyeket a kapitalista gazdálkodás felelőtlen módon kifosztott - mert ott már nincs mit felkutatni. Ha pedig Európa rablóvezérei mégis megkísérelnék, hogy megtámadják a Szovjetuniót - seregeik olyan harcosokba ütköznek majd, akik egytől-egyig nagyon jól tudják, mi az, amit meg kell védelmezniük.

*

Cinikus játékukban a tőkések a tömeg butaságára alapítják tervüket. Ugyanakkor a Szovjetunió dolgozó tömegében tervszerűen fejlesztik a tömeg uralkodásra való jogának tudatát. A Szovjetunióban új embertípus fejlődik ki, amelynek tulajdonságai máris világosan felismerhetők.

Az első az, hogy hisz az értelem szervező erejében. Ezt a hitet elvesztette az európai értelmiség, amelyet kimerített az osztályellentétek kibékítésének meddő munkája. A Szovjetunió új embere egy új világ megteremtőjének érzi magát és ha ma egyelőre még küzdelmes körülmények között él is, tudja, hogy célja ezeknek a létfeltételeknek a megváltoztatása. Ebbe az irányba tör értelmes akarata és ezért nem ismeri a pesszimizmust. Fiatal ő, nemcsak élettani,

de történelmi értelemben is. Fiatal erő, amely éppen most ismerte fel kijelölt útját, jelentőségét a történelemben. A kulturális építőmunkát az ifjú ember bátorságával végzi, aki már nem a kényszer nyomása alatt dolgozik. Egyszerű és világos tanítás irányítja. Fülében a technika fejlődésétől megrettent Spengler sóhajtásai és panaszai nevetségesen hangzanak, mert jól tudja, hogy a technika eddig még nem dolgozott a százmilliók kulturális felemelkedésének szolgálatában, nem segített azokon, akik eddig a fizikai munka rabságában sínylődtek. Látja, hogy a burzsoázia szégyenletesen eljátszotta az individualizmusra alapított játszmáját, mert egyáltalában nem sikerült neki az egyéniséget fejleszteni. Sőt önző kapzsiságában éppen az egyéniség fejlődését korlátozta olyan eszmékkal, amelyek leplezve vagy nyíltan „régi igazságnak” tüntették fel azt az igazságtalanságot, hogy a kisebbség uralkodjék az emberek többsége fölött. Az új ember megtagadja a burzsoázia állati individualizmusát, de annál jobban megérti létjogosultságát annak az individualizmusnak, amely készségesen bekapcsolódik a közösségbe. Ő maga *ilyen* individualista. Szabadon meríti energiáját és lelkesedését a tömegből, a tömeg munkásságából. A kapitalizmus az emberiséget az anarchiába vezette, ami rettenetes katasztrófával fenyegeti - világos ez minden tisztességes ember előtt.

A régi világ célja: fizikai és erkölcsi erőszak alkalmazásával, a külső háborúk és az utcai vérontás eszközeivel fenntartani a régi, erőszakos, embertelen „rendet”, amely nélkül a tőkés világ nem tudna fennmaradni.

Az új emberek célja: felszabadítani a dolgozó tömegeket a régi babonák alól, a fajok, nemzetek, osztályok, felekezetek előítéletei alól. Létrehozni egy új - az egész világot átfogó - testvéri társadalmat, amelynek minden tagja képességei szerint dolgozik és a munka eredményében szükségletei szerint részesül.

(1932.)

Fordította Rényi Ervin

A HÁBORÚELLENES KONGRESSZUS KIKÜLDÖTTEIHEZ

(Beszéd, melynek elmondására nem került sor)

Szívből üdvözöllek benneteket, emberek, akik elhatároztátok, hogy felemelitek szavakat a nemzetek közötti háborúk ellen, amelyeket a tőkések meggazdagodás céljából készítenek elő, gyűlöletet hintve a népek közé az egész világon.

Üdvözöllek és boldog volnék, ha el tudnám hinni, hogy ez a tiltakozástok megingatta az emberiség ellenségeinek rosszakaratát. Mert ők ismét nemzetközi háború előkészítésében áskálódnak.

Ám a mult kevés reményt nyújt arra, hogy a béke barátainak szava elég erős volna és sikeresen szembeszállhatna egy számra nem is olyan csekély embercsoport gyilkos és romboló terveivel. Ezekben az emberekben nincs felelősségérzet, elvesztették józan eszüket és mégis ők rendelkeznek a népek élete és akarata felett.

Ti természetesen valamennyien emlékeztek rá, mi történt azután, hogy Poroszország megverte Ausztriát és Franciaországot? Negyvenhárom éven át prédikálták a pacifizmust. Több híres könyv jelent meg erről, köztük Bertha von Suttner „*Le a fegyverekkel*” című munkája. Az egész világ értelmisége helyesléssel fogadta és forgatta ezeket a könyveket. Ám sem Bertha von Suttner könyve, sem Lev Tolsztoj prédikálása, sem a többi írás nem tudta visszatartani a kapitalizmust attól, hogy pusztulásba kergesse az emberek millióit a gyarmati uralomért folytatott háborúban, utat nyisson magának Pekingbe és kifossa Kína, fővárosát. A pacifista könyvek nem tudták megakadályozni a Balkán-háborúk és a szégyenletes általános európai háború kitörését.

Furcsa, hogy ez a háború Európa pacifistáit váratlanul érte. De mégis az történt, hogy meglepte az emberbarátokat, fegyvert nyomott a kezükbe és szembeállította őket egymással - akár csak a nem szándékos gyilkosok többi millióit. És a béke apostolai barbár vérszomjúsággal irtották egymást. Nem szándékos gyilkosoknak nevezem azokat a munkásokat és parasztokat, akiknek semmi okuk sincs egymás irtására csak azért, hogy osztályellenségük hatalmát növeljék, mégis megteszik, mivel nem rendelkeznek elegendő szellemi erővel ahhoz, hogy a népek testvérgyilkos háborúját megakadályozzák. Tudvalevő dolog, hogy 1914-ben az álnok szociál-jesuiták, a II. Internacionále vezetői, aljas módon becsapták Európa dolgozó népét; elleplezték, hogy ki a munkásosztály igazi ellensége és milyen célból készítette elő a népek véres harcát? Az emberbarátok sem vették észre, hogy ki bizonyult az emberi kultúra elvetemült ellenségének? 1914-ben saját osztályuk esztelensége könnyűszerrel megfertőzte őket.

Ennek az osztálynak a szemében a világon semmi sem drágább az aranyból. A kapitalisták aranyra váltanak fel mindent: a dolgozó nép vérének - a világ jelenségeit kutató tudományt - a technikát, amelyet azért fejlesztettek ki, hogy az ember fizikai munkáját megkönnyítse - a művészetet, amely arravaló, hogy az embereket megörvendeztesse. Ebben a tekintetben jellemző, hogy az élettani tudományok messze elmaradtak a többi tudomány mögött. A burzsoázia természetesen keres az orvostudományon is és az egészségtanban is, amelyeknek hivatása: a nép egészségét megvédeni. Ám ezek a tudományok még sem annyira haszonhajtók, mint például a kémia, a fizika és különösen a mechanika, amelyek a hadiipar számára dolgoznak, vagyis az emberek tömeges kiirtására szolgálnak.

A kapitalisták minden egyes nemzeti csoportja kinyilatkoztatja előjogát a föld és az emberiség kizsákmányolására, veszettül versenyez a zsidóknak többi nemzeti csoportjaival és úgyesen

hasznosítja a „nacionalista ösztönt”. Primitív ösztön ez, amely ellenséges érzületet teremt és az embereket szembeállítja egymással. A kellő időpontban éppen ezért változtatták át a kapitalisták a pacifistákat alázatos szolgálkává. Már régen világossá vált, hogy „a nemzet érdeke” valójában a nemzet fizikai és szellemi energiáit kizsákmányoló tőkés csoport érdekeit jelenti. Köztudomású az is, hogy e csoportok bármelyike mindenkor hajlandó „nemzetét” elárulni. Hasznos lesz ennek bizonyítására tényeket felsorolni. Íme a tények:

1914 február 14-én a francia Karbidtársaság képviselője Krupptól rendelt kapott óriási mennyiségű ferroszilíciumra, amely az ágyúacél gyártásához nélkülözhetetlen. A francia vállalat képviselője egyik levelében ezeket írta: „Krupp ragaszkodik ahhoz a kívánságához, hogy létesítsünk valahol a gyára közelében egy ezertonnás raktárt. Nem hiszem, hogy ebben az esetben Kruppot a szállítás biztonsága nyugtalanítaná. Inkább azt gondolom, Krupp kívánságának egészen más oka van. A németek felfogása szerint számolni kell azzal, hogy az európai háború két éven belül elkerülhetetlenül bekövetkezik és az általános mozgósítás pillanatában Krupp gyárának ellátása a szükséges nyersanyagokkal nehézségekbe fog ütközni... Erre való tekintettel kívánja Krupp, hogy az ezer tonna ferroszilícium a keze ügyében legyen”.

Így tehát a francia Karbidtársaság nagyon pontosan tudta, hogy Krupp azért vásárolja a ferroszilíciumot, mert előrelátja a háború elkerülhetetlen voltát. Ám ez csöppet sem zavarta a francia „hazafiakat” abban, hogy Kruppnak elektromos eljárással termelt fémeket adjanak el ágyúgyártás céljára. Ezek az ágyúk azután a francia katonák ezreit pusztították el. Nemcsak a háború előtt, hanem a háború tartama alatt is ellátta a Karbidtársaság Kruppot hadianyaggal, miként ezt a francia vizsgálati hatóságok is megállapították.

„Abban a pillanatban, amikor a francia-német ellentét erősen kiéleződött, amikor a francia sajtó egy része Németországot szankciók foganatosításával fenyegette meg arra az esetre, ha Németország megtagadná háborús jóvátételi kötelezettségeinek teljesítését, abban a pillanatban, amikor a francia militaristák Genfben mind nyíltabban rázták páncélos öklüket - a német I. G. Farbenindustrie hazafiai a francia háborús gazdálkodást nátronsalétrommal és a robbanószerek gyártásához szükséges egyéb anyagokkal látták el! A német „hazafiak” aligha kaphattak bárminő biztosítékot arra, hogy ezeket a pusztító eszközöket csak a kínaiak ellen fogják felhasználni a Távol-Keleten és nem valami más közelebbi helyen. Úgy, mint húsz évvel előbb, a háborús gyújtogatók most is büntetlenül folytatják aljas tevékenységüket, abban a számításban, hogy az embervér tengere aranyhegyeket tartogat a számukra.”

Tudjuk, hogy a tőkés felelőtlen és bűnös játéka mindenütt megtorlatlan maradt, a cárját lerázó Oroszország kivételével.

Mit akarnak az iparkirályok, amikor újból világháborút készítenek elő? Azt képzelik, hogy a háború majd kiségti őket a gazdasági válság kátyújából, amelybe a termelési anarchia, a profitéhség örülete kergette őket.

Képletesen szólva, újra meg akarnak fürödni a dolgozó nép vérében, remélve, hogy ez felfrissíti majd vén csontjaikat. Határozottan állítom, hogy a kapitalisták nem normális emberek - semmi mással nem magyarázható átkos profitszenvedélyük gonoszsága. A falánság beteges jelenség. A falánk akkor is továbbzabál, amikor a bendője már telistele van. A tőkés nemcsak abnormális, de többnyire felette tudatlan is. A rablóösztön eltorzítja lelkületét és korlátolttá teszi. Teljesen jogosulatlanul szokták „ipari szervezőnek” titulálni. Valójában az ipart a tudomány dolgozói, a technikusok szervezik a munkásosztály fizikai energiája segítségével. Az olyan emberről, aki megtanulta, hogyan kell megfejni a tehenet, nem szoktuk azt mondani, hogy ő találta fel a tejet. De ha a kapitalisták életrajzát vagy önéletrajzát - pl. Fordét - olvasuk, akkor láthatjuk, hogy a tőkés a tej feltalálójának vallja magát és nem a tehénfejési eljárás

felfedezőjének. A gyárak, üzemek, tárnák és vasutak dolgozói szakadatlan munkájukkal és teremtő tevékenységükkel maguk sugalmazzák a kapitalistának nagyzási hóbortját. A kapitalista úgy képzei, hogy mindaz, amit a dolgozók csinálnak, az ő saját műve. Mert hiszen ő megfizette a munkájukat. Megfizette azzal a pénzzel, amelyet éppen tőlük, a kultúra igazi mestereitől zsákmányolt. De hagyjuk ezt! Bosszantó, ha az embernek bizonygatnia kell azt, ami amúgyis világos és nyilvánvaló.

A közös emberi kultúrának azokról az igazi megteremtőiről beszélek, akik a tudás alapjait megvetették és mélyen átérzik a munka költségzetét. Azokról az emberekről, akiknek az emberiség örök hálával tartozik a tudomány és a művészet igazi értékeiért. Azokról az emberekről beszélek, akiket nem korrumpált a burzsoázia piszkos „paradicsoma” és világosan látják, teremtő energiában milyen koldusszegény a mai burzsoázia, életmódja milyen visszataszító és miként mérgezi, bomlasztja a tömegeket, a teremtő energia tartalmát.

A kultúra e mestereinek a történelem keményen nekiszegezte a kérdést - *mi az, ami feltétlenül szükséges*: a kapitalisták nemzeti csoportjainak szakadatlan bűnös háborúi egymás ellen - vagy pedig olyan háború, amelyet valamennyi ország proletárja viselne valamennyi ország tőkése ellen. Olyan háború, amely mindörökké lehetetlenné tenné a véres összetűzéseket, a legegészségesebb emberek millióinak kiirtását, munkájuk eredményeinek megsemmisítését.

Kivel tartsanak a jövőben a kultúra mesterei?

Azokkal az emberekkel, akik mások teremtő energiáját kizsákmányolva, teleszívták magukat mindennel, bőségesen el vannak látva az anyagi kultúra eszközeivel, viszont a szellemi kultúra fejlődéséhez semmi közük, sőt már azon vannak, hogy ezt a fejlődést korlátozzák?

Vagy pedig ott a helyük az új osztály oldalán, amelyet a történelem most helyez előtérbe és amely egy százhatvanhárommillió lakossal bíró országban már kezébe is vette a hatalmat?

A szociál-jezsuiták - ez az elnevezés méltán megilleti a II. Internacionále vezetőit - nem helyeslik az osztályháborút. Számukra sokkal biztonságosabbak azok a véres nemzeti háborúk, amelyeket a tőkések provokálnak és amelyekben proletár harcol proletár ellen. Félnék az osztályharctól, mert elkerülhetetlenül olyan förtelmes helyzetbe sodorná őket, mint egykor Nostkét, akit jogosan neveztek vérebnek.

1914-ben a II. Internacionále vezetői szemléltetően demonstrálták a világ előtt, hogy nemzetköziségük csöppet sem különbözik azoknak a szatócsoknak a nemzetköziségétől, akik a munkásosztály energiájával és vérével kereskednek. Engem, személyesen, csöppet sem lep meg, amikor ezek a vezetők az *Osservatore Romano*-val, a legkeresztényebb egyház fejének szócsövével együtt kijelentik, hogy „feltétlenül szükséges a keresztény Európa összes erőinek egyesülése az Oroszországból áradó szellemi anarchia ellen”.

Ebben az esetben anarchiának nevezik a munkásosztály sikereit a szocialista gazdaság és kultúra építése terén. Anarchiának nevezik a szellemi energia kifejlődését a Szovjetunióban. E fejlődés tempójára jellemzők a következő számok: 1929-ben a Szovjetunió 57 000 mérnökkel és 55 000 technikussal rendelkezett. 1932-ben a megfelelő számok; 103 000 és 138 500. A munkásosztály - a Szovjetunió egyetlen gazdája - 1932-ben már 400 felsőbb tanintézetet és 1609 műszaki iskolát tartott fenn, ahol két és félmillió tanuló végezte tanulmányait. Ám a tanulóknak ez a száma sem elégítheti ki elég gyorsan a Szovjetföld szükségletét tudományos munkásokban. Ezzel szemben Németországban az „Orvostisztviselők Birodalmi Egyesülete” tiltakozott a kormánynál az ellen, hogy külföldi orvosok asszisztensi állásokat töltenek be a kórházakban, holott ezeknek az idegeneknek a száma csupán 145 volt. Ez természetesen nem azt bizonyítja, mintha Németországban tökéletesen megoldották volna a

lakosság egészségének védelmét, hanem csak azt mutatja, hogy van 145 olyan német orvos, aki az országban száraz kenyerét sem tudja megkeresni.

Ha Európa életének tragikus összevisszaságát szemléljük, akkor ez természetesen csak apró, jelentéktelen adat. Ámde mögötte fontosabb tény válik láthatóvá: Németországban a felsőbb tanintézetek évente negyvenezer embert bocsátanak szárnyra és ezek közül csak hatezernek tud a kormány munkát juttatni. Az értelmiségi energia „túltermelése” általános jelenség egész Európában, úgyszintén az USA-ban. Természetesen, nagyon jól tudjuk, hogy ott a dolgozó nép tömegei ezt az energiát nem képesek hasznosítani. De a „túltermelés” csak azt jelenti, hogy a kapitalista országokban egyszerűen lehetetlen a kulturális erők helyes felhasználása - pedig enélkül a kultúra elakad további fejlődésében.

1932-ben a Szovjetunióban az ország egész munkabíró lakossága dolgozik. 163 millió ember él ebben az országban és nemcsak, hogy nincs munkanélküli, de jelenleg már hiány mutatkozik munkáskezekben. A munkásosztály - az ország egyetlen gazdája - bátran nekivágott a legnagyobb kulturális és gazdasági feladatok megvalósításának. A tengereket csatornákkal köti össze, a folyók vizével öntözi a kiszáradt sztyeppét, elektromos energiával gazdagítja az egész országot, többször tízezer kilométernyi hosszúságban utakat épít, gyárakat és üzemeket teremt. A tizenöt év alatt végzett munka eredménye egyszerűen mesébe illő. És ezt merik anarchiának nevezni az Adlerek, a pópák meg egyéb foglalkozású jezsuiták! Olyan emberek, akik vakok akarnak maradni, mert félnek az igazságtól, amely nekik nem kedvez. Mégis szembetűnő a tényállás: a munkásosztály okosabban tud gazdálkodni, mint a kapitalisták.

Ezt a tényállást mind gyakrabban elismerik most már néhányan a rablók közül is, de ez persze nem győzi meg a többieket, sőt inkább növeli gyűlöletüket és cinikus embertelenségüket.

A tőkéseknel okosabban gazdálkodva, a Szovjetunió munkásosztálya nem tekinti az anyagi kultúra kifejlesztését végső céljának. Nem éri be azzal, hogy országa - tehát önmaga - meggazdagodásra törekedjék. Megértette és tudja, hogy az anyagi kultúra nélkülözhetetlen, elsősorban azért, mert a szellemi, értelmi kultúra kifejlesztésének alapja és tápláló talaja. A szovjet nép alkotókedvét a nemzetek világát átfogó testvériségének nagy eszméje lelkesíti.

És milyen eszmének hordozója a kapitalizmus? A faji és nemzeti gyűlölet magvait szórja el világszerte. Amit a kapitalisták létrehoztak, elnevezése szerint: a „Nemzetek Szövetsége”. Alig néhány hónappal ennek az intézménynek a megalapítása után a kapitalizmus engedelmes szolgálói úgy látták, hogy a fegyverkezés csökkentése Európa számára elkerülhetetlenül szükséges. De a „leszerelés” úgy történt, hogy a japán kapitalisták nyíltan és törvénytelenül fosztogatni kezdték Kínát, elragadták tőle Mandzsúriát, megölték és most is öldöklök a teljesen ártatlan emberek tízezreit. Sanghájban a kultúrártékek tömegét pusztították el. Olyan értékeket, amelyeknek az egész emberiség számára nagy jelentőségük volt.

Ez a bűntény nem háborította fel a pacifistákat, nem indította őket tiltakozásra, sőt, úgy látszik, még a figyelmüket sem keltette fel. Ámde a kapitalisták gonosztettei nemcsak Sanghájban és Mandzsúriában mindennaposak, hanem az egész világon, Európa összes városaiban - mindenütt az emberbarátok és pacifisták szeme láttára. Ezek az emberek írástudók, akiknek tudomásuk van arról is, hogy az Északamerikai Egyesült Államokban a munkásokat éhség pusztítja, de ugyanakkor a tőkések a búzából brikettet préselnek gőzkazánok fűtésére. Ez a gyalázatos eljárás, úgy látszik, csöppet sem kompromittálja az írástudók szemében a kapitalista gazdálkodás rendszerét. Németország városainak utcáin napról napra véres összecsapások zajlanak le, munkásokat gyilkolnak, megisméltödnék a polgárháború jelenei, amiket cinikus módon a burzsoázia provokál. Hogyan reagálnak erre a pacifisták? Szép szónoklatokon kívül mit tudnak szembeállítani a tőkések anarchikus és cinikus magatartásával?

Szemük láttára szakadatlanul dolgozik a „hadiipar internacionáléja”. A *Washington Post* adatokat közöl az USA európai adósainak katonai kiadásairól.

A hivatalos adatokon alapuló kimutatás szerint 1930-ban katonai célokra a következő összegeket költötték: Anglia 608 millió dollárt, Franciaország 547 milliót, Olaszország 322 milliót, Lengyelország 123 milliót, Románia 67 milliót, Jugoszlávia 47 milliót, Csehszlovákia 41 milliót, Belgium 23 milliót. Más adatok szerint Japán ugyanabban az esztendőben 240 millió dollárt költött fegyverkezésre, míg az USA katonai költségvetése elérte a 709 milliót.

Köztudomású, hogy 1931-ben valamennyi burzsoá ország katonai kiadásai nem csökkentek, hanem emelkedtek. A folyó év költségvetései pedig e kiadások további növelését tervezik.

A hadiipar teljes kapacitással dolgozik, de érdemes feljegyezni, hogy nincs megelégedve. Várakozásai, amelyeket - a távolkeleti háborús eseményekkel kapcsolatban - az üzlet fellendüléséhez fűzött, nem teljesültek. A *Deutsche Allgemeine Zeitung* nevű berlini ujság így panaszkodik: „Kiderült, hogy a Központi Hatalmak csak akkor tudnának jó üzleteket csinálni, ha valóban nagy és gazdag országok háborúskodnának egymással”.

Pedig ennyi milliárdért már egészen kiadós tömegirtást lehet rendezni, a városoknak minden képzeletet felülmúló lerombolását és a munka termékeinek gigászi elpusztítását. Kérdezem: hát ide jutott a kapitalista „civilizáció”? Ez elkerülhetetlen volna? Ebbe bele lehet nyugodni? Nem tudom elképzelni még azt az ördögöt sem, aki ilyen bűnt helyeselni tudna. De el tudom képzelni, mi lenne akkor, ha ezeket a milliárdokat a fizikai munkásság szellemi energiájának fejlesztésére fordítanák. Igen, el tudom képzelni, de csak azért, mert a Szovjetunió polgára vagyok, tehát olyan országé, ahol nincsenek kapitalisták, viszont a munkásosztály rendkívül nehéz körülmények között is egészen különös tehetségről tesz tanúságot minden téren, ahol energiáját az új kultúra építésére fordítja. A dolgozó nép - ez az, amire legkevésbé gondolnak a derék hazafiak a mostani időkben, amikor ez a nép Egyiptomban és Amerikában munka nélkül maradt és éhenhal, a tőkések gyarmatain pedig a géppuskák tüzetől pusztul el, a kizsákmányolás ellen folytatott küzdelemben.

Valójában nehéz megérteni, mi nyugtalanítja a pacifistákat és tulajdonképpen mit is akarnak? Ezt a nagy nyugtalanságot talán csak azzal lehet megmagyarázni, hogy a pacifisták és az emberbarátok a frontvonalak mögött, a hadtápterületen élnek, a tábornokok pedig azzal fenyegetőznek, hogy a népek jövődjő háborúja nem fogja megkímélni a hadtápterület jámbor lakosait sem.

Általában kiderült, hogy az emberbarátok már régóta a „mögöttes” területeken élnek, valahol hátul az események mögött. Jól elmaradtak a történelem mögött és legfőbb igyekezetük, hogy önmagukat megmentse, nyugodt, zavartalan életük legyen. Nagyon nehéz elképzelni, hogyan fognak viselkedni a pacifisták azon a napon, amikor kirobban az elkerülhetetlen és utolsó háború, amely talán megszünteti majd minden további nacionalista háború lehetőségét.

Köztudomású, hogy a nacionalisták gyűlöletének egész heve a Szovjetunió ellen fordul. Ha a kapitalisták valóban azt hinnék, hogy mindaz, amit a Szovjetunió munkásosztálya felépített, csak „sikertelen kísérlet”, akkor nem volna okuk olyan veszettül gyűlölködni a szovjet emberek iránt. Nyugodtan élhetnének és folytathatnák kedvenc foglalkozásukat: a kizsákmányolást és fosztogatást. Nyugodtan bevárhatnák, míg a „sikertelen kísérlet” maga után vonja az összeomlást és akkor rávethetnék magukat a Szovjetre. Ám világos, hogy az említett kísérletet siker koronázza. Erről már ők maguk is kezdenek fennhangon beszélni egymás között. De azért Franciaország már megint a Moszkva ellen indítandó keresztes hadjáratról álmodozik.

A Szovjet elleni háborúra való uszítás különösen erős Franciaországban. De annál örövendesebb látni, hogy vannak franciák, akik ellenzik a népellenes háborút, nem akarnak háborús-

kodni, bár kénytelenek felkészülni a védekezésre. Ez a nép erőteljesen és határozottan felkarol minden olyan ügyet, amely tagadhatatlanul fontos az egész emberiség számára. Ebben megakadályozni csak azok próbálják, akik a dolgozó emberiség ellenségei, energiájának kizsákmányolói. Olyan emberek, akiknek tevékenysége, sőt már minden szándéka nyilvánvalóan bűnös.

Amennyire megértettem, ennek a kongresszusnak az a feladata, hogy megtalálja a helyes eszközöket a küzdelemre e bűnös szándékkal szemben. Valóban tiszteletreméltó feladat! Hogy miképpen kell harcolni az emberiség újabb tömeges irtásának a megszervezői ellen, arról én már kellő határozottsággal nyilatkoztam. Az a véleményem, hogy a hivatásos gyilkosokat nem lehet szép szóval „átnevelni”.

Az a szokás, hogy az ilyen beszéd végén hangot adjunk valamiféle kívánságunknak. Én valamennyi ország proletárai felé fordulok - beleértve a „proletár” fogalmába a tisztességes gondolkodású, értelmiségi dolgozókat is. Azt kívánom, értsék meg a proletárok minél hamarabb, hogy a tőkések minden háborúja a munkások ellen irányul, a dolgozó nép ellen, a kultúra ellen. Ha ezt a proletárok jól megértették, akkor fordítsák minden erejüket, minden képességüket az utolsó és döntő harc megszervezésére, az osztályellenség ellen, aki el akarja pusztítani azt a kultúrát, amelyet a fizikai és szellemi munkások évszázados erőfeszítései teremtettek meg.

(1932.)

Fordította Rényi Ervin

A „KATONÁS SZELLEMRŐL”

A minap Berlinben a *Stahlhelm* („Acélsisak”) díszfelvonulást rendezett és ez alkalommal Seldte likörgyáros, az alakulat elnöke, így beszélt: „A Stahlhelm menetelése a német katonai szellem feltámadását jelenti. A katonás eszmék és a katonai tettek újból méltánylásra találnak Németországban.”

Ezelőtt harminc esztendővel valaki - a nevére már nem emlékszem - megírta Fichte filozófus életrajzát. Ebben az életrajzban olvastam a következőt: „Németország a filozófusok országa. Míg Franciaországban ügyvédek csinálják a politikát, Németországban a filozófusok szelleme irányítja a nemzetet.” De mit látunk most? Németországban a likörgyárosok kezdenek politikát csinálni. Ez persze nem tegnap kezdődött és ha csúnya dolog is, tökéletesen érthető egy kapitalista országban. Ám arra mégsem vagyok hajlandó, hogy egy likörgyárost filozófusnak ismerjek el. Úgy tudom, hogy a polgári filozófus a „bölcseiség kedvelője”, akinek célja „megmagyarázni a világot” - vagy legalább is a világról való gondolkodás módszereit. Ez az ő hivatása. Ha a cselekvő embernek, a világot átalakítani akaró embernek a szempontjából nézzük, akkor - minden sértő szándék nélkül - azt kell mondanunk, hogy a burzsoázia filozófus afféle „tétlen ember”, akinek nagyon kevés köze van a tettekhez. Viszont az említett likörgyáros egyáltalában nem filozófus, de annál inkább a tett embere, még pedig a „katonai tetteké”.

Könnyű elképzelni, hogy miféle „katonai tettekről” van szó. Az 1914-18-as évek hasonló „tetteinek” véres szörnyűségei még nem mentek egészen feledésbe. Világosan mutatja ezt az amszterdami háborúellenes kongresszus visszhangja a széles néprétegekben. Nem mentek feledésbe a Szovjetunió ellen szervezett európai intervenció szörnyűségei sem. A minap is láttunk ilyen szép „katonai tetteket”, amikor a japánok megrohanták Csapej tartományt. Általában manapság lépten-nyomon találkozunk a „katonás szellem” megnyilvánulásaival.

De hát miből is áll az a dicső „katonás szellem”? Mik azok a híres „katonás eszmék”? A filozófia története nem tud semmit az ilyen eszmék létezéséről. Sőt azt merem állítani, hogy az ilyen „katonás eszmék” létezése logikusan el sem képzelhető. Hiszen a katonákat mindig és mindenütt arra tanították, hogy „ne gondolkozzanak”. Ha mégis megtették, büntetés járt érte.

A cári hadsereg a katonai nevelés módszerét teljesen Németországtól vette át. A katonának megtiltották, hogy parancsnoka valamely kérdésére egyszerűen, becsületesen így válaszoljon: „nem tudom”. Ilyen esetben azt kellett felelnie, hogy „nem tudhatom”. Ezekkel a szavakkal *kényszerítették a katonát, mondjon le arról a képességéről és jogáról, hogy olyasmit tudjon, ami a legkisebb mértékben is túllépi a „Szolgálati Szabályzat” szűk körét.* Ez a „Szolgálati Szabályzat” a polgári civilizáció legförtelmesebb dokumentumai közé tartozik.

Amikor belebújtatták az embert a katonai mundérba, akkor beleoltották, hogy gondolkodása nem terjedhet tovább a katonai szolgálat határainál. Ami ezen kívül esik, azt nem szabad tudnia, sőt nem is tudhatja, mert nincs meg hozzá a képessége.

A burzsoázia hadseregébe besorozott paraszt vagy munkás olyan ember, akinek agyát osztály-ellensége elködösíti, hogy mégjobban megerősítse a hatalmát felette. Az európai hadseregek katonája olyan ember, akit hipnotizáltak; ellenségeinek fogságában él és csak nekik él - néhány garas zsoldért meg egy darab komiszkenyérért. Ugyanakkor a katona olyan ember, akinek apja, anyja, fivérei és nőtestvérei keservesen dolgoznak és óriási adókat fizetnek, hogy őt a hadseregben ruhával, fegyverrel és élelemmel tudják ellátni. És amikor az apákra és testvérekre úgy ránehezedik az élet, hogy kénytelenek a telhetetlen osztályellenség ellen fellázadni,

akkor ennek a katonának a kötelessége, hogy a lázadókra lőjön. Meg is teszi - mert olyan mély az ostobaság, amibe a tőkések süllyesztették.

Több mint félesztendeig fecsegték Genfben a tőkések alkalmazottai a leszerelésről. Az európai hadseregek katonái a fecsegés közben süketek és némák maradtak, pedig elsősorban róluk volt szó és nekik lett volna a kérdéshez komoly mondanivalójuk. Igen súlyos dolgokat mondhattak volna a fegyverkezés folyton emelkedő költségeiről, a fémeknek ágyúkra és tankokra való pazarlásáról, az új világháborúról, amelyet a tőkések készítenek elő, hogy az élő és egészséges emberek millióit hullává vagy rokkanttá tegyék. Ám a katonából olyan embert faragtak, aki nem tudhat semmit és nem gondolkozik. A likörgyáros hazudik: a sorkatonában semmiféle „katonai eszme” nem lakozik. De miután az imperialista hadseregekben sok a proletár, előbb vagy utóbb mégis gondolkodóba esnek és a kaszárnyákban is foglalkozni kezdenek kikerülhetetlen történelmi feladatukkal.

A világon csak egyetlen olyan hadsereg van, ahol a gondolkodás a katona joga és kötelessége - ez a mi hadseregünk, a Vörös Hadsereg. Ennek a katonája sohasem beszél így: „nem tudhatom”. Neki joga és kötelessége, hogy mindent tudjon, vagy legalább is minél többet. És tudja azt is, ami a legfontosabb: hogy ki az ő ellensége és merre van? Tudja, hogy ez az ellenség a tőkés, aki mások munkájából él, csak önmagáért él, a rablótermészetű pók életét éli. A Vörös Hadsereg katonája hazájának polgára, gazdája, védelmezője és jövőjének építője.

*

Megkérdeztem: elsősorban melyik osztályból kerülnek ki az „Acélsisak” tagjai. A következő választ kaptam: „Ezek főképpen az 1914-18-as háború áldozatainak gyermekei. Apáik és megcsúfolt szülőföldjük megbosszulói.” Franciaországban, természetesen, szintén sok ilyen gyermek van. Valamennyi állam, amely részt vett az 1914-18-as háborúban, „bosszúra” neveli gyermekeit, hogy azután kölcsönösen újra beverjék egymás fejét. A tőke kitartottjai, a lélekkufárok, a sajtóbetyárok, a toll zsványai szüntelenül lázítják a háborús árvákat. Legfőbb gondjuk elleplezni az ifjúság előtt azt az egyszerű, világos igazságot, hogy a gyilkosságban nem a tényleges gyilkos keze a főbűnös, hanem sokkal inkább a felbujtó aljas feje. Pedig alig lehet letagadni, annyira szembeötlő, hogy ez a felbujtó nem más, mint a kapitalista, a magántulajdon bálványimádója, akit telhetetlen kapzsisága, irigysége, esztelen harácsoló-dühe egészen eltorzított - már nem is ember, csak valami emberszabású lény, amely mindjobban elveszti a normális emberhez való fizikai hasonlatosságát is.

A „háborús árvák” és az „apák megbosszulói” az ólomkatonák szerepét játsszák e degenerált lények, e félig idióta gyermekek kezében, akik időnkint megunják játékaikat és abban lelik kedvüket, hogy letörik ólomkatonáik fejét és lábát. A különbség az ólomkatona és az „apja megbosszulója” közt csak annyi, hogy mielőtt leütik az utóbbinak a fejét, előbb megtörik mérgezett zagyvaságokkal. Elhitetik vele, hogy létezik valami, amit hazájának nevezhet és amit meg kell védenie. Neki kell megvédenie azt a „hazát”, amely a felelőtlen és embertelen zsványok kezében van, az ágyú- és likörgyárosok meg egyéb hasonló kultúrértékek gyártóinak a kezében! A munkásosztály fizikai energiájának anarchikus kizsákmányolása az európai „hazákat” a tömeges munkanélküliség és éhezés hazájává tette. Ez a szörnyűség természetesen tönkreteszi a dolgozó nép, a „nemzet” egészségét. A munkanélküliség hatására jellemző, hogy egyetlen napon (augusztus 10-én) a berlini tűzoltóparancsnokságtól tizenötször kértek telefonon segítséget öngyilkosok számára, akik világítógázzal megmérgezték magukat. Ebben a számban, persze, nincsenek benne azok az öngyilkosjelöltek, akik a vízbe ugrottak, a kötélhez folyamodtak, a pisztolyhoz nyúltak vagy leugrottak az emeletről. És a legtöbb öngyilkosság közös oka: a munkanélküliség.

„Ez nem is olyan sok olyan nagy városban, mint Berlin” - mondja az egyik értelmiségi, akit a kapitalizmus egészen elbutított. De az is lehet, hogy olyan ember, aki tisztában van a kapitalizmus egész aljasságával, de maga is jómódban él, tehát úgy véli, kötelessége a tőkést védenie és szolgálnia. Hogy a felvilágosult nemzetközi munkásosztállyal együtt a tőke ellen harcoljon - az elbutított értelmiségiből hiányzik ehhez a kellő bátorság. Pedig észre kellene vennie, hogy a *történelem már melléne szegte a kemény kérdést: van-e joga a butasághoz?*

Majdnem minden burzsoá ország törvényei közt található egy cikkely - pontos szövegére nem emlékszem, de az értelme ez: ha valaki valamely büntettnél jelen van és nem siet az áldozat segítségére, úgy ő is büntetésnek tekintendő. Persze, manapság a tőkés társadalomban törvényről és a törvény betartásáról beszélni naiv dolog. Mégis, úgy veszem észre, hogy abban az esetben, ha egy büntetett áldozata „úriember” - a burzsoázia az említett törvénycikknek érvényt szokott szerezni. Viszont egészen magától értetődik, hogy ez a törvény csak papíros marad, ha olyan büntettről van szó, amelyet a dolgozó nép ellen, a munkástömegek ellen követnek el. Napjainkban a munkásosztály állandó tárgya és áldozata a tőkések büntetteinek. A munkásosztály mindenütt a világon felemeli már a fejét, kezdi érezni, hogy éppen neki volna joga törvényeket hozni és ítélni. És jól megőrzi emlékezetében a kapitalisták által elkövetett cinikus törvénytelenések tanúinak hihetetlen, bűnös nemtörődömségét is. Majd annak idején eszébe fog jutni, hogy amikor munkanélküli volt és éhhalállal küszködött, mások szurokkal keverték a búzát meg a kávé - brikettet, fűtőanyagot csináltak belőle. Eszébe fog jutni, hogy angol fasiszták önkénteseket toboroztak Bolívia és Paraguay hadseregei részére és a bolíviai konzul Londonban tízezer ilyen zsoldos embergyilkost lajstromoztatott. A munkásnak, mint minden bírác bírójának eszébe jut majd sok minden, ami mellett a kapitalizmustól elbutított polgárok egykedvűen elhaladtak. Olyan emberek, akik minden tiltakozás nélkül nézték a legnagyobb gaszágokat és élték a maguk életét a legképtelenebb bűnök káosza közepette.

Milyen emberek ezek és mit gondolnak önmagukról? Azt hiszem, elég jól jellemezte őket az egyik modern angol regény hőse, aki ezt mondja:

„Véleményem szerint az élet, ha kellemesen akarjuk leélni, olyan sok figyelmet, annyi körültekintő előkészületet kíván, hogy az már igazán nem tréfa. Természetesen, az úgynevezett civilizált életéről beszélek, nem a Fidzsi-szigetek vagy a zulukafferek életéről. Nálunk az élet minden mozzanatát annyira ki kell számítani, úgy meg kell tervezni, hogy ez a sok gondoskodás, az örökös törekvés a biztonságra - megmérgezi a jelent. Nálunk nem lehet egyszerűen és könnyen élni - nem is szólva a boldogságról, amelyet nem is ismerünk. Azt mondhatnám, kötél-táncos módjára mindig valami kifeszített kötélen lépdélünk és örülünk, valahányszor felsóhajthatunk: no, ezen a darabon is szerencsésen átjutottunk! Ha meg elhatározzuk, hogy az élvezeten kívül nem törődünk semmivel, akkor hamarosan megcsömörlünk mindentől és megununk mindent. Viszont, ha arra törekszünk, hogy a csömört elkerüljük, ez olyan erőfeszítést kíván tőlünk, hogy nem tudjuk már az életet élvezni. Ha rábízunk magunkat a folyam sodrára, katasztrófa vár ránk. Ha pedig megpróbáljuk kis hajónkat helyesen irányítani, belefáradunk a folytonos megfeszített munkába. Milyen szomorú, hogy az életben bízni nem lehet, folyton figyelni kell, javítani és foltoztatni. Így azután minden öröm, amit az élet nyújt, olyan, mint a rádió vagy gramofon élvezete. A rádió vagy a gramofon csak akkor dolgozik nekünk, ha beállítjuk a hullámhosszat, illetve cseréljük a lemezt. *Nem hallgathatjuk a muzsikát ölbe tett kézzel, kényelmesen!*”

Ime, ez az ő életük célja: ölbe tett kézzel és egykedvű lélekkel figyelni az élet viharait, közömbösen, tétlenül, részvétlenül. Talán túloznék, ha azt mondanám, hogy az egész európai értelmiség itt tart már és eljutott tehetetlenségének világos tudatához, ehhez a hideg kétségbeesés-

hez. De igen figyelemreméltó dolog, hogy a lelki elszegényedésnek ilyen kétségbeesett tudata éppen Angliában szólal meg, Kiplingnek, az imperializmus költőjének a hazájában!

Vegyük tudomásul ezt a jelenséget. És vegyük tudomásul, hogy ez a gyászos hangulat erősen terjed egész Európában, sőt átcsapott már a szűkagyú Északamerikába is.

De térjünk vissza a „katonás szellemhez”. Már fentebb megmondtuk, hogy a katonának nincsenek „katonai eszméi”. Azt hiszem, elmúltak az idők, amikor ezeket az eszméket még olyan mélyen bele lehetett verni az európai hadseregek agyába, mint a szöveget a deszkába. Kétségtelen azonban, hogy a katonai eszmék fennmaradtak és azokat manapság is a leghevesebben hirdetik, ezúttal a fasizmus alakjában. Nem új eszmék ezek. Forrásukat felfedezhetjük a német írók könyveiben, példának okáért a neves történelemtudósnál: Heinrich Treitschkénél. Ezeknek az eszméknek filozófiai és művészi kialakítását Friedrich Nietzsche végezte el, amikor a „szőke vadállat” felsőbbrendűségét hirdette. Ezeknek az eszméknek a megvalósítója ma: Benito Mussolini. Abban a cikkben, amelyet az olasz enciklopédiába írt, felhasználja az elmebeteg Nietzsche valamennyi tézisé, a „messzeség szeretetének” Nietzsche-féle tanát, megvetéssel tagadja a népek testvériségét és az emberi egyének társadalmi egyenlőségét. Tagadja természetesen a többségnek a hatalomhoz való jogát is.

Az imperializmust, amelynek igája alatt az emberek milliói pusztulnak, Mussolini lelkesen üdvözlí. Dicséri a háborút, mint minden emberi képesség legmagasztosabb kifejezését. Erről lelkendezett már Mussolini előtt a „futurista” Marinetti is. Ez a háborús írók örült eszméje. A háború, az ő nézetük szerint, az embereket „nemesebbé” teszi. Ezt azonban aligha fogják elismerni a legyőzöttek. Soha nem hallotta még senki, hogy a legyőzött elragadtatással és boldogan mondta volna a győzőnek: jaj, milyen nemessé tettél azzal, hogy megcsónkítottál és kifosztottál! 1914-15-ben a belgák és franciák egyetlen szóval sem említették a győző németek nemeslelkűségét. Ellenkezőleg: a legyőzöttek a „teuton kegyetlenség” miatt siránkoztak. Vadállati vérszomjúsággal vádolták a németeket és sok más tulajdonsággal, amely homlok-egyenest ellenkezik a „nemeslelkűség” fogalmával. A legyőzött németek sem beszéltek soha a győzők nemességéről és nagylelkűségéről. Kissé furcsa, sőt túlságosan furcsa dolog volna nemeslelkűnek nevezni az intervenciók tetteit Oroszországban, például a huszonhat bakui vezető bolsevik lelővetését, ami az angolok lelkén szárad, vagy a kazáni aranykészlet elrablását, ami a cseh légio „hőstette” volt. Vagy gondoljunk csak Herszon kétezer békés lakosára, akiket a franciák és görögök azon a napon, amikor a várost kiürítették, bombákba zártak és ezeket rájuk gyújtották. Ugyancsak nem dicsekedhetik a katonák nemeslelkűségével Graves tábornok sem, aki Szibériában az amerikai intervenciók különítményét vezette. Ugyancsak emlékeztet a németek garázdálkodása Ukrajnában. Fel lehetne sorolni még sok mindent, amivel a „művelt” Európa alaposan bemocskolta magát.

A háború hívei és a fasiszták hiába fecsegnek a háború nemesítő hatásáról. Vajjon mit szól ehhez a hazugsághoz az amerikai hadsereg sokezer rokkant katonája? Ezeket a „veteránokat” az erkölcsileg megrokkant győztes állam gumibotos rendőrökkel kergeti szét, ha tüntetni merészelnek, mint ahogy nemrég Washingtonban megtörtént. Ezt kapták a követelt végkielégítés („bonus”) helyett.

Nem fér össze a fasizmus háborúdicsőítő tanaival a győztesek és legyőzöttek millióinak sorsa sem. Leszereltek, de nincs munkájuk és az éhhalállal küszködnek. Az olasz fasizmus Róma világuralmáról álmodozik. Hitler arról prédikál, hogy a fasizmus a „német népet az egész emberiség élére fogja állítani”. Japánban él egy ember, aki azt állítja, hogy rövidesen az egész fehér faj a sárga burzsoázia hatalmába kerül. A francia imperialisták szívesen zsebre vágják egész Európát. Nincs szó, mely kellőképpen ki tudná fejezni, hogy mindez mennyire szánal-

mas, esztelen és undorító. De Mussolini arról szónokol, hogy a „népek” még sohasem szomjaztak a hatalomra olyan szenvedélyesen, mint most.

Valószínű, hogy a burzsoáziának még sikerülhet valahol felülnie a bolondok trónjára, félrecsapott koronával a fején és ólomaggal a koronája alatt! Persze, nem hosszú időre. Mindez egy oszlásnak indult, pusztuló osztály görcsös vonaglása. Egy halálos beteg lázálmai és végső agóniája. Az írásművészek, amikor haldoklókat ábrázolnak, gyakran felelevenítik hőseik lelkében a multat, a gyermekkor és ifjúság jeleneit. Éppen ez a mult kóvályog most az egész világ burzsoáziájának a fejében. Az európai burzsoázia visszaemlékszik a XVIII. század végére, amikor zászlajára a szabadság, testvériség és egyenlőség jelszavait írta. Úgy látszik, megbánta, hogy résztvett ebben a harcban és ifjúsága sajnálatos tévedésének véli. Ó, bárcsak vissza lehetne fordítani az idő kerekét - sóhajtja - helyreállítani a régi egyetértést a hűbéri renddel! Ime, ide vezetnek a fasiszmus alapját alkotó „katonai eszmék”.

Teljesen leplezetlenül, a vadember cinikus kegyetlenségével árulja el a burzsoázia jelenlegi hangulatát - Hitler ujságában, a *Völkischer Beobachter*-ben - egy bizonyos Alfred Rosenberg, abból az alkalomból, hogy Beuthenben halálra ítélték öt fasisztát egy kommunista megkínzása és meggyilkolása miatt. A gyilkosságot olyan borzalmas szadizmussal követték el, hogy még a burzsoá bíróság is halálra ítélte őket. Rosenberg erre a következőket írja:

„Az ítélet feltárta a mély szakadékot, amely a mi gondolkodásunk és a liberalizmus között tátong. A most uralkodó szabadelvű jog azt tanítja, hogy az egyik ember a másikkal egyenlő. Ez érvényes Amerikában is. Ám ott a színeseket a fehérektől áthatolhatatlan válaszfal különíti el. A fekete nem vehet el fehér nőt feleségül, sőt még ahhoz sincs joga, hogy vele egy vagonban utazzék. A néget, aki fehér nőn erőszakot követ el, meglincselik. Ez persze nem éppen törvényes dolog, de okvetlenül szükséges a fehér faj védelmére. A világháború kezdetén Jaurès francia paficistát megölték - a bíróság a gyilkost felmentette. Ezzel szemben Clemenceau merényletét kivégezték. Franciaország mind a két esetben életbevágó érdekének megfelelően járt el. Öt halálos ítélet egyetlen polgár haláláért, aki még hozzá bolsevik is volt - ez a bírói ítélet szöges ellentétben áll a nemzeti önvédelem elemi érzésével. Mi a szabadelvű világnézet ellen ugyanolyan kíméletlen harcot folytatunk, mint a marxisták ellen. Nálunk az egyik szellem nem egyenlő a másikkal, sem az egyik ember a másikkal. Csak az egyenlőtlenség elismerése adhatja meg Németországnak a politikai szabadságot.”

Ennek az eszeveszett kirohanásnak a hatása alatt a gyilkosok büntetését a törvényszék enyhítette és úgy látszik, megvan a hajlandóság a büntetés teljes elengedésére is. Az ilyen örültség valójában alapvető támasza a fasiszmusnak. Egészen világos, hogy Európán, Európa dolgozó népein meghibbant eszű emberek uralkodnak; nincs az a bűn, amelyre ne állnának készen, nincsen annyi vér, melynek kiontásától visszariadnának. Hogy a német nép átadhassa magát ennek az örültségnek: ki kell magából vetnie, el kell felejtenie, át kell lépnie Goethét és Kantot, Schillert és Fichtét és még jó száz szabadgondolkodót, költőt, zeneszerzőt és festőt. A polgári kultúra a könyvtárakban és múzeumokban penészedik, ahol hovatovább teljesen hozzáférhetetlenné válik. A burzsoázia élete évről-évre barbárabb és mocskosabb, a politika mind szadistább és embertelenebb lesz. A Szovjetunió határain kívül eszeveszettek uralkodnak a világon!

(1932.)

Fordította Rényi Ervin

PROLETÁR HUMANIZMUS

„A világ beteg” - ezt nemcsak a bolsevikok állítják, de lírai hangulatukban az emberbarátok is elismerik. Végre kezdik megérteni, hogy az „emberszeretet”, a „lágyszívűség”, a „nagylelkűség” és más hasonló érzelmek csak arra valók, hogy a kétlábú vadállatok farkas-természetüket takargassák velük. Eszükbe sem jut ezeket az érzelmeket átvinni a valóságba. Nehéz belőlük árut csinálni. Nincs irántuk kereslet, csak csökkentenék a kereskedelmi és ipari tevékenységből származó hasznot.

„A világ elvesztette az eszét” - ordítják mind hangosabban azok, akik hivatásuknak tekintik a tőke felelőtlen és embertelen hatalmának védelmét és igazolását. Ezt hirdetik most a munkásnyúzó védelmezői!

A kapitalizmus „megbetegedésének” története már akkor kezdődött, amikor a polgárság kiragadta a hatalmat a legyengült hűbéri rend kezéből. Azt lehet mondani, hogy az első, aki ezt a megbetegedést észrevette és kétségbeesetten világgá kürtölte, Friedrich Nietzsche volt, Karl Marx kortársa. Nem véletlenül. Az élet minden jelenségének megvan a maga oka és nem véletlen, hogy azokban az években, amikor Marx tudományosan és megcáfolhatatlanul megokolta a kapitalizmus elkerülhetetlen bukását és a proletariátus uralmának biztos bekövetkezését, Nietzsche egy fanatikus ember beteges és ijedt dühével hirdette a „szőke vadállat” korlátlan hatalmának törvényességét és biztos beköszöntését. Már Nietzsche előtt megtagadta a polgári államot, a vallást és erkölcsöt Max Stirner, aki az egyénnek a határtalan önzéshez való jogát hirdette. Az ilyen anarchista nézet mögött valójában megtagadása rejtőzik annak a humanizmusnak, amelyet a burzsoázia még az elmúlt századokban fejlesztett ki, amikor megkezdte harcát a hűbériség ellen és a hűbériség szellemi vezetője, az egyház ellen. De a burzsoázia csakhamar rájött arra, hogy az efféle humanizmus ellentmond a világi tapasztalatoknak és a gyakorlati élettel összeférhetetlen. Erről tanúskodik Luther, Kálvin és mások egyházi reformtevékenysége is. Reformjuk lényegében arra irányult, hogy a „humanitárius” evangéliumot felcseréljék az ótestamentummal, amely nemcsak természetesnek találja, de szinte dicséri a törzsi gyűlölködést, az emberek legyilkolását, a fosztogatást, a csalást és mindazt, ami nélkül a burzsoá állam nem tud meglegni. Luther előtt az egyház arra tanította a napszámosokat, a kultúra építőit, hogy gürcöljenek és szenvedjenek Krisztus kedvéért. Luther a maga - paphoz nem illő - őszinteségével, a XVI. században, a parasztok és kézművesek forradalmainak éveiben ezt tanította: éljetez és dolgozzatok úgy, hogy a királyoknak és báróknak könnyű és kellemes legyen rajtatok uralkodni. „Szenvedjetez, engedjetez át mindent, a testeteket és a vagyontokat is. Ne helyezkedjetez szembe a hatóságokkal, sőt az erőszakkal sem.”

Ma már igazán felesleges bizonygatni, hogy a burzsoá „humanizmus” hazug és képmutató. Hiszen a burzsoázia fasizmust szervez és maga rántja le humanizmusát, amely már úgysem tudja eltakarni a ragadozó vadállat száját. A burzsoázia lerántja magáról ezt az álarcot, mert rájött arra, hogy poshadásának és meghasonlásának egyik oka éppen a humanizmus. Mit látunk tehát? Valahányszor az érzékeny lelkeket a világ szörnyűségeinek látványa nyugtalanította, mindig emberszeretetet prédikáltak. Naiv módon arra törekedtek, hogy a szörnyűségeket enyhítsék, vagy legalább is szép frázisok mögé rejtsek. A világ urai, a szatócsok megtűrték ezeket a prédikációkat - hadd nyugtassák meg azokat az embereket, akiket a szegénység, a jogtalanság, az elnyomatás, szóval e szatócsok tevékenységének elkerülhetetlen eredménye felháborít. Mihelyt azonban a dolgozó tömegek felzúdulása már szociális forradalommal fenyeget, a burzsoázia erre az „akcióra” tüstént „reakcióval” válaszol.

Ennek a módszernek szívesen alávetette magát a mi szabadelvű burzsoáziánk is, amikor az 1905-1906-os évek eseményei után a *Vjeha* („Jelzőoszlop”) című bűnbánó almanachban így nyilatkozott: „Hálával kell viseltetnünk a hatalom iránt, amely szuronyaival megvédett bennünket a nép dühétől”. A hatalom akkor Sztolüpin miniszter kezében volt, aki több, mint ötezer munkást és parasztot felakasztatott.

Napjainkban az ilyen hatalommal félelmetesen szembenáll Marx-Lenin-Sztálin történelmileg és tudományosan megalapozott, valóban általános emberi, proletár humanizmusa, amelynek célja minden fajú és nemzetiségű dolgozó népnek teljes kiszabadítása a tőke vaskarmaiból. Ez az igazán emberszerető tan megcáfolhatatlanul kimutatta, hogy a tőke vaskarmait éppen a munkások alkotják, vagyis eddig maguk a proletárok biztosították a kapitalizmus számára a „szép életet”, míg ők maguk jogfosztott koldusok maradtak.

A forradalmi humanizmus adja meg a proletariátusnak történelmileg megalapozott jogát a kapitalizmus elleni kíméletlen harcra, a burzsoá világ szégyenletes alapjának elpusztítására és megsemmisítésére. Az emberiség egész történetében most szervezkedik első ízben teremtő erőként az igazi emberszeretet. Célja: felszabadítani a dolgozó emberek százmillióit egy jelentéktelen kisebbség embertelen és esztelen hatalma alól. Figyelmezteti a dolgozók százmillióit, hogy éppen az ő munkájuk teremtette meg a kultúra minden értékét; tehát ezekre támaszkodva, a proletariátus dolga, hogy megteremtse a szocializmus új, általános emberi kultúráját, amely sziklaszilárdan megalapozza majd a dolgozó nép testvériségét és egyenlőségét az egész világon.

A proletariátusnak ez a humanizmusa nem fantázia, nem elmélet, hanem a Szovjetunió proletariátusának harcos és hősies gyakorlati valósága. Ez a gyakorlat már megmutatta, hogy a volt polgári, póri, „barbár” és tarka népeességű Oroszországban valójában létrejött a népek testvérisége és egyenlősége. Az is kétségtelen, hogy már hatalmas lendületre kapott a fizikai energiának szellemi energiává való átalakítása.

Hogyan próbálják megakadályozni az egyes országok tőkései a munkásosztály forradalmi jogtudatának kifejlődését?

A kapitalisták megfeszítik megmaradt erőiket, hogy megtartsák hatalmukat a dolgozó népek milliárdjai felett és megvédjék „szabadságukat” a munka esztelen kizsákmányolására. Erre szervezik a fasizmust. A fasizmus nem egyéb, mint a fizikailag és erkölcsileg gyengülő, kimerülőfélben lévő, beteg burzsoá társadalom mozgósítása és átszervezése. Mozdósítják a részesek és szifilitikusok fiatal leszármazottait, a hisztérikus gyermekeket, akik idegrendszerükben megőrizték az 1914-1918-as háború szörnyűségeit. Megszervezik a kispolgárság gyermekeit, a vereség és győzelem „megbosszúlóit”. Mert a győzelmek a burzsoázia számára éppen olyan károsnak bizonyultak, mint a vereségek. Ennek a felnövekedő nemzedéknek a lélektanát mutatják a következő jellemző esetek: Németországban, Essen városában most, május első napjaiban „Heinz Christen, tizennégyéves kamasz megölte tizenháromeves pajtását, Fritz Falkenhorstot. A gyilkos hidegvérrel elmesélte, hogy előzőleg sírt ásott pajtása számára, élve beledobta és addig szorította arcát a homokba, amíg meg nem fulladt. A gyilkosságot azzal okolta meg, hogy nagyon megkívánta azt a hitlerista rohamosztagos egyenruhát, amely Falkenhorst birtokában volt”.

Aki végignézett egy fasiszta díszfelvonulást, láthatta, hogy az angolkóros, görvélyes, tüdővésztes ifjúság parádéja ez. Olyan ifjúságé, amely a beteg ember mohóságával ragaszkodik az élethez és mindenre rávehető, ami mérgezett vérének lázas forrásba tudja hevíteni. A fakó, sápkóros arcok közt csak ritkán akad és valósággal kirí egy-egy egészséges, telivérű arc. Ezek persze a proletariátus tudatos osztályellenségeinek az arcai, vagy kalandoroké, akik a kispol-

gárság köréből kerültek ki és tegnap még szociáldemokraták voltak. Vannak köztük kis szatócsok, akik szeretnének nagy üzletemberek lenni. Szavazataikat a német fasizmus vezetéi úgy vásárolták meg, hogy ezeknek a szatócsoknak ingyen - tehát a munkások és parasztok költségére - odadoztak egy kevés tüzelőt vagy burgonyát. Vannak köztük főpincérek, akiknek vágya, hogy saját kis éttermük legyen. Apró tolvajok, akik szeretnének kiadósabb zsákmányhoz jutni, ami egyébként törvényesen csak a nagy tolvajoknak dukál - íme, ezek a fasizmus „káderei”. A fasiszta díszfelvonulások a tőke erejének, de ugyanakkor gyengeségének is a parádéi.

Nem hűnyjuk be a szemünket. Tudjuk, van a fasiszták közt sok olyan munkás is, aki még nem értette meg a forradalmi proletariátus céljait. Nem titkoljuk magunk előtt, hogy a kapitalizmus, a világ nagy parazitája, még mindig elég hatalmas, amíg a munkások és a parasztok meg hagyják kezében a fegyvereket és a kenyeret, sőt tulajdon hússal és vérükkel is táplálják. Viharos korunknak talán ez a legelszomorítóbb és legszégyenletesebb jelensége. Visszataszító az ellenségnek ilyen alázatos kiszolgálása és felhízalása, amire a munkásosztályt saját szociáldemokrata vezetői tanították. Az ilyen vezetők nevét most és mindenkor a gyalázat sárga, zsíros ragyogása övezi. Meglepő a munkanélküli, éhező emberek béketűrése olyan gazságokkal szemben, mint példának okáért az élelmiszerek megsemmisítése a piaci árak fenn tartása végett, a legnagyobb munkanélküliség idején, amikor a bérek lemorzsolódnak és még a kispolgárság vásárlóereje is csökken.

Az ember azt hinné, hogy az angol proletariátus emberi méltósága mélységesen és tette- készen felháborodik, ha olyan tényekről értesül, amelyek cinikusan gúnyt űznek a munka- nélküli éhezőkől. Ilyen tény például a következő:

„Surrey angol városban megnyílt a világ első kutyacukrászdája. Ebben a cukrászdában minden kutya kaphat süteményt. A gazdátlan, éhes kutyákat a cukrászda ellátja élelemmel és szállással is. Ezt a cukrászdát Mr. James Patterson alapítványából tartják fenn, aki néhány héttel ezelőtt halálozott el Brookhurstben.”

Az efféle szemérmetlen, cinikus esetek mind gyakoribbak Angliában, az „arisztokrata faj” országában. Az ilyen esetek mögött talán a Patterson-féle emberek érzése lappang, hogy már úgyis elveszett minden! Ha egy ilyen arisztokratikus érzelmű Patterson megválna az élettől, bosszújában igyekszik azt minél jobban beszennyezni.

A kapitalisták a suhancokat és fiatalembereket nemcsak revolverrel fegyverezik fel, de a nacionalizmus és fajelmélet eszméivel is. Beleoltják az ifjúságba a cinizmust, a gyilkolás és pusztítás szadista vágyát. Ebből az ifjúságból segédcapatokat szerveznek, hogy támogassák a rendőrség harcát a forradalmi proletariátus ellen. Azonkívül méregnek is felhasználják, amely- lyet az emberirtás modern fegyvereivel felszerelt, munkásokból és parasztokból álló hadsereg vérebe kevernek. A kapitalisták nem felejtették el, hogy a munkások és parasztok 1918-1920- ban megmutatták: a kegyetlen kaszánya-fegyelem ellenére is csak bizonyos határig szolgálják gondolkodás nélkül, önműködően és öngyilkos módra osztályellenségüket. Ezen a határon túl megtagadják a szolgálatot a szuronyok és az ágyúk, miután előzőleg sokmillió munkás és paraszt egymást irtotta velük. Természetesen: „jobb későn, mint soha”. De jó lenne tanulni valamit az osztályellenségtől. Mert a kapitalisták nem riadnak vissza attól, hogy megsemmi- sítsék a munkást, mielőtt felemelné ellenük tisztességes kezét.

Számtalan adat bizonyítja a fasizmus pusztító, rothasztó hatását Európa ifjúságára. Ezeket az adatokat még felsorolni is útálatos volna. Még megemlékezni is rossz arról a szennyről, amit a burzsoázia olyan lelkesen és bőségesen kitermelt. Csak arra akarok rámutatni, hogy abban az országban, ahol a proletariátus bátran és eredményesen gazdálkodik, az ifjúságot megrontó

homoszexualitást társadalmi bűnnek és ezért büntetendőnek tekintik, míg a nagy filozófusok, tudósok és muzsikuskok „kulturált” országában a homoszexualitást szabadon és büntetlenül kultiválják. Ez annyira igaz, hogy valaki gúnyosan megjegyezte: „pusztítsátok ki a homoszexuálisokat és megszűnik a fasizmus”. Meg kell mondani azt is, hogy Németország burzsoáziája üldözi és kiűzi a zsidókat, egy olyan fajta embereit, amely - ha éppen arról van szó - eldicsekedhetnék erkölcsi tisztaságával. Olyan fajta embereit, amely a kultúra számtalan, valóban nagy mesterét adta az emberiségnek. És mit látunk Angliában, ahol számos zsidó volt már hatalmon és közülük sokan az ország arisztokráciájához tartoznak? A fasiszták már ott is hirdetni kezdik a szemérmetlen antiszemitizmust.

Ugyanakkor abban az országban, ahol a hatalom a munkásosztályé, megszervezték a zsidók önálló köztársaságát, a Zsidó Autonóm Területet.

A kapitalisták nemzeti csoportjai serényen készülnek az új világháborúra. Újra fel akarják osztani a világot, hogy a munkások és parasztok munkáját szélesebb területen és alaposabban kizsákmányolhassák. A kis országokat ismét az a veszély fenyegeti, hogy a nagyok acélos ölelése megfojtja őket és elveszítik kultúrájuk szabad kifejlődésének lehetőségét.

A soknyelvű, soknemzetiségű proletariátus tömegében az imperializmus és a fasizmus ismét elhinti a nemzeti elkülönülés, a faji lenézés és becsmérlés gonosz magvait, amelyekből gyűlölködés sarjadozik majd, és megnehezíti az egész világ dolgozói számára, hogy közös osztályérdekük tudatára ébredjenek. Pedig ez a tudat életbevágó, életmentő - csak ez tudja kiszabadítani a világ munkásait és parasztjait mai védtelen és jogtalan helyzetükből, az eszeveszett szatócsok rabságából. Az ipari és kereskedelmi vetélkedésen alapuló nemzeti gyűlöletük könnyen átcsaphat és már át is csap faji gyűlölködésbe, faji háború hirdetésébe. Ma az antiszemitizmust prédikálják és gyakorolják is a legaljasabb módon - holnap majd eszükbe jut Mommsen, Treitschke és mások véleménye a szlávokról és akkor majd az antiszlávizmus prédikálására kerül a sor. Gyorsan elfelejtik majd, hány tehetséges embert adtak a német kultúrának a lengyelek, a pomeránok és a csehek. Miután a többi országok gyárosai és szatócsai ugyan azokat az árukat gyártják és ugyanazokkal az árukkal kereskednek, mint a németek: eszerint a germán fajnak gyűlölnie kell a román fajt és háborút kell indítania az angolszász faj ellen is.

Az államok, persze, időnkint szövetséget is kötnek egymással, de amikor árusításról van szó, akkor elkerülhetetlen az árulás is. Nézzünk csak egy példát. Anglia és Japán között szövetség áll fenn. Ám a japánok Londonban három pennyért adják a selyemharisnya párját, ami öt orosz kopeknek felel meg. Nem túlságosan jelentős dolog, mégis ez a japán „dumping” teljesen elég ahhoz, hogy felkeltse az angolok ellenséges érzületét, sőt gyűlöletét a sárga faj iránt. A japán imperialisták garázdálkodása Mandzsúriában és Kínában megtorlatlan maradt. Csábító példa Európa imperialistái számára!

A fajelmélet a halódó kapitalizmus utolsó ideológiai tartaléka. Bármilyen sekélyes is - rothadt lehellete egészséges lelketű embereket is meg tud mérgezni. Szörnyű hatása van annak az állandó látványnak, hogy az állig felfegyverzett fehér Európa büntetlenül öldösi, elnyomja és kizszipolyozza a fegyvertelen indusokat, kínaiakat, négereket.

Csak a forradalmi proletariátus egységes frontja tudna szembeszállni ezzel a csábító és mérgező hatású erőszakkal, hogy véget vessen osztálytestvérei szégyenletes kizsákmányolásának.

Mert az öntudatos proletariátus tudományosan megalapozott forradalmi ideológián nevelkedett, amelyet Marx teremtett meg, Lenin és Sztálin pedig továbbfejlesztett, sőt nagy bátorsággal és gyakorlati érzékkel valóra váltott. A Szovjetunió példát mutatott a világnak azzal, hogy sokféle népet egyesítő országában biztosította minden nemzet és faj teljes egyenlőségét - jogát

az élethez, munkához, saját kultúrájának kifejlesztéséhez. Az analfabétáknak, a félig vad embereknek az orosz munkás széles utat nyitott a tudás felé.

Minden ország minden tisztességes embere elismeri, hogy a Szovjetunió rövid idő alatt igen nagy lépéseket tett a kultúra terén. Az ember most már azt hinné, hogy akik ezt a tényt elismerik, le is vonják belőle a megfelelő erkölcsi - sőt így is mondhatnám: egészségtani - következtetést. Egyszerű és természetes következtetésről van szó: személyes és tárgyilagos szempontból egyaránt, sokkal jobb, hasznosabb és becsületesebb egészséges környezetben élni, mint egy olyan világban, melyet mindenféle szociális betegség halálosan megfertőzött és pusztulásra kárhoztatott. Aki ezt tudja és meggyőződött a proletariátus szociális teremtő erejéről, miért nem tartja kötelességének, hogy a proletariátus segítségére siessen? Miért nem segíti minden rendelkezésére álló eszközzel tudásszomjának kielégítésében és tehetsége kifejlesztésében? Miért nem segíti abban, hogy történelmi elhivatottsága tudatára ébredjen - nemcsak egy országban, de világszerte! Elhivatottságának gyakorlati igazolását a proletariátus már el is kezdte egy nagy országban, ahol százhatvan-százhetven millió ember él.

Az ember azt hinné, hogy a humanisták és a kultúra mesterei szívből örülnek ennek. Hogy kényes igazságérzetüket mélységesen felháborítja a szatócsok eljárása - például a kultúra megtagadása és a kereszteshadjárat, amit a technika további fejlődése ellen indítottak. Mert a technikából csak az emberek kiirtására szolgáló háborús technika érdekli őket.

Sajnos, nincs tudomásunk arról, hogy a burzsoá kultúra mestereit valóban felháborította volna az, amit manapság látnak. Például a fasizmust elítélő könyvek elégetése. Vagy maga a fasizmus - az embergyűlöletnek ez a tana, amelyet a nemzeti gőg és a faji elméletek szelleme teremtett meg egy minden eddiginél kegyetlenebb, új háború előkészítése érdekében. Pedig az új háború esztelenül lemészárolja majd a legegészségesebb emberek millióit, elpusztít majd évszázados kultúrértékeket, városokat, gyárat, üzemeket, termőföldeket, hidakat és utakat, amelyek mind a nép nehéz munkájának eredményei. Egyébként kár itt minden szóért. A gyilkosok és rablók örültségét nem lehet ékesszólással gyógyítani; tigris és hiéna nem eszik süteményt.

Azt sem vettem észre, hogy a „humanistákban” valóban sajátos, mély emberszeretet lakozik. Nem vettem észre, hogy átérzik a mai korszak magasztosan hősie tragikumát és felismerik, kik ennek a kornak a hősei. Nem baj. Közeledik az idő, amikor a forradalmi proletariátus eltapossa az esztelenül nyüzsgő szatócsokat, akár az elefánt az útjába kerülő hangyabolyt. Ez elkerülhetetlen és így kell lennie. Az emberiség nem pusztulhat bele abba, hogy egy jelentéktelen kisebbség, amelynek alkotó tehetsége kimerült, beteges, gyógyíthatatlan kapzsiságában a katasztrófába rohan és magával akarja rántani a világot. Ennek a kisebbségnek a félreállítását magasztosan igazságos aktus, amelynek végrehajtását a történelem a proletariátusra bízta. Ezzel a nagy aktussal megkezdődik a világ népeinek baráti és testvéri munkája - az új, szabad élet gyönyörű, teremtő munkája.

Vajjon vak hit ez csupán? A proletariátus számára elmúlt az az idő, amikor hit és tudás úgy küszködtek egymással, mint a hazugság az igazsággal. Ahol a proletariátus uralkodik, ahol mindent az ő hatalmas keze teremt, ott nincs már helye a harcnak tudás és hit között! Ott a hit abból fakad, hogy az ember felismerte saját értelmének erejét. Ez a hit teremti meg a hősöket, de nem teremt és nem is fog teremteni többé isteneket.

(1934.)

Fordította Rényi Ervin

A KÖD

A várost sárgás-szürke nedvesség borítja. Nedves füsthez lehetne hasonlítani, ha ilyen füst elképzelhető volna. Őt lépésnyire a nedvesség olyan sűrűnek, szinte tömörnek látszik, hogy az ember azt hiszi: előtte már nem is lehet levegő - elemésztette ez a piszkos nyirok. De azért mégis csak bele lehet hatolni, mint minden más ködbe, csak a lélekzés nehéz és a látás is erőtlenebb. A nagyváros minden lármája különös módon összeolvad, valami süket, színtelen morajjá tompul. Csak itt-ott hallani egy-egy gépkocsi túlkölését. Még ritkábban hallani emberi beszédet - talán csak azért üti meg a fülünket, mert lessük és várjuk. A harang elvesztette hangjának folyékonyágát, meg-megszakad, nem cseng hosszasan, mint máskor. Mintha minden ütés után tüstént letakarnák a harangot. A gőzhajó sípja félénken hangzik, mintha a hajó megtorpant volna és nem merne tovább haladni a ködben.

Sáros bérkocsik, hintók és lovak bukkannak elő a ködből, aztán ismét eltűnnek benne. A lovakat mintha zsiradékkal kenték volna be. Átázott, különös módon hallgatatag emberek merülnek elő a ködből. Szembekerülnek egymással, köpenyük felcsapott gallérja félig eltakarta arcukat, kezüket zsebükbe süllyeszti. Nyakukat előremeresztik és gyorsan lépdelnek, mintha valami katasztrófa elől menekülnének. A köd félig átlátszó buborékokat alkot körülöttük. Az ember ilyen buborék közepette olyan, mint a tojás fehérjébe zárt sárgája.

Két vénasszony simul egy ház nedves falához. Egy nagy fekete esernyőt próbálnak kifeszíteni. A hegyével oldalba döfnek egy alacsony, kövér embert, aki erre nagyot ordít. A vénasszonyok, mint a rúgórajáró játékbabák, egyszerre és egyformán lengetik kezüket, lökdösődnek, indulatos szavakat kiabálnak.

A házak falát, a kirakatok üvegét nedves por borítja. Köröskörül minden puhának tűnik, mintha piszkos, olvadó jégből volna. A képzelet fantasztikusan csapong: hátha történt valami a világegyetemben, amire a csillagászok nem gondoltak soha - talán felrobbant a Nap, vagy megolvasztotta a halott Holdat! Igen, a Hold szétfolyt. Folyékony tömege lehült - csak olyan meleg, mint a frissen fejt tej és gázszerű, fojtó nedvességgel borítja el a földet. Megindult a nedves rothadásnak az emberi ész számára eddig felfoghatatlan folyamata. Olvadni kezd a hatalmas, többmillió város. Kövei, üvegei, fémek, fái gyorsan és hangtalanul szétfolynak, sűrű, zavaros folyadékká válnak. Ez a folyadék máris párologni kezd, szürkés-sárga köddé alakul át...

A város lakói azonban könnyen eloszlatják az imbolygó képzelet sötét játékát. Mindenekelőtt kijózanít az angol rendőr, ez a szoborszerű, szinte ércből öntött lény, amint nyugodtan, határozottan, gépiesen végzi a munkáját. Akármelyik utcában találkozol vele, az angol rendőr mindenütt egyforma. Tiszteletteljes csodálkozásra készlet az a tökéletesség, amellyel az angol, ez az „arisztokratikus fajta” - egyébként a világ legügyesebb fosztogatója - ki tudja forgatni az embereket emberi mivoltukból. Így éri el az egyöntetűséget - „az egységet a sokaságban”.

Az angol rendőr, a „policeman” keze, a rendnek ez a hatalmas fogantyúja nyugodt mozdulattal előhívja a ködből, azután újra visszaküldi a ködbe a hintókat, gépkocsikat, teherkocsikat. Ettől megnyugszol. A rendőr meggyőző arról, hogy a város él és még nem ütött számára a megsemmisülés órája. A gépkocsik megállnak a házak és a fényesen kivilágított, jól fűtött boltok bejárata előtt. Feltűnően egyenestartású vagy szerfölt kövér gentlemanek szállnak ki belőlük. Fejükön cylinder vagy másféle alakú kalap. A gentlemanek méltóságteljesen nyújtják karjukat az elegáns ladyknak. A nők halk felkiáltással, amelynek zenei szépsége tagadhatatlan, porcelánpofikájukon kényeskedő fintorral, de mosolyogva lépnek ki az autóból, hogy karsú

lábukkal megérintsék az aszfaltot vagy a gyalogjáró kövezetét. A boltok bekapják őket, mint az ingyenc az osztrigát.

Istenem, milyen sok ebben a városban a lábbeli, az öltöny, a fehérnemű, a kalap, a prém, a bőraru, az útitáska, a szivar, a sétabot, a konyhaedény, a horgászfelszerelés, a vadászpuska, a játékszer gyermekek és felnőttek számára, a zsebóra, az aranylánc, a drágakő! Kápráztatóan sok van mindenkiből! És minden gyönyörűen ragyog! Csak az a kérdés, vajon milyen jogon áll mindez az urak és hölgyek rendelkezésére? De ez a kérdés is elhomályosul a csábos ragyogásban.

Különösen változatos és bőséges az élelem. Az ember elgondolkodik az ingyencmesterség haladásán, a szakácművészet fejlettségén, a magaskultúrájú emberek gyomrának választékos ízlésén. A csemegekereskedések kirakataiban büszkén díszileg a világ valamennyi országának, tengerének, tavának, erdejének és folyójának minden elképzelhető adománya. Friss, füstölt, besózott és konzervált húsok, halak, rákok, vadpecsenyék, főzelék, gyümölcs, fűszer, mártások, savanyúságok, kolbászfélék, sütemény, pástétom, cukorka, torta, csokoládé, kakaó - mindez nyilván ezertonnaszámra hever itt felhalmozva. Mindezt az uraknak és hölgyeknek kell megrágniuk, megemészteniük és a földet feljavító trágyává változtatniuk...

Egy magányos utcán, amelyet egyforma, háromemeletes, keskeny házak szegélyeznek, a ködben sebesen lépdel egy hosszúlábú ember. Skót ruhát visel. Sapkájáról hátul két szalag fityeg alá, vörös kabátja meglehetősen kopott, jobbkönyökén szakadozott folt virít. Rövid szoknyája térdét verdesi, lába térdtől bokáig meztelen. Lábán óriási, elnyűtt cipő, hóna alatt duda, amit balkönyökével az oldalához szorít. Keze vörös, ujjai halkán dobolnak a síp szerkezetén. A duda tenor hangnemben szól, víg nótát nyekereg, a síp basszusa pedig egyhangú, tompa morajjal kíséri. A muzsikus arca sovány és fakó. Pofacsontja hegyesen kiáll, kifelé feszíti az arcbőrt, amelyen vörös folt fénylik. Porcos orrának vége eltűnik bozontos, vörös bajusza mögött. Állát sűrűn belepí a rézvörös szakáll. Mély szemgödreiből élesen elővillan a szeme. A sötétkékpupillák mintha úsznának gyulladásgyűlölt szeme fehérjén. Úszkálnak és közben szikráznak, attól olyan izzó ez a szem. A muzsikus megtesz nyolcvanhárom gyors lépést négy ház ablaka alatt. Azután megfordul és megteszi ugyanezt az utat visszafelé. Így járkál fel és alá, esztelen állhatatossággal az utcán, a gazdag emberek ablakai alatt. Könyökén a lötyögő folt ide-oda mozog, mintha egészen le akarja szakadni. A dudás felfújja képét, bajusza rángatózik. Megtölti a duda zsákját levegővel, majd kiveszi ajkai közül a hangszert, csendesen köhéccsel és köpköd, de nem hagyja abba a járást. Járnia azért kell, mert a rendőr nem engedi, hogy megálljon egy ablak alatt és megzavarja a boldog emberek nyugalma. Menet közben joga van dudálni - Őfelségének, Nagybritannia királyának alattvalói szabad emberek! És tudjuk, hogy Nagybritannia a kompromisszumok klasszikus országa. A muzsikus köhéccsel és köpköd. De úgy látszik, nem akar piszkos cipőjével saját vérére taposni, ezért nem a járdára köp, hanem a ház nyirkos, nedves falára. De nem is hiszem, hogy ezt szántszándékkal tenné. Mintha nem is volna akarata. Attól tartok, hogy gépiesen megtesz még hatvanhét lépést, aztán összeroskad az éhségtől és a fáradtságtól...

Fordította Rényi Ervin

EGY FIGYELEMREMÉLTÓ KÖNYV

(Henri Barbusse: A Tűz)

Ez a könyv egyenesen és kíméletlen igazságszeretettel elmondja, hogyan irtják egymást különböző nemzetek gyermekei egyforma esztelenségükben; hogyan pusztítják el saját, évszázados, kényszerű, de pompás munkájuk gyümölcseit; hogyan változtatják törmelékhalommá a templomokat, palotákat, házakat; hogyan változtatják üszökké a városokat, falvakat, szőlőgazdaságokat; hogyan teszik tönkre százezernyi hektár kiterjedésben a földeket, amiket őseik gondosan megmunkáltak és amiket most hosszú időre hasznavehetetlenné tesznek a vasszilánkok, megmérgeznek az ártatlanul megölt emberek rothadó tetemei.

Az emberek, miközben az önirtásnak és a kultúra elpusztításának ezt az esztelen munkáját végzik, gondolkodni is csak esztelenül tudnak mindarról, ami bőrüket és idegeiket izgatja, szívüket és eszüket felzaklatja. Imádkoznak az istenhez, imádkoznak buzgón és - miként a könyv egyik hőse megjegyzi - „ostoba egyöntetűséggel”. Az olvasó a könyv végefelé megtalálhatja azt a két lapot, amely leírja a németek és franciák istenfélő buzgalmát. Mindkét hadviselő fél egyformán azt hiszi, hogy a háború véres és aljas munkájában isten vele van.

De végül mégis csak azt mondják: „Az isten csak köp miránk!” A hősök, a mártírok, a testvérgyilkosok egymásra néznek:

- Lám, milyen jól mulathat rajtunk az isten, amikor egyformán megengedi mindenkinek, hadd higgye csak, hogy az ő pártján van és nem a másikén!

Amikor ezek az „ostobán egyöntetű” emberek egyenesen gondolkoznak, mint a gyermekek - miközben egymás vérért ontják - felsóhajtanak:

- Ha volna isten, jó és irgalmas isten, nem engedné, hogy ilyen hideg legyen!

És miután bizonyosságát adták annak, hogy tisztán látják a dolgokat, tovább gyilkolják egymást.

Miért? Mi célból? Minek?

Ezt is tudják - így beszélnek önmagukról:

- Jaj, mi nem vagyunk ám rossz emberek, csak nyomorultak és szerencsétlenek. És azonkívül ostobák, nagyon ostobák vagyunk.

Ennek tudatában folytatják az öles és pusztítás szégyenletes, bűnös munkáját.

Bertrand káplár többet tud társainál. A bölcs ember nyelvén beszél.

- A jövő! - kiált fel hirtelen, prófétai hangon. - Milyen szemmel néznek majd ránk azok, akik halálunk után fognak élni, persze, nem úgy, mint mi, hanem kiegyensúlyozott lélekkel, a haladás korában, amelynek el kell jönnie, sorsszerű biztonsággal be kell következnie! Milyen szemmel nézik majd ezt a vérontást? A mi kezünk munkáját, amelyről mi magunk, akik véghezvittük, mi magunk sem tudjuk, hogy Plutarchosz és Corneille hőseinek tetteihez hasonlítsuk-e vagy az apacsok gyilkosságaihoz?... És gondoljátok csak meg! Van-e egyetlen egyéniség is, egyetlen alak, aki ki fog emelkedni ebből a háborúból, hogy örökre szépségben és bátorságban ragyogjon?

Botomra támaszkodva, odahajoltam hozzá, úgy hallgattam. Magamba ittam a szavakat, amelyek az éjszaka csendjében ezekről a hideg, majdnem néma ajkokról elhangzottak. Ekkor erős hangon felkiáltott:

- Liebknecht!

Felkelt - anélkül, hogy keresztbefont karjait széttárta volna. Szép arcának kifejezése komoly maradt, mint valami szoboré. Fejét a mellére hajtotta. Rövid hallgatás után újra megszólalt:

- A jövő! A jövő! A jövő dolga jóvátenni a jelent és kioltani még az emlékét is, mint valami aljas visszataszító dolgot. És ez a jelen mégis elkerülhetetlen volt, teljesen elkerülhetetlen! Szégyen a hadi dicsőségre, szégyen a hadseregekre, szégyen a katona mesterségére, mely az embert esztelen áldozattá vagy aljas hóhérrá változtatja! Bizony, szégyen és gyalázat, de ez az igazság, sőt az igazságnál is több! Örök időkre szóló igazság, de a mi számunkra még nem az. Számunkra akkor válik majd igazsággá, amikor besoroljuk a többi nagy igazság közé, amelyet egyelőre még nem tudunk megérteni, csak később, majd ha a lelkünk megtisztult. Ettől még messze vagyunk. Most, ebben a pillanatban, az igazság szent szava még istenkáromlásnak számít.

Hangosan felnevetett és elgondolkozva folytatta:

- Most csak azt akartam az értésükre adni, hogy hiszek a jövőben. Hogy lelket öntsek beléjük és valahogy rábírom őket az előnyomulásra!

Így beszélt a csendes, bátor férfi, akire tisztelettel nézett szakaszának minden egyes embere. Azután elvezette őket az értelmetlen ütközetbe és meghalt a sáros hómezőn, a rothadó hullák közepette.

Ebből a jelenetből fényesen és gúnyosan világít felénk a szörnyű ellenmondás, amely a háború lényegéhez tartozik. A háború az embert akaratnélküli eszközzé alacsonyítja le, utálatos gépezetté teszi, amelyet egy gonosz és sötét hatalom alkotott ördögi céljának szolgálatára.

Ezek a boldogtalan hősök közel állnak hozzánk és kedvesek a lelkünknek. Mintha bélpoklosok volnának, úgy szenvednek. Magukban hordják az értelem és az akarat kibékíthetetlen ellentétét. Úgy látszik, mintha értelmük már elég erős lenne ahhoz, hogy megállítsa ezt az undorító háborút, véget vessen az égbekiáltó, szörnyű bűnnek. De hiába... nincs bennük elég erős akarat! Megértik az öldöklés egész utálatosságát, lelkükben ezerszer megtagadják. És mégis elindulnak öldökölni, pusztítani, meghalni vér és szenny közepette. Legfeljebb így sóhajtoznak:

- A csatákat a mi kezünkkel vívják. Mi adjuk a háború anyagát. A háború nem áll másból, csak az egyszerű katona testéből és lelkéből. Mi népesítjük be a mezőket halottakkal, mi töltjük fel vérrel a folyókat! Mi tesszük ezt, mert nagyon sokan vagyunk, bár egyénileg nem vesznek észre, nem látnak minket és a szavunkat sem lehet hallani. Az elpusztított városok, a lerombolt falvak és tanyák, az egész pusztaság a mi művünk. Ez marad meg belőlünk. Bizony, mindez mi vagyunk és csak mi!

- Igen, ez az igazság. A háborút a népek csinálják. Nélkülünk nem lenne belőle semmi, a két ellenség legfeljebb messziről becsmérelné egymást. A háborút a népek vívják, de nem a népek határozzák el, hanem azok, akik parancsolnak nekik.

- A népek most azért harcolnak, hogy megszabaduljanak parancsolóiktól. Ez a harc nem egyéb, mint a francia forradalom folytatása.

- Ha ez így van, talán az következik belőle, hogy mi a poroszokért is harcolunk? - kérdezte az egyik katona.

- Reméljük, hogy ő értük is - bólintott a másik.

- A nép ma még semmi, de kell, hogy minden legyen! - szólalt meg ebben a pillanatban az egyik mártír és kérdő pillantást vetett rám. Nem is tudta, hogy egy régi történelmi mondást ismételt meg, amely már legalább százéves, de mintha csak most telt volna meg nagy, igazán világraszóló értelemmel.

És ez a szerencsétlen katona, aki négykézláb mászott az iszapban, hirtelen felemelte belpoklosra emlékeztető, krétafehér arcát. Szeme mohón előremeredt, a végtelenségbe bámult...

Vajjon mit pillanthatott meg ott?

Azt hiszem, saját unokáit látta, akik már szabad, értelmes és erősakarátú emberek...

*

Ezt a borzalmas és mégis öröndetes könyvet Henri Barbusse írta, aki személyes tapasztalatból ismeri a háború minden szörnyűségét és esztelenségét. Ez nem Lev Tolsztoj pompás könyve, amelyben a lángész messziről szemlél egy régmúlt háborút. De nem is Suttner Berta szájalomgerjesztő műve, mely dicséretes szándékkal íródott, mégsem alkalmas arra, hogy bárkit is meggyőzzön, vagy meggyőződésében megingasson.

Ez a könyv egyszerű, mint az Evangélium. Hangja olyan, mint a prófétáké. Az első könyv, amely egyszerűen, komolyan, nyugodtan és az igazság megdönthetetlen erejével beszél a háborúról. Nincs benne semmiféle romantika, amely a háború szennyes és véres förtelmeit a szivárvány csillogó színeivel díszítené fel.

Barbusse a háború hétköznapijait akarja megmutatni. A háborút, munkának ábrázolja, nehéz és mocskos munkának. E munka lényege, hogy emberek, akiknek nincs más bűnük, mint az ostobaság, parancsszóra legyilkolják a többi, hasonlóképpen ártatlan embereket. Barbusse könyvében hiába keresnénk poétikusan és hősködően kiszínezett csataképeket. Nem találjuk meg benne az egyes katona bátorságának dicséretét sem, Barbusse könyve mégis költői - tele van az igazság kemény poézisével. A tömegek bátorságát írja le, a százezrek és milliók bátorságát, akiket a népek nagy felbujtója: a tőke ítelt halálra és pusztulásra. Ez az igazi Ördög, amely nagyonis reális módon, fáradhatatlanul tevékenykedik közöttünk - ez Barbusse könyvének láthatatlan hőse. A hazug eszmék és tanok ragyogása elvakítja az egyszerű emberek millióit, megbénítja akaratukat, megfertőzi őket a kapzsiság, mohóság és gyűlölködés mérgével. Így tereltek össze többmillió embert Franciaország termékeny mezőin, ahol négy év alatt porrá zúztak mindent, amit sok évszázad munkája megteremtett. Ismét bebizonyosodott, hogy saját befolyásolható és esztelen természete az ember leggonoszabb ellensége.

Barbusse mélyebben belelátott a háború lényegébe, mint előtte bárki más - megmutatta az embereknek tévelygésük mélységes szakadékait.

Könyvének minden oldala az igazság vaskalapácsának egy-egy csapása - arra a sok hazugságra, képmutatásra, kegyetlenségre, szennyre és vérre, amit röviden háborúnak neveznek. Komor könyvét félelmetessé teszi kérlelhetetlen igazsága. De a komor és sötét képek légkörében itt is, ott is felvillannak egy új tudat szikrái. Rendületlenül hiszem, hogy ezek a szikrák nemsokára nagy lángra lobbannak, világraszóló tűzzé erősödnek, megtisztítják a földet a szennytől, vértől, hazugságtól és képmutatástól, amit a tőke ördöge zúdított ránk. Az emberek, akikről Barbusse beszél, már merészen tagadni kezdik az isten hatalmát az ember

fölött. Ez már jó jel - előjele annak, hogy nemsokára pirulva és haragosan ráeszmélnek arra is, milyen szégyenletes és undorító dolog az, amikor ember embertársán uralkodik.

Tragikus napokat élünk. Az élet elviselhetetlenül súlyosan nehezedik ránk. De az ember szabad alkotó kedve és munkaereje feltámadásának előestéjén élünk. Ez az igazság. És ez az igazság kell, hogy megvigasztaljon bennünket, erőnket növelje, frissességet adjon nekünk.

M. Gorkij.

*

Ezt a könyvismertetést tizenöt évvel ezelőtt írtam, az éhség tragikus esztendejében. Abban az esztendőben, amikor győzelmes befejezést nyert az éhes proletárok, munkások és parasztok háborúja az orosz gyárosok és földbirtokosok hadseregei ellen, amelyeket Európa tőkésai bőkezűen felszereltek. A proletárok fényes győzelmet arattak a segédc csapatok felett is, amiket az európai szatócsok küldtek zsírban és lélekben való testvéreik megsegítésére. Ebben a seregben már olyan lovasság is volt, amely ló helyett számaron járt.

Másfél évtized alatt a cári Oroszország proletariátusa és gyarmatainak proletariátusa csodálatos munkát végzett: az óriási, analfabéta országot, amelyet koldus parasztok és félvad, mohó kispolgárok laktak, a népek hatalmas, testvéri szövetségévé változtatta.

Jelenleg Európa tőkésai új háborút készítenek elő, amelynek alapvető célja a Szovjetunió megrohanása. Hogy ezt a háborút megkezdhessék, a tőkéseknek egységre lenne szükségük. A legjobban megmételyezett és legszemtelenebb csoportjuk ezt az egységet Napóleon példája szerint akarja elérni: legyőzni a szomszéd népeket, azután galléron ragadni és a szocializmus országa ellen vinni őket. Egyszerű és világos terv - tulajdonképpen ez juttatta eszembe az imént említett szamarakat is.

A szamaraknak már az 1914-18-as háborúban is szégyenletes szerepük volt. Legjellemzőbb erre a német szociáldemokrácia vezetőinek magatartása, úgyszintén az orosz mensevikeké, az eszereké és a kispolgárság egyéb kolomposaié, akiket a tőkések tizenöt év alatt fasisztává nevelték.

Úgy látom, hogy Barbusse és más, vele rokonlelkű írók munkájának szocialista-forradalmi értéke különösen szembetűnő, ha ebből a magas szempontból nézzük. Ez a könyv egyike annak a kevés írásnak, amely az utolsó tizenöt évben kissé kijózanította a vérmámortól megkótyagosodott fejek egy részét. Az antifasiszta mozgalomnak, amely napjainkban mind szélesebben kifejlődik, el kell ismernie, hogy Barbusse első megalapozói közé tartozik.

(1935 szeptember 11.)

M. Gorkij.

Fordította Rényi Ervin

A KULTÚRÁRÓL

Az írók párizsi találkozását azzal a célkitűzéssel szervezték meg, hogy megvédje a kultúrát a fasizmustól - azoktól a merényletektől, amiket a fasizmus napról-napra elkövet ellene. Abból indultak ki - és úgy is kellene lennie - hogy a mai polgári kultúra fogalmának reális és tényleges tartalmát a találkozó minden résztvevője egyformán határozza meg, tehát ebben a tekintetben véleménykülönbség nem lehetséges. De hát valóban így van-e?

A fasizmus a már korhadó és szétzüllő burzsoá kultúra szörnyszülője, rákos daganata. Azokat a kalandorokat, akik a fasizmus elméleti és gyakorlati képviselői, a burzsoázia termelte ki saját kebeléből. Olaszországban és Németországban a burzsoázia a politikai, a tényleges hatalmat a fasiszták kezébe adta. Irányításukat majdnem olyan machiavellisztikus ügyességgel végezte, mint ahogy a zsoldos hadakat irányították a középkori olasz városok. A burzsoázia nemcsak szívesen látja és bátorítással kíséri a fasiszták aljas proletáritását, de azt is megengedi nekik, hogy üldözzék és hazájuk területéről kikergessék az írókat és a tudomány munkásait, tehát a burzsoázia saját értelmiségi erejének képviselőit, akikkel nemrég még büszkén hivatkozott.

A fasizmus szívvel-lélekkel támogatta imperialista gazdáinak új világháborúra és ennek útján „a világ új felosztására” irányuló törekvését. Ezért kürtölte ki a német faj felsőbbrendűségének elméletét, amely szerint ennek a fajnak joga volna uralkodni az egész világ felett, minden más faj felett. Az elmélet nem egyéb, mint a betegagyú Friedrich Nietzsche régóta feledésbe ment gondolata a „szőke vadállat” előjogáról, amely egyszerűen abból a tényből indult ki, hogy a veres- és szőkehajú népek valóban rabszolgává tették a hindukat, indokínaiakat, melanézeket, polinézeket, négereket, stb. Ez a gondolat éppen akkor virágzott ki, amikor a német burzsoázia megtörte az osztrák és francia burzsoázia hatalmát és részesedni akart az angol, holland és francia burzsoázia gyarmati zsákmányából. Az elmélet, amely egy faj világhatalmi jogát hirdeti, módot ad a burzsoázia bármelyik csoportjának arra, hogy nemcsak a színesbőrű népeket, de saját, európai, fehérbőrű szomszédait is barbároknak tekintse, akiknek rabszolgasors vagy megsemmisítés dukál. Ez az elmélet, amelyet az olasz és a japán burzsoázia már gyakorlatilag is alkalmaz, a „kultúra” mai fogalmának egyik alkotó eleme.

Az európai burzsoázia vezető szellemei mind gyakrabban hangoztatják, hogy értelmiségi munkásokban túltermelés van, tehát elkerülhetetlen a művelt emberek számának megszorítása és a kultúra további fejlődésének megakadályozása. Szerintük túlteng a technika is és vissza kell térni a kézimunkához. A yorki érsek bournemouthi iskolanyitó beszédében kijelentette: *„Azt szeretném, ha betiltanák a feltalálók tevékenységét. Ha meg tudnám semmisíteni a robbanó motort, háborús nélkül megtenném”*. Abban a tekintetben, hogy szégyent hoz a hivatalára, a yorki érseknek édestestvére Canterbury érseke, de a technika tudományáról más-képpen vélekedik. Nyilván elismeri a technika fontosságát, hiszen „keresztes hadjáratot” hirdet a Szovjetunió ellen, már pedig az új háború a szakértők véleménye szerint, „a gépek háborúja” lesz. Ilyen beszédeket tartanak Krisztus londoni és római földi helytartói, meg a többi burzsoá tekintélyek! Gyűlöletük a proletariátus iránt és rettegésük az elkerülhetetlen társadalmi földrengéstől annyira megzavarta eszüket, hogy szót emelnek a kultúra szabad fejlődése ellen. Ha ezeket a beszédeket már előbb, például a múlt század nyolcvanas éveiben mondták volna el, akkor ma már élvezhetnék agitációjuk gyümölcseit: tanúi lehetnének a burzsoá társadalom teljes elbutulásának és a barbárság feltámadásának.

Napjainkban, amikor a burzsoázia már nem tud különbséget tenni bátorság és szemérmesség között, azt a felhívást, hogy térjünk vissza a középkorhoz, „szellemi bátorságnak” nevezik.

Így hát látjuk, hogy Európa polgári kultúrája nem az a „tömör monolit”, amelynek a burzsoá történeteszek ábrázolják. „Életereje” szétforgácsolódott. Részesültek belőle a szatócsok és tőkések, akik a többi embert csak afféle bőségesen kapható, olcsó árunak tekintik és egyetlen szempontjuk az, hogy kivételes, kényelmes társadalmi helyzetüket minden áron megtartsák. Részesültek belőle azok is, akik meg akarják védeni jogukat a kultúra további fejlesztésére. Részesültek belőle a fasiszták is, akiket talán szintén az emberek közé kellene sorolnunk, ha nem sülyedtek volna a vadállatok szintjére a sok részegeskedéstől, amit már elődeik is nemzedékeken át folytattak. Így azonban szigorúan el kellene különíteni őket a többi embertől, vagy még határozottabb rendszabályokat kellene hozni, hogy förtelmes, véres gáztetteiket megakadályozzuk.

*

De lám, jelentkezik valami Maurice Bourdet és azt állítja, hogy nemcsak lehetséges, de szükséges is a „kultúrát meghatározni, körülhatárolni”. Pedig a kultúra alapvető energiáját a munka szolgáltatja, egyrészt a fizikai, másrészt a technológiai, értelmiségi munka. E sorok írója hajlamos arra a nézetre, hogy minden ideológia - a fogalom lényeges és tágabb értelmében egyaránt - technológia, vagyis munkaműveletek és logikai eljárások rendszere, amelynek segítségével az emberiség kiszélesíti a világra vonatkozó ismereteit - még pedig azzal a céllal, hogy fokozatosan megváltoztassa a világot. Ezzel szemben a mai burzsoázia, amelyet mostani birtokállománya már tökéletesen kielégít, buzgón igyekszik a kultúra normális növekedésének határt szabni. Megteremti a munkanélküliek sokmilliós táborát, sürgeti a technika megfékezését, csökkenti a felsőbb tudományos intézetek, múzeumok, stb. fenntartására szolgáló anyagi eszközöket. Az is köztudomású, hogy a gyárilap egyetlen szakadatlanul dolgozó és folytonosan terjeszkedő ágazata éppen a hadiipar, amelynek az a rendeltetése, hogy elpusztítsa a munkások és parasztok millióit a jövő csatatereiben, amikor a nyugateurópai burzsoázia el fogja dönteni a vitát, hogy melyik nemzeti csoportjuk uralkodjék a többi fölött? A jövő hadvezérei, akik ezt a háborút a burzsoázia megbízásából a szomszédok véres leigázására szervezik, már jóelőre nagy hangon és hidegvérrel hirdetik, hogy az új háború még sokkal véresebb és pusztítóbb lesz, mint az 1914-18-as éveké.

Talán hasznos lesz, ha itt emlékezetünkbe idézzük a mult háború néhány tényét, annál is inkább, mert a kárt és a pusztítást a proletárok és parasztok munkája azóta már nagyrészt helyrehozta. A proletárok és parasztok munkája - tehát éppen azoké, akik a burzsoázia esztelenségétől a legtöbbet szenvedtek.

Íme a tények: Németország már 1915-ben hiányt szenvedett kenőolajban. Odajutott a dolog, hogy a németek Kopenhágában ezernyolcszáz márkát fizettek egy kis hordó olajért, amelynek akkori értéke nem haladta meg a kétszáz márkát. A berlini amerikai követ 1915 decemberében ezt írta kormányának: „A kenőolaj hiánya hamarosan Németország vereségéhez vezet”. Ugyanakkor az angol hajók rendszeresen szállították a hadviseléshez nélkülözhetetlen olajat Kopenhágába. Ezt az üzletet világosan elárulja az angol kereskedelmi minisztérium statisztikája. Németország már 1915 első hónapjaiban megérezte volna a szénhiányt, ha Anglia nem látja el szénnel, a skandináv országok közvetítésével. Így például 1914 szeptemberének folyamán Svédország harmincháromezer tonna angol szenet kapott, amelyet majdnem teljes egészében tovább adott a központi hatalmaknak.

Csakis Anglia hallatlan bőkezűségének köszönhető, hogy Ludendorff 1917 júniusában szembeszállhatott azzal a követeléssel, hogy bocsásson el a hadseregből ötvenezer munkást és engedje át őket a ruhrvidéki bányák számára.

Az Angliából Svédországba irányuló szénexport az említett időpontig minden hónapban elérte a százezer tonnás - időnkint százötvenezer tonnás - hatalmas mennyiséget, ami legalább kétszeresen meghaladja ennek az országnak háborúelőtti szükségletét. Nagybritannia kopenhágai követe, Sir Wolfe Paget többször jelentette, hogy ezt a szén angol katonák legyilkolására fordítják, de tiltakozása süket fülekre talált.

Megállapítást nyert, hogy a háború alatt a francia szatócsok ellenségeiknek, a német szatócsoknak nikkelt és cinket szállítottak, egy angol ágyúgyáros pedig kicserélte háborús találmányait a németekkel. Sok más, nem kevésbé bűnös és aljas tény még nem nyert megállapítást, ami csak azt jelenti, hogy „nem került nyilvánosságra”, nem tették közzé. Ebből is látjuk, hogy a háború nem érinti az üzletet: „a szerelmesek összeverekednek, de hamarosan kibékülnek megint” és folytatják játékaikat. Eljátszadoznak a proletárok millióinak vérével és hulláival. A proletariátus, sajnos, még mindig nem érti meg, hogy neki nem szabad a halálba küldeni és megcsónkítani osztálytestvéreit, már csak azért sem, mert a háború végeztével ő reá hárul majd a feladat, hogy éhbér ellenében rendbehozzon minden kárt és pusztítást, amit a szatócsok okoztak.

Az egyszerű, világos, valóban emberszerető igazságosság azt mondja nekünk, hogy a munka gyümölcse azt illeti meg, aki létrehozta és nem azt, aki a munkát csak elrendelte. A fegyverzet - minden néven nevezendő fegyverzet - a dolgozó munkájának gyümölcse.

Íme, tapasztalataink szerint ez a valóságos, reális tartalma annak a fogalomnak, amit „a görög-római kultúrértékekre felépült, modern polgári kultúrának” szoktak nevezni. Kiegészítésképpen idekíváncozik egy és más a „nemzetközi erkölcs” területéről, egy és más, amit napjainkban az angol burzsoázia elkövet. Ez a szigeti burzsoázia már régen kiérdemelte szomszédai részéről az „alattomos” jelzőt, mert szemérmetlen, képmutató és jezsuita lelkületű. Mint köztudomású, az angol burzsoázia a francia burzsoáziának a háború alkalmával néhány ünnepélyes ígéretet tett a francia szatócsok védelmére. Akkor hangoztatták, hogy „Anglia határa a Rajna”, vagyis a francia-német határ. De hamarosan kiderült a kifejezés kétértelműsége, mert az angolok, megszegve minden előbbi ígéretüket, megegyeztek a németekkel. Lehet, hogy Anglia határa valóban a Rajnánál lesz, de nem Franciaország védelmére, hanem rovására. Minden lehetséges olyan embereknek, akiknek „se becsülete, se lelkiismerete”.

*

Franciaország újságírói felteszik a kérdést:

„Tekintet nélkül minden akadályra, köteles-e folytatni működését az a kultúra, amely annyi évszázadra tekinthet vissza és a görög-latin szellemi értékek örökösének mondhatja magát? Vagy pedig el kell buknia és át kell adnia a teret a kultúra olyan új formájának, amely a gazdaság elsőbbségét hirdeti a szellemmel szemben?”

Amikor az újságíró urak „a gazdaság elsőbbségéről” beszélnek a szellemmel szemben, akkor gondolkodás nélkül és mechanikusan alávetik magukat saját tudatlanságuk vagy - és ez valószínűbb - saját szemérmetlenségük parancsszavának. Egyébként az is lehetséges, hogy egyikük-másikuk még a „szellemi függetlenség” naiv hitében ringatódzik, elfelejtve, hogy teljesen a szerkesztőjétől függ, aki viszont teljesen a kiadójától függ - vagyis valamennyien a tőkésektől, lordoktól, fegyvergyárosoktól függnek. A naiv újságíró - ha van még ilyen - nézzen körül figyelmesen és tisztességesen, akkor majd maga is észreveszi, hogy a kétlábú pókok gazdálkodása a legdurvább anyagiasságban nyilvánul meg éppen a burzsoá országokban.

Ezzel szemben „a kultúra új formája” azt a célt tűzte ki maga elé, hogy felszabadítsa a dolgozó emberiséget attól az esztelen és erőszakos anyagi befolyástól, amelyet Sir Basil Zacharov, Deterding, Vickers, Creuzot, Hearst, Schneider, Ivar Kreuger, Stavisky és a mai burzsoá kultúra többi igazi irányítójának „szelleme” képvisel. Nevetséges álmodozni és még nevetségesebb beszélni egyéni függetlenségről olyan társadalomban, ahol az embereket, s köztük az újságírókat olyan könnyen és szabadon adják és veszik, akár a juhokat vagy az uborkát.

Hogy a burzsoá kultúra oszlásban lévő szelleme milyen alaposan meg van mérgezve, arról meggyőző erővel beszél a zsidóságot óriási száma és a zsidók egyéni törpesége. Ez mutatja legjobban az európai burzsoá különleges tehetségének elsorvadását, „a típus elfajulását”. John Low lángész, ha összehasonlítjuk Staviskyval, vagy Ivar Kreugerrel, a „gyufakirályal”.

Még valami mutatja a mai burzsoázia romlandó, oszlófélben lévő szellemét, mégpedig: az árulók számának növekedése és az árulás mértékének megnagyobbodása. Századunk húszas éveitől a világ alig ismert olyan kaliberű árulót, mint például Noske, aki maga nevezte magát „vérebnek”, vagy mint barátai: Ebert, Haase és a II. Internacionále vezetői általában.

Ha a mindennapi életet nézzük - azt, amit az újságírók napról-napra a legnagyobb nyugalommal kitergetnek olvasóik előtt - a burzsoázia életének képe visszataszítóan förtelmes. Hiszen elismerjük, hogy az újságírók megszokták véres és szennyes munkájukat, amit napról-napra végeznek. Mesterségük eltompította érzelmeik érzékenységet, ami visszatartja őket attól, hogy megfigyeléseikből levonják a megfelelő következtetéseket. Egykedvűen „regisztrálják a tényeket”, legfeljebb jó élenként kiszínezik szennnyel és vérrel, a burzsoá olvasó szórakoztatására, akinek a bűnügyi krónika a legfőbb szellemi tápláléka s attól még butább és szemtelenebb lesz. Köztudomású, hogy a közép- és kispolgár kedvenc olvasmánya - a ponyvaregény.

Engedjék meg, hogy feltegyem a kérdést: hol és milyen formában őrizték meg ennyi szenny és poshadás közepette a „görög és latin kultúra értékeit?” Ha ezek az értékek „tárgyi” természetűek, akkor múzeumokban őrzik őket vagy milliómosok gyűjteményeiben, ahol hozzáférhetetlenek a dolgozó tömegek számára. Ha ezek az értékek „szellemi” természetűek, mint például Aischülosz, Szokoflész, Euripidész színdarabjai, akkor azokat a színházban kellene bemutatni. Ám ez Európában elég ritka eset. A burzsoá egyetemeken a tanárok előadást tartanak a római jogról, a régi görög filozófiáról és hasonló értékekről, a nemzetközi jogról, sőt még a középkori humanizmusról is. Engedjük át az európai újságíróknak azt a kiváltságot, hogy a mai élet zűrzavarában felfedezzék, hol élnek még ezek az értékek és milyen gyakorlati vagy nevelő hatással vannak az emberekre? Ha a mai Európa eszünkbe is juttatná a régi Rómát, azt hiszem, ez csak a bukás és pusztulás korszakának Rómája lehet.

*

A mai Európa uralkodó osztálya beteges bomlásánál egészen különös és szánalmas szerepet játszik a burzsoá értelmiség. Magától értetődő dolog, hogy „minden szentnek maga felé hajlik a keze” és amikor az értelmiség síkraszáll a maga halódó kultúrájáért, tulajdonképpen osztályának hatalmi helyzetét védelmezi. Az uralkodó osztály technológiai és ideológiai vonalon mindig felhasználta és ma is felhasználja a többé-kevésbé magasképzettségű értelmiséget. 1914-ben az európai burzsoázia ezrével küldte ki a frontra az értelmiségieket és arra kényszerítette őket, hogy egymást irtsák. Persze, nem sok kedvet éreztek ahhoz, hogy hősi halottak legyenek: a fronton megölik, megcsonkítják vagy gázzal pusztítják el őket. A „kultúra mesterei” inkább erőteljesen közreműködtek a városok elpusztításában, a termőföld feldúlásában és egyéb kultúra-romboló akcióban.

Ezeknek az értelmiségieknek a többsége proletár volt, akik öngyilkosok módjára dobták oda az életüket, csak azért, hogy az uralkodó osztály hatalmát megerősítsék. Akik túléltek a

vérzivatar, tucatjával írták aztán a háborúellenes könyveket. Megátkozták a háborút, regényekben ecsetelték barbárságát és esztelenségét. Ma pedig a burzsoázia arra készülődik, hogy megismétlje a világháborút, a multkorinál sokkal szélesebb alapon. Miután a közelmúltban is bebizonyosodott, hogy a háború vasökle nem tartozik a kulturális értékek védői vagy megóvói közé, könnyen elképzelhető, hogy a következő háborúban a British Museum, a Louvre, a Capitolium és a régi fővárosok számtalan múzeuma porrá és üszökké fog változni. És az is valószínű, hogy a legegészségesebb munkások és parasztok millióival együtt az értelmiségi energia képviselőinek, a „kultúra mestereinek” tízezrei is elpusztulnak majd a harctereken. És miért - miféle nagy, nemes cél érdekében? A szatócsok és tőkések kedvéért, akik most sem akarnak lemondani arról, hogy szomszédaikat kifosszák és leigázzák. Mert sokszorosan bebizonyított és kétségbevonhatatlan dolog, hogy az időnkint visszatérő burzsoá háború lényegében nem egyéb, mint fegyveres fosztogatás, vagyis közönséges bűntény, amit még a burzsoá országok törvénye is elítél.

Különösen visszataszító a burzsoá rablóhadjáratok ocsmány bűne, ha meggondoljuk, hogy ezek a szatócsok mennyi értelmes, értékes munkát, mennyi fém- és gépet pusztítottak el tegnap és pusztítanak el majd holnap újra. Hány város, gyár és üzem válik majd porrá és törmelékké, mennyi szép hajó süllyed a tenger fenekére, mennyi termőföld pusztul el! Hány gyermeket irtanak majd ki! Végeredményben a kövérek osztályának esztelensége arra kényszeríti a munkások, parasztok és értelmiségiek millióit, hogy megsemmisítsék sokévi nehéz munkájuk eredményét és kölcsönösen kiirtsák egymást.

A birtokban lévők durva, állati materializmusa leplezetlenül elárulja a gazdasági érdekek minden egyebet felülmúló fontosságát. A kövér kétlábú pókoknak ez a zsivány materializmus ma már nem is takarózik a vallás vagy a filozófia foszladozó rongyaival. A fasizmus és a fajelmélet már nem egyéb, mint a fegyveres fosztogatás cinikus, nyílt hirdetése. Ez a mai burzsoá kultúra szelleme - valóban undorító, szégyenletes szellem! A tisztességes értelmiségiek úgy érzik, hogy fojtogatja őket ez a levegő. Igyekeznek elmenekülni abból az országból, ahol ez a szellem ma a legpimaszabbul és a lehangosabban jelentkezik. De nincs menekvés. Holnapra már éppen olyan cinikus pimaszsággal felüti fejét abban az országban is, ahol a menekülő értelmiségiek új hazát kerestek maguknak. És felüti a fejét mindaddig, amíg a proletariátus nem végez vele.

Egészen természetesen felmerül a kérdés: miféle jogigényt támaszthat a hatalomra a mai burzsoázia, amely már megtagadta saját kultúrájának alapjait, elfelejtett értelmesen gazdálkodni, mind félelmetesebb munkanélküliséget okoz és szemérmetlenül kizsákmányolja a parasztokat, munkásokat, gyarmati népeket. Milyen joga van a léthez és az uralomhoz annak az osztálynak, amely az egész világ dolgozó és teremtő energiáját kimeríti, holott lélekszámra jelentéktelen, minőség tekintetében pedig erkölcstelen és bűnös. És ez az osztály véres kezében tart majd nem kétféle európai, kínai, hindu s afrikai munkást és parasztot. Ennek a ténynek a fantasztikus komorsága akkor döbbenti meg a gondolkodó embert igazán, ha összehasonlítja egy másfajta társadalom tényeivel.

*

Van egy ország, ahol a munkások és parasztok tömegének akaratát és eszét egyetlen gondolat serkenti és neveli: az országos fontosságú és minden egyes dolgozó számára egyformán hasznos *munka gondolata*. Ebben az országban minden energia arra a sokrétű munkára irányul, melynek célja az élet új feltételeinek és az új szocialista kultúrának kiépítése.

Ebben az országban, a Marx és Lenin tanait követő, Sztálin vezetése alatt dolgozó proletariátus felszabadította a parasztságot a magántulajdon megnyomorító befolyása és a nehéz robot terhe alól. Ott a proletariátus birtokba helyezte a dolgozók közösségét.

Ott a proletárok, a burzsoá társadalom napszámosai megmutatták, hogy a tudás fegyvereivel felszerelve a kultúra kiváló mesterei, sőt megteremtői tudnak lenni.

Ott az egyéni kultúrmunkát a dolgozó lakosság egész tömege olyan nagyra becsüli, mint még soha, sehol a világon. Ez a megbecsülés szakadatlanul fokozza az egyéniség kifejlődését és munkájának merészségét.

Ott a nők, az ország lakosságának a fele, egyenlő jogúak a férfiakkal és velük együtt hősies munkát végeznek minden területen, ahol lelkes energiára van szükség. A nők odaadása, bátorsága, a munkáért való lelkesedése fantasztikus gyorsasággal nő.

Ott a gyermekeket nem az egyház megnyomorító befolyása neveli, amelynek célja, hogy szenvedésre, szelidségre, alázatosságra - a gazdagok hatalma előtt való meghajlásra szoktassa őket.

Ott sokféle nép él testvéri egyetértésben - köztük lélekszámra kicsiny, primitív népek is, amelyeknek eddig még nyelvtanuk és ábécéjük sem volt. Most jogot és lehetőséget kaptak arra, hogy meginduljanak a kultúra útján és kifejlesszék irodalmukat is, melyben bemutatják a világnak életérzésük eredeti frissességét, tehetségüket, munkakedvüket és egyszerű költészetük minden szépségét.

Ott a régi népek, akiknek kultúráját elnyomta a cárok és szatócsok gyarmatosító politikája, most hatalmasan kibontakoztatják tehetségeiket és felszabadult lelkiületük kincseit.

Ebben az országban a művészt és a tudóst csak a dolgozó nép akarata irányítja. Ez az akarat pedig arra törekszik, hogy elsajátítsa az emberiség minden igazi kulturális értékét.

Ám ez az ország ellenséges gyűrűben él. Szomszédai irigyelik gazdagságát, félnek attól a hatalmas hatástól, amit a világ minden dolgozó népére gyakorol és arról álmodoznak, hogy fegyveres támadást indítsanak ellene. Ebben az országban megvan a lángoló érdeklődés a mult iránt, melynek ismerete nélkül nehéz felépíteni a jelent. De ez az érdeklődés szükségképpen háttérbe szorul, amikor önvédelemre kell készülni, ami meglassítja az anyagi kultúra, a jólét kifejlődését is. De van még egy ok, mely bizonyos mértékben csökkenti a lelkesedést a mult ápolása iránt. Ugyanis a burzsoáziától örökölt kultúrában a méz és a méreg erősen összekeveredik és a burzsoá tudománynak a történelmi multra vonatkozó „igazságai” a kiöregedett kokotthoz hasonlítanak, aki az ártatlan leánykát adja.

A proletariátus megbecsüli az embert. Még abban az esetben is, ha valaki elárulja és egy ideig követi a társadalomra káros hajlamait, nem ítélik a börtön demoralizáló tétlenségére, hanem átnevelik szakmunkássá, a társadalom hasznos tagjává. A proletariátus emberszeretete az úgynevezett „bűnözővel” szemben is megnyilvánul és szigorúan megkövetelt jóakarátú magatartásban jut kifejezésre. Ilyen humanizmus nem volt még soha és sehol - nem is lehet olyan társadalomban, ahol „az ember az embernek farkasa”.

A Szovjetunió bölcs munkás-paraszt kormánya szíven viseli a dolgozók szellemi egészségét, kiváltkép a gyermekek és az ifjúság szellemi fejlődését. Hasonló gondnal és alapossággal törődik a testi neveléssel is, a testi egészség védelmével. E célból alakult meg a „VIEM”, az első intézet a földkerekségen, amely céljául tűzte ki az emberi szervezet teljes egészének a tanulmányozását. Itt rámutathatunk az új kezdeményezések egész sorára, amelyek az ország hatalmas gazdagodását szolgálják, még a fizikai arcukat is megváltoztatják. Szakadatlanul tart az ipar terjeszkedése, a mezőgazdaság újjászervezése. A takarmányfüvek és gyümölcsök

új kultúráit honosítják meg. A gumós növények és gabonafélék kultúráját mind tovább terjesztik észak felé. Kiszárítják a mocsarakat, öntözés alá veszik az aszályos területeket, csatornázzák a folyókat. Az ország évről évre gazdagabb lesz elektromos energiában. Növekednek az ország készletei szénben, ásványban, olajban, ércekben és ásványi trágákban. Megindult a Sarkvidék gazdasági felhasználásának folyamata. Ez még korántsem minden, amit alkot ez az ország, ahol már hiány mutatkozik munkáskezekben, amikor Európa és az Amerikai Egyesült Államok szatócsai tízmilliójával tették munkanélkülivé az embereket. Mindaz, ami a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetségében létrejött, két évtizednél rövidebb idő alatt keletkezett. Ez mindennél ékesszólóbban bizonyítja a Szovjetunió népeinek kiváló tehetségét és a munkában tanúsított hősiességét. Azt is, hogy a mi országunkban a munka művészetté vált és a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetségének proletariátusa Lenin tanaitól és pártjától, valamint Sztálin kimeríthetetlen, még folyton növekvő energiájától vezettetve, új kultúrát épít fel, a dolgozó emberiség új történelmét hozza létre. Ezzel szemben a „kultúra” fogalmának milyen valóságos, reális tartalmat tud adni a mai burzsoázia?

Mindannak a mélyén, amit itt röviden és hézagosan felsoroltunk, a proletár humanizmus hatalmas teremtménye működik - Marx és Lenin humanizmusáé. De ez egészen más, mint az a humanizmus, amellyel a burzsoázia nemrég még annyira kérkedett, melyet civilizációja és kultúrája alapjának tekintett.

A két humanizmusban nincs semmi közös, legfeljebb a „humanizmus” elnevezés. A szó egy és ugyanaz, de valóságos tartalma ugyancsak különböző. Amióta a burzsoá humanizmus feltűnt - tehát körülbelül ötszáz év óta - legfontosabb szerepe az volt, hogy a burzsoázia önvédelmi eszköze legyen a hűbérurakkal és a hűbéri rend szellemi vezetőjével, az egyházzal szemben, amelynek élén ugyancsak hűbérurak állottak. A gazdag burzsoá, iparos vagy kereskedő, amikor az emberek egyenlő értékéről beszél, csak arra gondol, hogy az ő élősködő személyisége is ér annyit, mint a lovagi páncélban pompázó hűbérúr vagy a papi ornátusban áldozó püspöké. A burzsoázia humanizmusa nagyon jól megfér a rabszolgatartással, a rabszolgakereskedéssel, az „első éjszaka jogával”, az egyházi inkvizícióval, a toulousei „albigensek” tömeges kiirtásával, Giordano Bruno, Husz János és a névtelen eretnekek, boszorkányok, kézművesek, parasztok tízezreinek megégetésével, akiket magával ragadott a primitív kommunizmus emléke, amelyet megőrzött a biblia és az evangélium.

Szembeszállt-e valaha is a burzsoázia az egyház és a hűbérurak kegyetlenségével? Mint osztály, sohasem fejtett ki ilyen ellenállást. Megtették egyesek a burzsoázia kebeléből, de azokat maga a burzsoázia kergette halálba. A múltban a burzsoá humanisták buzgón segédkeztek a hűbéruraknak abban, hogy kiirtsák Watt Taylor seregének parasztjait, a francia „jacquieret”, a táborítákat. Ma pedig ugyanolyan hidegvérrel és kegyetlenül gyilkolják a szatócsok a munkásokat Bécs, Antwerpen, Berlin utcáin, Spanyolországban, a Fülöp-szigeteken, India városai-ban, Kínában és mindenütt. Azt hiszem, felesleges felsorolni az aljas gaztetteket, amelyekről mindenki tud és amelyek arról tanúskodnak, hogy a „humanizmus, mint a polgári kultúra alapja” - puffogó, üres frázis. Újabbban már nem is beszélnek róla. Alighanem belátták, hogy már igazán vaskos szemérmertlenség lenne humanizmust emlegetni, amikor csaknem naponta sortűzet nyitnak éhes munkásokra a nagyvárosok utcáin, megtömik velük a börtönöket, ezrével fogják őket kényszermunkára, vezetőiket pedig egyszerűen kivégzik.

Általában a burzsoázia soha nem próbálta enyhíteni a munkástömegek nyomorát, legfeljebb alamizsnával, ami sérti a dolgozó ember önértetét. A polgárság gyakorlati humanizmusa „filantrópiában” nyilvánul meg - vagyis alamizsnát ad kifosztott áldozatainak. Kieszelték és gyakorlatilag is alkalmazzák azt az ostoba és képmutató elvet, hogy „ne tudja a jobb kezed, mit csinál a bal”. Így „az élet urai” egyrészt milliárdokat harácsolnak össze, másrészt nyomo-

rult garasokat dobnak oda iskolák, kórházak, menházak fenntartására. A polgári irodalom „az elesettek szeretetét” prédikálja. A dolognak van egy kis szépséghibája: az elesettek éppen azok, akiket a szatócsok előzően kifosztottak, tönkretettek, sárba tapostak.

A burzsoázia egészen másképp fogná meg ezt a kérdést, ha humanizmusa nem volna hazug és őszintén akarná, hogy kiszípolyzott és leigázott áldozataiban felébressze az emberi méltóság érzését, kollektív erejük tudatát a világ és a természet erőinek megszervezésében. A burzsoá humanizmus akkor bizony nem ápolná a száanalom lanyha és passzív érzését, nem sugalmazná a szenvedés elkerülhetetlenségének nyomorult kis gondolatát. Inkább minden szenvedés aktív elhárítására nevelné az embereket és elsősorban az olyan szenvedések elhárítására, amelyek társadalmi vagy gazdasági okokra vezethetők vissza.

A megbetegedés fiziológiai jelensége nem egyéb, mint az emberi szervezet jeladása, hogy valamilyen ellenséges behatás megzavarta normális életműködését. A szervezet a betegség hangján így szól: *ember, védekezz!* A polgári humanizmus, amikor a könyörületességet prédikálja, megbénítja a beteg védekezőkészségét. Azt hirdeti, hogy a betegségbe bele kell törődni, mert elkerülhetetlen, éppen úgy, mint az örök időkre fennmaradó osztálykülönbség, vagy az embereknek lealázó felosztása magasabb és alacsonyabbrendű fajokra, fehér arisztokratákra és „színes” rabszolgákra. De éppen ez ellen küzd a dolgozó emberiség érdekei azonosságának növekedő tudata, az a szolidaritás, amelyet a közös küzdelem mind keményebbé kovácsol.

A forradalmi proletariátus humanizmusa egyenesvonalú. Nem hangoztat nagy szólamokat és mézes-mázos szavakat az emberszeretetről. Célja: felszabadítani az egész világ proletariátusát a tőkések szégyenletes, véres, esztelen igája alól, megtanítani az embereket arra, hogy ne tekintsék magukat árunak, eladható és megvásárolható nyersanyagnak, amelyből a polgár aranyat és fényűző életet sajtol ki magának. A kapitalizmus erőszakot követ el a világon, mint a kivénült aggastyán a fiatal, egészséges nőn. Megtermékenyíteni már nem bírja, legfeljebb az öregkorral járó betegségeket olthatja belé. A proletár humanizmus nem kíván lírai szerelmi vallomásokat. Ezzel szemben megkívánja, hogy minden munkás tudatában legyen történelmi kötelességének, a hatalomhoz való jogának és a forradalmi aktivitás szükségességének - különösen most, az új háború előestéjén, amelyet a kapitalisták ellene készítenek elő és a végső leszámolásnak tekintenek.

A proletár humanizmus megköveteli az engesztelhetetlen gyűlöletet a kispolgársággal szemben, a tőkések hatalmával szemben, a tőkések élősködő lakájaival szemben, a fasisztákkal, a munkásosztály hóhéraival és árulóival szemben. Megköveteli a gyűlöletet mindenkivel szemben, aki szenvedést okoz, aki a százmilliók szenvedéséből él. Véleményem szerint a valóságos tényeknek ez a hevenyészett felsorolása is elegendő ahhoz, hogy minden tisztességes ember világosan lássa *a burzsoá és proletár kultúrák egymáshoz viszonyított értékét.*

(1935)

Fordította Rényi Ervin

MILYEN LEGYEN A „ZÁ RUBEZSOM” CÍMŰ LAP?

(Eszmecsere a szerkesztőség munkatársaival)

Olvasóink ismerik a burzsoázia külpolitikáját. Azt, hogy miért és miképpen készíti elő a burzsoázia az új nemzetközi háborút, hogyan akarja katonai mundérba vagy matróruhába bujtatott munkások és parasztok segítségével elsüllyeszteni a tengereken a jó hajók százait, elpusztítani a városokat és falvakat, megrontani a termőföldet, megsemmisíteni a verejtékes robottal kitermelt értékes fémek millió és millió tonnáit. Ez az egész, sötét, fantasztikus terv többé-kevésbbé ismeretes munkásaink és parasztjaink előtt, akár tagjai a pártnak, akár nem.

De ez nem elég. Tudniok kell azt is, hogy minek a nevében készülődik a burzsoázia újabb gaz merényletére a dolgozó nép ellen? Miféle „általános emberi” értékek, miféle „kulturérdekek” azok, melyeknek megvédésére hivatkozik?

Tulajdonképpen mit is védelmez a burzsoázia, amikor sortüzet ad a munkásokra az utcán, ha tüntetni merészelnék kényszermunkaszerű életfeltételeik ellen és néhány fillérrel több bért követelnek egy darabka száraz kenyérre?

Erre a naiv kérdésre persze már a legfiatalabb iskolásgyerekek - a mi „októberes gyermekeink” is meg tudnak felelni: - a burzsoázia a maga hatalmát védelmezi a kizsákmányolt tömeggel szemben, amely már akkor is kizsákmányolónak a hatalmát erősíti, amikor nekik dolgozik.

Ez a válasz olyan egyszerű és annyira megszokott, hogy úgyszólván kiveszett belőle az eleven, konkrét tartalom. Elhalványult benne az, ami vérlázító és felháborító - aminek a munkásban és parasztban fel kellene keltenie az undort és a gyűlöletet a burzsoázia ellen. A *Zá Rubezsom* feladata az elkopott választ eleven, reális tartalommal megtölteni.

Az európai és amerikai burzsoázia vezetői azzal tetézik egyéb aljasságaikat, hogy lármásan és cinikusan „kereszteshadjáratot” hirdetnek a Szovjetunió ellen. A „keresztény kultúra” megvédéséről fecsegnek. A polgárság úgy tesz, mintha a kultúra megteremtője és hordozója volna.

Éppen ezért a *Zá Rubezsom* című lap feladata, hogy megvilágítsa olvasói előtt ennek a kultúrának a mai állapotát és bemutassa nekik ennek a kultúrának a védőit, akik szeretnék a világot a dolgozó nép országára uszítani és bestiális dühükben a hazugság és rágalom minden eszközével gyűlöletet szítanak a Szovjetunió ellen.

...De jelöljük meg pontosabban, mi az, amit meg kell mutatnunk olvasóinknak? Általánosságban a háború utáni burzsoázia erkölceit és életstílusát, a fényűzés szertelen megnövekedését és elfajulását, a család szétszűllését, a gyermekek helyzetét, a nemi rendellenességek elterjedését és hivatalos megtűrését, a bűnözés elharapódzását a nagypolgárság körében, a gazdagok léha kedvteléseit stb., stb.

Meg kell ismertetni a szovjet olvasóval a burzsoázia sajtóját, filmjeit, színházi életét és mindazt, ami az ú. n. „szellemi élet” birodalmába tartozik. Meg kell ismertetni vele a burzsoá rendőrséget, bíróságot és a többi intézményt is, amely a gazdagok megvédésére szolgál.

A megismertetés céljaira legalkalmasabbak a félig-meddig: irodalmi jellegű karcolatok...

Fordította Rényi Ervin

LEVELEK EZREI

A minap az egyik moszkvai rádióadó több nyelven kérdéseket tett fel minden ország rádióhallgatóinak. A kérdésekre ezer meg ezer válaszevél érkezett. A borítékon a legkülönbözőbb színű és fajtájú bélyegek, a postai bélyegzőkön mindenféle helységnevek, milliós fővárosok és eldugott kis falvak nevei...

Írtak fiatalok és öregek, orvosok és lakatosok, kiskereskedők és gazdák... angolok, spanyolok, csehek, dánok és franciák, írtak kézzel és gépen, ügyesen és ügyetlenül - de mindnyájan szabad elhatározásból és önzetlenül. Egyetlen kívánság vezette őket: kimondani gondolataikat, feltárni érzéseiket, egyenes és őszinte feleletet adni azokra a kérdésekre, amelyek a messzeségből, az éter hullámain értek hozzájuk.

„Hogyan hárítható el a háború?” - kérdezte a moszkvai rádióállomás hangja.

„A veszély pillanatában népszavazást kellene követelni, ez talán elháríthatná a háború fenyegető veszedelmét. A dolgozó lakosság széles rétegei mindig békeszerető érzelműek, csak becsvágyó vezetőik szokták háborúba keverni őket.” - Ezt írja egy svájci orvos. Másképpen vélekedik azonban egy strassburgi munkásember:

„Nekem az a véleményem, hogy bármilyen néven nevezendő szerződés vagy paktum legfeljebb elodázni tudja a háborút, megakadályozni nem. Ezt csak a munkásosztály tudja megtenni, ha magához ragadja a hatalmat a mozgósítás pillanatában, mihelyt a burzsoázia fegyvert adott a kezébe. Ennek azonban nélkülözhetetlen előfeltétele a tömeges felvilágosító munka.”

Egy bázeli proletár minden oldaláról szemléli a kérdést:

„A tőkések könnyen veszik a háborút. Egyszerűen konfliktusnak nevezik. Újrakezdését pillanatnyilag nem tartják hasznosnak. De mi tudjuk, hogy amíg kapitalizmus van, mindig lesz háború, hiszen az utóbbi az előbbinek közvetlen folyománya. De ma már hatalmas eszközeink vannak a háború ellen... A katonai szolgálatra a tőke alaposan kiképezi a munkásokat, de hogy ki ellen fordítsák majd a fegyvert, azt nekik maguknak kell tudniok.”

A rádióállomás ezt kérdezi:

„Mi a legnagyobb eredmény, amit a Szovjetunió kiharcolt?”

A soknyelvű kórus így válaszol:

„A kenyér meghódítása”. (Délangliai munkás.)

„Dnyeprosztrój”. (Skóciai munkás.)

„A dolgozók széleskörű részvétele a közigazgatási apparátusban”. (Paraszt, Szevilla, Spanyolország.)

„A béke megvédése”. (Kiskereskedő, Brit-Afrika.)

„A legcsodálatosabb dolog az óriási területen szétszórt, írástudatlan, önálló parasztok millióinak átalakulása és kolhozokba való tömörülése.” (Kertész, Franciaország.)

„A Szovjetunió külpolitikája”. (Londoni munkás.)

„A nép felvilágosodása és a kommunista párt győzelme a vallás felett.” (Norvég tisztviselő.)

„A nő felszabadulása”...

„Ekkora, ennyi különféle nemzetiségből álló nép egyesülése”...

„A munkanélküliség megszüntetése”...

„A kenyérjegyek eltörlése, amely úgy érte a Szovjet ellenségeit, mint egy csattanós pofon!”

„A Szovjetunió belépése a Nemzetek Szövetségébe és a nagyhatalmakkal való diplomáciai kapcsolatok felvétele...”

„Az iparosítás”...

„Az osztályok megszüntetése”...

Újabb kérdés: *„Mi a legfontosabb probléma, amely a Szovjetunióban jelenleg napirenden van?”*

Erre a kérdésre is élénk, jól megfontolt válaszok érkeznek, minden várakozást felülmúló, baráti hangon:

„A Szovjetunió legfontosabb feladata a jó munka folytatása mindaddig, amíg a Szovjetunió meg nem előz minden más országot gazdagságban, boldogságban és elégedettségben.” (Fém-munkás, Leeds, Anglia.)

„Mit is csinálhatnátok egyebet - igyekezzetek továbbra is távoltartani magatoktól a háborút, amíg végkép meg nem erősödtek. Azután gyertek ide és segítsétek meg ennek a kis szigetnek a munkásait”. (Munkás, a Labour-párt tagja, Burnsley, Anglia.)

„Hatalmas légiflotta és erős hadsereg felépítése, hogy megvédje a munkások hazáját minden támadó ellen.”

„A könnyűipar kiépítése”.

„A bürokratizmus kiirtása”.

„Könyörtelen és szívós harc minden fehérgárdista és ellenforradalmár ellen, aki még áskálódik a Szovjetunió ellen.”

„Folytassátok, ahogy elkezdtétek, míg a Szovjetunióban minden dolgozó élmunkás nem lesz, míg minden terv száz százalékosan nem teljesül, míg minden ember hozzá nem lát a tanuláshoz...”

A holnapi háborúk és forradalmak bíborfátyolán keresztül tekintenek az emberek a jövőbe. *„Vajjon mi lesz húsz év múlva?”*

Két spanyol paraszt így válaszol:

„Megmondani, milyen lesz akkor az emberiség, meghaladja értelmünket. De azt hisszük, addigra megsemmisül a kapitalizmus.”

Egy spanyol földműves óvatosabb a jóslataiban:

„A Szovjetunióban már meglesz az osztály nélküli társadalom, de Európa még csak a szocializmus építésének útját járja. Néhány ország burzsoáziája a Szovjet ellen indítandó háborúban látja majd az egyetlen kivezető utat. De a proletariátus már tudja, hogy kell ezekkel végezni. Szerintem Kína lesz az egyetlen ország, ahol valóban kitör majd az a háború, amelyet az imperialisták terveznek. Ott még sok keserves szenvedés vár a proletariátusra, míg eljut a győzelemhez.”

„És mi lesz ötven év múlva? Száz év múlva?”

A válaszok erre a kérdésre már körülményesek, bőbeszédűek. Stílusuk ünnepélyes és nem tűr ellentmondást. Egy osztrák munkás részletesen beszámol a Nemzetközi Tervbizottságról, a Kulturális Világszövetségről, a Nemzetközi Végrehajtóbizottságról... „Az országok határát a nyelvhatárok szabják meg. Minden nemzetiségnek meglesz a maga külön kormánya. A gyarmati népek felszabadulnak... Győz a szocializmus. Az emberek boldogok lesznek. Nem lesz többé se háború, se nyomor, se szűkölködés. A technika, a tudomány és a művészet eléri a fejlődés olyan magas fokát, amelyről ma még álmodni se merünk.”

Egyébként itt is akadnak igen óvatos jóslatok. Egy essexi kereskedő kifejti, hogy a „legközelebbi száz esztendő az iparfejlesztés terén széleskörű állami tervezést hoz és nagyszabású szociális felépítésnek lesz a tanúja. A világ mind emberségesebbé válik. Azt hiszem, hogy a fejlődés útját járjuk”.

Egy birminghami honfitársa viszont így vélekedik:

„Nem biztos, hogy a gépek évszázada boldogabb lesz a mostaninál.”

Egész furcsa elképzelései vannak a jövő évszázadról egy prágai diáknak:

„Az embereknek óriási kezük lesz és apró törzsük. A rádióban az egész világon mindent láthatunk. Nem lesz többé semmiféle titok és így a nők élete nagyon unalmas lesz.”

Ám egy klagenfurti kőműves egészen másképpen képzei el a magánéletet a jövőben:

„A szerelem és a házasság a szocializmusban a nemek egyenjogúsága következtében elveszíti rabság jellegét. A házasság több lesz, mint gyakorlati eszköz ágyúöltelék termelésére. A család nem szenvedést, hanem örömet jelent majd, hiszen a szocializmus lehetővé teszi a családról való gondoskodást.”

Hasonlóképpen nyilatkozik egy zürichi autószerelő:

„Az osztály nélküli társadalomban nem lesz olyan nő, aki eladja magát, aminthogy olyan nő sem lesz, akinek egyetlen feladata a gyermekszülés. A szerelmeseket nem ijesztgeti többé a sötét jövő. Egybekelésük lesz kölcsönös szerelmük jutalma. Közös életüket gondtalanná teszi majd a kollektív biztonság, a felelősség, amit egyik ember érez a másik iránt.”

Így beszélnek saját jelenükről és utódaik jövőjéről az egyszerű emberek, a világ minden táján, a fővárosok zsúfolt lakónegyedeiben és a vidék csendes zugaiban. Vannak, akik szenvednek és harcolnak, mások csak szenvednek és túrnak. Ám valamennyiben felébredt már a nagy elégedetlenség amiatt, hogy így kell tengetniök életüket ezen a földön! És az elégedetlenség már nem szűnik meg többé, amíg át nem alakítja a világot. Hogy is hallgathatna el a tiltakozás, hogy is csillapodnék le a forradalom vágya - hisz ez a nagy átalakulás a világ egyhatod részében már megtörtént, ott az élet megváltozott, igazságossá vált, ott az ember nem nyomja többé el embertársait! A távoli, boldog Szovjetföld, mint valami hatalmas mágnes, úgy vonzza mindazt, ami az emberi lélekben a legjobb, a legbátrabb és legtisztességesebb. Így megszűnik a magánosság érzése azokban a kis porszemekben, amelyek a világ embertömegét alkotják. Megérik, hogy ott, a határon túl, a proletárok megtalálták már a biztonságot, házuk, földjük, tűzhelyük melegét, minden kívánságuk mesébe illő teljesülését.

A megtalált biztonság boldogító érzése nyilvánul meg azokban a levelekben is, amelyek erre a kérdésre válaszolnak: „*Ki a világ legnagyobb embere?*”

A földgolyó sokmillió lakója még most is a kereszténység tanának valóságos vagy képzelt megalapítójában látja a történelem legnagyobb alakját. Ám a bánatos keresztény legenda ereje

és hatása napról napra gyengül az emberiség leigázott és mindinkább osztálytudatosává váló rétegeiben. Ezer meg ezer levél írója között csak néhányszor tíz függeszti tekintetét Krisztusra. A pozitív irányzatú és félig materialista értelmiség más neveket emleget. Ilyen például James Watt („a gépkorszak megindítója”), Humphry Davy („a fájdalomcsillapító szerek feltalálója, az emberi szenvedések enyhítője”), Michael Faraday („a zseniális fizikus”), Platón és Szókratész; emlegetik még Nagy Sándor makedón királyt, Julius Caesart („mert jött, látott és győzött”), Keir Hardie angol munkásvezért, Mohamedet... Egy southamptoni kislány pedig nem adja a pálmát senki másnak, mint a jelenleg dicsőségesen uralkodó György királynak („nagyon jó ember és úgy tekint a népet, mint saját családját”). Nem hagyták ki Abraham Lincolnt, Kolumbust, Kitchener lordot és Edisont sem.

Ám a válaszok óriási, túlnyomó többsége két más nevet emleget - két embert, akit egy szívvel-lélekkel a történelem legnagyobbjainak tartanak. Az érdekes és jelentős ebben nem az, hogy a levélírók többsége vélekedik így. Hiszen érzelmeiket és rokonszenvük irányát már eleve meghatározza az a körülmény, hogy a moszkvai rádiót hallgatják. Ami valóban érdekes és jelentős, az a válaszok tartalma, érettsége, kiforrottsága és a bennük megnyilvánuló sziklaszilárd meggyőződés, amit nyilván sok tapasztalat és szenvedés kalapált ilyen keménnyé.

„A történelem legnagyobb alakja egy munkásember volt, aki munkátestvéreinek bátran segítségére sietett és meg is szenvedett ezért. Nem nevezem meg, mert ilyen volt több is.”

Így ír egy üzemi mester Chicagóból. Ugyanakkor egy belga vendéglői alkalmazott ezt írja:

„A történelem legnagyobb alakja: Lenin. Lenin hét év alatt több jót tett, mint a világ valamennyi nagy embere húsz évszázad alatt. Hasonlítsátok össze tetteiket és úgy ítéljétek. Éljen Lenin! Száz év múlva nem lesz a földkerekségen egyetlen város, egyetlen falu sem, amelynek főterén ne állna egy-egy gyönyörű Lenin-szobor. És ahol egy szép hely lesz, amelyet az emberek megbecsüléssel emlegetnek, Leninről nevezik el valamennyit!”

Egy algíri arab diák hozzáteszi:

„Én elsősorban Marx Károlyra gondolok. Ha Lenin nem lett volna Marx tanítványa, ha nem építhetett volna a marxi alapokra, akkor minden igyekezete kárbaveszett volna. Nagyon nehezemre esett a választás Marx és Lenin között. Az egyik tervezőépítész volt, a másik építész is és kivitelező is egyben.”

Egy londoni munkás így ír:

„A történelem számos nagy emberről tud. De én, a magam részéről, csak azt mondom igazán nagy embernek, aki tehetségét a legmagasztosabb célnak szentelte: hogy felszabadítsa az emberiséget a szolgaságból és tudatlanságból. Ezért tartom Lenint a történelem legnagyobb emberének.”

A mult történelmén kívül ismerjük napjaink történelmét is, a jelenkor élő történelmét. És íme, erre gondolnak bolygónk különböző részeinek lakói, különböző népek gyermekei, kultúrában és nevelésben egymástól eltérő emberek! Tíz- vagy húszféle eltérő nyelven, ezerféle kézírással, de egyforma erős meggyőződéssel és majdnem azonos szavakban adnak kifejezést gondolatuknak:

„A legnagyobb ember Sztálin, akire bámulattal néz fel az: egész világ...” (Elektrotechnikus, Karlstad, Svédország.)

„A lángeszű Sztálin”. (Szénrakodó, Serénna-Maillet, Belgium.)

„Sztálin. Megmutatta a munkásoknak és az egész világnak, mennyire igaz Marx és Lenin tanítása, hogy a munkásosztály felszabadítása maguknak a munkásoknak a műve.” (Tisztviselő, Drontheim, Norvégia.)

„Sztálinnak több a híve és követője, mint a jelenkor bármely más vezető emberének...” (Tengerész, Deepfield, Anglia.)

„Nekünk, fiataloknak, akiknek keze és szíve beteg a tétlenségtől - akik hamarabb halunk meg, semmint élni kezdtünk volna - nekünk, fiataloknak, az ötéves terv a legnagyobb reményünk. Úgy dalol fülünkbe és szívünkbe, mint a legszebb muzsika. Ez a mi álmunk, rajongásunk.” (Vasutas, Nyemeckij Bród, Csehszlovákia.)

„Sztálin - az a férfi, aki hosszú éveken át értünk sínylődött a börtönben, azután mozgatóereje lett a világtörténelem legnagyobb korszakának. Sztálin neve egyet jelent az orosz forradalommal.” (Munkás, Vesteraas, Svédország.)

„Sztálin - annak a népnek az élén, amely a történelemben elsőnek rázta le láncait. Ez a nép már útban van az osztály nélküli társadalom felé.” (Orvos, Sydney, Ausztrália.)

„Sztálin - az egyetlen államfő, aki megvédelmezi minden dolgozó érdekét, függetlenül attól, hogy az illető milyen nemzetiséghez tartozik.” (Munkás, Poschach, Svájc.)

„Ez a tisztesség Sztálinnak jár. Ő bizonyította be, hogy egy százhetvenmilliós nép, amely több mint száz nemzetiségre oszlik, fel tudja építeni a szocializmust” (Földműves, Neustadt, Csehszlovákia.)

„Minden dolgozó szívvel-lélekkel elismeri, hogy a Szovjetunió jelenlegi vezérét illeti meg a világ legnagyobb emberének címe. Ő jelképezi az öntudatos ember típusát, akinek hősiessége, ereje és merészsége a nagyszerű harc minden frontján győzelmet arat és minden reménységünket túlszárnyalja. Neve - akár Leniné - nagy és halhatatlan.” (Csőrakó munkás, Alsó Saille Puits, Belgium.)

Szilajon, egymással versenyezve, áradnak ezek a sorok, levelek ezrei, amiket egyszerű emberek írtak, a világ dolgozó tömegeinek képviselői. És ez a sok levél csak néhány csepp a nagy óceánból. A világ népei kezükön és lábukon még láncokat viselnek, de már gyűjtik az erőt a nagy ugráshoz, a felszabadító megmozduláshoz, a tőkés börtönök megrohamozásához. A földre szegezett, komor tekintetükben harag, elkeseredés, töprengés tükröződik. De valahányszor a Szovjet felé fordul, az emberiség szeme felcsillan. Kemény, öröm, elragadtatás csillog benne.

Fordította Rényi Ervin

A KULTÚRVÉDELMI KONGRESSZUSHOZ

Nagyon sajnálom, hogy egészségi állapotom nem engedte meg személyes részvételemet az írók Nemzetközi Kongresszusán, olyan emberek társaságában, akik mélységesen átérzik, milyen fájdalmas számukra a fasizmus eljövetele és leírják, hogyan terjed eszméinek halálos mérgező hatása, megtorlatlanul hagyott bűneivel egyetemben.

A fasizmus nem új, de utolsó találmánya a burzsoá leleménynek, a kétségbeesés leleményének. És napról napra szemérmetlenebbül elárulja, hogy tagadása mindennek, ami az európai kultúra nevét viseli.

Miért izentek most háborút a „humanista” kultúrának, amellyel nemrég még annyira hivatkoztak és büszkélkedtek? Tudjuk, hogy Luther sohasem szakított volna a katolicizmussal, a hűbérurak vallásával, ha ez nem lett volna hasznos korának uzsorásai és szatócsai számára. Napjainkban a bankárok, fegyvergyárosok és egyéb élősködők nemzeti csoportjai új háborút készítenek elő az európai országok leigázására, a gyarmatok kifosztásának és általában a dolgozó nép kizsákmányolásának szabadságáért. Olyan háború lesz ez, amely egész népek kiirtására irányul. Egészen természetes, hogy meg kell tagadnia a kultúra alapelveit és le kell mondania a polgári humanizmusról, amely amúgy is csak látszat volt - általában és a nagypolgárság gyakorlatában különösen - „álcázó” takaró volt csupán; csak „eszközzel szolgált arra, hogy a nagypolgárság kiváltsága és felvegye saját soraiba a kispolgárság kiváló gyermekeit”. Ezen túlmenően az új háború, amelyet már a fasizmus szervez meg, nemcsak mellőzi a humanizmust, de határozottan ellenséges szemmel nézi, olyan eszmének tekinti, amely alaptermészetével ellenkezik.

Most a francia írók kezdeményezésére az egész világ tisztességes írói fellépnek a fasizmus és annak minden aljassága ellen.

Gyönyörű vállalkozás ez és egészen természetes a „kultúra mesterei” részéről. Minden bizonnyal elvárhatjuk, hogy a tudományok mesterei is követik majd a művészemberek példáját.

De van egy dolog, amit még alaposan meg kell fontolni. A történelem határozottan és világosan kimutatta, hogy a humanizmus logikája nem tud eljutni a kétlábú farkasok és vadkanok tudatába. A világon csak egyetlen osztály van, amely alkalmas arra, hogy felfogja és megértse a humanizmus világot átfogó, általánosan emberi jelentőségét. Ez az osztály a proletariátus.

Ilyen körülmények között nem a kibékíthetetlen dolgok kibékítésére, nem a burzsoá-társadalom megreformálására kell törekednünk. Hiszen a burzsoá társadalom egész felépítése olyan, hogy nem tud, egyszerűen nem képes háború és gyűlölködés nélkül, az emberek többségének leigázása nélkül élni. Ezért minden erőfeszítésünket arra kell irányítanunk, hogy felszabadítsuk a szellemi energiának azokat a kimeríthetetlen tartalékait, amelyek a dolgozó nép százmillióiban rejlenek.

Az igazi humanizmus csak a proletariátus humanizmusa lehet, amely hatalmas célt tűzött ki maga elé: világunk társadalmi és gazdasági alapjának teljes megváltoztatását. Abban az országban, ahol a proletariátus kezébe vette a hatalmat, láthatjuk, mennyi szellemi energia rejlik a tömegekben és micsoda tehetségek tűnnek fel köztük. Láthatjuk, hogy a proletariátus új tartalommal tölti meg és gyorsan megváltoztatja az élet formáit.

Tisztelt Elvtársaim! Az egészséges gondolkodású emberek tisztességes beszédét egyesegyedül csak a proletárok képesek megérteni, a kultúra napszámosai, az értelmiségi dolgozók, akik a kultúra mestereivé akarnak válni és az ehhez való jogot ki is érdemelték.

Maxim Gorkij

Fordította Rényi Ervin